

מכון ירושלים לחקר ישראל
מייסודה של קרן צירלס הי' רבסון

”למען ציון לא אחשה”?: יחס יהדות התפוצה לירושלים

גבי שפר ואייל צור

2011 – תשע”א

מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל מס' 414

"למען ציון לא אחשה": יחס יהדות התפוצה לירושלים

פרופ' גבי שפר ואייל צור

פרסום זה רואה אור בסיוע קרן צירלס ה' רבסון, ניו-יורק.
הדברים הנאמרים הם על דעת המחברים בלבד.

© 2011, מכון ירושלים לחקר ישראל

בית חי אלישר

רח' רד"ק 20, ירושלים 92186

© 2011, The Jerusalem Institute for Israel Studies

The Hay Elyachar House

20 Radak St., 92186 Jerusalem

<http://www.jiis.org.il>

E-mail: machon@jiis.org.il

"למען ציון לא אַחֲשָׂה
וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם לֹא אֶשְׁקוּט
עַד יֵצֵא כְּנֶגַה צְדָקָה
וּישׁוּעָתָה כְּלִפְיֵד יִבְעָר."

ישעיה סב, א

לעולם לא תחולק ירושלים?
ירושלים לא תחולק?
"לא אתן יד לירושלים מחולקת –
לא אחלקה"
ואמר ר' נחמן. שמע:
"אין לב שלם יותר מלב שבור"
וירושלים היא הלב של המציאות,
מציאות יתרה בה כבכל הערים במחלוקת
והמציאות מחולקת כל הזמן
כגוף חי ואיבריו
והחלקים – צריך להתאימם ולקרבם
להכניס סחוס של ברכה
סחוס – זה מה שעליך למצוא ולהפיק
למצוא על כל שבר ושבר
נתניהו נתניהו

מאיה בז'רנו

תוכן העניינים

7	הקדמה
9	פרק א'. דברי פתיחה
13	פרק ב'. יחס התפוצה היהודית לירושלים
45	פרק ג'. הגורמים המשפיעים על יחס התפוצה היהודית לסוגיית ירושלים
61	פרק ד'. יחס יהדות ארצות הברית וארגוניה לירושלים
90	פרק ה'. יחס יהדות צרפת וארגוניה לירושלים
100	פרק ו'. יחס יהדות קנדה וארגוניה לירושלים
107	פרק ז'. יחס יהדות אוסטרליה וארגוניה לירושלים
110	פרק ח'. יחס יהדות רוסיה וארגוניה לירושלים
113	פרק ט'. יחס יהדות בריטניה וארגוניה לירושלים
118	פרק י'. יחס הארגונים היהודיים העולמיים לירושלים
127	פרק י"א. ממצאים ומסקנות
136	פרק י"ב. הצעות למדיניות ולמהלכים של ממשלת ישראל וארגונים ישראליים
141	רשימות מרואיינים ומקורות
iii	Book Abstract

הקדמה

במשך אלפי שנים תפסה ירושלים, והיא עדיין תופסת, מקום מרכזי במחשבותיהם, באמונותיהם ובמעשיהם של אנשים רבים בני דתות שונות ולאומים שונים. ירושלים היא עיר בעלת רקע היסטורי, דתי, לאומי ותרבותי רב-משמעויות עבור בני אדם רבים ברחבי העולם. יתר על כן, העיר מהווה מושא לכיסופים של בני דתות ולאומים שונים.

כמובן שבלבם ובמחשבותיהם של יהודים רבים, בישראל ובתפוצה היהודית, שמור מקום מרכזי וייחודי לירושלים. יהודים רבים מתייחסים לירושלים כעיר החשובה ביותר בעולם וכמרכז העם היהודי כולו. יתר על כן, לגבי יהודים לא מעטים בישראל ובתפוצה ירושלים נחשבת כעיר קדושה מבחינה דתית ובמידה מסוימת גם מבחינה לאומית.

דווקא לאור חשיבותה הרבה של ירושלים, נראה שמעמדה הבלתי ברור של העיר בימים אלה הופך אותה לאחת הערים השנויות ביותר במחלוקת ברחבי העולם. אולם, בני דתות ולאומים שונים, וכן מנהיגי הקהילה הפוליטית הבינלאומית, מחפשים מוצא ומקווים כי ימצא פתרון למחלוקת הדתיות, הפוליטיות והחברתיות הקשורות עתה בעיר הזו.

בגלל העניין הרב והמעורבות שמגלים כל הגורמים האלה, ירושלים היוותה ומהווה נושא מרכזי למחקר בתחומים שונים, במדעי החברה והרוח. אולם, הקשרים העמוקים בין כלל העם היהודי ובירת ישראל, ויחסם של יהודי התפוצה לירושלים, טרם נחקרו באופן מקיף ויסודי. ניתן למצוא במחקרים שונים התייחסויות להיבטים מסוימים של יחס היהודים בישראל ובתפוצה לשאלת ירושלים, אך בחינה מקיפה ומפורטת של יחס התפוצה היהודית לירושלים ולבעיות ירושלים העכשוויות, וכן בחינה השוואתית של עמדות הקהילות היהודיות בתפוצה, לא היוו עד עתה מטרה מרכזית או נושא מרכזי למחקר.

הספר שלפניכם נועד להתחיל ולמלא חלל ניתוחי ותיאורי זה, באופן יסודי ושיטתי. התלהטות הזירה המדינית, החברתית והצבאית, ומיקומה המרכזי של ירושלים במגעים המדיניים בין ישראל לבין הפלסטינים, מגעים שהחלו לפני כמעט שני עשורים והתחדשו בשנים האחרונות, הם הגורמים העיקריים לעריכת המחקר הזה ולפרסומו בספר הזה.

סוגיית ירושלים היא רבת ממדים, ומורכבותה, רגישותה והיבטיה השונים הניעו אותנו לנקוט משנה זהירות בעת המחקר ובעת כתיבת ממצאיו ומסקנותיו. אי לכך, אנו מתמקדים בעיקר בשש משבע הקהילות היהודיות הגדולות ביותר בתפוצה וביחסן

לירושלים מאז החתימה על הסכמי אוסלו. בהקשר הזה אנחנו מתמקדים בעמדותיהם של החברים בקהילות הללו ושל הארגונים המרכזיים בהן ביחס לבעיית ירושלים, וכן בפעולותיהם למענה. העמדות והפעולות הפוליטיות של יהודי התפוצה, בשאלת עתידה המדיני של העיר, תופסות מקום מרכזי במחקר ובספר. אולם אנחנו מנתחים גם את הזיקה של הקהילות היהודיות השונות להיבטים אחרים בחיי העיר, כמו כלכלה, רווחה, תרבות ועוד, ואלה נדונים בפרקי הספר השונים. לא נפקד מן המחקר גם הממד ההיסטורי של יחסי התפוצה היהודית עם ירושלים, שהוא בעל השפעה רבה מאוד על עמדות התפוצה ופעולותיה היום, ואנו דנים בכך בפרקים הראשונים של הספר.

ברצוננו להדגיש כי הגישה כאן היא תיאורית וניתוחית ואיננה נורמטיבית, כלומר, היא איננה בחזקת הבעת דעה לגבי השאלה המרכזית הנדונה כאן, בדבר חלוקתה של העיר או שמירה על מעמדה המאוחד הנוכחי.

ברצוננו להודות לכל המרואיינים והמרואיינות שניאותו לשוחח עמנו, בישראל ומחוצה לה, על מנת לסייע לנו להכיר היטב את הסוגיה שחקרנו. קשה לתאר כיצד היה מסתכם המחקר ללא תרומתם של כל המרואיינים האלה. שלמי תודה נתונים למנהלת לשעבר של המכון הצרפתי למחקר בירושלים, פרופ' סופי קסלר-מסגיש ז"ל, שהלכה לעולמה במהלך כתיבתו של הספר, ולמתאמת המחקרים במכון זה, דר' פלורנס היימן; עצותיהן סייעו לנו רבות בחקר יחסם של יהודי צרפת לירושלים. יבוא על הברכה פרופ' דני בן משה, שסייע לנו לקדם את המחקר על יהדות אוסטרליה ויחסה לבעיית ירושלים. תודה נתונה גם למישל בן-עמי, ספרנית המשרד הירושלמי של הוועד היהודי האמריקני, שעזרה לנו לאתר מידע חשוב על אודות יחסה של יהדות ארצות הברית לירושלים בעשורים האחרונים.

את המימון למחקר זה קיבלנו ממכון ירושלים לחקר ישראל. ברצוננו להודות לפרופ' יעקב בר-סימן-טוב, למנהלת הקודמת של המכון, הגב' אורה אחימאיר, למנהל הנוכחי מאיר קראוס ולכל חברי צוות המכון שסייעו לנו בהכנת הספר הזה.

אך בסיומו של יום, האחריות לתוכנו של הספר היא כולה שלנו. אנו מקווים כי המחקר שערכנו והדברים האמורים בספר זה יעוררו עניין רב ומעמיק יותר ביחס התפוצה היהודית לירושלים, הן בקרב ציבור הקוראים הרחב והן בקרב מקבלי ההחלטות בישראל ובתפוצה היהודית. כמו כן, תקוותנו היא כי הספר יהווה בסיס מוצק למחקרים עתידיים ולדיונים ציבוריים, אשר יעסקו בהיבטים נוספים של הסוגיה שיריעת ספרנו קצרה מלדון בהם.

אייל צור

פרופ' גבי שפר

פרק א'. דברי פתיחה

כאמור, אין כל ספק כי ירושלים הייתה, והיא עדיין, נכס חיוני מרכזי בעבור רוב יהודי התפוצה היהודית. ובמידה דומה, כמובן שירושלים היא נכס חיוני מרכזי בעבור רוב תושבי ישראל, יהודים ולא-יהודים.

אולם, כבר בפתח הדברים כאן חשוב מאוד לציין כי חברי כל אחת מקהילות התפוצה היהודיות השונות בארצות מושבן הקבוע, וגם יהודי ישראל, אינם מהווים ישות חד-פנית. יהודי התפוצה וישראל מהווים ישויות רבות-פנים (הטרונגיות). לכן, כמו בישראל, גם הפרטים, הקבוצות, הזרמים והארגונים החברתיים-פוליטיים והאידיאולוגיים השונים בתפוצה היהודית מציגים תפיסות וגישות שונות בעמדותיהם הבסיסיות וביחסם המעשי לנושאים פרטניים שונים ולבעיות שניצבו וניצבות לפתחם. העמדות והגישות השונות האלה קשורות בחלקן זו לזו, ובחלקן הן ממוקדות בסוגיה אחת או בהיבט אחד של הקיום היהודי והישראלי. הדברים האלה, בדבר השונות שאפיינה ומאפיינת מגורים שונים בעם היהודי בתפוצה, אמורים גם לגבי התפיסות וההתייחסויות הפרטניות העכשוויות של חברי התפוצה היהודית לסוגיית ירושלים, וכן לגבי מעשיהם השונים הלכה למעשה בהקשר הזה.

התפיסות האלה, וההתייחסויות השונות של פרטים, קבוצות יהודיות וקהילות שונות, משקפות את מהות הזהות של חברי התפוצה היהודית, את עמדותיהם הרגשיות (אמוצינוליות) והתבוניות (הקוגניטיביות) ביחס לבעיות העיקריות הניצבות לפתחם, את האינטרסים הפרטניים והקהילתיים שלהם, את קשריהם עם העם היהודי ועם ישראל, בכלל, ואת תחושותיהם ועמדותיהם הספציפיות לגבי סוגיית ירושלים, בפרט. יחד עם זאת, כידוע וכאמור לעיל, ירושלים איננה רק עוד סוגיה מופשטת כלשהי הניצבת לפתחו של העם היהודי בימינו, אלא היא נושא שנוי מאד במחלוקת בישראל ומחוצה לה, ובייחוד בתפוצה היהודית.

עבור רבים מיהודי העולם בכלל, והיהודים בישראל בפרט, משמעותה של ירושלים היא חיונית ומעשית, כיוון שבקרב יהודים רבים היא נתפסה, ועדיין נתפסת, כמרכז הרוחני, הדתי והלאומי של היהדות, וכבירה הלאומית והדתית של העם היהודי על קהילותיו השונות. מצד שני, ירושלים היא בעלת חשיבות לאומית רבה מאוד גם בעבור בני העם הפלסטיני, ובעלת חשיבות דתית רבה בקרב בני דתות אחרות, כמו נוצרים ומוסלמים. העובדה ההיסטורית והעכשווית הזו מחזקת מאוד את המטען הרגשי והתבוני שהעיר הזו מעוררת, בלבותיהם ובמוחותיהם של כל היהודים המגלים עניין מהותי בסוגיית ירושלים, והמעורבים בהיבטיה השונים.

על אף הקושי הגדול לנתק זו מזו את השאלות בדבר הזהות היהודית האתנית-לאומית-דתית, בדבר ההיסטוריה של הלאום היהודי, ובדבר התייחסות התפוצה לישראל בכלל ולירושלים בפרט, ספר זה מתמקד ביחס התפוצה היהודית לירושלים, בייחוד מבחינת מעמדה המדיני הפוליטי, העכשווי והעתידי. לפיכך, הדברים אמורים לגבי התייחסות יהודי התפוצה לשאלה מי הוא ומי יהיה הריבון בעיר הזו, וגם לשאלת הדרישה הפלסטינית לחלוקתה מחדש ולמיקום הבירה הפלסטינית במזרח ירושלים.

כיוון שהתפוצה היהודית היא כאמור הטרוגנית, הרי שגם למעורבות של פרטים וארגונים שונים בה יש סיבות, מיקודים ועומקים שונים. כך, לדוגמה, בעיקר בגלל הזהות החילונית-לאומית של כ-80% מיהודי התפוצה, סוגיית ירושלים לגבי רבים מהם היא בעיקר בעלת משמעות לאומית-פוליטית, ורק במידה פחותה בעלת משמעות רגשית-דתית-היסטורית. ומצד שני, לגבי יהודים חרדים, דתיים ומסורתיים, סוגיית ירושלים היא בראש ובראשונה בעלת משמעות בהקשר של הרקע הדתי וההיסטורי-תרבותי. כמוכן שלא מעטים מהיהודים הדתיים והחרדיים, בדומה ליהודים חילוניים, אינם מתעלמים גם מההיבטים הפוליטיים והכלכליים העכשוויים של סוגיית ירושלים; וישנן קבוצות של חרדים שמוכנות בהחלט להסכים לחלוקת ירושלים.

בהקשרים של שמירה על הריבונות הישראלית, שמירה על איחוד העיר, שמירה על הגבולות בין הישות היהודית לבין זו הערבית-פלסטינית, בישראל בכלל ובירושלים בפרט, ושמירה על היחס הדמוגרפי בין האוכלוסיות היהודית והפלסטינית המתגוררות בעיר, התייחסות יהודי התפוצה לשאלת ירושלים קשורה קשר הדוק ליחס הכללי לישראל ולפותרונות הפוליטיים הרצויים והמבוקשים של הסכסוך הישראלי-פלסטיני כולו. פתרון בעיית ירושלים תלוי אפוא בפתרון כולל של הסכסוך הישראלי-פלסטיני.

בנוסף למגוון השיקולים הללו, רוב הפרטים והארגונים היהודיים בתפוצה, הקשורים לירושלים ופועלים בה, מייחסים חשיבות רבה גם לנושאים הכלכליים "הקשים", ובכללם השקעות כלכליות, רכישת נדל"ן, מגורים בחלק מן השנה בעיר הזו, ביקורים תיירותיים, מתן תרומות לארגונים ולפעילויות שם וכדומה. גורמים אלה חשובים לא פחות מהגורמים האחרים היותר "רכים", שהוזכרו לעיל. לפיכך, הן ביטוייה "הרכים" של מעורבות התפוצה היהודית בנעשה בירושלים והן ביטוייה "הקשים" משפיעים על מעמדה של ירושלים ועל חיי היומיום בעיר.

במבט ראשוני אפשר להניח כי כמו בתחומים אחרים, הקשורים לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, הרי גם בסוגיית ירושלים הייתה ועוד תחול הקצנה רבתי בהתנגדות לויתורים טריטוריאליים בעיר, בקרב חלק נכבד מהחוגים היהודיים החרדיים, הדתיים,

המסורתיים והימניים, מצד אחד, ונכונות רבה יותר לפתרונות מוסכמים עם הפלסטינים, ואפילו לחלוקת העיר, בקרב קבוצות יהודיות ליברליות, דתיות-רפורמיות ובקרב חלק מהחילונים הצעירים בתפוצה, מצד שני. בחינת ההנחה הבסיסית המקיפה הזו היא אחת המטרות המרכזיות של ספר זה.

ישנן שתי שאלות חשובות נוספות שנדון בהן בהקשר הזה: האחת, עמדות יהודי התפוצה בדבר האפשרות הכללית של חלוקת ירושלים או הפיכתה לבירה משותפת לשני העמים, ואם כן, כיצד ליישם זאת? השנייה, עמדות יהודי התפוצה בדבר האפשרות לנקוט גישות אחרות בקשר לירושלים, מבחינת יהודים, מוסלמים ונוצרים, כמו שליטה בינלאומית על העיר המאוחדת או על חלקים ממנה.

הספר נפתח בסקירה קצרה וממוקדת של תולדות קשרי התפוצה היהודית עם ירושלים. זאת משום שלמשקעים ההיסטוריים, הרגשיים והתבוניים של יהדות התפוצה ביחס לירושלים יש משמעויות חשובות לגבי המצב ולגבי ההתפתחויות בעשור האחרון – התקופה הנמצאת כאמור במוקד הספר הזה – וכן לגבי ההיבטים המדיניים הקשורים לתביעה לחלוקת העיר. ההתפתחויות בעשור האחרון בסוגיית ירושלים הן הנושא הבא שיידון בספר ואחריהן מובאת הערכה כללית קצרה של מצב התפוצה היהודית ויחסי התפוצה וישראל כעת, כגורמים המשפיעים על יחס התפוצה לבעיית ירושלים. לאחריו יוצגו ההיבטים העיקריים של יחסי כל אחת משש הקהילות היהודיות הגדולות בתפוצה, ושל הארגונים המרכזיים בקהילות אלה, לשאלת ירושלים בהווה. בהמשך יידונו עמדות הארגונים היהודיים הכלל-עולמיים ביחס לשאלת ירושלים. הספר ייחתם בסיכומים כלליים ומעשיים, ובפרק שיוקדש להמלצות לקביעת מדיניות על ידי ממשלת ישראל ועיריית ירושלים.

בהקשר למטרות המחקר והספר הזה צריך לציין כי ארגונים ומוסדות יהודיים שונים בישראל ובתפוצה – כמו "התנועה להעצמת ירושלים", "הידברות", "המכון לתכנון העם היהודי", "הסוכנות היהודית", וכן כמה אנשי אקדמיה – עסקו ועוסקים בסוגיה שתעמוד במרכז הדברים בספר זה. כל אלה פרסמו מאמרים ומסמכים שבהם הציעו בין היתר הצעות פוסקניות (נורמטיביות) שונות לשיפור מעמד ירושלים בעיני העם היהודי. בין המסמכים שהוכנו על ידי מכונים וארגונים כאלה נציין, לדוגמה, את מסמך "העצמת ירושלים תהא יעד לאומי יהודי ראשון במעלה", שהוכן על ידי התנועה להעצמת ירושלים, ומסמך "תוכנית אסטרטגית לחיזוק מעמדה של ירושלים כבירה ציוויליזציונית של העם היהודי", שהוכן על ידי המכון לתכנון העם היהודי. ארגונים נוספים פרסמו מסמכים על אודות תפיסותיהם המיוחדות שלהם עצמם, בנוגע לשאלת ירושלים ופתרונה. כל הפרסומים האלה נושאים אופי פוסקני (נורמטיבי).

אולם, כאמור, לא נערך כל מחקר מקיף ולא היה פרסום כוללני בדבר יחס התפוצה היהודית לשאלת ירושלים ופעולות התפוצה היהודית, בתמיכה במדיניות ממשלת ישראל או בביקורת על המדיניות הזו ובהתנגדות לה. ומכאן הראשוניות של המחקר והספר הזה בתחום יחסי התפוצה היהודית וישראל, בהקשר של סוגיית ירושלים.

הספר מתמקד כאמור בנעשה בתחום הזה בעשור האחרון. הוא עוסק בבחינת הרקע ההיסטורי של יחס התפוצה לירושלים, על עמדותיה האסטרטגיות והמעשיות, והוא עוסק בבחינת הפעולות הפומביות והחסויות של התפוצה היהודית, בכלל, והקהילות היהודיות הגדולות במדינות שונות בעולם, לגבי מצבה של ירושלים ומעמדה הנוכחי והעתיד. המחקר, והספר הזה שנכתב בעקבותיו, בוחנים את עמדותיהם ופעולותיהם השונות והדומות של זרמים מרכזיים, תנועות עיקריות, ארגונים יהודיים מרכזיים וקבוצות שונות של אנשי התפוצה היהודית, לגבי סוגיית ירושלים, סוגיה בעייתית בהווה וכנראה בעייתית גם בעתיד, הקרוב והרחוק יותר.

לאור הדברים הללו, להלן כמה הנחות מרכזיות ששימשו נקודות מוצא למחקר, שבעקבותיו נכתב הספר הזה: א. העמדות של ארגונים מסוימים מושפעות במידה רבה מגורמים היסטוריים, תרבותיים-דתיים ואידיאולוגיים יהודיים וציוניים; ב. העמדות של ארגונים מסוימים מושפעות במידה רבה מגורמים אינטרסנטיים כלכליים, אישיים וארגוניים, וכן מגורמים אינטרסנטיים אחרים, למשל פוליטיים; ג. חלים שינויים בעמדות של קבוצות שונות וארגונים שונים בתפוצה כלפי שאלת ירושלים. הסיבות לשינויים כאלה קשורות גם להתפלגות הגילים של אנשי התפוצה, לעמדות הפלסטיניים ומעשיהם, לעמדות ממשלות ישראל, לעמדות הממשלות בארצות מושבם של היהודים ולדעת הקהל שם.

מתודולוגיית המחקר היא איכותנית. המחקר התבסס על מגוון גדול של פרסומים מודפסים ופרסומים המצויים באינטרנט (במסגרות של הספרות המחקרית, העיתונות, התקשורת האלקטרונית, פרסומי ארגונים יהודיים ומכוני מחקר) וראיונות עם פוליטיקאים, אנשי ארגונים מרכזיים וחוקרים העוסקים בסוגיות השונות הקשורות למעמדה של ירושלים. יחד עם זאת, נבדקו ויוצגו גם נתונים כמותניים, כמו סקרי דעת קהל ונתונים על השקעות וסיוע כספי של יהודי התפוצה.

פרק ב'. יחס התפוצה היהודית לירושלים

מטרת הדברים הבאים להאיר מנקודת מבט היסטורית את הקשר העמוק בין יהודים בתפוצה היהודית וירושלים, שנתפסה כבירת העם היהודי מימי דוד המלך. קשר היסטורי כזה, בין אנשי התפוצה ובירת המולדת שלה, הוא רכיב בלתי נפרד במהותו מקיומן ומניסיוןן של כל התפוצות האתנו-לאומיות-דתיות, בכלל, ומאפיין מאוד גם את התפוצה היהודית, בפרט.¹

הרקע ההיסטורי עד שנות ה-30 של המאה ה-20

על פי המסורת היהודית נודעה לירושלים חשיבות עליונה עבור היהודים מקדמת דנא, שכן לפי אמונתם בהר הבית בירושלים נמצאת אבן השתייה, שעליה הושתת העולם.² לפי המקורות היהודיים, שטחה של ירושלים נכבש בשנת 1000 לפנה"ס בקירוב על ידי דוד, שהיה למלך יהודה.³ לפי המקורות האלה, המלך דוד ויורשיו קבעו את ירושלים כבירת יהודה, ובדיעבד למעשה, גם כבירת העם היהודי כולו. להיבט ההיסטורי הזה, של קביעת ירושלים כבירת העם היהודי, הייתה חשיבות רבה מאוד בהתפתחות הלאום היהודי וביחס לירושלים עד עתה.

הפיכת ירושלים לבירת כל העברים הייתה קשורה לא רק למיקומה הגיאוגרפי-אסטרטגי. זאת כיוון שלמלך דוד ולאנשיו, וכן ליורשיו, הייתה כוונה ברורה להפוך את ירושלים לא רק לבירה הגיאוגרפית של העברים, אלא גם למרכז הרוחני-תרבותי של הלאום העברי-היהודי, שהלך והתגבש בארץ-ישראל. על פי התנ"ך, המלך דוד הצליח רק במידה מסוימת במימוש שתי המשימות האלה. יחד עם זאת, אין ספק שבימיו נוצר הבסיס לקשרים הרגשיים והתבוניים העמוקים בין היהודים לירושלים.

כתוצאה מהתבססות שלטונו של בית דוד, מהקשרים רבי-הפנים עם שכני ממלכתו, ומהשגשוג הכלכלי והחברתי, ירושלים אכן הלכה ונבנתה והתחזקה. ומאז נחשבה ירושלים לבירה העברית-היהודית לא רק מבחינה דתית ושלטונית, אלא גם מבחינה רגשית ותבונית של היהודים. אחד המהלכים החשובים בהקשרים האלה היה בניין

¹ על הרקע התיאורטי הרלוונטי ראו Sheffer 2006.

² בבלי, יומא, נד, ע"ב.

³ הדברים כאן ולהלן, עד לדיון בתקופה המודרנית, מתבססים על מלמט 1969; פרלמן וקולק 1969; מרדכי נאור (עורך) 1987; שמואל ברקוביץ 2000; Johnson 1988.

בית המקדש על ידי המלך שלמה, בשנת 960 לפנה"ס, דבר שהוסיף למרכזיותה הדתית-פולחנית של העיר בקרב הלאום העברי-היהודי שהלך והתגבש אז. מנקודת ראות היסטורית, התחושה הזו לא התפוגגה גם לאחר הרס ירושלים, וחורבן בית המקדש הראשון ובית המקדש השני.

לאחר ציון המקורות למעמדה של ירושלים כבירת העם העברי-יהודי, מכאן ואילך נתמקד בתיאור העניין שגילתה התפוצה העברית-היהודית בירושלים (שתיקרא מעתה והלאה "התפוצה היהודית"), ובקשרי התפוצה הזו עם עיר הבירה היהודית לאורך ההיסטוריה.

ראשיתה של התפוצה היהודית בעת העתיקה לא הייתה בהגליית יהודים לאחר כיבוש ארץ-ישראל על ידי ממלכת בבל. יש ראיות רבות לכך שיהודים היגרו מרצונם בגין גורמים חברתיים, פוליטיים וכלכליים מארץ-ישראל לארצות שונות במזרח התיכון, והתיישבו שם דרך קבע, עוד לפני הכיבוש הבבלי והגליית חלק מתושביה היהודיים של ארץ-ישראל. במהלך כל ההיסטוריה של העם היהודי שמרו היהודים שהוגלו מארץ-ישראל, או שהיגרו מרצונם, על קשר פסיכולוגי, תרבותי, חברתי ופוליטי עם ירושלים. כך, לדוגמה, יהודים מהתפוצה נהגו לעלות לרגל לירושלים בשלושת הרגלים – פסח, חג הסוכות וחג השבועות. כמעט לאורך כל ההיסטוריה יהודים מהתפוצה סייעו לתושבי העיר גם מבחינה כלכלית.

למעשה, התפוצה היהודית הראשונה שהייתה גדולה, מרוכזת, מבוססת ומאורגנת, אכן נוצרה לאחר כיבוש ממלכת יהודה על ידי ממלכת בבל, בשנת 604 לפנה"ס. ירושלים לא נחרבה בעת הכיבוש ההוא; אלא שדיכוי "המרד היהודי" בידי הבבלים גרם להרס ירושלים ובית המקדש, בשנת 586 לפנה"ס, להגליה נוספת של יהודים לבבל, ולבריחתם/הגירתם של יהודים לא מעטים למצרים, לעבר הירדן ולסוריה. התוצאה הייתה גידול בהיקפן של הקהילות היהודיות בכל הארצות האלה. יהודים רבים מהתפוצה היהודית, בממלכת בבל ובארצות השכנות, המשיכו לקיים קשר רב-פנים עם ירושלים ואנשיה. מקורם של הקשרים האלה עם ארץ-ישראל וירושלים היה, כאמור, בחיבור בין גורמי זהות פרימורדיאליים מופשטים ובין גורמים אינטרסנטיים מעשיים, שמקורם בקשיי הקיום של יהודי התפוצה בבבל.⁴

כיבושה של בבל על ידי הפרסים, בימי המלך כורש, יצר הזדמנות להחזרת המצב בארץ-ישראל ובירושלים לקדמותו. בעקבות הפעלת השפעתם של יהודי התפוצה, בעיקר בבבל, ולאור הצו החיובי שפרסם כורש בשנת 538 לפנה"ס, חזרו יהודים לא רבים מאד

⁴ על ההיבטים התיאורטיים האלה ראו Safran 1991; Cohen 1997; Sheffer 2006.

לארץ-ישראל ולירושלים. האווירה החיובית עודדה גם יהודים שלא חזרו לארץ-ישראל לסייע הלכה למעשה בשיקום ממלכת יהודה והבירה - ירושלים. הדפוס הזה של פעולת התפוצה יחזור ויישנה גם בדורות הבאים. הדבר מעיד על כך ששמירה על קשר עם המולדת (ארץ המוצא המיידית או ההיסטורית של אנשי תפוצה), וסיוע למתרחש בה, תלויים לא רק בנטיות חברי התפוצה, אלא במידה רבה גם ביחס השלטונות והחברה בארץ המארחת לתפוצה, ולמתרחש במולדת ההיסטורית של חברי התפוצה.

מכל מקום, השיבה לארץ-ישראל ולירושלים מגלות בבל התרחשה בגלים, וכך עתיד להתרחש תהליך השיבה למולדת ההיסטורית ולבירתה גם בכל התקופות הבאות.

תהליך בנייתם מחדש של ירושלים ובית המקדש, בתקופת הפרסים, לא היה קל מטעמים שונים, ובהם טעמים האופייניים למצבה של ירושלים עד עצם היום הזה: המגוון האתני-דתי של התושבים בעיר; חילוקי דעות בתפוצה היהודית ובירושלים בדבר הדרכים הרצויות לביצוע השיקום; מחסור במשאבים; חילופי גברי בהנהגת התפוצה ובקהילה היהודית בארץ-ישראל; ובעיות כלכליות וטכניות הקשורות בבנייתה מחדש של הבירה.

למרות הקשיים שהצטברו, הרי שבסיועם הצמוד של יהודי התפוצה נשלמה בניית בית המקדש מחדש בשנת 515 לפנה"ס. בתקופה שלאחר מכן היו כמה גלים של שיבת יהודים מבבל לארץ-ישראל. גלי החזרה האלה למולדת הגיעו לשיאם בימי נחמיה ועזרא. אבל ברור כי העניין שגילו יהודי התפוצה בירושלים, הקשר שקיימו עמה והסיוע שהגישו לה, בניסיון להשיב לה את מעמדה כמרכז רוחני של העם היהודי, כל אלה התאפיינו, כאמור, בעליות ובמורדות בהתאם למצב יהודי התפוצה בארצות המארחות אותם, בהתאם להתנהגות השלטונות בממלכות האלה, ובהתאם למתרחש בארץ-ישראל עצמה.

עם כיבושה של ארץ-ישראל בידי אלכסנדר מוקדון, בשנת 332 לפנה"ס, ירושלים לא נפגעה, אולם חלק מתושביה הוגלה למצרים. כך גדל מספר היהודים בתפוצה היהודית במצרים, בייחוד באלכסנדריה. זו הפכה למרכז יהודי גדול וחשוב, שהתחרה במידת מה אפילו עם מרכזיותה הפוליטית והתרבותית של ירושלים. הקהילה היהודית באלכסנדריה שמרה על מעמדה הבכיר בעם היהודי במשך כמה מאות שנים, ובתקופה ההיא פחתה במידה מסוימת חשיבותה המעשית של ירושלים כמרכז העם היהודי כולו. למרות זאת, גם בעת ההיא המשיכו יהודים מהתפוצה לעלות לרגל לירושלים, והם הוסיפו לשגר לירושלים את חצי שקל לגולגולת, כמס מרצון לבית המקדש. יחד עם זאת, פריחת המרכזים היהודיים בבבל ובמצרים עוררה מתחים בין יהודי התפוצה ויהודי ארץ-ישראל, ודיונים פורמליים ובלתי פורמליים על מיקום המרכז הלאומי היהודי. שוב, הדבר הזה לא השתנה מאז והוא אופייני גם למצב הנוכחי בלאום היהודי.

השלב הבא בהתפתחותה ובמעמדה של ירושלים, ובקשריה עם התפוצה היהודית, החל בעקבות הכיבוש הרומי של ארץ-ישראל, בשנת 63 לפנה"ס. כתוצאה מהכיבוש הוא הוגבלו היהודים מאוד מבחינת שליטתם בנעשה, הן בארץ-ישראל כולה והן בירושלים. אבל בימיו של יוליוס קיסר חל מפנה משמעותי לטובה, מנקודת הראות של היהודים. ירושלים זכתה לתמיכה ולסיוע, בעיקר סיוע כלכלי, מצד יהודי מצרים וכן מצד הקהילה היהודית הגדולה של רומא. באותם ימים התרחבה ירושלים מאוד הן מבחינה דמוגרפית והן מבחינה גיאוגרפית. העיר ובית המקדש נבנו מחדש בידי הורדוס. יתר על כן, בגין מעמדו המיוחד של הורדוס, באימפריה הרומית ובארץ-ישראל, ירושלים חזרה והפכה למוקד עלייה לרגל של יהודים ממדינות מארחות שונות, ולאבן שואבת לסיוע כספי לא מבוטל מצדם. יהודי התפוצה תמכו, כמובן, בשליטה האוטונומית של היהודים בירושלים.⁵

הדברים התממשו באופן הזה עד לכיבוש ירושלים מחדש, בידי טיטוס, והריסת בית המקדש. הרס ירושלים ובית המקדש השפיע לא רק על יהודי ארץ-ישראל דאז, אלא גם על יהודי התפוצה. הרס בית המקדש חולל שינויים בסיסיים בזהות התפוצה היהודית ובהיבטיה הדמוגרפיים, הגיאוגרפיים והחברתיים. התפוצה היהודית הלכה והתרחבה, ונפוצה בארצות שונות בנוסף לאלה שבהן כבר התקיימו קהילות יהודיות. מרכזים חדשים הופיעו והלכו והתפתחו בתפוצה, והתרחשו בהם פעילויות רוחניות ודתיות שקודם לכן התרכזו במידה רבה בארץ-ישראל, ובייחוד בירושלים. בגלל ההתפתחויות האלה פחתה חשיבותה המעשית של ירושלים בקרב העם היהודי בתפוצה.

יחד עם זאת, במשך התקופה הבאה בהיסטוריה של העם היהודי – עד השתלטות המוסלמים על ארץ-ישראל במאה ה-7 לספירת הנוצרים – ארץ-ישראל והיהודים בה עדיין שמרו על מרכזיותם בעם כולו. במשך התקופה הזו אפילו שוקם לאט ובהדרגה החלק היהודי של ירושלים, גם הפעם בסיוע לא מועט של יהודי התפוצה. הדבר מעיד שוב על מקומה של העיר וחשיבותה הנמשכת, בעיני יהודי התפוצה, למרות השינויים המשמעותיים שחלו בינתיים.

החרבת המרכז הירושלמי היהודי, מבחינה פיזית ורוחנית, התרחשה עם הבסתו של בר-כוכבא בידי הרומאים, שבנו שם את "עירם" – איליה קפיטולינה. ירושלים התרוקנה מתושביה היהודיים, אך למרות ההתפתחויות השליליות האלה היא נותרה מרכז מדומיין של העם היהודי, בארץ-ישראל ובתפוצה היהודית; תחושה ותפישה זו שוב הלכה וגדלה ככל שמספר היהודים בארץ-ישראל הלך וקטן.

⁵ ראו במיוחד את הדיון המפורט על מצב התפוצה היהודית בימי בית שני במלמט, שם, עמ' 268-286. וראו גם עמ' 349-367.

במאה ה-4 לספירת הנוצרים התרחשה עוד תפנית היסטורית בקשר למעמדה של ירושלים, תפנית שגם לה השלכות לגבי מעמד ירושלים עד עתה ולגבי יחס התפוצה היהודית לעיר - הקיסר קונסטנטינוס הפך את ירושלים לעיר נוצרית מקודשת. קונסטנטינוס בנה בארץ-ישראל כנסיות, ובהן כנסיית הקבר הקדוש. היהודים לא הורשו לחיות יותר בעיר, וכמו כן לא הותרה עלייה יהודית לרגל לירושלים.

מאתיים השנים הבאות – מהמאה ה-5 ועד כיבוש ארץ-ישראל על ידי הערבים באמצע המאה ה-7 – היו שנים קשות מאוד ליהודים, בכלל, וליהודי ירושלים המעטים מאד, בפרט. הם המשיכו לגור בארץ-ישראל, אך מספרם הלך ופחת מאוד. פחת גם הקשר המעשי של יהודי התפוצה עם ירושלים, אך לא הקשר הרגשי והאמונותי-דתי.

לפיכך, התקופה הבאה הרלוונטית לענייננו היא תקופת השלטון המוסלמי בארץ-ישראל, משנת 638 ועד שנת 1099.⁶ באותה תקופה בנה השלטון המוסלמי בחלקים נרחבים מירושלים, וכן הקים מסגדים ומרכזים נוספים. בתקופה ההיא הותרה חזרת היהודים לארץ-ישראל, והם הורשו להתיישב גם בירושלים. אך מספר היהודים שהתיישבו בירושלים לא היה רב. יחד עם זאת, הקשר של יהודי התפוצה עם ארץ-ישראל, ובעיקר עם ירושלים, הלך והתחזק. באותה עת החלו יהודים בבניית "הרובע היהודי", בדרום-מזרחה של העיר ליד הכותל המערבי. הם עשו את זאת בסיוע יהודי התפוצה. וכך הלכה ירושלים והתחלקה לארבעת הרבעים הנפרדים בעיר העתיקה, הקרויים עתה הרובע המוסלמי, הנוצרי, הארמני והיהודי, והקיימים באותו היקף במידה רבה עד עתה.

בעת כיבוש ירושלים על ידי הצלבנים חוסלה עוד פעם מרבית הקהילה היהודית בעיר. מיד לאחר הכיבוש הזה חודש האיסור על חיי יהודים בתחומי ירושלים, וכן נאסרה העלייה לרגל של יהודי התפוצה אליה. מאוחר יותר חלה התמתנות ביחס העוין של הצלבנים, בייחוד ביחס ליהודי ירושלים, ואז התחדשה גם העלייה לרגל של יהודים לירושלים. כמו כן חודשו הקשרים של חברי התפוצה היהודית עם העיר, וגם ניסיונות לסייע ליהודים שם.

לאחר כיבוש ארץ-ישראל וירושלים על ידי צלאח א-דין, בשנת 1187, חודשה השליטה הערבית-מוסלמית המעשית על ירושלים ושוב הותר ליהודים לחזור ולהשתקע בה. כאשר נפוצה השמועה על השינוי החיובי במדיניות המוסלמים לגבי היהודים, שוב משכה ירושלים יהודים שבאו לחיות בה. בתקופת שלטון הממלוכים בארץ-ישראל, משנת 1260

⁶ לגבי התקופה הזו, האמור להלן בפרק זה מתבסס על הספרים הבאים: בן ששון 1969; פרלמן וקולק 1969; ברקוביץ 2000.

ועד לשנת 1517 לספירה, כמו בתקופות הקודמות, חלו עליות ומורדות במעמד היהודים בירושלים, ביחסיהם עם התפוצה וביחס התפוצה אליהם ולירושלים.

בראשית תקופת השלטון העות'מאני בארץ-ישראל הייתה פריחה מחודשת של הקהילה היהודית בירושלים, בין השאר בגלל היתר שניתן ליהודים להתפלל לפני הכותל המערבי, דבר שהפך את הכותל לאתר קדוש מרכזי מאוד ליהודים. אחר כך חלה ירידה במעמד העיר ובכלכלתה, וכתוצאה מכך, גם מצב הקהילה היהודית בירושלים לא היה מן המשופרים. יחד עם זאת, לא פחת עניין יהודי התפוצה במתרחש בירושלים, כמו גם הרצון להגר אליה. כיוון שבאותה תקופה הוטלו מגבלות על התיישבות יהודי אשכנז בירושלים, רוב חברי הקהילה היו "יהודים ספרדים". הרכב זה של האוכלוסייה היהודית, שנשמר במשך תקופה ארוכה, קבע את אופי הקהילה היהודית ואת מיקוד קשריה עם התפוצה היהודית במדינות המזרח-תיכוניות ובצפון אפריקה. משיקולים חברתיים, אידיאולוגיים ופרקטיים כאחד נשמרו הקשרים בין קהילות יהודיות ספציפיות בתפוצה ובין קרוביהם בירושלים. גם זה דפוס שנמשך לאורך תקופות ארוכות, כולל בימינו.

כמו כן התקיים שיתוף פעולה בין קהילות יהודיות שונות בקשר לפיתוח הקהילה היהודית כולה בירושלים.⁷ עד סוף המאה ה-19 היו העניין של יהודי התפוצה בירושלים וסיועם ליהודי ירושלים – במסגרת כספי "החלוקה" – מונעים על ידי רגשות לאומיים בעלי אופי דתי בעיקר. מסוף אותה מאה ואילך, העניין בארץ-ישראל והסיוע ליהודיה קיבלו תנופה משמעותית, כאשר למקור העניין הדתי-לאומי בירושלים נוסף מקור חדש שהוא המקור הלאומי-ציוני, שכמובן גם הוא לא היה משוחרר לחלוטין מההיבט הדתי ומחילוקי דעות בדבר מעמד העיר בעם היהודי.

בגלל צפיפות האוכלוסייה בעיר העתיקה של ירושלים, של האוכלוסיות היהודית, הנוצרית והמוסלמית, החל משנות ה-50 וה-60 של המאה ה-19 גדל תהליך הרחבתה של העיר אל מחוץ לחומות, בעיקר בכיוון מערב ובייחוד על ידי תושבי הרובע היהודי ומהגרים יהודים לירושלים.⁸ את תהליך ההתיישבות מחוץ לחומות יזמו וביצעו בעיקר יהודים דתיים, וזאת עוד לפני הקמת התנועה הציונית ופעולותיה בארץ-ישראל ובירושלים. בהקשר הזה חשוב להזכיר את תרומתו של משה מונטיפיורי לשיקום ולבניין ירושלים. אבל היו גם ארגונים יהודיים אחרים, כמו "בני ברית", שסייעו רבות בהקמת השכונות היהודיות מחוץ לחומות.

⁷ ראו נא פרקים שונים בספרו של וילנאי 1993, וכן בספרו של ברקוביץ' 2000.

⁸ הדברים לגבי התקופה עד לראשית תקופת מנדט הבריטי מבוססים על המקורות הבאים: בן ששון 1969, גולני 1988, 1992; מאמרים שונים בלבסקי 1989; י. פז 1994; י. כץ 1999, 2000, 2003; ברקוביץ' 2000.

קשרי התפוצה היהודית עם ירושלים בעידן המודרני

הקשרים עם ירושלים בעת החדשה עוצבו, במידה רבה, על ידי השינויים הדמוגרפיים והגיאוגרפיים שהתרחשו בתפוצה היהודית שהלכה וגדלה. יחד עם זאת, היו גם יהודים בעלי מניעים אידיאולוגיים ורגשיים שגמרו אומר להגר לארץ-ישראל. אולם, בגלל אפשרויות הפיתוח המוגבלות של ארץ-ישראל וירושלים, מספר היהודים שהיגרו לארץ-ישראל היה קטן בהרבה ממספר היהודים שהיגרו למערב אירופה, או לארצות הברית. יחד עם זאת, בסוף המאה ה-19 הוקמו כ-30 אגודות יהודיות, בעיקר במזרח אירופה, שנטלו על עצמן לקדם את יישוב ארץ-ישראל וירושלים.

לקראת סוף המאה ה-19, בנוסף להגירת יהודים דתיים לארץ-ישראל והתיישבותם בירושלים, התחילה התנועה הציונית לסייע להגירת חבריה ותומכיה לארץ-ישראל ולירושלים. למרות חילוקי דעות בקרב התנועה הציונית, בדבר מיקום מרכז היישוב היהודי בארץ-ישראל, חברי התנועה הציונית חיזקו את תהליך התרחבותה של ירושלים והתבססות תושביה היהודים. הם עשו זאת באמצעות בניית שכונות יהודיות, בנוסף לשכונות שהוקמו על ידי יהודים דתיים לא-ציוניים, כמו משכנות שאננים ונחלת שבעה. כתוצאה מהגירת יהודים ומהגידול הטבעי הניכר, בעיקר בקרב החרדים והדתיים, הפכו היהודים באותה תקופה לרוב בעיר העתיקה ובעיר החדשה במערב.

חשוב לציין, כבר בשלב הזה של הדיון בספר, כי הבנייה וההרחבה של ירושלים מחוץ לחומות; חוסר האהדה של יהודים שישבו בירושלים ושל יהודים בתפוצה למה שהתרחש ברובע היהודי בעיר העתיקה; וההשקעות של התנועה הציונית ושל הלא-ציונים בשכונות החדשות עוררו את אחת מהשאלות העומדות במרכז העניין והדיון בספר זה. השאלה הזו עניינה במוקד הפעולה של היהודים בירושלים: האם המוקד הוא העיר העתיקה או השכונות שמחוץ לחומות? הנטייה הברורה להתיישבות בעיר המערבית תרמה רבות לגישת הציונים והלא-ציונים ביחס לחלוקת ירושלים, וליחסי הגומלין בין היהודים, הנוצרים והמוסלמים בעיר העתיקה.

חשוב גם לחזור ולהזכיר, שוב כבר בשלב זה של הדיון, כי כל הארגונים, הציוניים והלא-ציוניים, לא היו הומוגניים בגישתם לשאלת ירושלים. בכל אחד מהארגונים האלה התפלגו הדעות ביחס לשאלת יישוב ירושלים, מאהדה בדרגות שונות עד אי-אכפתיות, או אף עד התנגדות. חלוקה כזו עתידה לאפיין את היחס לגבי ירושלים גם בתקופות מאוחרות יותר, ולמעשה עד עתה. לדוגמה, תנועת "חובבי ציון", שלא הייתה תנועה הומוגנית, גילתה יחס בלתי אוהד ליישובה של ירושלים על ידי יהודים מהתפוצה. גם הברון רוטשילד לא השקיע הרבה בפיתוחה של ירושלים. אנשי העלייה הראשונה לא

התנגדו בעיקרון ליישוב ירושלים, אולם משיקולים מעשיים ואידאולוגיים הם העדיפו להשקיע את מאמציהם ביישוב האזורים החקלאיים במושבות.

כאמור, בראשית דרכה גם התנועה הציונית לא גילתה התלהבות רבה מאוד לעסוק בענייני ירושלים ויישובה. בנימין זאב הרצל אמנם היה מודע לחשיבותה של ירושלים, ולמרכזיותה בתפיסת העם היהודי וגם בתפיסה הציונית, אולם בשלב הראשון להתפתחות גישתו בקשר לארץ-ישראל הוא הכיר גם בבעייתיות המרובה של המצב בעיר, בגלל יחסם ומעמדם של המוסלמים והנוצרים, ובגלל מדיניות הממשלה העות'מאנית. הרצל האמין, וגם אמר זאת בגילוי לב, כי ירושלים תהיה אחד המכשולים הגדולים בפני התנועה הציונית בדרכה להשגת ריבונות בארץ-ישראל. לכן הוא העדיף לייחס למקומות הקדושים כעין מעמד אקס-טריטוריאלי בינלאומי. הוא טען כי סביב העיר העתיקה תקום "ירושלים החדשה", שתהיה מרכז פוליטי, חברתי ותרבותי של העם היהודי שיבנה את מדינתו בארץ-ישראל.⁹ רבים בתנועה הציונית המשיכו להאמין בתפיסה הזו ולתמוך בה, במשך שנים לא מעטות לאחר מכן.

ואף על פי כן, בראשית דרכה הקימה התנועה הציונית בירושלים כמה מוסדות, בהם בנק אפ"ק ו"בצלאל", וכן תכננה בעיר את הקמת "האוניברסיטה העברית". מאידך גיסא, משרדה המרכזי של התנועה הציונית באותה עת, "המשרד הארץ-ישראלי", הוקם דווקא ביפו, ואחר כך הועבר לתל אביב. כמו כן השקיעה התנועה הציונית את מרב משאביה בהתיישבות החקלאית, ולא בירושלים. אלה היו ביטויים נוספים לאמביוולנטיות מתמשכת בעמדת התנועה הציונית לגבי שאלת ירושלים.

רק ערב מלחמת העולם הראשונה הגיעו בכירי התנועה הציונית בתפוצה ובארץ-ישראל להכרה ולמסקנה כי המרכז המדיני צריך להיות דווקא בירושלים ולא ביפו. הם הבינו שעליהם למקם בירושלים את מוסדותיהם, ולנהל ממנה את עבודתם המדינית. מאז הם ראו בירושלים את המטרופולין הפוליטי של הארץ ושל היישוב היהודי. אולם, אחד השיקולים החשובים שהשפיעו על השינוי בעמדת התנועה הציונית, בהקשר הזה, היה מיקום המרכז השלטוני העות'מאני בירושלים. ההכרה בחשיבות המדינית של ירושלים לוותה גם ברצון להקים את מה שהם כינו "ירושלים החדשה". אף על פי כן, היקף הפעולות של המוסדות הציוניים בירושלים היה עדיין מצומצם למדי. אגודות ותנועות יהודיות לא-ציוניות השקיעו בירושלים באותה תקופה יותר מהתנועה הציונית, ברכישת קרקע ובהקמת שכונות חדשות ומוסדות אזרחיים שונים. הווה אומר, באורח בסיסי באותה תקופה, גם התנועה הציונית העולמית הכירה בחלוקתה של ירושלים

⁹ הרצל 1961; בין 1976; אבינרי 2008.

לארבעה חלקים – שני חלקים נוצריים, וחלקים מוסלמי ויהודי – ובאי-היכולת לשלוט בעיר כולה.

בימי מלחמת העולם הראשונה נותק היישוב היהודי בארץ-ישראל, בכלל, ובירושלים, בפרט, מהתפוצה היהודית באירופה ומהסיוע שהעניקה. באותה תקופה הגיע עיקר הסיוע ליישוב וליהודי ירושלים מן הקהילה היהודית בארצות הברית, שאז הגבירה את מעורבותה בענייני היישוב היהודי בארץ-ישראל ובירושלים. הגורם היהודי הראשון בארצות הברית שנענה לקריאה לסייע ליהודי ארץ-ישראל וירושלים היה "הוועד היהודי האמריקני", שכבר אז היה מחשבי הארגונים היהודיים שפעלו בארצות הברית. באותה עת היה זה ארגון לא-ציוני, שדרש כי כספי התרומות של חבריו יחולקו בהגינות וביושר לתושבים היהודים בעלי האמונות וההשקפות השונות. את הכספים גייסה והעבירה לירושלים "ועדת הסיוע היהודית אמריקנית", שהוקמה בארצות הברית באוקטובר 1914. חלוקת המשאבים לקבוצות היהודיות השונות הופקדה בידי ה"ג'וינט", שגם הוא היה אז ארגון לא-ציוני מובהק.

עם החילופים בהנהגת תנועה הציונית, כאשר בראשה עמד חיים וייצמן, ולאור השינוי בממשל בארץ-ישראל בעקבות הכיבוש הבריטי, ניתן דחף נוסף לקשר בין התנועה הציונית בתפוצה לבין ירושלים. הקשר הזה היה בעל מאפיינים חדשים מבחינת התמיכה הציונית ביישוב היהודי בירושלים, מצד אחד, ומבחינת ההתעלמות ממנו של חלקים אחרים בתפוצה היהודית, מצד שני.

השינוי בגישת התנועה הציונית לבעיית ארץ-ישראל, בכלל, ויישוב ירושלים, בפרט, תרם לפרסום הצהרת בלפור, בעקבות "הסכם סייקס-פיקו" בדבר חלוקת המנדטים והשליטה על האזורים השונים במזרח התיכון בין צרפת ואנגליה. הצהרת בלפור, שניתנה ב-2 בנובמבר 1917, ציינה כי גם אם יקום בית לאומי בארץ-ישראל, לא ייעשה דבר לשנות את מעמד המקומות הקדושים בירושלים (למעשה, המילה "ירושלים" אינה נזכרת במפורש בהצהרה. מדובר בשמירה על זכויות דתיות של קהילות לא דתיות). פירושו של דבר היה שמירה על הפרדה בין מתן רשות ליהודים להתיישב ולהתגורר בירושלים ובין הענקת השליטה להם על המקומות הקדושים בעיר העתיקה.

הצהרת בלפור פתחה פתח לוויכוחים מתמשכים בקרב יהודי התפוצה, בדבר קבלתה, ובדבר התמיכה בהקמת בית לאומי יהודי בארץ-ישראל. היו יהודים וארגונים יהודיים רבים, כמו "כל ישראל חברים" וארגונים דתיים וחרדיים אחרים, שדחו את ההצהרה מכול וכול, והעדיפו את המשך קיומה של התפוצה. כמובן שעמדות אלה התייחסו גם למעמדה של ירושלים.

אף כי הבריטים קבעו בירושלים את המרכז השלטוני שלהם על ארץ-ישראל, הרי שהתנועה הציונית עדיין לא התמקדה בפעילות בירושלים.¹⁰ נראה כי האוכלוסייה היהודית בארץ-ישראל ורוב יהודי התפוצה, בייחוד הדתיים והחרדים, ראו אז בירושלים עיר קדושה ואולי מרכז רוחני, אבל לא מרכז שלטוני יהודי. יתר על כן, רוב הציונים והלא-ציונים כאחד הסכימו באותה תקופה לחלוקת הארץ, וירושלים עצמה, לאזורים יהודיים, נוצריים ומוסלמיים תחת שליטה בריטית.¹¹

ובינתיים, לא רק התנועה הציונית, אלא גם יהודי התפוצה וארגונים יהודיים שונים, בעיקר ממזרח אירופה וממרכזה, תרמו לרכישת קרקעות ולבנייה מחוץ לחומות העיר העתיקה, בירושלים המערבית. זה עודד יציאה של תושבים יהודים רבים מהעיר העתיקה ומעברם למגורים בשכונות היהודיות בעיר המערבית. תהליך זה חיזק עוד יותר את חלוקת העיר, ואת ההפרדה בין חלקיה. זאת ועוד, המאבק של הערבים הפלסטינים נגד היישוב היהודי התנהל גם בירושלים. מאורעות 1920, 1921 ו-1929 (מאורעות 1929, מאורעות תרפ"ט, כונו גם "מאורעות הכותל", שכן העילה לפריצתם הייתה שאלת זכות היהודים להתפלל לפני הכותל המערבי) רק חיזקו את הנטישה של יהודים את העיר העתיקה, והעמיקו את חלוקת העיר העתיקה לארבעת הרבעים.

יחס התפוצה היהודית לירושלים משנות ה-30 של המאה ה-20 ועד מלחמת ששת הימים

לאחר ויכוחים רבים וממושכים, בין הציונים לבין עצמם ובינם לבין הלא-ציונים, הוקמה בשנת 1929 "הסוכנות היהודית לארץ-ישראל", שמשרדיה שוכנו בירושלים המערבית. בסוכנות היהודית המורחבת היו מיוצגים ארגונים ציוניים ולא-ציוניים בשיעור של מחצית לכל אחת משתי הישויות היהודיות. אמנם עוצמת התנועה הציונית בסוכנות היהודית הייתה רבה יותר מעוצמת הלא-ציוניים, אבל המדיניות שהסוכנות אימצה לגבי ירושלים ייצגה גם את עמדות ארגוני התפוצה היהודית הלא-ציוניים. הסוכנות המורחבת יזמה את הקמת "המגבית היהודית המאוחדת", אם כי ללא הצלחה יתרה באותה תקופה. המגבית העמידה לרשות הסוכנות סכומי כסף לא משמעותיים, שחלקם הופנה לירושלים.

בעקבות המשבר הכלכלי העולמי הגדול, בראשית שנות ה-30 של המאה ה-20, פחתה יכולת הארגונים הציוניים והלא-ציוניים, ושל יהודים בתפוצה ובייחוד בארצות הברית,

¹⁰ ראו לדוגמה, שאלתיאל 1981; ביגר בלבסקי כנ"ל; ביגר בן אריה כנ"ל.

¹¹ ראו לדוגמה, דותן 1979; ברקוביץ' 2000.

לגייס כספים ולהעבירם לארץ-ישראל ולירושלים. זו הייתה אחת הסיבות החשובות להאטת התפתחותה של ירושלים המערבית באותה תקופה. אולם, החל מאמצע שנות ה-30, לאחר עליית המפלגה הנאצית לשלטון בגרמניה וראשית התהליכים הגזעניים והאנטישמיים שהיא הנהיגה בראשות אדולף היטלר, גברה ההגירה היהודית וגדלו השקעות הכספים של יהודי התפוצה בשני חלקי העיר ירושלים.

ועדת פיל מונתה בעקבות "המרד הערבי", שפרץ בשנת 1936. חשיבותה ההיסטורית של ועדת פיל הייתה בהמלצתה הרשמית לחלק את ארץ-ישראל ולהקים בה שתי מדינות – יהודית וערבית. הוועדה המליצה להשאיר תחת שליטה בריטית את ירושלים, את בית לחם וכן מסדרון עד לים התיכון בסביבות יפו. המניעים העיקריים להצעה זו היו החשש מפני התנגשויות ומאבקים בין יהודים ופלסטינים אם ירושלים תחולק או תימסר לאחד משני הצדדים, להבטיח את האינטרסים של הנוצרים, וכן הרצון לשמור על האינטרסים האסטרטגיים הבריטיים במזרח התיכון, כולו, ובארץ-ישראל, בפרט.

התנועה הציונית, אז בהנהגת מפא"י, החליטה לאחר ויכוחים פנימיים סוערים לקבל את הצעת החלוקה. בתגובתה לתוכנית החלוקה קיבלה התנועה הציונית באופן רשמי את עקרון חלוקת ירושלים, אולם על כך לא הייתה הסכמה מלאה, או רחבה, במוסדות הציוניים. מכל מקום, התנועה הציונית דרשה שירושלים המערבית תישאר בשליטה יהודית.¹² עמדת הסוכנות היהודית והתנועה הציונית הייתה שהעיר העתיקה וירושלים המזרחית יופקדו כשטח נאמנות בידי בריטניה.

גם עמדת חוגים וארגונים אחרים בתפוצה היהודית, בשאלת חלוקת ירושלים, לא הייתה אחידה. יהודי מזרח אירופה ומרכזה, ורבים מהרבנים במזרח אירופה, תמכו בהצעת החלוקה של ארץ-ישראל, כולל חלוקת ירושלים. לעומת זאת, מוקדי ההתנגדות היהודית החריפה לתוכנית החלוקה היו באירופה המערבית ובארצות הברית. ההתנגדות הזו איחדה את הלא-ציונים בסוכנות היהודית, ואת הדתיים והחרדים שלא היו שותפים בהנהלת הסוכנות היהודית. מדברים שנאמרו על ידי ראשי הקבוצות האלה ניתן היה להבין כי מניעיהם, גם של הרבנים החרדים, נבעו לא רק משיקולים דתיים אלא גם מן המצב הפוליטי והחברתי הפנימי בתפוצה.

בין מניעי הלא-ציונים בארצות הברית, להתנגד לרעיון החלוקה, היה החשש כי הקמת מדינה יהודית תעורר את שאלת הנאמנות של היהודים למדינה המארחת, וכי בכך תערער את מעמד היהודים בארצות הברית. דרך אגב, שיקולים כאלה מנחים עד

¹² Shlomo Slonim, *Jerusalem in America's Foreign Policy 1947-1967* (The Hague, London and Boston: Kluwer Law International, 1998), p. 8

היום קבוצות לא מבוטלות בתפוצה היהודית. והיו להם שיקולים נוספים: חשש מפני תלות המדינה היהודית בתפוצה, חשש מפני צפיפות אוכלוסין בארץ-ישראל שתביא להפסקת ההגירה אליה, וחשש רב שבגין הגירה יהודית מסיבית לארצות הברית ייסגרו גבולותיה בפני הגירת יהודים. רוב הציונים והלא-ציונים צידדו בהמשך המנדט על ארץ-ישראל, ובהמשך השליטה הבריטית בעיר העתיקה.¹³

בעקבות ההתרחשויות באירופה, עם התגברות הנאציזם ורדיפות היהודים שם, הרי שלקראת מלחמת העולם השנייה חלו שינויים גם בעמדות כמה ארגונים לא-ציוניים ביהדות ארצות הברית, כמו "בני ברית", הוועד היהודי האמריקני, הקונגרס היהודי האמריקני ואיגוד הרבנים הרפורמיים. ארגונים אלה, ואחרים, גילו מאז אהדה רבה יותר לרעיון הקמת הבית הלאומי, על בסיס חלוקת ארץ-ישראל ושליטה בריטית על ירושלים, כפי שהוצע בתוכנית החלוקה של ועדת פיל.¹⁴

אולם, גם הצטרפותה של ארצות הברית למלחמה לא הגבירה את האחדות בין הארגונים היהודיים השונים. הדברים התבטאו היטב בדיונים ובמגעים הרבים של וייצמן, בן-גוריון ומשה שרת, עם ראשי הארגונים היהודיים בארצות הברית. לכן היה קשה מאוד להניע את ראשי הארגונים היהודיים להשתתף בוועידת בילטמור, שהתכנסה בראשית חודש מאי 1942. אולם כשהתכנסה, הוועידה תמכה בתביעה להפוך את ארץ-ישראל ל"קהילייה יהודית", ואת ירושלים למרכז של אותה קהילייה יהודית בארץ-ישראל.

רק לאחר שנודעו בארצות הברית הפרטים הראשונים על השואה, שהתרגשה על יהודי אירופה, הורגש שיפור בשיתוף הפעולה בין התנועה הציונית והארגונים היהודיים הבלתי-ציוניים החילוניים. יתר על כן, גם תנועת "אגודת ישראל" החרדית, בתפוצה ובארץ-ישראל, השתתפה במגעים עם הציונים במגמה לגבש עמדה משותפת לגבי עתיד ארץ-ישראל וירושלים. רק בסוף שנת 1942 אושרה תוכנית בילטמור על ידי הוועד הפועל הציוני. באותה עת נערכו ההכנות לכינוס הראשון של "וועידת יהודי אמריקה", שנועד להביא לידי תיאום בין הארגונים היהודיים השונים בדבר הפעילות הפוליטית בארצות הברית עצמה, באירופה ובארץ-ישראל, ובכלל זה בדבר הפעילות בשאלת ירושלים. הוועידה התקיימה בסוף אוגוסט 1943, ולאחר מחלוקות פנימיות רבות קיבלה גם היא את תוכנית בילטמור, שהכירה למעשה בתוכנית החלוקה. והחשוב לענייננו כאן, הוועידה הזו קיבלה את רעיון חלוקת ירושלים.

¹³ על בעיית ירושלים בהקשר לתוכנית החלוקה, ראו ברקוביץ' 2000; כץ 2000.

¹⁴ על עמדות יהדות ארצות הברית באותה תקופה ראו קאופמן 1984.

לאחר מלחמת העולם השנייה עלתה שוב על סדר היום הבינלאומי, וביתר שאת, סוגיית הקמתו של בית לאומי לעם היהודי. הסוכנות היהודית, שנציגי התפוצה היהודית השתתפו בה, קיבלה את עקרון חלוקת הארץ כולה ובכלל זה את חלוקת ירושלים. עקב כישלון הניסיונות השונים להחלת הצעות הוועדה האנגלו-אמריקנית, ולאור תהליכי נסיגה כלליים מאזורים שהוחזקו מאז מלחמת העולם הראשונה בידי הבריטים מכוח המנדט על ארץ-ישראל, העבירה בריטניה באפריל 1947 את הטיפול בדבר עתיד ארץ-ישראל, כולל שאלת ירושלים, להכרעת ארגון האומות המאוחדות. הדיונים באו"ם הושפעו מן התוכניות הקודמות בנדון, לרבות תוכנית מוריסון-גריידי משנת 1946. על פי תוכנית זו, ירושלים לא נכללה בתחומי אחת משתי המדינות, היהודית או הערבית, אלא היוותה חלק ממחוז נפרד שכלל גם פרוזדור יבשתי ליפו, את פרוורי ירושלים, ובכלל זה את בית לחם.¹⁵

על מנת להתמודד עם השאלה הכללית בדבר עתיד ארץ-ישראל מינה האו"ם בחודש מאי 1947 ועדה מיוחדת לעניין פלשתינה-א"י (UNSCOP). לוועדה מונו ארבע ועדות משנה, שאחת מהן מונתה לדון בסוגיית ירושלים. בהתאם לעמדה המקובלת במוסדות הציוניים, ההנהגה הציונית כללה בתביעות הטריטוריאליות שהציגה בפני הוועדה הזו רק את ירושלים המערבית, ולא את העיר העתיקה. בשלהי חודש אוגוסט 1947 פרסמה ועדת אונסקו"פ את הדין והחשבון שלה. הוועדה המליצה לחלק את ארץ-ישראל לשלוש ישויות, שתהיינה קשורות זו לזו באיחוד כלכלי: מדינה יהודית, מדינה ערבית, ומחוז ירושלים, שיכלול גם את בית לחם ומוצא, ויהיה נתון לנאמנות בינלאומית בחסות האו"ם.¹⁶

ועדה אד-הוק של האו"ם, אשר דנה בדין וחשבון של ועדת אונסקו"פ, שמעה בראשית חודש אוקטובר 1947 את דעתם בנדון של נציגי יהדות ארצות הברית. הם הביעו הסכמה עקרונית לתוכנית החלוקה. ברם, אז היו להם כמה הסתייגויות ממנה, ובכלל זה הסתייגות בדבר אי-הכללת "ירושלים החדשה" בשטחה הריבוני של המדינה היהודית.¹⁷ הם ראו בירושלים המערבית בירה מיועדת של המדינה היהודית "שבדרך" ומרכיב מרכזי בגיבוש הלאומיות היהודית החדשה. אישים מרכזיים מהתפוצה היהודית הדגישו את היסודות

¹⁵ מרטי גולני, **ציון בציונות: המדיניות הציונית בשאלת ירושלים: 1937-1949** (תל אביב: משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1992), עמ' 34; 9, *Slonim, op.cit.*

¹⁶ גולני, שם, עמ' 39-40; 10, 14, *Slonim, op.cit.*

¹⁷ זוהר שגב, **מפוליטיקאים אתניים למנהיגים לאומיים: ההנהגה הציונית-אמריקנית, השואה והקמת מדינת ישראל** (קריית שדה בוקר: מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2007), עמ' 156.

החדשים בריבונות היהודית בארץ-ישראל, ואילו למקומות הקדושים המזוהים עם העבר היהודי הם הועידו רק מקום משני.

הניסיון לממש את תוכנית החלוקה, לרבות החלק המתייחס למעמד ירושלים, נמשך מספר חודשים והתנהל בכבדות מרובה. מורכבות זו התבטאה הן במישור היחסים בין היהודים לבין הפלסטינים בארץ-ישראל, שהסלימו למאבק אלים עד כדי מלחמת 1948, שבה היו מעורבות מספר מדינות ערביות, והן במישור הבינלאומי הרחב, שבו נשמעו קולות שונים ביחס לכדאיות התוכנית ואופן יישומה. אחד הנושאים שעניינו את הממשל האמריקני באותן שנים, בהקשר הארצישראלי, היה שמירה על המקומות הקדושים לנצרות בירושלים.¹⁸ צעד זה של הממשל האמריקני החריד את הקהילה היהודית בארצות הברית, והיא התגייסה לסייע במימוש תוכנית החלוקה וביצירת מדינה יהודית ריבונית. אבא הלל סילבר ומשה שרת הציעו לארצות הברית לכוון משטר נאמנות בירושלים בלבד, תוך שהם מדגישים את חומרת מצבה של ירושלים. השניים איימו כי אם ארצות הברית תנסה לקדם משטר נאמנות בארץ-ישראל כולה, ייאבקו בה אנשי היישוב היהודי, מצד אחד, ותושביה הערבים של הארץ, מצד שני.¹⁹

כידוע, עם פרוץ מלחמת העצמאות התנהל מאבק צבאי חריף גם בירושלים, וזאת בשני שלבים: בשלב הראשון התנהל מאבק עם הפלסטינים, ובשלב השני התנהל מאבק עם הפלסטינים ועם צבאות המדינות הערביות. כבר ב-28 במאי 1948 נכנע הרובע היהודי בעיר העתיקה והחלק הזה של העיר פונה מיהודים. לאחר המלחמה, בעקבות תוצאותיה בשטח ובעקבות ההסכמים של היישוב היהודי עם ממלכת ירדן, חולקה ירושלים במסגרת הסכמי שביתת הנשק שנחתמו ברודוס בראשית אפריל 1949. על פי המצב בשטח, ועל פי הסכמי רודוס, חלקה המערבי של ירושלים נותר בריבונות מדינת ישראל וחלקה המזרחי, לרבות העיר העתיקה (להוציא את הר הצופים), נותר בשליטת הממלכה ההאשמית הירדנית. בדצמבר 1949 הכריזה ממשלת ישראל כי ירושלים תהיה בירת ישראל, וזאת תוך דחיית כל ניסיון מצד האו"ם לבְנאום ירושלים כולה. כמו כן החליטה הממשלה הישראלית להעביר את רוב משרדי הממשלה לעיר, עד תחילת 1950. בינואר 1950 הכריזה גם הכנסת על ירושלים כבירת ישראל.²⁰

במהלך שנת 1950 נמשכו ניסיונות האו"ם לקדם הצעות שונות להסדר מדיני בירושלים. ניסיונות אלה לא צלחו. אחת ההצעות שלא התממשו כללה כינון מועצה מחוקקת בירושלים, שתהיה מורכבת ממספר שווה של יהודים, נוצרים ומוסלמים,

¹⁸ Slonim, *op. cit.*, pp. 17-57, 170-171

¹⁹ גולני, **שם**, עמ' 108-111; 86, 61, 57-58. Slonim, *op. cit.*, pp.

²⁰ *Ibid*, pp. 144-146

וכן הגבלה על ההגירה לעיר.²¹ קביעת ירושלים המערבית כבירת ישראל, וסיפוחה של ירושלים המזרחית לירדן (וב-1960 קביעתה כבירה שנייה של הממלכה הירדנית), לא נתקבלו באהדה על ידי ממשלות של מדינות רבות בעולם, ובכללן ממשל ארצות הברית. הממשל האמריקני ראה במצב שנוצר אז מציאות זמנית, ולפיכך הוא מיקם את שגרירות ארצות הברית בתל אביב.²²

מעורבותם של גורמים שונים בתפוצה היהודית בסוגיית ירושלים באותה תקופה, שנסקרה לעיל, באה לידי ביטוי בסיוע לחיזוק מעמדה של ירושלים המערבית כמרכז שלטוני, תרבותי ומדעי של ישראל, ולא בעידוד הממשלה הישראלית לכבוש את חלקה המזרחי של העיר, או לדרוש את איחוד חלק זה עם החלק המערבי. הבולט במיזמים השלטוניים שזכו בתמיכה כספית של יהדות התפוצה, לאחר הקמת המדינה, הוא הקמת משכן הכנסת. לאחר כינונה של הכנסת, היא הועברה מתל אביב לירושלים המערבית, ובאוגוסט 1966 זכתה למשכן קבע מרווח בגבעת רם, וזאת בזכות סיוע כספי של משפחת רוטשילד.²³

יהדות ארצות הברית המשיכה לפעול בירושלים בתחום הבריאות, שבו בלטה מאוד תרומתו של ארגון "הדסה"; אולם, לאחר הקמת המדינה הועברו חלק מסמכויות ומרכוש הארגון למשרד הבריאות.²⁴ תמיכת יהודי התפוצה בירושלים המחולקת בלטה גם בתחום החינוך והמחקר. בתחום זה בלטה התמיכה הכספית של קהילות יהודיות ברחבי העולם, ובהן של יהודי ארצות הברית, קנדה ודרום אפריקה, בהקמת קריית האוניברסיטה העברית בירושלים המערבית בגבעת רם בשנות החמישים של המאה העשרים.²⁵ ארגונים יהודיים-אמריקניים שונים סייעו מבחינה רעיונית וכספית גם בתחומי הרווחה

²¹ *Ibid.*, pp. 157

²² *Ibid.*, pp. 176-186

²³ http://www.knesset.gov.il/building/architecture/heb/art1_contest.htm

²⁴ שילה הטיס רולף, "משכן הכנסת בגבעת רם: תכנון ובנייה", **קתדרה**, גיליון 96, תמוז תש"ס (גרסה מקוונת באתר הכנסת).

²⁵ מירה קצבורג-יונגמן, **נשים ציוניות באמריקה: הדסה ותקומת ישראל** (קריית שדה בוקר: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2008), עמ' 161, 171, 190-193, 201.

²⁵ אליהו הוניג, "אגודת שוחרי האוניברסיטה העברית, 1925-1948", בתוך: חגית לבסקי (עורכת), **תולדות האוניברסיטה העברית בירושלים: התבססות וצמיחה** (ירושלים: מאגנס, 2005), עמ' 128, 132, 136-140; "איש חזון ומעש עם אהבה גדולה" (אודות סמואל רוטברג) (ללא מחבר), **קו פנים**, 5.9.2007; <http://kavpnm.huji.ac.il/articles.asp?cat=15&artID=789>; דוד קרויאנקר, **קרית אדמונד י. ספרא, גבעת רם: תכנון ואדריכלות 1953-2002** (ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים, 2002); הדס רגב-ירקוני ועופר רגב, **הגשר אל ההר: שבעים שנה לאגודת שוחרי האוניברסיטה העברית בירושלים** (צור יגאל: פורת, 2003), עמ' 106, 146; Philip Goodman. *66 years of Benevolence: The Story of the PEF*; 47, 42, 49-52, Israel Endowment Funds (New York: PEF Israel Endowment Funds, Inc., 1989), pp. 40, 42, 47, 49-52.

והתעסוקה בירושלים. כמה ארגונים היו מעורבים גם בפעילותה של "עליית הנוער", ובמסגרת זו הוקמו כפר נוער בעין כרם, "חווות הנוער הציוני", וכן מרכזי נוער במעברת תלפיות ובמעברת קריית היובל.²⁶ זה היה סוג הפעילויות והתרומות של יהודי התפוצה למען ירושלים מאז שנת 1948 ועד שנת 1967, כאשר ארץ-ישראל, ובכלל זה ירושלים, היו עדיין מחולקות כתוצאה מהסכמי שביתת הנשק אחרי מלחמת העצמאות.

יחס התפוצה לירושלים אחרי מלחמת ששת הימים

כיבוש העיר העתיקה וחלקיה המזרחיים של ירושלים, ביוני 1967, פתח פרק חדש בתולדות העיר. בעקבות הכיבוש הזה עלתה שוב שאלת מעמדה המדיני של ירושלים, הן על סדר היום הבינלאומי והן על סדר יומן של ישראל והתפוצה היהודית. ממשלת ישראל מיהרה לקבל החלטה בדבר סיפוחה של ירושלים לישראל ובדבר איחוד העיר. יחד עם זאת, הממשלה הבטיחה את חופש הגישה של בני כל הדתות למקומות הקדושים. במסגרת זו עודדה הממשלה מיזמים לפיתוח חלקה המזרחי של ירושלים, לרבות שיקום הרובע היהודי בעיר העתיקה והקמת שכונות מגורים מעבר למה שהיה קו ההפרדה העירוני בין ירושלים המערבית והמזרחית.²⁷

רוב יהודי התפוצה קיבלו את איחודה של ירושלים כדבר מבורך. לא התגלו אז התנגדויות ניכרות בתפוצה לשליטה הישראלית בכל העיר. יתר על כן, גורמים רבים ביהדות התפוצה רצו ליטול חלק פעיל בבניין העיר המאוחדת, והם גילו מעורבות רבה במיזמים שלטוניים, חברתיים, כלכליים, רפואיים, חינוכיים ותרבותיים. בתהליך גיוס הכספים למיזמים רבים בעיר נטלה חלק מרכזי הקרן לירושלים, שהוקמה כשנה לפני המלחמה. עד היום ניכרת תרומתם של יהודי התפוצה בהתפתחות חלקיה השונים של העיר.²⁸

ביטוי נוסף לזיקה בין יהדות התפוצה לבין ירושלים, בשנים שלאחר מלחמת ששת הימים, היה עליית יהודים ממדינות רווחה לירושלים והתיישבותם בה באורח קבע מיוזמתם וכן רכישת דירות בירושלים למגורים בתקופות שונות במשך כל שנה. הדבר

²⁶ קצבורג-יונגמן, שם, עמ' 206, 211-220, 231, 238, 249; Goodman. *op. cit.*, pp. 81-94.

²⁷ Slonim, *op. cit.*, p. 193.

²⁸ רגב-ירקוני ורגב, שם, עמ' 117, 123, 146; יוסף שרון, **בניין בית המשפט העליון, ירושלים** (ירושלים: יד הנדיב, קרן רוטשילד, 1993); Ira Sharkansky, *Governing Jerusalem: Again on the World's Agenda* (Detroit: Wayne State University Press, 1996), p. 106-108 – <http://www.jerusalemfoundation.org/>; אתר הקרן לירושלים באינטרנט, **ריאיון עם רות חשין**, נשיאת הקרן לירושלים, 21.7.2009.

עלה בקנה אחד עם רצון של כל ממשלות ישראל לעודד גידול במספר יהודים המתגוררים בעיר.²⁹

מאז 1967 גברה בזירה זו חשיבותה של ארצות הברית, עד כדי הפיכתה לשחקן מרכזי במזרח התיכון, במקביל לברית המועצות וכנגדה. אי לכך, הדברים שלהלן יתמקדו בהתפתחות שחלה במדיניות ארצות הברית ביחס לירושלים. המיקוד הזה נובע גם מהפעילות הפוליטית והדיפלומטית של התפוצה היהודית בארצות הברית ומהשפעתה על כמה מהעמדות הפוליטיות של הממשל באמריקה.

המצב המדיני החדש לא הותיר את הזירה הבינלאומית אדישה לנעשה בירושלים. בדיון שנערך באו"ם ב-4 ביולי 1967 בהצעת פקיסטן להשבת המצב בירושלים לקדמותו, דיון שאכן הסתיים ברוח זו, הבהירה ישראל כי אין מדובר בסיפוח מדיני של מזרח העיר אלא רק באיחוד מנהלי, וכי נציגי הדתות השונות ישמרו על המקומות הקדושים להם.³⁰

ממשל ניקסון, שהחל לכהן ב-1969, שינה את עמדתו ביחס לירושלים, וחלקה המזרחי של העיר נתפס מאז על ידי הממשל האמריקני כשטח כבוש. ב-1971 "זכתה" ישראל לגינוי מצד שגריר ארצות הברית באו"ם, על הבנייה במזרח ירושלים. ממשל פורד (1974-1977) דבק באותו קו.³¹ אולם, לא הייתה התייחסות רבה של גורמים בתפוצה היהודית-אמריקנית למדיניות זו של ממשלי ניקסון ופורד. כמו כן, לא הייתה התייחסות מובהקת של גורמים בתפוצה היהודית לעמדה העמומה של ממשל קרטור ביחס לירושלים. מדיניות הממשל הזה הייתה שירושלים צריכה להיות עיר מאוחדת, עם חופש גישה לכל למקומות הקדושים, ללא הגדרה ברורה של הזיקה בין חלקה המזרחי לבין הגדה המערבית; מעמדה הסופי אמור היה להיקבע במשא ומתן בין ישראל והפלסטינים.³²

שאלה אחרת שעלתה באותן שנים בדבר מעמד ירושלים, שאלה הקשורה להיבטים אחרים של הסוגיה, הייתה מיקומה של שגרירות ארצות הברית בישראל. הנושא הזה המשיך להעסיק פוליטיקאים אמריקנים, יהודים וישראלים במשך זמן רב. בהקשר הזה נטווה מארג יחסים מורכב בין הממשל האמריקני, הממשל הישראלי, ארגונים יהודיים אמריקניים וחברי קונגרס יהודים ולא-יהודים. כך, לקראת הבחירות לנשיאות בארצות הברית בשנת 1972 הציעו גורמים בשתי המפלגות, הרפובליקנית והדמוקרטית, להכיר

²⁹ מאיה חושן, "אוכלוסיית ירושלים – תהליכי שינוי", בתוך אורה אחימאיר ויעקב בר-סימן-טוב (עורכים), **40 שנה בירושלים: 1967-2007** (ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 2008), עמ' 26.

³⁰ Slonim, *op. cit.*, pp. 195-196

³¹ *Ibid.*, pp. 199-200, 204-209, 220-222

³² *Ibid.*, pp. 223-225, 235-239

בכך שירושלים היא בירת מדינת ישראל, ולפיכך להכיר בצורך להעביר אליה את שגרירות ארצות הברית. ההצעה אף נכללה לראשונה במצע המפלגה הדמוקרטית.

איפא"ק (AIPAC), השדולה הפרו-ישראלית בארצות הברית (שנדון בעמדתה בהמשך הספר הזה), הייתה מעורבת בקידום היוזמה הזו לאחר שפורסמה. אולם, כאשר בתקופת נשיאותו של קרטור פורסמה הצעת חקיקה להעברת השגרירות לירושלים, פעלה איפא"ק באורח בלתי צפוי לסיכול המהלך, וזאת לנוכח המניע הפוליטי הפנימי של המציעים ורצונם להביך את ממשל הנשיא קרטור.³³

כעבור כמה שנים נקבע באופן ברור במצע המפלגה הרפובליקנית ובתוכנית שלום שהנשיא רונלד רייגן פרסם בראשית ספטמבר 1982 כי ארצות הברית תתנגד לחלוקת ירושלים מחדש, אך כי מעמדה הסופי של העיר ייקבע במשא ומתן בין כל הצדדים. ההצהרות האלה עוררו תקווה בקרב חברי ארגונים פרו-ישראליים כי השגרירות האמריקנית אכן תועבר מתל אביב לירושלים. אולם, במשך כל כהונתו כנשיא מיאן רונלד רייגן להעביר את השגרירות לירושלים. ארגונים פרו-ישראליים סירבו להפעיל על רייגן לחץ ניכר, וזאת בעיקר מפני שהסתייגו בכלל מפעולה נגד הממשל.³⁴

בשנת 1984 הגיש הסנאטור מויניהן, חבר המפלגה הדמוקרטית, הצעת חוק להעברת שגרירות ארצות הברית ומעון השגריר מתל אביב לירושלים. הממשל ענה כי אין לנקוט צעדים בנדון כל עוד לא הוסדר מעמדה המדיני של העיר. שורה ארוכה של ארגונים יהודיים תמכו ביוזמה, ופעלו לקדמה בקונגרס. הנשיא איים להטיל וטו על הצעת החוק, ולכן היא נדחתה למשך כעשור.³⁵

באותו עשור ניכרו טביעות אצבעותיהם של בעלי הון, בעיקר יהודים-אמריקנים, במיזמים שביקשו לקבע את הנוכחות היהודית במזרח ירושלים. לדוגמה, בעלי הון חרדים ודתיים סייעו במימון פעולותיה של תנועת "נאמני הר הבית". קבוצה זו ביקשה להקים את בית המקדש השלישי במקום המסגדים שנבנו על ידי המוסלמים על הר המוריה. ידידי עמותת "עטרת כוהנים" בארצות הברית העניקו תמיכה כספית לעמותה, ששמה לה למטרה לרכוש נכסי דלא נידי עבור יהודים בשכונות הערביות במזרח הבירה.³⁶

³³ עקיבא אלדר ונמרוד גורן, **מארב ירושלמי: המהלכים להעברת שגרירות ארצות הברית לבירה** (ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 2002), עמ' 42-43.

³⁴ **שם**, עמ' 45-47.

³⁵ **שם**, עמ' 49, 65-66; Ofira Seliktar, *Divided We Stand: American Jews, Israel and the Peace Process* (Westport, CT: Praeger, 2002), pp. 138-139; Slonim, *op. cit.*, pp. 251-259.

³⁶ Seliktar, *op. cit.*, pp. 53-54.

גם הנשיא ג'ורג' בוש "האב" (1989-1993) התייחס למעמד ירושלים. הנשיא בוש היה מעוניין לקדם את התהליך המדיני, והתנגד להרחבת ההתיישבות היהודית בשטחים המוחזקים.³⁷ יחד עם זאת, הממשל האמריקני נסוג מקביעתו בדבר אי-חוקיות הבנייה בירושלים המזרחית. בתגובה להצהרה זו הצהירו שני בתי הקונגרס כי קיבלו את הגישה של אחדות ירושלים, של היות העיר בירת ישראל, וכן של הבטחת זכויותיהן של הקבוצות הדתיות בה.³⁸

חשוב לעמוד על שני ביטויים בולטים של מעורבות התפוצה היהודית בהווה הירושלמית בשנות ה-90 של המאה ה-20: הביטוי הראשון היה תרומות של יהודים מהתפוצה למימון מסעות בחירות מקומיות בירושלים, והביטוי השני היה הקמת מכוני מחקר בתחומי מדיניות שונים בבירת ישראל. כך, לקראת הבחירות לראשות עיריית ירושלים ולמועצת העירייה בנובמבר 1993 גייסו שלוש רשימות מועמדים סכומים ניכרים מיהודים בתפוצות. רשימת "ירושלים אחת", בראשות ראש העירייה המכהן אז, טדי קולק, גייסה סכומי כסף נכבדים מיהודים בארצות הברית, במדינות שונות באירופה ובמדינות שונות באמריקה הלטינית. רשימת "ירושלים מלוכדת", בראשות אהוד אולמרט, שאכן נבחר לראשות העירייה, גייסה סכומי כסף נכבדים עוד יותר מיהודים בארצות הברית, במדינות שונות באירופה ובמדינות שונות באמריקה הלטינית. רשימת "אני ירושלמי", בראשות יהורם גאון, גייסה סכומי כסף קטנים יותר, אך לא מבוטלים, מיהודים בארצות הברית ובבריטניה.³⁹ נראה כי הצורך של רשימות ושל מועמדים חילוניים, בגיוס תרומות לשם מימון מסעות בחירות בשנים האחרונות הוא גדול מזה של רשימות ומועמדים חרדיים. זאת לנוכח הייצוג הנכבד שיש לרשימות חרדיות, כ"יהדות התורה" וכ"ש"ס, במועצת עיריית ירושלים, דבר המאפשר להן להישען על מימון ציבורי המגיע להן על פי חוק ולא להידרש לגיוס תרומות פרטיות מיהודים בישראל ובתפוצות.⁴⁰

יהודי התפוצה יכולים, אפוא, להפעיל השפעה לא מבוטלת על חייה הציבוריים והפוליטיים של ישראל כולה ושל ירושלים בפרט. הקשר בין המתמודדים ובין התורמים אינו מסתיים בהכרח עם תום מסע הבחירות. לשני הצדדים יש עניין מובהק בשמירה על הקשר, בייחוד עם הזוכים בבחירות, כדי לזכות ביתרונות שונים בעבורם.

³⁷ Slonim, *op. cit.*, pp. 267-276

³⁸ *Ibid.*, pp. 277-282

³⁹ שלום ירושלמי, "היה רעב, נשאר רעב", **מעריב** (מוסף שבת), 10.4.2009, עמ' 12; מבקר המדינה: **ד"ר וחשבון על תוצאות ביקורת חשבונות הסיעות והרשימות, שהשתתפו בבחירות לרשויות המקומיות בנובמבר 1993**, (ירושלים: משרד מבקר המדינה, 1994), עמ' 24-28. הדו"ח נמצא באתר מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור: <http://www.mevaker.gov.il/serve/contentTree.asp?bookid=343&id=158&cont=entid=6745&parentcid=undefined&bctype=6739&sw=1024&hw=698> (14.9.2009)

⁴⁰ ריאיון עם סגן שר החינוך וחבר הכנסת מאיר פרוש, לשעבר סגן ראש עיריית ירושלים, 22.9.2009.

כאמור, סוג מעורבות נוסף הוא הקמת מכוני מחקר ומימונם השוטף על ידי יהודים בתפוצה. לדוגמה, "מכון ון ליר" הוקם במימון משפחה עשירה מהתפוצה היהודית בהולנד; "המכון הישראלי לדמוקרטיה" הוקם על ידי איש עסקים אמריקני;⁴¹ בהקמת "מרכז שלם" היו מעורבים גורמים ימניים ביהדות ארצות הברית;⁴² גם "המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה" הוקם באמצע שנות ה-70 על ידי ארגון אמריקני ימני.⁴³ המכונים האלה הם בעלי השפעה מסויימת על היבטים שונים בשיח הציבורי ובזירה הציבורית בישראל, בשנים האחרונות. נוכחותם של מכוני מחקר מסוגם של המכון הישראלי לדמוקרטיה ומרכז שלם, בחיים הציבוריים בישראל, בולטת למדי. לפיכך, זהו ערוץ השפעה נוסף של יהודי התפוצה על הפוליטיקה הישראלית הלאומית, ערוץ העובר דרך העיר ירושלים. המיקום של שני המכונים הללו אינו מקרי. שני המכונים ממוקמים בקרבת מוקדי קבלת ההחלטות הפוליטיות: הכנסת, משרדי ממשלה חשובים, הנהלת הסוכנות היהודית ועוד, ולפיכך יש לחוקרים במכונים אלה נגישות יותר קלה לאישים שונים במערך הפוליטי הישראלי.

יחס התפוצה היהודית לירושלים מאז שנות ה-90 של המאה ה-20

עיקר הדברים להלן יוקדש למהלכים המרכזיים לגבי בעיית ירושלים בהקשר של המערכות האמריקניות. זאת כיוון שמצד אחד, הממשל האמריקני עדיין משמש "שחקן" מרכזי בהתרחשויות האלה, ומצד שני, יהדות ארצות הברית, ובייחוד הארגונים היהודיים-אמריקניים, משמשים גם הם "שחקנים" מרכזיים בתהליכים הפוליטיים והכלכליים לגבי ירושלים. מהלכיהם, אפוא, הם בעלי השלכות לגבי ההתפתחויות הנסקרות להלן.

⁴¹ http://www.idi.org.il/About/Pages/About_IDI_Main.aspx (14.9.2009) – "על המכון" באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה.

⁴² http://www.idi.org.il/About/Pages/About_IDI_CV_Bernard_Marcus.aspx (14.9.2009) – "ברנרד (ברני) מרכוס" באתר המכון הישראלי לדמוקרטיה.

⁴³ עפרי אילני, "עם כסף ונחישות, מרכז שלם השתלט על הממשלה", **הארץ**, 18.5.2009.

<http://www.haaretz.com/hasite/spages/1086278.html> (14.9.2009)

<http://www.shalem.org.il/heb/about.php?did=184> (14.9.2009) – "ההיסטוריה של מרכז שלם" באתר מרכז שלם.

<http://www.shalem.org.il/heb/about.php?did=141> (14.9.2009) – "דבר הנשיא" באתר מרכז שלם.

<http://www.shalem.org.il/heb/about.php?did=171> (14.9.2009) – "חבר הנאמנים" באתר מרכז שלם.

⁴³ <http://www.vanleer.org.il/heb/content.asp?id=6> (14.9.2009) – "על אודות מכון ון ליר" באתר מכון ון ליר.

<http://www.jcpa.org.il/JCPAHeb/Templates/showpage.asp?DBID=1&LANGID=2&TMID=84&FI D=164&PID=0> (14.9.2009) – "אודות המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה" באתר המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה.

המגעים בין ממשלת ישראל בראשות יצחק רבין, לבין אש"ף, בתיווכה של ארצות הברית בראשות הנשיא ביל קלינטון, הולידו מספר הסכמים מדיניים, שנועדו להקים מדינה פלסטינית בשטחי יהודה, שומרון ועזה. מטבע הדברים, בהקשר זה עלתה שאלת מעמד הקבע המדיני של ירושלים, והיחס בינה לבין המדינה הפלסטינית המיועדת. בוועידת מדריד לשלום במזרח התיכון, שהתקיימה באוקטובר 1991, דרשה ישראל שלא ייערך שום דיון במעמד ירושלים.

כתוצאה משורה ארוכה של מגעים בין אישים ישראלים ובין מנהיגי פתח, נחתם בשנת 1993 הסכם אוסלו. בנספח להסכם הזה נאמר כי ירושלים היא מחוץ לתחומי האוטונומיה הפלסטינית, והוסכם כי בהמשך המשא ומתן בין ישראל והפלסטינים יידון גם מעמדה של ירושלים. יחד עם זאת, הוסכם גם כי מוסדות הרשות הפלסטינית לא יפעלו בירושלים. הדברים האלה חזרו גם בשיחות טאבה שהתקיימו במאי 1995, ובהסכם הביניים הישראלי-פלסטיני (אוסלו ב') שנחתם בסוף 1995.

בחודש פברואר 1995, עם המבט לעבר הבחירות בארצות הברית שנועדו להתקיים בנובמבר 1996, וכמובן עם מבט לעבר קהל הבוחרים היהודי הגדול במדינת ניו יורק, שלחו הסנאטורים ממדינה זו מכתב למזכיר המדינה ובו הביעו תמיכה בהעברת שגרירות ארצות הברית לירושלים. במכתב ההוא הוצע שהדבר ייעשה עם תום המשא והמתן בין ישראל לבין הפלסטינים, שיועד לשנת 1999. לאחר שגורמים בממשל האמריקני, בממשלת ישראל ובארגונים הפרו-ישראליים בארצות הברית הביאו למיתון-מה של נוסח המכתב, חתמו עליו 93 סנאטורים. רוברט דול, מי שהיה מועמד המפלגה הרפובליקנית לנשיאות ומתח קודם לכן ביקורת על מדיניות ישראל בשטחים המוחזקים, ביקש לגייס את קהל התורמים והמצביעים היהודים ולהמעיט בחשיבותו של הנשיא קלינטון. גם חברי בתי המחוקקים שבאזורי הבחירה שלהם חיו יהודים רבים, או מי שהסתייעו בכספים של אזרחים יהודים במסע הבחירות שלהם, לא נותרו אדישים לקולות מהמחנה הלאומי-אורתודוקסי בקהילה היהודית-אמריקנית. קולות אלה גברו לא פעם על קולות מתונים יותר, וקראו להעברת השגרירות לירושלים ולתמיכה אמריקנית מסיבית בכך.⁴⁴

כתוצאה מהמהלכים האלה, באותה שנה, הגבירו תומכי ישראל בפוליטיקה הלאומית האמריקנית את מאמציהם להעברת שגרירות ארצות הברית לירושלים, וזאת באמצעות הגשת הצעת חוק בנדון. הצעה זו קבעה כי בניית השגרירות תחל בשלהי שנת 1996 ותושלם בשנת 1999 – אז צפוי היה להיחתם הסדר הקבע בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית. בתהליך החקיקה תמכו "הקואליציה היהודית הלאומית", "ארגון ציוני אמריקה" ועוד כמה ארגונים יהודיים. כאשר בראשית שנת 1995 הביע ראש ממשלת

⁴⁴ אלדר וגורן, שם, עמ' 89-91.

ישראל דאז, יצחק רבין, הסתייגות מעצם החקיקה, ותמך ביצירת "רעש ציבורי" בלבד, התקוממו על דבריו רבים מראשי הארגונים היהודיים התומכים בישראל.⁴⁵

היוזמה להעברת השגרירות, והתגובה עליה, יצרו שסע בחזית התמיכה היהודית-אמריקנית בישראל. השסע נוצר בין תומכי תהליך השלום, שהיו סבורים כי היוזמה נועדה לסכל את הצלחת התהליך המדיני, לבין מתנגדיו, וזאת גם בין ארגונים וגם בתוך ארגונים מסוימים. ארגון "בני ברית" קרא להעברת השגרירות באופן שלא יפגע בתהליך השלום, וארגונים אחרים, כמו "ועידת הנשיאים", ה"קונגרס היהודי האמריקני" וארגונים נוספים, ביקשו להגיע לפשרה מוסכמת עם הממשל בנושא זה. יחד עם זאת, היו גורמים בהנהגת "ועידת הנשיאים" שהביעו תמיכה ביוזמת החקיקה.

גם עמדת איפא"ק לא הייתה אחידה. היא הושפעה מן המאבק הפנימי על ראשות הארגון. באופן רשמי הצהיר הארגון על תמיכה בהעברת השגרירות לירושלים, אולם מבלי להפעיל לחץ על הממשל לנקוט צעדים מחייבים. עם זאת, כמה מחברי הארגון תומכי המפלגה הרפובליקנית פעלו בסביבתו של דול למען קידום הצעת החוק, וסייעו לו לנסח את הנאום שנשא בפני ועידת איפא"ק. המפלגה הדמוקרטית נקרעה בין הרצון להימנע מאובדן קולות לטובת המפלגה הרפובליקנית, לבין השאיפה לתמוך בנשיא הדמוקרטי ולקדם את תהליך השלום.⁴⁶ בסופו של יום, מעטים מן הסנאטורים הדמוקרטים תמכו בהצעה, ורבים יותר התחייבו לקדם חלופה מתונה, ולפיה הדיון בהעברת השגרירות יתקיים בתום המשא ומתן בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית.

באוקטובר 1995, לקראת האירוע שהתקיים בקונגרס האמריקני לציון 3,000 שנה להקמת ירושלים, נוסחה הצעת חוק חדשה בשיתוף שני סנאטורים יהודים, ג'וזף ליברמן ופרנק לאוטנברג. בהצעה זו לא נכלל סעיף המחייב התחלה של בניית השגרירות בשנת 1996. בעקבות תיווכם של שני הסנאטורים האלה, ושל שני סנאטורים יהודים נוספים, דיאן פיינסטיין וקרל לוין, נוסח סעיף המאפשר לנשיא ארצות הברית להשעות את ביצוע המהלכים להעברת השגרירות. לשמחתם של ראשי איפא"ק, ההצעה אושרה לבסוף לקראת האירוע.⁴⁷

סוגיית העברת השגרירות והמהלכים לביצועה המשיכו להעסיק את הזירה הפוליטית האמריקנית ואת הארגונים היהודיים שם גם בשנים שלאחר מכן. וכך, כאשר ביקש יושב ראש בית הנבחרים האמריקני דאז, ניוט גינגריץ', להניח אבן פינה לבניין השגרירות באתר המיועד לכך, במהלך ביקורו בישראל בשנת 1998, מחו על כך מספר ארגונים

⁴⁵ שם, עמ' 94-95.

⁴⁶ שם, עמ' 100-103; Seliktar, *op. cit.*, p. 139.

⁴⁷ שם, עמ' 104-109.

יהודיים, לרבות "אמריקנים למען שלום עכשיו". לבסוף, גינגריץ' רק חלף בנסיעה על פני האתר. באותה שנה היה ניסיון של צירים בבית הנבחרים, ממדינות שבהן קיים קהל בוחרים יהודי גדול, לקשר באמצעות חקיקה בין הקמת שגרירות ארצות הברית בברלין לבין הקמת שגרירות ארצות הברית בירושלים. ומצד שני, בשנת 1999, "אמריקנים למען שלום עכשיו" וארגון הגג של הרבנים הרפורמים קראו לנשיא קלינטון לדחות את העברת השגרירות לירושלים, וזאת, על מנת שלא לחבל בתהליך המדיני ולא לפגוע באינטרסים של הפלסטינים. ולעומתם, רוב הארגונים היהודיים, ובהם "בני ברית", "ארגון ציוני אמריקה" ואיפא"ק, הסתייגו מהשעיית ההעברה. הם הצביעו על סקר שלפיו 51% מיהודי ארצות הברית תמכו בהעברה מיידית של השגרירות לירושלים.⁴⁸ מכאן אנו למדים כי גם באותה תקופה נחלקו הדעות בקרב ארגוני התפוצה היהודית בארצות הברית לגבי מעמד ירושלים.

באותו עשור ניכרה מעורבות של יהודים בתפוצה בהתרחשויות נוספות הקשורות לירושלים. ההתרחשות הראשונה הייתה מיזם "מנהרת הכותל המערבי", אתר תירות ארכיאולוגי שנבנה בתמיכתם הכספית של יהודים אמריקנים ידידי עמותת "עטרת כוהנים", ובהם ארווין מוסקוביץ'. תורמים אלה ראו במנהרה מרכיב חיוני בתוכניתם לרכוש עבור יהודים נכסי דלא נידי רבים ברובע המוסלמי. החל מאותה תקופה, מוסקוביץ' פעל, ופועל גם עתה, ליישב יהודים ברובע המוסלמי באמצעות קרן אמריקנית שאת הקמתה הוא יזם. כמה מהתורמים למאמצי הגברת הנוכחות היהודית במזרח ירושלים נכחו בטקס הפתיחה הסודי של המנהרה.⁴⁹

פתיחת מנהרת הכותל, בספטמבר 1996, הציתה בשטחים ובירושלים מהומות אלימות, שבמהלכן נהרגו יהודים ופלסטינים רבים. בתגובה למהומות האלימות האלה, רוב הארגונים היהודיים הנמנים עם הזרם הפוליטי המרכזי פקפקו בתבונת מהלך הפתיחה של המנהרה, אולם ביקרו את התגובה האלימה הלא-מידתית של הפלסטינים. גורמים יוניים ביהדות ארצות הברית הטילו את האחריות לאירועים על ראש ממשלת ישראל דאז, בנימין נתניהו, וקראו לו לפעול להנמכת הלהבות. היו שתלו חלק מהאשם בתורמים האמריקנים למנהרת הכותל. לעומתם, הגורמים היהודיים הלאומיים הימניים בתפוצה ראו בתגובה הפלסטינית לפתיחת המנהרה הוכחה לכישלון הסכמי אוסלו, ו"ארגון ציוני אמריקה" ביקר את מדיניותה הפושרת של ממשלת ישראל לגבי הסוגיה הזו.⁵⁰

⁴⁸ שם, עמ' 123-124, 129-126; Seliktar, *op. cit.*, p. 171.

⁴⁹ Seliktar, *op. cit.*, p. 153.

⁵⁰ *Ibid*, pp. 153-154.

בדצמבר 1996 פרסם הארגון "כנסיות למען שלום במזרח התיכון" מודעה בעיתון "ניו יורק טיימס" שקראה ליהודים ולפלסטינים להתחלק בשליטה בירושלים. המודעה הזו הייתה חלק ממסע שכנוע רחב יותר של "המועצה הלאומית של הכנסיות" שהתנהל בקרב מוסדות השלטון ודעת הקהל בארצות הברית. רוב ארגוני הזרם המרכזי ביהדות ארצות הברית הסתייג מתוכנה של המודעה, אולם הארגון "אמריקנים למען שלום עכשיו" קרא לשקול בחיוב את הרעיון. עמדה זו עוררה ביקורת חריפה מצד גורמים רבים בקהילה היהודית-אמריקנית.⁵¹

סוגיה נוספת שהעסיקה גורמים שונים ביהדות ארצות הברית הייתה פעילותה של הרשות הפלסטינית במזרח ירושלים. לאחר חיכוכים ממושכים עם מנהיגי הפתח, ולאחר שורה ארוכה של מגעים והתחבטויות, החליטה ממשלת ישראל בשנת 1997 לסגור את משרדי הרשות בחלק זה של העיר על מנת להבטיח את ריבונות ישראל בכל חלקי הבירה. אך בפועל נסגרו המשרדים רק בשנת 2001. הצעד התקבל בביקורת על ידי מחלקת המדינה האמריקנית. לעומת זאת, הקונגרס היהודי האמריקני פרסם הודעת תמיכה בהחלטת ממשלת ישראל, וטען כי כאשר הרשות הפלסטינית הפעילה משרדים בירושלים היא חרגה מן הכתוב בהסכמי אוסלו ב'.⁵² מצד שני, כמה חודשים לאחר מכן, הקונגרס היהודי האמריקני תמך בהחלטת ראש ממשלת ישראל שלא להקים שכונה יהודית באזור ראס אל-עמוד המיושב על ידי ערבים-פלסטינים, וזאת מחשש שבנייה בשלב ההוא תסכן את המשך תהליך השלום.⁵³

במרס 1998 הודיעה ממשלת ישראל על כוונתה להקים את שכונת "הר חומה" בדרום ירושלים, מחוץ לתחום הקו הירוק. ההחלטה גררה ביקורת חריפה מצד הפלסטינים והאוי"ם, וגם נשיא ארצות הברית לא קיבל אותה בברכה. בתגובה הודיעה "ועידת הנשיאים" כי כל הארגונים החברים בה תומכים בזכותה של ישראל לבנות בכל חלקי ירושלים, וזאת מבלי לציין במפורש את שמה של שכונת הר חומה. לעומת זאת, בנייתן של הר חומה ושל שכונות יהודיות נוספות במזרח ירושלים זכתה לביקורת מצד תומכי תהליך השלום בקרב חברי הארגונים היהודיים בארצות הברית. לדוגמה, הארגון "אמריקנים למען שלום עכשיו" טען כי זכויות הפלסטינים בחלק זה של העיר נפגעו קשות על ידי הבנייה, ולכן יש להפסיקה. גורמים אחרים ביהדות ארצות הברית, שהתנגדו לתהליך המדיני, לא החרישו וביקרו בחריפות את הגישה הזו. כך לדוגמה,

⁵¹ Ibid, p. 171

⁵² (30.11.2008) http://www.ajcongress.org/site/PageServer?pagename=mar_003 – הודעה לעיתונות בעניין סגירת ה"אורינט האוס" באתר הקונגרס היהודי האמריקני.

⁵³ (30.11.2008) http://www.ajcongress.org/site/PageServer?pagename=jul_007 – הודעה לעיתונות בעניין ההתנגדות לבנייה בראס אל-עמוד באתר הקונגרס היהודי האמריקני.

הידידים האמריקנים של תנועת "נשים בירוק" ארגנו באפריל 1999 עצרת בווינגטון הבריאה, יחד עם ארגונים יהודיים לאומיים ודתיים, והביעו תמיכה בשמירה על ירושלים מאוחדת בריבונותה של מדינת ישראל.⁵⁴

בשנת 2000 ניהלה ממשלת ישראל, בראשות אהוד ברק, משא ומתן עם הרשות הפלסטינית, בראשות יאסר ערפאת, ובתיווכה של ארצות הברית, במטרה להכריע בכל הסוגיות המרכזיות להשגת הסדר קבע של הבעייה הפלסטינית, ובכלל זה להכריע בדבר מעמדה המדיני של ירושלים. מהלכים אלה כוונו לכאורה לקידום הסדר קבע עם הפלסטינים במשך פרק זמן קצר. ראשי הרשות הפלסטינית תבעו כי חלקה המזרחי של ירושלים יועבר לפלסטינים. ברק מצדו ניאות, שוב לכאורה, לוותרים חסרי תקדים בעיר. נראה היה כי באותה שנה נפתח פרק חדש בכל הקשור לקביעת עתידה של העיר ולשאלת חלוקתה, או להפיכת חלקה המזרחי לבירת הפלסטינים.⁵⁵

בחודש פברואר 2000 התפרסם ההסכם שחתם הוותיקן עם הרשות הפלסטינית, הסכם שנועד להגן על המקומות הקדושים לנצרות בירושלים ועל חופש הגישה אליהם במסגרת מדינה פלסטינית עתידית. מספר ארגונים יהודיים בתפוצה ביקרו בחריפות את ההסכם, כיוון שלדעתם הוא נגע בסוגיה רגישה שהייתה חלק מהמשא והמתן המורכב בין ישראל לרשות הפלסטינית, שטרם הסתיים אז, וכיוון שהייתה בכך התעלמות מהעובדה שישראל כבר הבטיחה את חופש הגישה של הנוצרים למקומות הקדושים להם בעיר.⁵⁶

בחודש יולי 2000 התכנסה ועידת קמפ דייוויד, שבמהלכה ניסו הישראלים והפלסטינים, באמצעות תיווך אמריקני, להגיע לפתרון מלא של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. כידוע, בדרך להשגת הסכם מדיני כזה היו מספר אבני נגף, ובכללן שאלת חזרתם של הפליטים הפלסטינים לגדה ולישראל, שטחה הסופי של המדינה הפלסטינית, מעמד היישובים היהודיים בשטחי הגדה ובחבל עזה, וכן מעמדה המדיני של ירושלים. בדבר הסוגיה האחרונה הזו נשאלה השאלה: האם חלק מן העיר יכלל בתחומה של המדינה הפלסטינית ויהווה את בירתה, ואם כן, מה יהיה גודלו של חלק זה? הוועידה הזו עוררה עניין רב בתפוצה היהודית, בייחוד בארצות הברית.

⁵⁴ Seliktar, *op.cit.*, pp. 154-155.

⁵⁵ גלעד שר, **במרחק נגיעה – המשא ומתן לשלום 1999-2001: עדות** (תל אביב: משכל, 2001), עמ' 85, 104-103, 136.

⁵⁶ http://www.ajcongress.org/site/PageServer?pagename=feb00_07 (מרץ 2009) – הודעה לעיתונות מטעם הקונגרס היהודי האמריקני בדבר ההסכם בין הוותיקן לבין הרשות הפלסטינית. <http://www.jewishpublicaffairs.org/press/recent/vatican02-16-00.htm> (מרס 2009) – הודעה לעיתונות מטעם המועצה היהודית לענייני ציבור.

במשך תקופה ארוכה סירבו הארגונים הציוניים בתפוצה, כולל המפלגות הציוניות, להסכים לויתורים לפלסטינים על שטחים בתחום השיפוט של ירושלים, כפי שהתחום הזה הוגדר בשנת 1967 בעת סיפוחו על ידי ממשלת ישראל. כזכר לעיל, במהלך הדיונים על הסכמי אוסלו נראה היה כי חזית הסירוב הזו החלה להיסדק מעט. אך סדק משמעותי יותר נוצר במהלך ועידת קמפ דייוויד, כאשר הצוות הישראלי הביע נכונות לויתורים טריטוריאליים חסרי תקדים עד אז, במזרח ירושלים. ההצעה הישראלית כללה נכונות להעביר לריבונות פלסטינית את השכונות הערביות שמחוץ לעיר העתיקה, וכן את הרובע המוסלמי והרובע הנוצרי שבעיר העתיקה. כמו כן, היה ניסיון לגבש מעמד מיוחד להר הבית. הפלסטינים סירבו להצעה מרחיקת לכת זו, והוועידה הסתיימה מבלי שהתגבש הסדר ביחס לירושלים.⁵⁷

ההצעה הישראלית הזו לפלסטינים, בסוגיית ירושלים, צמצמה את ההסכמה ששררה מאז מלחמת ששת הימים בקרב קהילות יהודיות בתפוצה ביחס לעמדה זו.⁵⁸ כלומר, יהודים רבים התקשו לאמץ את רעיון חלוקתה האפשרית של העיר. יהודים אחרים הסכימו לויתורים טריטוריאליים שיכללו את העיר העתיקה. הביקורת על ממשלת ברק באה לא רק מקרב גורמי ימין, כמו "ארגון ציוני אמריקה" וקבוצות אורתודוקסיות שונות, אלא גם מאנשי הצמרת של ועידת הנשיאים.

לאחר ועידות אוסלו וקמפ דייוויד, ההסתייגות מאפשרות חלוקתה של ירושלים קיבלה ביטוי גם באינטרנט. על בסיס התארגנות של יהודים מישראל ומארצות הברית הוקמה קרן בשם "ירושלים אחת" (One Jerusalem), שמטרתה הייתה שמירה על ירושלים כבירת ישראל המאוחדת. במסגרת פעולותיה הקימה הקרן הזו אתר אינטרנטי שנועד להניע יהודים ולא-יהודים מרחבי העולם, לפעולה משותפת למען קידום מטרה זו. תוך חודשים מספר הצליחו חברי הארגון להחתיים מאות אלפי יהודים על עצומה, הקוראת לשמור על מעמדה של ירושלים כבירתה המאוחדת של ישראל. הקרן הזו יזמה מאז ועד היום פעולות חינוכיות שונות, כינוסים ואפילו הפגנות, וכל אלה כדי למנוע את חלוקתה מחדש של ירושלים.⁵⁹

⁵⁷ שר, שם, עמ' 218-219, 231.

⁵⁸ נתוני הסקרים הופיעו בפרסומים הבאים: 1999 Annual Survey of American Jewish Opinion Conducted for the American Jewish Committee by Market Facts, Inc., March 29-April 18, 1999, p. 14; 2000 Annual Survey of American Jewish Opinion Conducted for the American Jewish Committee by Market Facts, Inc., September 14-28, 2000, p. 14.

⁵⁹ <http://onejerusalem.blogli.co.il/about/> (23.4.2009) — מידע על "ירושלים אחת" מתוך אתר "ירושלים אחת" (בלוג).

בינתיים פרצו מהומות רחבות היקף בשטחי יהודה, שומרון וחבל עזה, שהפכו לאינתיפאדת אל-אקצא. חרף כישלון ועידת קמפ דייוויד, וחרף האירועים האלימים והתקרבותן של הבחירות לראשות ממשלה בישראל, בחודש פברואר 2001, נמשכו המגעים בין ממשלת ישראל בראשות מפלגת העבודה לבין הרשות הפלסטינית, בתיווך אמריקני. בחודש דצמבר 2000 הצהירה בניו יורק השרה לקליטת עלייה דאז, פרופ' יולי תמיר, כי ישראל תיאלץ לבצע ויתורים כואבים בכל הקשור לריבונותה על הר הבית. כמה ימים לאחר מכן הביע את דעתו שר החוץ דאז, פרופ' שלמה בן-עמי, כי על ישראל לחלוק את הריבונות בהר הבית עם הפלסטינים. במסגרת זו הוצע רעיון יצירתי למדי, ולפיו ישראל תהיה בעלת השליטה בחלקים התת-קרקעיים של הר הבית, בעוד שהפלסטינים ישלטו ברחבת המסגדים שממעל. התמורה שתקבל מדינת ישראל תהיה ויתור מצד הפלסטינים על שיבת פליטים לתחומי הקו הירוק.⁶⁰ למשמע הדברים האלה התעוררה התנגדות חריפה מצד ארגונים יהודיים בתפוצה, שאחת מטענותיהם החשובות והמעניינות הייתה כי לפני שמתקבלות החלטות כאלה מן הדין לשמוע את דעתן של קהילות התפוצה היהודית. כלומר, זו הייתה קריאה לשיתוף יהודי התפוצה בהחלטות לגבי ירושלים. כפי שנראה להלן, מאז לא ירדה הקריאה הזו מסדר היום של ארגונים שונים בתפוצה, והיא תקפה עד עתה.

מתנגדי הוויתורים הטריטוריאליים בירושלים בתפוצה היהודית שמרו על זיקה למתנגדי הוויתורים במדינת ישראל, ונשענו על נימוקיהם של אלה לשלילת פשרה טריטוריאלית בעיר. הם מצאו סימוכין לגישתם בדבריהם של רבנים בישראל, כמו ישראל מאיר לאו, ושל פוליטיקאים, כאריאל שרון ונתן שרנסקי. השניים האחרונים אף הצהירו, על בסיס הערכתם שיהודי התפוצה יתמכו במדיניותם, כי על ממשלת ישראל לתת משקל ניכר לדעת יהודי התפוצה בבואה להכריע בעניין עתיד ירושלים.⁶¹

מנגד ניצבו גורמים שלא שללו את זכות ממשלת ישראל לשאת ולתת על מעמדה המדיני של ירושלים, גם במחיר ויתורים טריטוריאליים לפלסטינים, זאת מתוך אמונה כי אזרחי ישראל ישכילו לקדם החלטות לטובת מדינתם. כך טענה "הליגה נגד השמצה", שנמנעה מהבעת עמדה התומכת בחלוקת ירושלים או השוללת אותה, אך הביעה ביקורת על התנהלותו של ראש הממשלה דאז, אהוד ברק. גם ב"פורום המדיניות של ישראל" (IPF) הובעה עמדה דומה. "שדולת השלום היהודית" הרחיקה לכת עוד יותר, ופרסמה גילוי דעת ובו נטען כי היהדות אינה מחייבת ריבונות יהודית בלעדית על הר הבית.

Michael J. Jordan, "American Jews launch offensive to halt Temple Mount 'surrender'", *JTA*, ⁶⁰ December 26th, 2000; Seliktar, *op. cit.*, p. 197.
⁶¹ Jordan, *op. cit.*

"ברית העבודה הציונית" קראה לאפשר לממשלת ישראל לנהל משא ומתן על המקומות הקדושים ליהודים בירושלים.

בפברואר 2001 ניצח אריאל שרון את אהוד ברק, ברוב ניכר, בבחירות ישירות שנערכו לראשות הממשלה. שרון הקים ממשלת אחדות לאומית, שכללה מפלגות ימין, וכל תוכנית בדבר ויתור על חלק כלשהו של ירושלים לא עלתה כלל על הפרק. יתר על כן, היחסים המתוחים עם הרשות הפלסטינית, לנוכח המשך אירועי אינתיפאדת אל-אקצא ופיגועים קשים באוכלוסייה יהודית, הרחיקו את הדיון על מעמדה של ירושלים בהסדר קבע מדיני בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית.⁶² בתקופה זו לא היו תגובות רבות של יהדות התפוצה על העדר מהלכים מדיניים בשאלת ירושלים.

בשלהי שנת 2003 חתמו פוליטיקאים ישראלים ופוליטיקאים פלסטינים על תוכנית להסדר קבע מדיני בין ישראל לבין הפלסטינים, שזכתה לכינוי "יוזמת זינבה". על פי התוכנית הזו, ירושלים תהיה בירת שתי המדינות, השכונות הערביות במזרח העיר תסופחנה למדינה הפלסטינית לכשתקום, והשכונות היהודיות במזרח ירושלים תסופחנה לישראל. הוצע גם לכוון בעיר העתיקה משטר מיוחד שבמסגרתו יהיו הרובע היהודי והכותל המערבי בריבונות ישראל, ואילו יתרת השטח שבין החומות תהיה בריבונות פלסטינית. גורמים בינלאומיים יהיו מעורבים בשיטור בתחומי העיר העתיקה, בניהול מתחם הר הבית ובשימור אתרי מורשת תרבותית בין החומות.⁶³ יוזמה זו זכתה לתמיכה של ארגונים יהודיים בארצות הברית ובצרפת, אלה הם ארגונים המזוהים עם עמדות השמאל בישראל. יתר על כן, פעילים באותם ארגונים הציעו לקדם את ההצעה הזו בדעת הקהל היהודית בתפוצה.⁶⁴

ממשלת ישראל בראשות אריאל שרון המשיכה להביע תמיכה בירושלים כבירתה המאוחדת של מדינת ישראל, והייתה רחוקה מלאמץ את ההצעות שהועלו ביחס לחלוקת הריבונות בעיר. הממשלה הפנתה את מרצה לקידום תוכנית ההינתקות מרצועת עזה ומצפון שומרון, שיצאה לפועל באוגוסט 2005. הוויכוח על התוכנית הזו תפס את מרב תשומת הלב הציבורית בישראל ובתפוצה בחודשים שקדמו לביצועה, והדיון בנושא עתידה של ירושלים נדחה שוב.

⁶² גדר ההפרדה שהוקמה בהחלטת ממשלת שרון, במטרה להקשות על טרוריסטים מן הרשות הפלסטינית לחדור לשטח ישראל, עוברת אמנם בתוך תחום השיפוט העירוני של ירושלים, אך מדובר בקטעים קצרים למדי.

⁶³ (7.4.2009) <http://www.heskem.org.il/heskem.asp?id=8> – נוסח "יוזמת זינבה" מתוך אתר היוזמה.

⁶⁴ (7.4.2009) <http://www.ameinu.net/news/pressreleases.php?pressreleaseid=45> – הודעה לעיתונות מתוך אתר "עמנו".

ממשלת ישראל בראשות אהוד אולמרט, שהחלה לכהן בחודש מאי 2006, ביקשה לקדם הסדר מדיני עם הרשות הפלסטינית בראשותו של מחמוד עבאס (אבו מאזן), תוך כדי דיון בבעיות הליבה. כצפוי, בהקשר הזה הועלתה שוב שאלת עתידה של ירושלים על ראש סדר היום של הפוליטיקה הישראלית ושל הפוליטיקה היהודית בתפוצה. כמה ארגונים יהודיים יצאו שוב למה שנתפס מבחינתם כמגננה על עיר הקודש, מפני חלוקה אפשרית שלה. ברוח זו, הרב פסח לרנר, סגן הנשיא בפועל של המועצה הלאומית של "ישראל הצעיר", יסד באוקטובר 2007 את "המועצה המתאמת למען ירושלים" – חזית של 18 ארגונים יהודיים-אמריקניים לפעולה מתואמת לבלימת חלוקתה של ירושלים. הדבר נעשה לאחר רמזים מצד ראש ממשלת ישראל, והמשנה שלו חיים רמון, כי סוגיית ירושלים עשויה להיות נדונה בוועידת אנאפוליס, בשלהי חודש נובמבר באותה שנה.

ימים ספורים לפני פתיחתה של ועידת אנאפוליס, קיבלה הוועידה הלאומית ה-85 של "אגודת ישראל באמריקה" החלטה ללא עוררין שלפיה ישראל איננה צריכה להסכים לויתורים טריטוריאליים בירושלים בשל מעמדה הייחודי של העיר ביהדות ובשל שיקולים ביטחוניים, וכי ארצות הברית איננה צריכה ללחוץ עליה לעשות כן. היה זה צעד חריג, שכן קודם לכן תנועה פוליטית חרדית זו לא התערבה בתהליכים מדיניים שהובילה ממשלת ישראל. יתר על כן, סמוך לפתיחת ועידת אנאפוליס נפגש גורם בתנועה הזו עם גורמים בכירים בממשל האמריקני על מנת להבטיח את מימוש עמדת התנועה.⁶⁵ מנהיגים יהודים אחרים טענו כי עתיד ירושלים צריך להיות מוכרע רק על ידי הישראלים. טענה כזו נשמעה, כאמור, עוד כמה שנים קודם לכן, בעת שעתיד ירושלים נדון על ידי ממשלת ברק. את עמדותיהם של הארגונים היהודיים השונים בארצות הברית נסקור בהמשך הדברים.

במסגרת נסיעתו לוועידת אנאפוליס ערך ראש ממשלת ישראל, אהוד אולמרט, מפגש עם מנהיגי קהילות יהודיות בארצות הברית. בתום המפגש הזה קיים אולמרט מסיבת עיתונאים ובה דחה את טענתם החוזרת ונשנית של גורמים שונים ביהדות ארצות הברית שלפיה ירושלים היא עניין הנוגע לכל יהדות העולם ולא לישראל בלבד, ולפיכך יש להתחשב בעמדת יהודי התפוצה בנדון. ממשלת ישראל, כך גרס ראש הממשלה דאז, היא בעלת הסמכות לדון באופן בלעדי בכל עניין במסגרת משא ומתן מדיני, כולל בסוגיות הנוגעות למעמד ירושלים. כמו כן הוסיף אולמרט כי הדיון בהסדרת מעמדה המדיני

Anthony Weiss, "U.S. ultra-Orthodox group breaks mold by taking stance on peace Process", *The Forward*, December 12th, 2007.
<http://theyeshivaworld.com/news/General+News/12165/contact> (10.12.2008)

של ירושלים היה עדיין תיאורטי בשלב ההוא של המשא ומתן.⁶⁶ דברים אלה לא ערבו לאוזניהם של מנהיגים יהודים רבים. מנגד, ארגונים יהודיים-אמריקניים המזוהים עם השמאל המדיני בישראל, המשיכו לתמוך בפשרה טריטוריאלית בירושלים גם לאחר ועידת אנאפוליס, והם יצאו בתוקף נגד הרושם שלפיו יהדות ארצות הברית כולה שוללת חלוקה, כאמור לעיל.

תומכי אחדות ירושלים בתפוצה לא הרפו, גם בחודשים הבאים, ממאמציהם לסכל כל אפשרות לחלוקת העיר. בשמונה בינואר 2008 שלח רונלד לאודר, יושב ראש הקונגרס היהודי העולמי, מכתב לאהוד אולמרט ובו ביקש ממנו להתייחס ברצינות לעמדת יהודי התפוצה בסוגיית ירושלים. מכתב זה עורר ביקורת בסניף הקונגרס היהודי העולמי בישראל. יושב ראש הסניף דאז, חבר הכנסת שי חרמש, עמד בתוקף על סמכותם הבלעדית של מוסדותיה הנבחרים של מדינת ישראל לקבל החלטות מדיניות הנוגעות לה; הוא דגל בהמשך אי-התערבותו של הקונגרס היהודי העולמי בסוגיות שכאלו. לאודר מצדו טען כי ביקש לעורר דיון נרחב בסוגיה, ולא ללחוץ על ראש ממשלת ישראל לנקוט מדיניות כלשהי. כמו כן, לאודר הצהיר כי הקונגרס היהודי העולמי לא יביע עמדה רשמית בעניין עתיד ירושלים.⁶⁷

במהלך מסע הבחירות לנשיאות ארצות הברית, שנועדו להתקיים בנובמבר 2008, הועלתה סוגיית ירושלים לדיון. מועמד המפלגה הדמוקרטית לנשיאות, ברק אובמה, הביע בכנס של ועידת איפא"ק מחויבות לשמור על ירושלים כבירתה הבלתי מחולקת של ישראל. דבריו זכו לתשואות רמות.⁶⁸ עם זאת, כעבור שבועות מספר ביקש אובמה לתקן את דבריו הקודמים, במסגרת ריאיון עיתונאי, והבהיר כי דבריו נועדו לבטא הסתייגות מחלוקה פיזית של העיר באמצעות גדר תיל (בדומה למצב ששרר בירושלים לפני מלחמת ששת הימים).⁶⁹ לפי תפיסת הנשיא אובמה תיתכן חלוקה של הריבונות בירושלים בין ישראל לבין מדינה פלסטינית כשזו תקום, באופן שלא יכלול הצבת גדר

⁶⁶ אלוף בן ושמואל רוזנר, "אם אשכחך ירושלים, תשכח מאיתנו", **הארץ**, 29.11.2007; אנשיל פפר, "ארגונים יהודיים בארה"ב לאולמרט: אין לממשלה זכות לדון בעתיד ירושלים", **הארץ**, 29.11.2007; Hana Levi Julian, "Olmert to World Jewry: Israel Makes Sole Decision on Jerusalem", *Arutz Sheva* (Israel National News), 27.11.2007; <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/124387> (26.4.2009); Shmuel Rosner, "Olmert: Israel, not U. S. Jewry, will decide J'lem's fate", *Haaretz*, 27.11.2007.

⁶⁷ Jacob Berkman, "Lauder's letter to Olmert roils WJC's Israel office", *JTA*, January 18th, 2008

⁶⁸ יצחק בן-חורין, "אובמה: ירושלים המאוחדת תישאר בירת ישראל", *YNET*, 4.6.2008, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3551984,00.html> (30.4.2009)

⁶⁹ יצחק בן-חורין, "אובמה: דברי על ירושלים מאוחדת – ניסוח רע", *YNET*, 14.7.2008, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3567771,00.html> (30.4.2009)

בין החלק שבשליטה ישראלית לבין החלק שבשליטה פלסטינית. חזרתו של אובמה מאמירתו המקורית עוררה תרעומת מצד כמה ארגונים יהודיים בארצות הברית. לאחר בחירתו לנשיא הקצין אובמה את עמדתו ביחס לסוגיות שונות, ובכללן בקשר לירושלים ולבנייה היהודית בגדה ובחלקים המזרחיים של ירושלים.

באותו זמן הגיע נשיא צרפת, ניקולא סרקוזי, לביקור בישראל שבמסגרתו נאם בפני מליאת הכנסת. נאומו כלל התייחסות למרכיבים השונים בהסכם שלום עתידי בין ישראל לבין הפלסטינים. בין היתר, הוא התייחס להפיכת ירושלים לבירת שתי המדינות, הישראלית והפלסטינית, יחד עם הבטחת הגישה למקומות הקדושים בעיר לבני הדתות השונות.⁷⁰ אמירה זו לא הותירה את המועצה העולמית של "ישראל הצעיר" אדישה. בתגובה לנאום גינתה המועצה את סרקוזי על דבריו, וטענה כי לא הייתה לו כל זכות לתבוע מישראל לוותר על חלק כלשהו מעיר הבירה שלה, לטובת גורם עוין.

ממשלת אולמרט הגיעה לסוף דרכה לאחר הבחירות לכנסת ה-18, שנערכו בפברואר 2009. כמה חודשים לפני תום כהונתו כראש ממשלה הציע אולמרט לפלסטינים ויתורים טריטוריאליים מרחיקי לכת, לרבות בתחום "האגן הקדוש" בירושלים, וניהול התחום על ידי גוף רב-לאומי. רעיון זה לא נתמך על ידי אף ראש ממשלה מאז מלחמת ששת הימים, עת כבשה ישראל את מזרח העיר. אפילו מנסחי "המפקד הלאומי" ו"יוזמת זינבה" הציעו להותיר חלק מסוים בעיר העתיקה תחת ריבונות ישראלית.⁷¹ גם לכך היו תגובות שליליות רבות של יהודי התפוצה, ובעיקר בקרב היהודים החרדים בתפוצה.

מחליפו של אולמרט בתפקיד ראש הממשלה, בנימין נתניהו, המשיך, וממשיך עד מועד כתיבת הספר הזה, להביע באופן חד-משמעי מחויבות לאי-חלוקתה של ירושלים. כמה חודשים לפני שהתיישב נתניהו בשנית על כס ראש ממשלת ישראל, הושבע ברק אובמה לנשיאה ה-44 של ארצות הברית. אובמה שם לו למטרה לקדם את תהליך השלום בין ישראל לבין הפלסטינים ומדינות ערב, וזאת במסגרת חזון רחב הכולל שינוי של המציאות הגיאופוליטית במזרח התיכון ופתיחת דף חדש ביחסי ארצות הברית עם העולם הערבי. הנשיא אובמה, והממשל האמריקני, מקדישים תשומת לב רבה לבנייה הישראלית בשטחי יהודה, שומרון ומזרח ירושלים, ומגנים את הבנייה בכל האזורים האלה. ממשלת נתניהו נאלצה, ונאלצת, להתמודד עם לחצים אמריקניים שנועדו להביא להקפאת הבנייה בשטחים האלה. נתניהו וכמה משריו דחו עד עתה כל דרישה מצד גורם מדיני זר לעצור את הבנייה היהודית במזרח ירושלים, תוך הדגשת היותה של העיר

⁷⁰ http://www.ambafrance-il.org/IMG/doc/Knesset_speech_hebrew_last_version.doc (3.5.2009)

נאומו של נשיא צרפת בכנסת (23.6.2008) מתוך אתר שגרירות צרפת בישראל.

⁷¹ אלוף בן, "אולמרט כמעט עשה היסטוריה: ויתור ישראלי על האגן הקדוש", **הארץ**, 26.6.2009.

יחידה מוניציפלית אחת בריבונות ישראלית, אשר לכל תושביה, יהודים כערבים, הזכות לחיות בכל אחת משכונותיה.⁷²

סוגיה זו עומדת על סדר היום המדיני גם בעת כתיבת שורות אלה. הדברים הגיעו לידי התנגשות די משמעותית בעת ביקורו של נתניהו בווינגטון, בחודש מרס 2010. בראשית אפריל 2010 תבע הנשיא אובמה מממשלת נתניהו לקיים כמה וכמה דברים הקשורים לסוגיית חידוש המגעים והמשא ומתן עם הפלסטינים. תביעותיו מממשלת ישראל, בקשר לשאלת ירושלים, היו: לוודא שלא תהיה כל בנייה ישראלית במזרח ירושלים, לאפשר לרשות הפלסטינית להקים ולפתוח מחדש את המוסדות הרשמיים שלהם בירושלים, לדון במעמד ירושלים מיד, ולסיים את המשא והמתן על הסדר קבע כולל בירושלים בתוך שנתיים מתחילתו. במשך שנת 2010 הגיב הממשל האמריקני בתקיפות להמשך הבנייה היהודית בירושלים המזרחית ובשכונות המקיפות את ירושלים ושופחו לישראל אחרי מלחמת 1967. ליהודים בתפוצה, בעיקר מארצות הברית, יש עמדה ונגיעה בקשר למשבר ולמתח הזה. על כך נרחיב בהמשך הספר.

⁷² אלוף בן, "ממשל אובמה מזהיר את נתניהו: 'כל בנייה בין ירושלים למעלה אדומים תהיה הרסנית'", **הארץ**, 24.7.2009; מיה בנגל, "נתניהו משיב לארה"ב: לא נסכים לגזירות בירושלים", *NRG*, 19.7.2009; <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/918/413.html> (4.10.2009).

פרק ג'. הגורמים המשפיעים על יחס התפוצה היהודית לסוגיית ירושלים

לא רבים יחלקו על העובדה שהעם היהודי כולו והתפוצה היהודית מתנסים עתה בשינויים מהותיים משמעותיים. להלן סקירה קצרה של השינויים האלה. הסקירה הזו דרושה משום שבחינת השינויים הכלליים האלה, שיידונו להלן, משמשת רקע חיוני להבנת הבעייתיות שביחס התפוצה היהודית לישראל בהקשר של בעיית ירושלים.⁷³

הגורמים הדמוגרפיים והגיאוגרפיים. השינויים בגורמים הדמוגרפיים והגיאוגרפיים, המשפיעים על עמדות התפוצה היהודית לגבי ירושלים, תורמים לא רק לשינויים במספרי היהודים בארצות השונות, ולפיזורם בארצות מושבם השונות, אלא גם לשינויים בסדרי העניין המיידים והעדיפויות של הפרטים והקהילות, וכן לשינויים בתפיסות, באידיאולוגיות, באסטרטגיות, במבנה הקהילות והמוסדות שלהן ובמהלכים המעשיים הקשורים ליחסי התפוצה היהודית לישראל, בכלל, ויחס התפוצה לבעיית ירושלים, בפרט.

השינויים הרלוונטיים משפיעים, למשל, על תזוזות במרכזי העוצמה הכלכלית והפוליטית בתפוצה; על הצורך בבנייה ובהתארגנות מחודשת של קהילות יהודיות; על ריכוז המאמצים הארגוניים לגיוס ולהקצאת המשאבים הכספיים הדרושים לקהילות לצורכי התארגנות כזאת; על העדר הרמוניה ארגונית ותפעולית בקהילות במדינות מושבן השונות, וזאת בגלל השאיפה של ריכוזים קהילתיים יהודיים חדשים להתארגן ולהשפיע על המתרחש לא רק בקהילתם, אלא גם בקהילות אחרות; על מתחים ביחס התפוצה למדינת ישראל ולירושלים, בקשר למתן תרומות ולהקצאת משאבים אחרים, וכן לגבי תשומת הלב וההתייחסות למה שקורה בישראל ובירושלים; ועל יחסי קהילות היהודיות עם קהילות אחרות במדינות מושבן של האחרות. כפי שנראה להלן, כל הגורמים האלה משפיעים על יחס התפוצה לבעיית ירושלים.

בסוף המאה ה-20 ובראשית המאה ה-21 חלו בעם היהודי כמה שינויים דמוגרפיים וגיאוגרפיים ברורים, שבין היתר יש להם השפעה על יחסי התפוצה לבעיית ירושלים.⁷⁴ מספרם המשוער של היהודים בעולם עתה הוא 13.5 מיליון בקירוב. המספר הזה מתייחס

⁷³ ראו, שפר, ג. וה. רוט-טולדנו, **מי מנהיג? על יחסי ישראל והתפוצה היהודית**, ירושלים: מכון ון ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד, 2006.

⁷⁴ השו"ע עם Della Pergola 1999, 2004, 2005.

לאנשים המשתייכים לליבת העם היהודי – אלה המצהירים שהם יהודים, או שהם ממוצא יהודי, בעת שנערכים מפקדי אוכלוסין או משאלים מיוחדים. יש הבדל בין מדינה למדינה ביחס המספרי בין יהודי הליבה ליהודי השוליים (יהודים פריפריאליים) – אלה הם האנשים שמוצאם יהודי אבל אינם מגדירים את עצמם כך ואינם מעורבים במידה רבה בחיי הקהילה במקום מושבם. כמובן שיהודי הליבה מגלים עניין רב מאוד בירושלים, ואילו יהודי השוליים לא מתייחסים תמיד לסוגיה הזו.

הריכוזים הגדולים של היהודים הם (בסדר יורד) בישראל (כ-5.5 מיליון), בארצות הברית (5.2 מיליון), בצרפת (כ-500,000), בקנדה (כ-400,000), בבריטניה (300,000), ברוסיה (כרבע מיליון), בארגנטינה (185,000), באוסטרליה (כ-150,000), בגרמניה (115,000), ובברזיל (96,000). אוסטרליה, גרמניה, פולין, ובהיקף לא גדול גם ספרד, הן מדינות שבהן האוכלוסייה היהודית הולכת וגדלה מאז ראשית שנות ה-90 של המאה ה-20, וזאת בעיקר בגלל הגירה של יהודים אליהן מישראל ומקהילות שונות בתפוצה.

חל גם תהליך ברור של הזדקנות החברים בקהילות היהודיות במערב, והזדקנות בקצב מהיר אפילו יותר בקהילות הקטנות והולכות במזרח אירופה שהייתה קודם חלק מברית המועצות או בשליטתה. רוב היהודים בתפוצה חיים עתה בעיקר בערים גדולות, רובם בעלי השכלה תיכונית והשכלה גבוהה, והם עוסקים במקצועות אקדמיים, טכניים וכלכליים, שכולם כרוכים בהתמחות ובהשקעת משאבים. סקרים רבים מעידים כי בני הדור הצעיר מגלים עניין פחות בישראל, בכלל, ובירושלים, בפרט, והדברים אמורים גם בחלק מהיהודים בעלי השכלה הגבוהה ובעלי ההכנסות הגבוהות יותר.

המסקנות הנוספות הנגזרות מהנתונים לעיל חשובות גם הן מבחינת הדיון ביחס יהדות התפוצה לירושלים: א. שתי הקהילות היהודיות הגדולות ביותר בעולם הן הקהילה בארצות הברית והקהילה בישראל – ביחד שיעור חבריהן הוא 80% מכלל היהודים בעולם. היום שתי הקהילות האלה הן "שחקניות" החשובות והמשפיעות בעם היהודי כולו, ובעיקר ביחס לשאלת ירושלים; ב. רוב היהודים בעולם (90%) חיים בקביעות ב-20% מהמדינות המדורגות בראש רשימת המדינות בעלות "ההתפתחות האנושית" הרבה ביותר.⁷⁵ בעקבות ההתפתחות הזו, מעמדה של ישראל בעיני יהודים ולא-יהודים בעולם כולו מידרדר. מצב זה משפיע חלקית, לדוגמה, על ירידה בהיקף ההגירה של יהודים לישראל ולירושלים, על פיחות משמעותי במספר התיירים היהודיים המבקרים בישראל, ועל פיחות הנכונות שלהם לתמוך בישראל מבחינה פוליטית, כלכלית וכספית. הדברים האלה משליכים כמובן גם על יחס אנשי התפוצה לבעיית ירושלים.

⁷⁵ מדד ההתפתחות האנושית מצביע על איכות חיים, והוא מתחלק לפי מדדים של בריאות ציבור, הישגים בחינוך ורמת חיים, ראו Millennium Development Goals 2003.

שינויים בדפוסי הזהות וההזדהות של יהודי התפוצה. הזהות וההזדהות של מי שמשייך עצמו ללא סייגים לתפוצה היהודית (אלה הם יהודי הליבה), נעשית רבת-פנים יותר מאשר הייתה עד אמצע המאה ה-20, ונובעת פחות ממערך ערכים לאומיים-דתיים משותף ומוסכם על כל יהודי העולם. כיום, הזהות וההזדהות של יהודים רבים יותר כחברי הלאום היהודי מתבססת על תחושה אתנית-חילונית-קהילתית. יתר על כן, יש יהודים, שמספרם גדל בהתמדה, הטוענים שזהותם והזדהותם עם העם היהודי הופכת מזהות ומהזדהות על בסיס אתני-חילוני-קהילתי להזדהות על בסיס תרבותי. לשון אחרת, כיום אנו עדים גם למעבר מזהות ומהזדהות על רקע קהילתי להזדהות הנסמכת על רגשות ועמדות אינדיווידואליים ואינדיווידואליסטיים. נקל להבין כי לכל הדברים האלה יש השפעה על עמדות יהודי התפוצה לא רק לגבי ישראל, בכלל, אלא גם בקשר לשאלת ירושלים, בפרט. כך, מספר יהודי התפוצה שיהיו מעוניינים במעורבות מעשית בענייני ירושלים קטן במידה רבה, וזאת על אף שיש להם מודעות לא מועטה וקשר היסטורי הדוק לירושלים. שינויים אלה משפיעים גם על מעמד המשפחה בעם היהודי. יהודים רבים יותר אינם מייחסים חשיבות עליונה להשתייכותם למשפחות יהודיות. בגלל השינוי באופי הזהות האישית שלהם ובאופי המשפחה, שהיו גורמים חשובים ביותר בעמדות יהודים רבים לגבי שאלות שונות ביחס למצב האומה כולה, חל פחות בתחושת הקרבה של יהודים רבים בתפוצה לישראל ולירושלים. הדברים הללו מעידים גם על פסימיות גוברת באשר לעתיד העם היהודי כולו, ועל נטיית היהודים להשתלב בחברות הכלליות בארצות המארחות אותם.

הצורך בהיערכות מחודשת של הקהילות בתפוצה. חוסר היציבות במספרי היהודים במדינות המערביות הגדולות, כמו ארצות הברית, קנדה ואוסטרליה וכן במערב אירופה, ובאזורים מסוימים בתוך המדינות המארחות שבהן הקהילות היהודיות יציבות יותר, גורם לדפוסי פיזור חדשים. מצב זה מחייב היערכות מחודשת של המוסדות והארגונים היהודיים במדינות האלה, ובארגונים היהודיים העולמיים, בייצוג קבוצות של יהודים בתפוצה, וכן בהשקעות של משאבים הדרושים לפיתוח הקהילות במקומות אלה ולשמירה עליהן. גם לדברים אלה יש השפעה על יחס יהודי התפוצה לישראל, ולבעיית ירושלים. אחת התוצאות הברורות היא שסך התרומות המועברות לירושלים הולך וקטן.

השוני בעוצמת הקהילות השונות. מבחינת העוצמה של הקהילות היהודיות, המשפיעה גם היא על היחס לירושלים והקשר עמה, אפשר לזהות שלוש התפתחויות מעשיות: א. חל פחות במספר החברים הרשומים והפעילים בקהילות היהודיות. ב. מתרחש שינוי

במאפיינים החברתיים והכלכליים של החברים בקהילות ובארגונים בקהילות. ג. יש נכונות פחותה בקרב קבוצות של יהודי הליבה, ועל אחת כמה וכמה של יהודי השוליים, להשתתף באורח פעיל בחיי הקהילות השונות ולהיות מעורבים בענייני העם היהודי, בכלל, ובישראל ובירושלים, בפרט. ד. ניכרת גם נכונות פחותה של החברים ושל הקהילות כגוף מאורגן להתגייס לפעילות אקטיבית למען קהילות אחרות או למען מדינת ישראל וירושלים, וזאת פרט לזמנים שבהם ישראל והקהילות היהודיות, או קבוצות בתוכן, נתונות בסכנה חמורה.

ההתרחקות ממוסדות הקהילות היהודיות. חלה התגברות בנטייה של פרטים ושל קבוצות בתפוצה היהודית להתרחק ממוסדות הקהילות היהודיות, וממוסדותיו של כלל העם היהודי, הנראים כמאובנים וכלא מתאימים לזמננו. התרחקות כזו מפחיתה את היכולת של ארגונים שונים לפעול למען ירושלים.

רוב היהודים אינם חושבים ומרגישים שהם חיים ב"גולה". הרוב המכריע של יהודי הליבה בתפוצה, ולא כל שכן רוב יהודי השוליים, אינם רואים את עצמם כמי שחיים בגלות. התחושה העיקרית של יהודים אלה היא של חיים מרצון בתפוצה בארצות המארחות אותם, או מתוך כוח ההתמד. נטיות אלה ניכרות ביותר בתחום גיוס הכספים, הקצאתם והעברתם לקהילות בתפוצה, לישראל ולירושלים, וכן בדרישה לשינויים מהותיים, למשל במבנה הסוכנות היהודית ובפעילותה. השינויים האלה השפיעו ומשפיעים על האסטרטגיות העיקריות שקהילות יהודיות רבות נוקטות באשר להמשך קיומן ולהתפתחותן במדינות מושבן. עתה נוטים חברים בקהילות כאלה להדגיש את הצורך בהמשכיות התפוצה וביחזוקה. ובאשר לקשריהן עם ישראל, ובעקבות זאת עם ירושלים – הקהילות נוטות לצמצם את קשריהן עם ישראל וירושלים.

השפעות התהליכים הגלובליים. התהליכים המואצים של הגלובליזציה, הליברליזציה והדמוקרטיזציה משפיעים על הגדרת הזהות היהודית, ובכך גם על משמעות חיי יהודים דתיים וחילוניים בתפוצה, ועל קשריהם עם ישראל וירושלים. בראשית המאה ה-21, היהודים נדרשים להתמודד בו בזמן עם שתי התפתחויות מנוגדות: חיים בחברות פלורליסטיות ופתוחות הרבה יותר מאלה שהיו במאה הקודמת, והתמודדות עם גילוי עוינות, ואפילו שנאה יוקדת, כלפי הזרים וה"אחרים", ובהם היהודים. ומצד שני, מיעוטים אתנו-לאומיים ודתיים למיניהם מוכנים להכיר בתפוצות הלאומיות השונות מהן, יותר ממה שהיו מוכנים לעשות כך בעבר. חברות אלה מוכנות גם לאפשר לאנשי

תפוצות להתנסות בתהליכי השתלבות מלאה, ואפילו בתהליכי התבוללות מואצים. תוצאת שתי ההתפתחויות המנוגדות האלה היא שבקרב קבוצות גדולות למדי של יהודים שוררת מבוכה באשר לרכיבי זהותם, באשר לאופני הזדהותם עם הלאום היהודי, ובאשר לקשריהם עם ישראל וירושלים. נטיות אלה מפחיתות את היכולת של ישראל להסתמך על קבוצות שונות בתפוצה במאבק על ירושלים.

השפעות רשתות התקשורת. רשתות התקשורת, האלקטרונית והכתובה, הפרושות כיום על פני כל העולם, משפיעות על תפיסות התפוצה היהודית ומעשיה. התפוצה היהודית פיתחה רשתות כאלה ומשתמשת בהן במספרים גדולים מאד. הרשתות האלה מאפשרות מגעים בו-זמניים הדדיים של קבוצות וקהילות המרוחקות זו מזו אלפי קילומטרים והמרוחקות גם מארץ המוצא שלהן – כיום ישראל. בעזרת הנגישות הקלה הזאת מתחזקים הקשרים התקשורתיים השוטפים בין הקהילות היהודיות, וגם בינן לבין ישראל. רשתות התקשורת מאפשרות, בין היתר, קבלת מידע והעברת מידע כמעט בזמן אמת, ולפיכך גם התייחסויות כמעט בזמן אמת למשברים, למשגים ולמחדלים, בישראל ובקהילות התפוצה. כצפוי, בדרך כלל זוכים המשברים, המשגים והמחדלים לכיסוי ולהפצה רבים יותר מן ההישגים ומן ההתפתחויות החיוביות. התנהלות זו משפיעה על ההתייחסות ההדדית של מדינת ישראל והתפוצה, ועל הקשרים המעשיים בין שני חלקי העם היהודי – יהודי מדינת ישראל ויהודי התפוצה. הפתיחות הגלובלית ואמצעי התקשורת הגלובליים מאפשרים גם פעילות כלכלית ענפה וחובקת עולם של יהודים פרטיים ושל עסקים יהודיים, וכן סיוע לקהילות יהודיות במצוקה ולמדינת ישראל, לרבות ירושלים, ואת זאת נפרט בהמשך.

האם תיעלם התפוצה היהודית? בתנאים הגלובליים והפנים-מדינתיים השוררים כיום, מנהיגי הקהילות היהודיות בתפוצה, והארגונים שלהן, יכולים למנוע התבוללות מלאה, או לקדם השתלבות חלקית, ואפילו השתלבות מלאה, של חברים רבים בתפוצה היהודית במדינות המארחות. אבל בגלל אותם גורמים עצמם, הקשורים לליברליזציה במדינות מושבם, יהודי הליבה בתפוצה היהודית יכולים לשמור על זהותם הייחודית. לכן, התחזית המנבאת שהתפוצה היהודית, כמו תפוצות אחרות, נדונה להיעלם, אינה מבוססת כהלכה. הסיבה העיקרית להערכה האופטימית יחסית בדבר עתידה של התפוצה היהודית שאנו משמיעים כאן נעוצה בנאמנות שחשים יהודי הליבה בתפוצה לזהות היהודית שלהם, כלומר, הדבר נעוץ בעובדה שהתפוצה היהודית אינה "קהילה מדומיינת",⁷⁶ אלא ישות

⁷⁶ Anderson 1983

אתנית-לאומית-דתית מבוססת.⁷⁷ לשמירה על הזהות הלאומית-דתית, בעיקר על ידי יהודי הליבה, יש משמעות מרובה מבחינת היחס הנוכחי והעתידי לירושלים ולסיוע בשמירה על איחודה.

מעמד הארגונים היהודיים. חשוב להזכיר כאן גם את מעמדם של הארגונים ברמת המדינה, ושל הארגונים ברמות המקומיות בקהילות המשנה השונות, במדינות המארחות השונות, בעיניהם של חברי התפוצה היהודית. מאחר שהתנאים החברתיים ואמצעי התקשורת בעולם השתנו וגרמו לפיחות בחשיבות הקולקטיבים החברתיים הכוללניים, ולהעצמה עצמית גדולה יותר מבעבר של פרטים ושל קבוצות קטנות, יש הכרח לשים דגש על התנהגותם של יחידים, של משפחות, של קבוצות שארים קטנות, של קבוצות חברתיות גדולות, ובייחוד של ארגונים יהודיים מרכזיים. למרות חשיבותם הרבה של הארגונים שהקהילות מייסדות ומקיימות להבטחת קיומן וקיום חבריהן, הארגונים האלה ניצבים בפני בעיות לא קלות. מקור חשוב לבעיות כאלה הוא הפיחות הניכר בלגיטימציה של הארגונים בעיני יהודי התפוצה עצמם. מדובר בייחוד בארגונים הוותיקים ו"המזדקנים" בעת האחרונה (דוגמה אחת לכך היא הקונגרס היהודי העולמי, שמצבו ייסקר להלן).

ארגונים כאלה מואשמים בכך שהאידיאולוגיה וכיווני הפעולה שלהם אינם הולמים עוד את התנאים השוררים כיום בתפוצה, שמטרותיהם אינן מעודכנות, ושהם אינם דמוקרטיים מבחינת השליטה בהם, מבחינת תהליכי קביעת המדיניות שלהם ומבחינת הליכי קבלת ההחלטות שלהם, וכן שהם נשלטים בידי מקצוענים מקבלי שכר (אלה המכונים professionals), ולא בידי מנהיגים מתנדבים (אלה המכונים lay leaders). התרעומות המופנות כלפי הארגונים האלה מתמקדות בטענה שהם אינם מייצגים כהלכה את חברי הקהילה היהודית, שהם אינם יעילים, שראשיהם מונחים על ידי אינטרסים אישיים שהם מבקשים לקדם בראש ובראשונה, ושהם שקועים בענייניהם ואינם משרתים היטב את הקהילה. את התחושות האלה מבטאים בעיקר החברים הצעירים בקהילות היהודיות, וכן חברים בעלי גישות ליברליות, שמספרם ברוב הקהילות היהודיות במדינות המערב הולך וגדל.

אחת התוצאות המשמעותיות ביותר של תהליכי השינוי האלה, הקשורים לזהות, להזדהות ולתובנות של יהודי התפוצה, היא היחס לחברות ולפעולה במסגרת הארגונים הקהילתיים. כך נחלשים בהדרגה המוסדות והארגונים הכלל-קהילתיים ברמה המדינתית. בד בבד מתחזקות הפדרציות של הקהילות במדינות השונות.

⁷⁷ Sheffer 2006.

קשרי הארגונים עם ירושלים. למרות כל ההתפתחויות שנסקרו לעיל, הארגונים היהודיים הארציים הגדולים והמבוססים של הקהילות הוותיקות בתפוצה מקיימים קשרים רבי-פנים עם ממשלת ישראל, עם עיריות ומועצות מקומיות, כולל כמובן עם עיריית ירושלים, עם הסוכנות היהודית ועם ארגונים ישראלים אחרים, הפעילים בתחום היחסים האלה. הקשרים מתבטאים בביקורים הדדיים, בכינוסים בישראל ובתפוצה ובשמירה על קשרים דרך אמצעי התקשורת. ממשלת ישראל והארגונים הישראליים ניסו תמיד, ועתה הם ממשיכים לנסות, להשפיע על עמדותיהם ועל מדיניותם של יהודי התפוצה ושל ארגוניהם. ובכל זאת, חברי הקהילות והארגונים היהודיים בוחנים היטב ובאופן שוטף את האסטרטגיה שלהם ואת צעדיהם המעשיים. בעיקרו של דבר, הם מחליטים על פי האינטרסים שלהם, על פי האינטרסים של הקהילות המקומיות ועל פי התנאים השוררים במדינת מושבם. גם לכך יש השפעות על יחסם לירושלים והקשר עמה.

שיקוליהם האוטונומיים של יהודי התפוצה נוגעים הן להווה והן לעתיד. הם נוגעים לסוגיות כמו התבוללות, נישואי תערובת, והשתלבות מלאה או חלקית של היהודים בחברה המקומית במדינת המושב שלהם. התוצאות של שיקולים כאלה הן חוסר עניין גובר של יהודים לא מעטים בתפוצה היהודית בנעשה בישראל ובירושלים, צורך במשאבים רבים לשימור התפוצה, ופיחות במעמדם של חלק מהארגונים המסורתיים בתפוצה. גם השיקולים האלה משפיעים על יחסם של יהודי התפוצה למדינת ישראל ולבעיית ירושלים, ובעקבותיהם הלך ופחת באופן משמעותי, מאז שנות ה-80 של המאה ה-20, היקף ההעברות הכספיות מהתפוצה לישראל, ובייחוד לסוכנות היהודית. לעומת זאת, עלה היקף גיוס הכספים וההשקעה בעניינים הפנימיים של הקהילות המקומיות. מטרות גיוס הכספים והוצאתם כיום הן לא רק להבטיח את המשך קיומן הפיזי של הקהילות היהודיות בתפוצה, אלא גם לאפשר את התחייה התרבותית והארגונית שלהן. זאת ועוד, חברי קהילות מבוססות וחזקות בתפוצה אינם מהססים לבקר את הממשלות השונות במדינות המארחות אותם, וגם את ממשלות ישראל, ולפעול בהתאם. עניין זה הפך להיות אחת הסוגיות העיקריות בכל דיון על יחסי ישראל והתפוצה היהודית, ובייחוד על שאלת הדרכים לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני ובעיית ירושלים.

עוד סוגיה חשובה ביותר, הקשורה בטבורה ליחס התפוצה לישראל ולירושלים, היא סוגיית ה"מרכז" וה"פריפריה" בעם היהודי. יהודים רבים בתפוצה סבורים כיום כי מדינת ישראל אינה המרכז היהודי החשוב ביותר מבחינת יצירת הערכים התרבותיים היהודיים, מבחינת יכולת השימור של העם היהודי, ומבחינת השמירה על הביטחון הפיזי של הקהילות. הדברים אמורים בייחוד בחברי הליבה של שלוש הקהילות היהודיות

הגדולות ביותר בתפוצה – הקהילה בארצות הברית, הקהילה בצרפת והקהילות ברוסיה ובשאר מדינות החבר העצמאיות. בקהילות אלה, וגם בקהילות אחרות, הולכת וגוברת התביעה לייחס מעמד שווה לישראל ולכל אחת מקהילות התפוצה. הן מבקשות ליצור מבנה מעין פדרלי לעם היהודי כולו, לא לשם קביעת מדיניות או קבלת החלטות, אלא כדי לייצג ולתאם את הטיפול בעניינים המשותפים לעם היהודי ולמדינת ישראל.⁷⁸

לכל השינויים לעיל יש, כאמור, משמעויות מעשיות הכרוכות בהתארגנות ובשימוש במשאבים ובכלים הנמצאים בידי הקהילות. התפוצה היהודית פועלת כך שכל קהילה במדינת מושבה מנהלת את ענייניה שלה בעצמה ובאורח אוטונומי, ובו בזמן מקיימת קשרים עם קהילות יהודיות במדינות אחרות, בישראל ובירושלים. המשמעות מבחינת הממשל והמשילות בעם היהודי היא שיכולתה של מדינת ישראל להכתיב את ההתנהלות בקהילות היהודיות בתפוצה אינה גדולה, ובשנים האחרונות היא אף הולכת ופוחתת. לכך יש משמעות מבחינת היכולת של ממשלת ישראל להניע את יהודי התפוצה לתמוך, לדוגמה, בשמירה על איחוד ירושלים.

משום שהקשר בין ישראל והתפוצה הפך להיות בעייתי יותר, וזאת לא מעט בעקבות חוסר ההכרה במרכזיות ישראל באומה היהודית כולה, חשוב לדעת מהם מוקדי הפעולה של התפוצה היהודית. ארגונים, קבוצות ויחידים בתפוצה היהודית מעורבים בחמש מערכות של יחסים דו-צדדיים: ראשית, במערכת היחסים עם מדינת ישראל וירושלים; שנית, במערכת היחסים עם גורמים ממשלתיים וארגוניים במדינות מארחות אחרות שחיות בהן קהילות יהודיות. למשל, ארגונים יהודיים בארצות הברית, כמו הגיונט וחב"ד, משתתפים במגעים עם כמה ממשלות וקהילות יהודיות בחבר המדינות בקשר למצב היהודים החיים בהן; שלישית, במערכת היחסים בין מדינת המושב לבין מדינת ישראל. איפא"ק, שהיא השדולה הפרו-ישראלית הגדולה ביותר בארצות הברית, היא הדוגמה הבולטת ביותר בתחום זה; רביעית, במערכת היחסים עם אישים וגופים בינלאומיים, או עם כאלה שיש להם השפעה על הנעשה במערכת הבינלאומית. למשל, מעורבות הקהילה היהודית האמריקנית במתרחש באו"ם, בעיקר לגבי ישראל והמזרח התיכון; חמישית, במערכת היחסים עם קהילות יהודיות אחרות באותה מדינה מארחת, או באותו אזור. למשל, המעורבות המקיפה והאינטנסיבית של קהילות יהודיות מסוימות בחייהן של קהילות יהודיות אחרות במסגרת הארגונים היהודיים האזוריים באיחוד האירופי ובדרום אמריקה.

בהקשר הזה חיוני לדעת ולהבין היטב את היחסים המתפתחים והמשתנים של קהילות התפוצה עם מדינת ישראל. כיוון שהתפוצה היהודית היא ישות על-מדינתית

⁷⁸ ראו שפר 2009.

המפוזרת במדינות רבות שיש בהן תרבויות נבדלות, הרי שלמרות הרקע האתנו-לאומי-דתי המשותף, וקווי הדמיון האחרים הקיימים בין הקהילות השונות, למעשה לכל אחת מהן יש מאפיינים מיוחדים לה וסדר יום משלה. אלה מושפעים מהמתרחש במדינה המארחת, ולפיכך, נוסף על הבעיות המשותפות לכל הקהילות היהודיות ברחבי העולם, כל אחת מהן ניצבת גם בפני בעיות מיוחדות משלה. התוצאה היא שיחסייהן של קהילות יהודיות שונות עם מדינת ישראל, ועם ירושלים, אינם זהים. ולא זו אף זו, אצל רוב הקהילות היחסים האלה מורכבים, ולעתים גם רצופי מתחים וחילוקי דעות תוך-קהילתיים. שכן בתגובה לאופייה העכשווי של ישראל, למעשה ולמחדליה, מפגינים חברים בקהילות רבות אדישות, ספקנות ואפילו חשדנות, באשר למהותה התרבותית, למטרותיה ולמדיניותה של ישראל בתחומים רבים. בייחוד שנויה במחלוקת התביעה שמעלים בגלוי ובמובלע אישים פוליטיים, המעורבים בכמה ממוסדות הממשל הישראליים ובכמה מן המוסדות והארגונים היהודיים הפועלים בישראל, למרכזיות בלעדית של מדינת ישראל בחיי האומה היהודית, ומכאן גם להשפעה על המהלכים שנוקטות הקהילות היהודיות בתפוצה, בין היתר לגבי ירושלים.

כל עוד יחסי המדינות המארחות של קהילות התפוצה עם מדינת ישראל הם יחסים ידידותיים, או לפחות סבירים, יכול להישמר מודוס-ויוונדי נוח לכל הצדדים המעורבים. אבל הדברים נוטים להסתבך, כאשר מצב הקהילות היהודיות אינו טוב והן נתקלות בבעיות המשפיעות על המשך קיומן, וכן כאשר יחסי המדינות המארחות עם מדינת ישראל אינם ידידותיים, או שהם נתונים במשבר. כאשר אלה הם פני הדברים, וכאשר מדינת ישראל דורשת מהקהילות היהודיות בתפוצה להעדיף את האינטרסים הישראליים, ואף לנקוט צעדים הנוגדים את הנורמות המקובלות במדינות המארחות, אז עולה על סדר היום הגלוי והסמוי שאלת הנאמנות למדינה המארחת, לעומת הנאמנות למדינת ישראל.

משום שישראל אינה נתפסת עוד כמרכז הבלתי מעורער של העם היהודי, יהודי התפוצה אינם מוכנים להמשיך להישמע לתכתיבים ישראלים, ואינם מוכנים לגלות נאמנות מלאה ובלעדית לישראל. הם מפנים את מרבית המשאבים שהם מגייסים למימון צעדים להבטחת המשך קיומן של קהילותיהם בתפוצה, ולמימון צרכי הקהילות המקומיות שלהם. השינוי הזה התבטא במובהק בסקרים שונים שנערכו בתפוצה בעת האחרונה.

מהדברים בשני הפרקים האחרונים מסתבר כי התפוצה היהודית עוברת שינויים משמעותיים מבחינת המבנה שלה ומעמדה בארצות המארחות אותה. חלים גם שינויים מבחינת הזהות העצמית והנאמנות של יהודי התפוצה. אולם, כאמור, למרות ההיבטים

השליליים של מהות השינויים האלה, מהבחינה של הלאום היהודי כולו, הרי שאין להיתפס לפסימיות גמורה. כמו תפוצות אחרות, גם התפוצה היהודית תמשיך להתקיים. זאת גם אם יימשכו תהליכי ההתבוללות והנטייה לעבר קיום שולי של חברים בקהילות שונות. כאמור, אין ספק כי יש פחות בעניין של יהודי התפוצה בישראל ובנאמנותם לה. אך כמו המצב בתפוצות אחרות, גם במקרה היהודי אין צורך להיתפס לפסימיות מוחלטת גם בתחום הזה. יחד עם זאת, כפי שנאמר לעיל, וכפי שנראה בהמשך הדברים, לכל הגורמים שזכרו בפרק הזה יש השפעה רבה מאוד על יחס התפוצה היהודית לשאלת ירושלים.

לאורך ההיסטוריה, יהודים רבים בתפוצה, דתיים וחילוניים, חשו ועדיין חשים זיקה עמוקה לירושלים, שהיא מוקד רגשותיו, הבנותיו וכיסופיו של חלק נכבד מהעם היהודי מזה אלפי שנים. יהודים רבים התעניינו ועדיין מתעניינים בנעשה בעיר הזו, בהם צעירים יהודים מהתפוצה שמגיעים לבקר בירושלים.⁷⁹ ואכן, כפי שנטען בפרקים הבאים, בעוד שחלים שינויים במעמדה של מדינת ישראל ובתדמיתה בקרב התפוצה היהודית, הרי שירושלים ממשיכה לאחד יהודים לא מעטים ולרגשם. הקשר האמיץ לעיר עודד ומעודד יהודים רבים בתפוצה לגלות מעורבות בתחומים שונים ובאופנים שונים הקשורים לירושלים.⁸⁰

יש יהודים הפעילים בתחום אחד ויש הפעילים במספר תחומים במקביל. אבל, כאמור, המצב הפוליטי במדינה המארחת, מעמדם של היהודים במדינות המארחות השונות וכן המצב הפוליטי במדינת ישראל ומעמד ירושלים בקרב העם היהודי בארץ-ישראל ובעיני הנוצרים והמוסלמים, כל אלה השפיעו ומשפיעים על מעורבות יהודי התפוצה בתחומים השונים.

המגעים המדיניים שנוהלו בעשור האחרון, בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית, נגעו, כאמור לעיל, גם למעמד הקבע של ירושלים במסגרת הסכם בין שני הצדדים. התפתחויות אלה עוררו עניין רב בקרב יהודים רבים בתפוצה, שכן הן נגעו ברגישויות היסטוריות ברורות מבחינה דתית ולאומית. נראה כי הן יהודים בתפוצה המזוהים עם הימין הפוליטי בישראל, והן יהודים בתפוצה המזוהים עם השמאל הפוליטי בישראל, ניסו להשפיע בעשור האחרון על עתידה של העיר. הם עשו זאת בין אם באמצעות הפעלת

⁷⁹ Erik H. Cohen, "Symbols of Diaspora Jewish identity: An international survey and multi-dimensional analysis", *Religion*, 38, 2008, pp. 297, 300.

⁸⁰ ריאיון עם סגן שר החוץ וחבר הכנסת דניאל איילון, לשעבר שגריר ישראל בארצות הברית, 28.3.2010; ריאיון עם חבר הכנסת זאב בילסקי, לשעבר יושב ראש הסוכנות היהודית ונשיא ההסתדרות הציונית העולמית, 28.7.2009; ריאיון עם משה בן-ציוני, יועץ מדיני לראש עיריית ירושלים, 5.8.2009; ריאיון עם סגן השר וחבר הכנסת מאיר פרוש.

לחץ על ממשלת ישראל ועל ממשלות במדינות המארחות, ובין אם בהשפעה על דעת הקהל הכללית והיהודית בישראל ובתפוצה.

בתחום המדיני, הצעותיו של ראש הממשלה אהוד ברק לערפאת, בשנת 2000, עוררו פליאה וזעם מצד יהודים בישראל ובתפוצה. יחד עם זאת, היה בהן משום "שבירת טאבו" בדבר היותה של ירושלים בירתו המאוחדת והנצחית של העם היהודי ומדינת ישראל. בצד פעילויות של יהודים בתפוצה, שמטרתן הייתה לסכל כל ויתור טריטוריאלי בירושלים, התמיכה בפשרה טריטוריאלית בעיר כבר אינה נחלתם הבלעדית של קבוצות יהודיות "שמאליות" מובהקות ושוליות בלבד. תוכניות "המפקד הלאומי" ו"יוזמת זינבה", וכן עמדות הארגונים "גיי סטריט" ו"גיי קול" לפתרון בעיית ירושלים (שבהן נדון בפרקים הבאים), עוררו ועדיין מעוררות עניין ואף תמיכה בקרב חוגים די רחבים, אם כי עדיין הן רחוקות מלזכות בתמיכת רוב יהודי העולם.

באופן כללי, עדיין נראה כי תמיכת חוגים רחבים בתפוצה בשלמותה הטריטוריאלית של ירושלים בריבונות ישראל רבה יותר מהתנגדות לשמירה על שלמות העיר. תמיכה זו ניכרת בעמדותיהם ובפעילותם של ארגונים יהודיים, כמו אלה אשר, לדוגמא, אותתו לאהוד אולמרט להיזהר מכל ניסיון להתפשר בסוגיית ירושלים, או עמדו ועומדות לימין נתניהו כאשר זה הדף לחץ אמריקני לבלום בנייה יהודית במזרח ירושלים.

בתחום הכלכלי-עסקי, בעלי הון ואנשי עסקים יהודים מחוץ לישראל פעלו ופועלים לקידום כלכלת ירושלים בדרכים שונות: השקעה בחברות הפועלות בעיר, הקמת מיזמי תיירות שונים ומימון הפעלתם, רכישת נדל"ן למגורים ברחבי העיר, הקמת מוסדות רפואיים, חינוכיים ועוד, ותמיכה בהם. ממשק מעניין בין התחום המדיני לבין התחום הכלכלי היה רכישת חלקות קרקע ומבנים שונים במזרח ירושלים, על ידי קונים יהודים במימון ובעידוד יהודים עשירים בתפוצה. לצעדים אלה יש משמעויות דמוגרפיות, פוליטיות ודיפלומטיות מרחיקות לכת.

בתחום החברתי, כאמור לעיל, מזה שנים רבות מעורבים יהודים בתפוצה במימון תוכניות ומוסדות חברתיים שונים בירושלים, שרבים מתושביה קשי יום: מדובר במערכות החינוך, הבריאות, הרווחה ועוד. ממפעלים אלה נהנים מגזרים שונים החיים בעיר – יהודים חילוניים, יהודים דתיים-לאומיים, יהודים חרדים וערבים-ישראלים ופלסטינים. התמיכה במפעלים אלה משלימה את התקצוב הממשלתי והעירוני, ומסייעת לשיפור איכות החיים בירושלים.

בתחום התרבותי פועלים בירושלים תיאטראות, מוזיאונים ומרכזי תרבות קהילתיים, שהוקמו ביוזמת יהודים מהתפוצה והם נתמכים על ידם. אירועים תרבותיים גדולים הנערכים בעיר מתאפשרים גם כן לא פעם בזכות סיוע של יהודים החיים מחוץ לישראל.

בתחום הדתי הוקמו בירושלים בתי כנסת, ישיבות וכוללים, הנהנים מתמיכת יהודים מהתפוצה. דברים אלה מקנים לעיר מעמד של מרכז תורני גדול, בקנה מידה יהודי עולמי. כמו כן, יש לציין כי אל המוסדות התורניים השונים השוכנים בעיר מגיעים מדי שנה יהודים צעירים לא מעטים מן התפוצה, על מנת ללמוד במוסדות הללו במטרה להרחיב את ידיעותיהם ביהדות.

גם בתחום המדעי והאקדמי, כפי שצוין לעיל, יהודים בתפוצה תרמו והם עודם תורמים מרכזיים למוסדות האקדמיים הפועלים בעיר, ובהם האוניברסיטה העברית בירושלים ובית החולים "הדסה". התרומות מסייעות לקדם את המחקר המדעי, לתמוך בסטודנטים ועוד. כמו כן בולטת התמיכה של יהודי התפוצה במכוני מחקר הפועלים בעיר, גם בשנים האחרונות, במטרה להשפיע על קובעי המדיניות בישראל.

בתחום הפוליטי-מוניציפלי מסייעים יהודי התפוצה לרשימות המתמודדות בבחירות למועצת עיריית ירושלים, ולמועמדים המתמודדים בבחירות לראשות עיריית ירושלים. כפי שהראינו בפרק הקודם, הסיוע מתאפיין בקידום המועמדות ובמימון מסע הבחירות – כדוגמת מערכת הבחירות של שנת 1993 – וכן בסיוע מקצועי למועמד זה או אחר.

המעורבות בתחומי הפעילות השונים מתבטאת במספר אופנים. חלקם כרוך בהשקעת זמן רב ובמאמץ מצד יהודים בתפוצה המעוניינים להשפיע על הנעשה בירושלים. אופני מעורבות אחרים אינם דורשים השקעת משאבים רבים. להלן אופני המעורבות העיקריים שאנו מזהים בקטגוריה זו.

ראשית, גילוי עניין בנעשה בירושלים ומעקב אחר המתרחש בה בעיתונות, בספרות ובשיחות עם בני משפחה וחברים המתגוררים בישראל, בכלל, ובירושלים, בפרט. דפוס זה דורש מאמץ קטן ביותר, והוא אינו כולל בהכרח נקיטת יוזמה יוצאת דופן. לדוגמה, יהודים דתיים ומסורתיים מזכירים את ירושלים גם בתפילות.

שנית, ביקורים חד-פעמיים או חוזרים ונשנים בירושלים ובאתריה השונים, ושהות בה לפרקי זמן קצרים יחסית. לביקורים תיירותיים אלה יש השפעה על תודעת היהודים בתפוצה, וזאת הן בקרב המבקרים עצמם והן בקרב שומעי החוויות, אם כי "טוב מראה עיניים ממשמע אוזניים". ביקורים באתרים מרכזיים ומעוררי רגשות מבחינה דתית או לאומית – כמו הר הבית, הכותל המערבי, העיר העתיקה, הר הזיתים וגבעת התחמושת – עשויים להותיר רושם עמוק בקרב תיירים יהודים מרחבי תבל, ואף להשפיע על עמדתם המדינית ביחס לעתיד העיר. כאשר המבקרים שבים לביתם ומספרים לקרוביהם ומכריהם על המפגש הבלתי אמצעי עם ההיסטוריה היהודית, ועם קיום העם היהודי עתה, הם עשויים להלהיב את שומעיהם ואף לגרום להם לרצות להגיע בעצמם לירושלים

ולחווה חווייה רגשית דומה. כמו כן, ביקורים אלה תורמים לכלכלת העיר – לסוחרים, לבתי המלון, לאתרי התיירות השונים וכיוצא באלו.

שלישית, רכישת נדל"ן לשם שהות בעיר מדי שנה, לפרקי זמן ארוכים יותר ממסעות תיירותיים (קרי: שהות של שבועות וחודשים), וזאת מבלי להעביר אליה את מקום המושב הקבוע. כלומר, השהות בירושלים אינה מגיעה לכדי הגירה לישראל ולמגורים בבירתה באורח קבוע. הדירות הללו מכונות בפי הירושלמים "דירות רפאים", בהיותן ריקות מדיירים רוב חודשי השנה, אך רוכשיהן הם יהודים השבים באורח קבוע לירושלים פעם בשנה או יותר, ולמעשה קושרים את עצמם לחיי העיר באופן הדוק יותר וסדיר יותר מאשר תיירים המבקרים בה לעתים רחוקות.

רביעית, הגירה לישראל והתיישבות בירושלים והפיכתה למקום מגורים קבוע ועיקרי. בשנים האחרונות עלה שיעור המהגרים היהודים שבחרו להתיישב בירושלים. מעורבות זו כבר מצביעה על תהליך של מעבר בין שייכות לתפוצה היהודית לבין הצטרפות למדינת הלאום היהודי. מעבר לעניין הפרטני, התיישבות של יהודים מקהילה מסוימת בירושלים יכולה לעודד חברים אחרים מאותה קהילה לעשות צעד דומה, כאשר החברים החדשים יודעים כי עם עלייתם לישראל הם ימצאו את עצמם בסביבה מוכרת ותומכת.

חמישית, פעילות של שתדלנות והסברה למען ירושלים, במטרה להשפיע על דעת הקהל במדינות המארחות אותם ביחס לעיר ועל תהליך קבלת ההחלטות במדינות האלה, הנוגע לחיים בה. פעילות זו היא נחלתם של ארגונים יהודיים רבים, מכל קצות הקשת הפוליטית במדינות מארחות שונות. היא כוללת גיוס תמיכה למען מטרות מדיניות וחברתיות, והיא עשויה להיות מכוונת כלפי גורמים בתפוצה היהודית במדינה מארחת אחת או יותר, כלפי ממשלות במדינות מארחות, כלפי ממשלת ישראל וכלפי היהודים החיים בישראל ובייחוד בירושלים. דרכי ההסברה כוללות שימוש באמצעים "מסורתיים", כגון עריכת הפגנות, לצד אמצעים חדשים יותר, כגון הקמת אתרי אינטרנט ושימוש בהם לקידום דעות והשקפות.

שישית, תרומה כספית - גופים רבים בישראל ובתפוצה עוסקים בגיוס כספים למען ירושלים באופן ישיר או עקיף. התרומות מופנות לקידום תחומי מדיניות מגוונים, בהם חינוך, תרבות, בריאות, רווחה, דת ועוד. בעשורים האחרונים גויסו סכומי כסף גדולים מאוד, ששינו את פני ירושלים וקשרו באופן מיוחד יהודים בתפוצה לנעשה בעיר.

ישנם יהודים החיים בתפוצה ומעורבים בחיים בירושלים בכמה אופנים בעת ובעונה אחת, למשל על ידי עריכת ביקורים תיירותיים בעיר ומתן תרומה כספית לשם קידום מיזמים בתחומה. כמו כן, למעורבות בענייני ירושלים יכולה להיות השפעה על

כמה תחומים במקביל. לדוגמה, תרומה לשם הקמת בית כנסת בשכונה הנמצאת מחוץ לתחומי הקו הירוק, יכולה לקדם את חיי הדת בעיר ובעת ובעונה אחת לחזק את הנוכחות היהודית במזרח ירושלים.

אופני המעורבות השונים באים לידי ביטוי שונה בקרב יהודים בתפוצות שונות. בפרקים הבאים תיבחן בפרוטרוט מעורבותם בענייני ירושלים של יהודים ממדינות מארחות שונות, ושל ארגונים יהודיים בתפוצה בעשור האחרון.

אולם לפני הניתוחים האלה בפרקים הבאים, ברצוננו לדון בחולייה ישראלית חשובה במכלול הקשרים שבין התפוצה היהודית לבין ירושלים: הקרן לירושלים. הסיבה למיקום הדיון בארגון זה בחלק זה של הספר היא כי על אף היותו ישראלי, מקורותיו הכספיים של ארגון זה, ובמידה מסויימת גם התפישות התרבותיות, החברתיות והכלכליות המנחות את פעולותיו בישראל – מקורם בתפוצה היהודית.

תפישת הקרן לירושלים, שנוסדה בשנת 1966 על ידי ראש העיר דאז, טדי קולק, היא כי ירושלים היא עיר בעלת משמעות מיוחדת עבור אנשים רבים מלאומים שונים ומדתות שונות ברחבי העולם. יחד עם זאת, ראשי הקרן טוענים שירושלים היא ליבו של העם היהודי, ולכן הקרן פועלת למעלה מ-40 שנה כדי להבטיח שירושלים תהיה עיר מודרנית, סובלנית, פתוחה ופלורליסטית. בד בבד עם הדאגה לרווחתם של תושבי ירושלים, פועלת הקרן לירושלים לחיזוק המרקם החברתי הייחודי בעיר ולטיפול יחסי שכנות טובה בין קהילותיה וכן לביסוס מעמדה של ירושלים כבירת ישראל, כמרכז לעם היהודי ויחד עם זאת כמוקד משיכה לבני כל הדתות. לפיכך, הקרן נמנעת מלהזדהות עם מפלגה או זרם פוליטי כלשהם ולהכריז על עמדה פוליטית ברורה בדבר עתיד העיר.⁸¹

עד כה גייסה הקרן מידידיה בארץ ובעולם למעלה ממיליארד ורבע דולר אותם השקיעה בפיתוחם של מוסדות ואתרים, וכן בהפעלתן של תכניות רבות בתחומים של דו-קיום, קהילה ורווחה. תושבי ירושלים נהנים מדי יום ממאמצי ומהשקעות הקרן לירושלים בעיר. הפרויקטים של הקרן לירושלים כוללים מימון מינהלים קהילתיים, מרכזי ספורט, גינות ציבוריות, גני משחקים לילדים, ספריות עירוניות, תיאטראות, מוזיאונים, בתי ספר לאמנות, מעבדות מחשבים, מעונות יום לילדים ועד מוסדות לקשישים, בתי ספר ופרויקטים לשימור ולשחזור ההיסטוריה של העיר.

לפי הצהרת ראשי הקרן לירושלים, הקרן מתייחסת באותו אופן לכל אוכלוסיות העיר: ליהודים, לערבים ולנוצרים, לכל קבוצה סוציאלית, לכל בני גיל ולכל שכונה. כאמור, זאת בגין החזון של הקרן לסייע בצמיחתה של ירושלים כעיר מודרנית, סובלנית,

⁸¹ The Jerusalem Foundation Annual Report 2007/8; The Jerusalem Foundation Annual Report 2008/9.

פלורליסטית, תרבותית, בעלת עצמה כלכלית וקהילות מגוונות. באופן כללי, תכניות הקרן מתייחסות לשלושה תחומים עיקריים: חיזוק הקהילה, יצירת חינויות כלכלית בעיר, ותמיכה בדו-קיום, הווה אומר: חיים משותפים ליהודים וללא יהודים, ופיתוח חיי תרבות ויצירתיות. חשוב לשים לב לעמדת הקרן בדבר דו-קיום בירושלים וחיים משותפים בה.⁸²

כמו כן, הקרן לירושלים פועלת כמתווכת בין האינטרסים השונים של מחלקות הממשלה, עיריית ירושלים, סוכנויות חוץ-ממשלתיות, ארגוני צדקה אחרים ומתנדבי קהילה מקומיים. הקרן לירושלים גם מאגמת משאבים על ידי בניין שותפויות עם גופים אחרים, כמו הסוכנות היהודית, קרן היסוד והגיוינט, החפצים והיכולים להירתם למשימה.⁸³

הקרן לירושלים מקיימת פגישות קבועות עם קובעי-מדיניות, מומחים ואקדמאים בדבר הצרכים המשתנים של ירושלים, לצורך זה, הקרן מקיימת מעת לעת הערכות מחדש של הבעיות השונות בעיר הזקוקות למענה, מצד אחד, והמיזמים הדרושים לפתרון, מצד שני. כמו קרנות אחרות, כך גם הקרן לירושלים פיתחה את שיטת "התרומה המיועדת" המקשרת בין תורמים ספציפיים ופרויקטים בתחום העניין שלהם, והיא מעודדת מעורבות אישית מתמשכת של התורם עם הפרויקט והקהילה. זהו היום דפוס פעולה מוכר היטב לגבי רוב הקרנות והארגונים הפועלים למען ישראל וירושלים.

הקרן לירושלים הגדירה כאחת ממשימותיה לעודד דיאלוגים בין-זהויות ומפגשים ערביים-יהודיים בירושלים. לקידום משימה זו, בין יתר התכניות שהקרן מממנת, היא יזמה פרויקט להכשרת מנהלים לפרויקטים של מפגשים ערביים-יהודיים בירושלים. למטרה זו הוחלט, לדוגמה, לבחור 15 משתתפים לתוכנית הכשרה ויישום כמנהלי פרויקטים בתחום. תוכנית הכשרה זו כוללת השתלמויות וליווי המשתתפים בפעולתם כיוזמים וכמנהלים של פרויקטים בתחום המפגש הערבי-היהודי. התוכנית נעזרת בידע המקצועי של גורמי פיתוח דיאלוג ערבי-יהודי בעיר, כמו גם במשאבי הידע של המשתתפים בתוכנית. התוכנית מיועדת לבעלי מקצוע ולפעילים בתחום הדיאלוג והמפגש הערבי-יהודי בירושלים. בשל אופייה של התוכנית, הכוונה היא שהמשתתפים בתוכנית יהיו בעלי שיוך ארגוני (בעמותה, במסד או בארגונים אחרים) ובתפקיד (בשכר או בהתנדבות) המאפשר להם ליישם פרויקטים מתאימים. כמו-כן, נדרשים ניסיון ורקע תיאורטי, אקדמי או מעשי בפרויקטים מעין אלו, בעבודת צוות ובעבודה עם שותפים ארגוניים.

⁸² ריאיון עם רות חשין.

⁸³ ריאיון עם רות חשין.

במשך השנים הייתה הקרן אחד ממקורות המימון העיקריים לפרויקטים ציבוריים רחבי היקף בעיר. בין השאר גייסה כספים להקמת מוזיאון המדע בירושלים, תיאטרון החאן, מרכז תרבות משכנות שאננים, סינמטק ירושלים, גן החיות התנ"כי, מכון ירושלים לחקר ישראל, התזמורת הסימפונית ירושלים, אצטדיון טדי ועוד.

לקרן יש זיקה ארוכת שנים למספר קהילות יהודיות בתפוצה: ליהדות ארצות הברית, ליהדות צרפת, ליהדות בריטניה ועוד. התורמים לקרן משתייכים לחוגים שונים בעולם היהודי מחילונים ועד דתיים לאומיים. יהודים חרדים אינם נוהגים לתרום לקרן הזו. ישנן משפחות יהודיות בתפוצה שכוללות כבר מספר דורות של תורמים לקרן. מכאן שהמניעים לתרומה מגוונים: דתיים, לאומיים, או דתיים ולאומיים גם יחד.⁸⁴

בתוך שלל המיזמים והתכניות של הקרן ניתן לזהות העדפות ומגמות של קבוצות תורמים מסוימות ביחס לייעוד הכספים שהם תורמים. נראה, למשל, כי התורמים היהודים לקרן מצרפת הם ברובם יותר לאומיים/ימניים מאשר התורמים היהודים מארצות הברית, ואלה האחרונים לאומיים יותר מהתורמים היהודים בבריטניה. אי לכך, הקרן מציעה לתורמים השונים יעדי תרומה, שעולים בקנה אחד עם השקפת עולמם המדינית.

בנוסף לכל הדברים האלה, הקרן לירושלים טווחה קשרים עם ממשלות וגורמים לא יהודיים במספר מדינות, כמו גרמניה, ליכטנשטיין ועוד. כיום, כעשרים אחוז מהתורמים לקרן אינם יהודים. לא פעם, אלה תורמים למיזמים במזרח העיר, שמעודדים זו קיום יהודי-ערבי, ושקשה יותר לגייס לטובתם תורמים יהודים.⁸⁵

על אף שהקרן לירושלים ממשיכה לגייס סכומי כסף גדולים למען בירת ישראל, נראה כי ישנה ירידה בהתלהבות שאפיינה תורמים לקרן, וזאת בהשוואה למצב בשנים הראשונות לקיומה. וכך, גם תורמים מעטים מגיעים כיום מחוץ לישראל על מנת לעקוב אחרי התקדמות המיזמים אותם סייעו לממן. ראשוני התורמים לקרן הלכו לעולמם והדור הצעיר של התורמים לא חזה בהקמת המדינה, בקיבוץ הגלויות רחב ההיקף ובאיחוד ירושלים. כל אלה נתפסים כיום כנתונים מובנים מאליהם ותורמים לפיחות העניין בישראל ובירושלים. ההתרגשות הפוחתת לתרום נבעה גם מירידה בתדמיתה של ישראל בשנים האחרונות.⁸⁶

⁸⁴ ריאיון עם רות חשין.

⁸⁵ ריאיון עם רות חשין.

⁸⁶ ריאיון עם רות חשין.

פרק ד'. יחס יהדות ארצות הברית

וארגוניה לירושלים⁸⁷

כאמור, בארצות הברית נמצא כיום קיבוץ היהודים הגדול ביותר בעולם מחוץ לישראל. למרות מחלוקות בדבר היקף הקהילה היהודית, אין ספק כי מספר היהודים שם הוא כשני שלישים מכלל יהודי התפוצה.⁸⁸ יהודי ארצות הברית הקימו מוסדות וארגונים רבים ומגוונים, וכן מערכת חינוך יהודית די רחבה. הקהילה היהודית בארצות הברית מאופיינת בהשתלבותה הרבה בחברה האמריקנית הכללית, מצד אחד, ובהשפעה מסוימת על החברה והפוליטיקה במדינה הזו, מצד שני. יהודים רבים נמצאים בדרגות הגבוהות של הסולם החברתי-כלכלי. הם משולבים היטב בחיי התרבות, הפוליטיקה והכלכלה, והם תופסים עמדות מפתח בעלות השפעה בממשל האמריקני, במישור הכלל-אמריקני ובמדינות השונות שבהן יש קהילות יהודיות גדולות – למשל בניו יורק, בקליפורניה ובפלורידה. היהודים אימצו לעצמם גישות חברתיות ופוליטיות משותפות המוליכות למימוש שאיפותיהם, ובה בעת הם מגלים נטייה חזקה לאינדיווידואליזם ולמטריאליזם.

להתפתחויות אלה יש גם היבטים לא מעודדים בעבור הקהילה היהודית, ובייחוד מבחינה דמוגרפית. זאת כיוון שהשתלבות מלאה בחברה הכללית מעודדת נישואי תערובת, התרחקות מהקהילה היהודית והתבוללות. יחד עם זאת, יהודים רבים שומרים על מאפיינים אתנו-לאומיים-דתיים, ורבים מהם שומרים על קשרים תפיסתיים, ריגושיים ומעשיים עם מדינת ישראל ועם יהודי ירושלים.

יהודי ארצות הברית הקימו ארגונים רבים. בתחום הסוציאלי הוקמו איגודים מקצועיים ותנועות פועלים, ובתחום הכלכלי והתרבותי הוקמו איגודי מהגרים לפי מקום המוצא – הלאנדסמנשפטס – שבהם נשמרו מנהגים והליכות מארצות המוצא;

⁸⁷ לתשומת לב הקוראים: המקורות שעליהם התבססנו בדיון הכללי בקהילות ובארגונים השונים בתפוצה היהודית, בפרק זה ובפרקים הבאים, מצויים באתרים האלקטרוניים של הארגונים האלה. בגלל ריבוי המקורות האלה שהסתמכנו עליהם, לא ציטטנו את כולם.

⁸⁸ מתוך: סרגיו דלה-פרגולה ואחרים, **המכון לתכנון מדיניות עם יהודי: הערכה שנתית 2005: תמצית מנהלים: בעולם המשתנה במהירות** (ירושלים: המכון לתכנון מדיניות העם היהודי, 2005), עמ' 12. עם זאת, יש הנוקבים במספר של 6 מיליון איש ויותר. מספר זה כולל גם את מי שאינם מוגדרים כיהודים על פי ההלכה, וכן גם כאלה שאינם חיים ופועלים כיהודים. מספר היהודים תלוי בסקר הדמוגרפי הספציפי; וראו את מאמרו של Eherlich, U. "The Jewish Diaspora in America" in Eherlich, U. *A. ed. Encyclopedia of the Jewish Diaspora* (Santa Barbara, California, 2009), vol. 2. 571-592.

איגודים אלה תמכו במהגרים יהודיים לארצות הברית מבחינה כלכלית וחברתית, וזאת על ידי טיפוח הרגשת כלל-ישראל, מיזוג יהדות ואמריקניות, צדקה וכו'.

במהלך התפתחותה של הקהילה היהודית בארצות הברית, התפזרו היהודים על פני מדינות ורשויות מקומיות רבות מאוד. הנטייה הזו להתפזר גורמת להתמקדות של הקהילות השונות בעניינים הקהילתיים המקומיים, ובמאמץ לשמור על קיום הקהילות המקומיות ועל הספקת השירותים הדרושים לאותן קהילות. דברים אלה משפיעים על כך שהיחס לישראל ולירושלים איננו חד-משמעי.

יהודי ארצות הברית התקדמו בהדרגה בסולם הכלכלי בארצות הברית ופנו ופונים לאחד משני הכיוונים הכלכליים המובהקים של בני דור שלישי ורביעי של מהגרים, בכלל, ובארצות הברית בפרט – עסקים, או התמקצעות במקצועות טכניים. כמו כן, יהודים רבים פנו ופונים לאקדמיה, ואחרים עוסקים במקצועות חופשיים; הם מתבלטים בעולם המסחר, התעשייה, המשפט והמדע. יהודים רבים ממלאים תפקיד פעיל בתחומי התקשורת, האמנות והבידור, לרבות תעשיית הסרטים של הוליווד והתיאטראות של ברודוויי. יהודים לא מעטים מעורבים בפוליטיקה האמריקנית על כל היבטיה ועל כל רמותיה – הכלל-אמריקנית, המדינתית והמקומית. לכל ההתפתחויות האלה יש משמעות מבחינת ההשתלבות של יהודים אלה בחברה האמריקנית, מבחינת יכולת ההשפעה שלהם בתחומים שונים ומבחינת קשריהם עם ירושלים.

במטרה לשמור על הקיום היהודי, הדמוגרפי והרוחני-תרבותי, הרי שההתארגנות המסיבית של הקהילה, השמירה על קשרים, ובאופן מעשי החינוך היהודי, תפסו ותופסים מקום חשוב בפעילות היומיומית של הרבה מהקהילות היהודיות השונות בארצות הברית. כך, לדוגמה, בארצות הברית יש עתה כ-760 בתי ספר יהודיים יומיים, ובתי ספר "של יום א'" הצמודים לבתי הכנסת ופועלים בימי ראשון.⁸⁹ כמו כן פועלות שם תנועות נוער יהודיות וציוניות, שבחלקן מגבירות את עניין חברי הקהילה הצעירים בירושלים.

האוריינטציה הדתית של הקהילה היהודית בארצות הברית מגוונת. סקר שנערך לא מכבר העלה כי 40% בקירוב מבתי האב היהודיים משתייכים לבית כנסת, מתוכם 39% מזוהים כרפורמים, 33% כקונסרוטיבים, 21% כאורתודוקסים וכחרדים, כ-3% כרקונסטרוקציוניסטים וכ-4% משתייכים לבתי כנסת שאינם מסונפים לזרמים העיקריים. תופעה נוספת בתחום זה של הזהות מתבטאת, כאמור לעיל, בכך שקרוב

⁸⁹ מתוך: "A Census Of Day Schools 2003-2004", Marvin Schick, באתר בית אבי חי – www.avichai.org.il. על פי מדגם שנערך ב-2001, 29% מהילדים היהודים לומדים בבתי ספר יהודיים יומיים; ראו: סרג'ו דלה-פרגולה ועמוס גלבו, **בין שגשוג לשקיעה – העם היהודי 2004**, המכון לתכנון מדיניות העם היהודי, 2004, עמ' 12.

למחצית מיהודי ארצות הברית, כ-45%, מגדירים את עצמם כיהודים אתנו-לאומיים ולא כיהודים דתיים. גם לחלוקת תפיסתיות אלה יש משמעות לגבי עניינם של חברי הקהילה בשאלת ירושלים.

כפי שצוין קודם לכן בספר זה, בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, בשנת 1942, התכנסה במלון בילטמור בניו יורק ועידה מיוחדת ובה הוחלט לתבוע את הקמתה של מדינה יהודית בארץ-ישראל, לאחר המלחמה. הוועידה הזו, שהתכנסה בעקבות השמועות הראשונות בדבר השואה המתרחשת באירופה, סימנה מפנה ביחסם של יהודים אמריקנים רבים לגבי שאלת ארץ-ישראל, ובמידה רבה לגבי ירושלים. לענייננו חשוב לציין כי הוועידה קיבלה את הגישה שלפיה ירושלים תישאר מחולקת.

הקמת מדינת ישראל מילאה חסר בתודעה הקיבוצית של יהודי ארצות הברית. עד אז היו היהודים בחזקת תפוצה "חסרת מדינה", אם כי ארץ-ישראל נחשבה על ידי יהודים רבים כמולדת ההיסטורית של בני התפוצה. הקמת מדינת ישראל השלימה בעיני יהודים רבים את התפיסה של "המולדת ההיסטורית", ובכך הפכה התפוצה היהודית לתפוצה "קשורת מדינה". על הזיקה המעשית, או על חוסר זיקה כזו למדינת ישראל ולירושלים, מצד יהודים רבים בארצות הברית, השפיעה בעיית "הנאמנות הכפולה". יהודים בארצות הברית חששו, ועדיין חוששים, מניגוד אינטרסים בין הארץ המארחת ובין "המולדת".

את עיקר הפעילות הציבורית-מדינית למען ישראל וירושלים מנהלים שני ארגונים שהוקמו למטרה זו: "ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים-אמריקניים" ו"השדולה היהודית-אמריקנית למען ישראל" (איפא"ק). "ועידת הנשיאים", שבה משתתפים למעלה מ-50 ארגונים יהודיים-אמריקניים, מייצגת בפני ממשלות ארצות הברית, מחד גיסא, ובפני ממשלות ישראל, מאידך גיסא, את הלכי הרוח והעמדות של יהודי ארצות הברית בעניינים הנוגעים לישראל ולירושלים. היא נחשבת לדוברת מקובלת של יהדות ארצות הברית בעיני הממשל האמריקני וממשלת ישראל גם יחד. ארגון איפא"ק פועל בעיקר בקונגרס ובממשל האמריקני, כשדולה מוכרת. מטרתו העיקרית היא לשכנע חברי קונגרס לנקוט עמדות פרו-ישראליות, תוך הדגשת "הברית ההיסטורית" בין ישראל וארצות הברית והצגת ההבנות עם ישראל לא רק כחשובות בפני עצמן, אלא גם כנכסים חשובים לארצות הברית במזרח התיכון. לאחרונה מתקשר איפא"ק גם עם הממשל האמריקני במישרין.

סיוע חיוני אחר שמגישה התפוצה היהודית-אמריקנית לישראל, כולל לירושלים, הוא הסיוע הכספי. ואולם, החל משנות ה-70 המאוחרות חל פחות מתמשך בסכומים המועברים באמצעות הסוכנות היהודית לממשלת ישראל. בתקופה הנוכחית, סך כל

הסכומים המועברים למטרות אלה הוא רק כ-25% מסך התרומות המתקבלות מיהודי ארצות הברית. כאמור, הסכומים המופנים לקהילות היהודיות השונות בארצות הברית עצמה דרושים למימון צרכי הקהילות היהודיות השונות, ובכללן הקהילות היהודיות החדשות שהוקמו בארצות הברית, בעקבות הפיזור הגדל של יהודי המדינה הזו. המגמה היא של המשך הפיחות בסכומים המועברים לסוכנות, ומשם לממשלת ישראל.

לצד הזיקה ללאום היהודי ולישראל, כמו בקהילות יהודיות אחרות בתפוצה, ישנן בתפוצה היהודית האמריקנית גם תופעות של נישואי תערובת, התבוללות והתרחקות מישראל ומהעם היהודי. יחד עם זאת, נעשים מאמצים, המשותפים למוסדות קהילתיים ולישראל, לחיזוק הקשרים עם ישראל באמצעות תוכניות חינוכיות כגון פרויקט "תגלית", ברית ערים תאומות ופרויקטים כלכליים-חברתיים נוספים. לכל התהליכים וההתפתחויות האלה יש משמעויות ברורות לגבי יחס יהודי אמריקה לבעיית ירושלים.

תהליך נוסף המתרחש בקרב יהדות ארצות הברית, שהוא בעל חשיבות לענייננו, הוא חילופי הדורות בשכבת המנהיגים היהודית-אמריקנית. הדור שחזה בהקמת המדינה, לאחר השואה, הוא כיום דור מבוגר. המנהיגים המשתייכים לו מוחלפים אט אט במנהיגים צעירים יותר, שחוויותיהם המעצבות כיהודים-אמריקנים הן שונות, וכתוצאה מכך גם בסיס זיקתם לישראל ולירושלים הוא שונה.⁹⁰

כל הגורמים הללו קשורים קשר ישיר לסוגיית היחס של יהדות ארצות הברית לבעיית ירושלים. אין ספק כי בעשור האחרון הוסיפה ירושלים לעניין חלק מסוים מיהודי ארצות הברית, לא רק מבחינה היסטורית, דתית ותרבותית, אלא גם מבחינה פוליטית. זאת במידה רבה לאור העובדה שבתחילת העשור, בשנת 2000, נראה היה כי נפתח פרק חדש בכל הקשור לקביעת עתידה של העיר ולשאלת חלוקתה או הפיכת חלקה המזרחי לבירת הפלסטינים. כזכור, באותה שנה ניהלה ממשלת ישראל בראשות אהוד ברק משא ומתן עם הרשות הפלסטינית, בראשות יאסר ערפאת, בתיווכה של ארצות הברית, במטרה להכריע בכל הסוגיות המרכזיות להשגת הסדר קבע, ובכלל זה בדבר מעמדה המדיני של ירושלים.⁹¹ בחודש יולי באותה שנה התכנסה בארצות הברית ועידת קמפ דייוויד, ובה ניסו הישראלים והפלסטינים להגיע להסדר שכזה, באמצעות תיווך אמריקני. אולם, בדרך להשגת הסכם מדיני היו כאמור מספר אבני נגף, ובכללן מעמדה המדיני של ירושלים. בקשר לסוגיה זו עלתה על סדר היום השאלה: האם חלק מן העיר ייכלל בתחומה של המדינה הפלסטינית ויהווה את בירתה, ואם כן מה יהיה גודלו של חלק זה?

⁹⁰ ריאיון עם סגן השר וחבר הכנסת דניאל איילון.

⁹¹ גלעד שר, שם, עמ' 85, 103-104, 136.

יהדות ארצות הברית לא נותרה אדישה לאפשרות של חלוקת ירושלים. בחודשים שקדמו לוועידת קמפ דייוויד גילו גורמים שונים בקהילה היהודית מעורבות ערנית בנדון. בינואר 2000 הודיעה "שדולת השלום היהודית" כי בעקבות התכתבויות עם כ-1,200 רבנים קונסרוטיביים ורפורמים, יותר מ-300 רבנים חתמו על הצהרה הקוראת לשותפות ישראלית-פלסטינית בירושלים. תגובת נגד לא איחרה לבוא: "מועצת הרבנים", המייצגת כ-1,100 רבנים אורתודוקסים, ו"האספה הרבנית", המייצגת כ-1,500 רבנים קונסרוטיביים, פרסמו יחדיו מסמך המדגיש את חשיבות היותה של ירושלים מאוחדת בריבונות ישראלית.⁹² הדברים מלמדים על חילוקי דעות, בדבר מעמדה של ירושלים, גם במגזר הדתי ביהדות אמריקה. גם ארגונים יהודיים אחרים קיבלו החלטות נגד חלוקת העיר ופרסמו אותן.

זאת ועוד, בחודש פברואר 2000 פרסם "הקונגרס היהודי האמריקני" הודעה לעיתונות המגנה את ההסכם שחתם הוותיקן עם הרשות הפלסטינית, שנועד להגן על המקומות הקדושים לנצרות בירושלים ועל חופש הגישה אליהם במסגרת מדינה פלסטינית עתידית. הארגון ביקר את ההסכם כיוון שנגע בסוגיה רגישה, שהייתה חלק מהמשא והמתן המורכב בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית, שטרם הסתיים אז. הביקורת התייחסה גם להתעלמות מן העובדה שישראל כבר הבטיחה את חופש הגישה לנוצרים, למקומות הקדושים להם בעיר. בהודעה זו הביע הקונגרס היהודי האמריקני תקווה כי ביקור האפיפיור בישראל, שנועד להתקיים כמה שבועות מאוחר יותר, יתקן את הרושם השלילי שיצר ההסכם. גם "המועצה היהודית לענייני ציבור" הביעה הסתייגות מן ההסכם ומעיתויו.⁹³

במשך שנים רבות סירבו הארגונים הציוניים בארצות הברית, כולל סניפי המפלגות הציוניות בארצות הברית, לתמוך בוותיקן לפלסטינים על שטחים בתחום השיפוט של ירושלים, כפי שהתחום הזה הוגדר על ידי ממשלת ישראל בשנת 1967. במהלך הדיונים על הסכמי אוסלו נראה היה כי "חזית סירוב" זו מתחילה להיסדק מעט. סדק משמעותי נוצר במהלך ועידת קמפ דייוויד, כאשר הצוות הישראלי הביע נכונות לוותיקן טריטוריאליים חסרי תקדים עד אז במזרח ירושלים. ההצעה הישראלית כללה נכונות להעביר לריבונות פלסטינית את השכונות הערביות מחוץ לעיר העתיקה, וכן את הרובע המוסלמי והרובע הנוצרי שבעיר העתיקה. כמו כן, היה ניסיון לגבש תוכנית לקביעת

⁹² JTA, 26.1.2000

⁹³ http://www.ajcongress.org/site/PageServer?pagename=feb00_07 (מרץ 2009) – הודעה לעיתונות מטעם הקונגרס היהודי האמריקני בדבר ההסכם בין הוותיקן לבין הרשות הפלסטינית.
<http://www.jewishpublicaffairs.org/press/recent/vatican02-16-00.htm> (מרץ 2009) – הודעה לעיתונות מטעם המועצה היהודית לענייני ציבור.

מעמד מיוחד להר הבית. הפלסטינים סירבו להצעה מרחיקת לכת זו, והוועידה הסתיימה מבלי שהתגבש הסדר ביחס לירושלים.

ההצעה הישראלית לפלסטינים, בסוגיית ירושלים, צמצמה לא רק את ההסכמה הרחבה של הישראלים ביחס לאחדות העיר, אלא גם את ההסכמה ששררה בקרב יהדות ארצות הברית ביחס לעמדה זו מאז מלחמת ששת הימים.⁹⁴ מסקרים שנערכו עבור "הוועד היהודי האמריקני" מסתבר כי בשנת 1993, 30% מהנשאלים, מקרב משתתפי מדגם של יהודי ארצות הברית, הביעו נכונות לפשרה ביחס למעמדה המדיני של ירושלים במסגרת הסדר קבע עם הפלסטינים. בשנת 1999 עלה שיעור התומכים בפשרה, כאמור, ל-42% מהנשאלים, אך בשנת 2000 ירד שיעור התמיכה ל-36%. כלומר, הקהילה היהודית-אמריקנית התקשתה ברובה לקבל את רעיון חלוקתה האפשרית של העיר. מעטים עוד יותר הסכימו לווייתורים טריטוריאליים שיכללו את העיר העתיקה. אולם, בזמן האחרון עולה שיעור היהודים-האמריקנים המסכימים לפשרה בסוגיית ירושלים.

הביקורת על עמדת ממשלת אהוד ברק, בקשר לירושלים, הגיעה לא רק מגורמי ימין כמו "ארגון ציוני אמריקה" וקבוצות דתיות אורתודוקסיות שונות, אלא גם מאנשי צמרת ועידת הנשיאים, כמו מלקולם הונליין ושושנה קרדין. בחודש ספטמבר של שנת 2000 ביקר מלקולם הונליין, מנכ"ל ועידת הנשיאים, את כוונת ממשלת ישראל בראשות אהוד ברק לוותר על ריבונותה על הר הבית. הוא השתמש בנימוקים המדגישים את זיקתו הרגשית ההיסטורית של העם היהודי לאתר זה, ואת המחויבות לשמור עליו. עמדתו זו נתמכה על ידי האיחוד האורתודוקסי, המועצה הרבנית של אמריקה והמועצה הלאומית של "ישראל הצעיר", אך לא זכתה בתמיכה רבה בקרב כלל יהדות ארצות הברית.⁹⁵

ההסתייגות מאפשרות חלוקתה של ירושלים, לאחר ועידות קמפ דייוויד ואוסלו, קיבלה ביטוי גם באמצעי התקשורת האלקטרונית. כתוצאה מהשימוש באמצעי התקשורת האלה נוצרה התארגנות של יהודים מישראל ומארצות הברית. ההתארגנות הזו גרמה להקמת קרן חינוכית בשם "ירושלים אחת" (One Jerusalem). מטרת הקרן הייתה לפעול למען שמירה על העיר כבירת ישראל המאוחדת. במסגרת פעולותיה הקימה הקרן הזו אתר ברשת שנועד להניע אנשים מרחבי העולם לפעולה משותפת למען קידום מטרה זו. בתוך חודשים מספר הצליחו חברי הארגון להחתים מאות אלפי יהודים על

⁹⁴ נתוני הסקרים הופיעו בפרסומים הבאים: 1999 Annual Survey of American Jewish Opinion: Conducted for the American Jewish Committee by Market Facts, Inc., March 29-April 18, p. 14; 2000 Annual Survey of American Jewish Opinion Conducted for the American Jewish Committee by Market Facts, Inc., September 14-28, 2000, p. 14.

⁹⁵ הדואר, 9 בספטמבר 2000; Seliktar, *op. cit.*, pp. 193, 196.

עצומה הקוראת לשמור על מעמדה של ירושלים כבירתה המאוחדת של ישראל. הקרן הזו יזמה מאז ועד עתה פעולות חינוכיות שונות, כנסים ואפילו הפגנות.⁹⁶

בינתיים פרצו מהומות רחבות היקף בשטחי יהודה, שומרון וחבל עזה, שהפכו לאינתיפאדת אל-אקצא. למרות כישלון ועידת קמפ דייוויד, למרות האירועים האלימים בגדה ולמרות התקרבות מועד הבחירות לראשות ממשלה בישראל בחודש פברואר 2001, נמשכו בתיווך אמריקני המגעים בין ממשלת ישראל לבין הרשות הפלסטינית, כולל בדבר פתרון בעיית ירושלים. כאמור, במסגרת זו הוצע רעיון יצירתי למדי, ולפיו ישראל תהיה בעלת השליטה בחלקים התת-קרקעיים של הר הבית, בעוד שהפלסטינים ישלטו ברחבת המסגדים שמעל. לפי ההצעה ההיא, מדינת ישראל תקבל בתמורה ויתור מצד הפלסטינים על שיבת פליטים לתחומי הקו הירוק.⁹⁷ בתגובה להצעה זו יזם ארגון ציוני אמריקה פרסום מודעה במספר עיתונים, לרבות ה"ניו יורק טיימס", שקראה לממשלת ישראל לא לוותר על הריבונות הישראלית הבלעדית בהר הבית. במודעה הזו נטען כי אף מנהיג ישראלי אינו מוסמך להוביל מהלך שכזה, וכי זוהי סוגיה הנוגעת לכלל העם היהודי. בין עשרות החותמים על המודעה היו לא רק אנשי ימין, אלא גם אישים פוליטיים מתונים מיהדות ארצות הברית, לרבות יושבי ראש לשעבר של ועידת הנשיאים, הנשיאה העולמית של "הדסה" ומנכ"ל התאחדות בתי הכנסת של התנועה הקונסרוטיבית בארצות הברית. כל אלה הביעו חשש שמסירת הר הבית לידי הפלסטינים תערער את זהותם היהודית של יהודי ארצות הברית, כמו גם את יחסיהם העדינים עם מדינת ישראל.⁹⁸

מתנגדי הוויתורים הטריטוריאליים בירושלים, בקרב יהדות ארצות הברית, שמרו על זיקה למתנגדי הוויתורים במדינת ישראל, ונשענו על נימוקיהם של אלה לשלילת פשרה טריטוריאליית בעיר. מנגד ניצבו גורמים ביהדות ארצות הברית שלא שללו את זכות ממשלת ישראל לשאת ולתת על מעמדה המדיני של ירושלים, גם במחיר ויתורים טריטוריאליים לפלסטינים, זאת מתוך אמונה כי אזרחי ישראל ישכילו לתמוך בהחלטות לטובת מדינתם. אייב פוקסמן, מ"הליגה נגד השמצה", היה אחד מתומכי העמדה הזו (הליגה כארגון נמנעה מהבעת עמדה, התומכת בחלוקת ירושלים או השוללת אותה). אייב פוקסמן גם הביע ביקורת על התנהלותו של ראש הממשלה דאז, אהוד ברק. גם בפורום המדיניות של ישראל (IPF) הובעה עמדה דומה. "שדולת השלום היהודית" הרחיקה לכת

⁹⁶ <http://onejerusalem.blogli.co.il/about/> (23.4.2009) — מידע על "ירושלים אחת" מתוך אתר "ירושלים אחת" (בלוג).

⁹⁷ Michael J. Jordan, *op. cit.*, 2000; Seliktar, *op. cit.*, p. 197

⁹⁸ יאיר שלג, "יהודי התפוצות דורשים זכות הכרעה בשאלת הר הבית", **הדואר**, 5.1.2001; Tamar Hausman, "Sacrifice of Temple Mt. 'risks ties to U.S. Jews'", *Haaretz*, January 5th 2001; Jordan, *op. cit.*

ופרסמה גילוי דעת שבו טענה כי היהדות אינה מחייבת ריבונות יהודית בלעדית על הר הבית. "ברית העבודה הציונית" קראה לאפשר לממשלת ישראל לנהל משא ומתן על המקומות הקדושים ליהודים בירושלים. כ-100 רבנים בארצות הברית חתמו על הצהרת תמיכה בריבונות יהודית-מוסלמית משותפת בהר הבית. כמה מתומכי התהליך המדיני אף ביקרו את קריאת ועידת הנשיאים ליהודי ארצות הברית, לבקר בישראל ובירושלים, "בירתה הנצחית והבלתי מחולקת".⁹⁹

באותם חודשים החרילו היחסים בין ועידת הנשיאים לבין פוליטיקאים ממפלגת העבודה הישראלית, וזאת כאשר אלה האחרונים טענו כי הוועידה נצבעת בגווניו המנייים. התערערו גם היחסים האישיים, בין אהוד ברק לבין רונלד לאודר, יושב ראש ועידת הנשיאים. בינואר 2001 השתתף לאודר בעצרת שנערכה בירושלים, ביוזמת קרן "ירושלים אחת", בקריאה לאחדותה של העיר תחת ריבונות ישראל. בנאומו טען כי הוא מדבר בשם מיליוני יהודים ברחבי העולם המתנגדים לחלוקת העיר. אלה שהתנגדו לנאומו של לאודר בירושלים, בהם נציגי התנועה הרפורמית, האשימו אותו כי הוא צבע את הוועידה בצבעים פוליטיים, וגרר אותה לענייניה הפוליטיים הפנימיים של מדינת ישראל. מנגד, ראשי 17 ארגונים יהודיים הביעו תמיכה ברונלד לאודר, באמצעות מכתב שהפיצו בקרב חברי הוועידה.¹⁰⁰

לעומת הערנות שגילו כמה וכמה מנהיגים יהודים-אמריקנים לגבי המהלכים המדיניים, בקשר לסכסוך הישראלי-ערבי ולגבי בעיית ירושלים, היו גורמים בקהילה היהודית בארצות הברית שחשו כי הציבור היהודי הרחב בארצות הברית לא נדבק בלהט הוויכוח וגילה אדישות למגעים שקיימה באותה עת ממשלת ישראל עם הפלסטינים בסוגיית ירושלים. יש שתלו זאת בהעדר אחדות דעים בנוגע לעתיד ירושלים ובהעדר עניין של יהודים רבים בסוגיית ירושלים. אחרים הצביעו על הקשר המתרופף בין יהדות התפוצה לבין מדינת ישראל בכלל כסיבה עיקרית למידת המעורבות המועטה של יהדות ארצות הברית בקביעת גורלה של בירת העם היהודי.¹⁰¹

בראשית ינואר 2001 התכנסו כ-30 נציגים של גופים דתיים יהודיים-אמריקניים לשיבת חירום במטרה לעורר את הקהילה היהודית-אמריקנית לפעול למען אחדות ירושלים. הם החליטו לפרסם בעיתונות האמריקנית מודעות ענק המסתייגות מוויתורים

⁹⁹ שלג, שם; Seliktar, *op. cit.*, p. 197.

¹⁰⁰ "יהדות העולם וסוגיית הר הבית", **בתפוצות**, גיליון מס' 162, אייר תשס"א; Michael J. Jordan, "Conference in uproar after Lauder's Jerusalem speech", *JTA*, January 12th 2001; Seliktar, *op. cit.*, pp. 197-198.

¹⁰¹ שלמה שמיר, "הקהילה היהודית אדישה לסוגיית ירושלים", **הדואר**, 19.1.2001.

טריטוריאליים בירושלים ולעודד אזרחים יהודים לכתוב מכתבי מחאה לחברי הקונגרס של ארצות הברית. אולם ההחלטות לא יושמו בהצלחה.¹⁰²

ביולי 2002 פרסמו האלוף במיל' עמי איילון, לשעבר מפקד חיל הים וראש השב"כ, ופרופ' סרי נוסייבה, מאוניברסיטת אל-קודס, מתווה להסדר קבע בין ישראל לבין הפלסטינים, ששמו "המפקד הלאומי". המתווה דן בכל סוגיות הליבה, כולל כמובן בשאלת ירושלים.¹⁰³ המתווה הזה זכה לתמיכה מצד הארגון היהודי-אמריקני "עמנו", המסונף לתנועת העבודה הציונית העולמית.¹⁰⁴ בשלהי שנת 2003, כאשר חתמו פוליטיקאים ישראלים ופוליטיקאים פלסטינים על יוזמת זינבה, שגם היא התייחסה לבעיית ירושלים,¹⁰⁵ ארגון "עמנו" הביע תמיכה גם ביוזמה זו.¹⁰⁶

ממשלת ישראל בראשותו של אהוד אולמרט, שהחלה, כאמור, לכהן בחודש מאי 2006, ביקשה לקדם הסדר מדיני עם הרשות הפלסטינית, בראשותו של מחמוד עבאס (אבו-מאזן), תוך דיון בבעיות הליבה. בהקשר הזה הועלתה שוב שאלת עתיד ירושלים לראש סדר היום של הפוליטיקה הישראלית, ושל הרגשות והפוליטיקה המעשית היהודית-אמריקנית. כמה ארגונים יהודיים בארצות הברית יצאו פעם נוספת ל"מגננה" על עיר הקודש המאוחדת, מפני חלוקה אפשרית שלה. כך, לדוגמה, בשנת 2006 החליטה "ועידת האיחוד האורתודוקסי" (OU) להביע את מחויבותו של הארגון לירושלים ואת התנגדותו לויתור על חלק כלשהו מהעיר לטובת ישות זרה כלשהי. כמו כן נקבע שהאיחוד ימשיך במאמציו להשיג את הכרת ארצות הברית בירושלים כבירת ישראל, ואת העברת שגרירותה לתחומי העיר, וכן תמיכה במיזמים חינוכיים ותרבותיים בקרב יהדות ארצות הברית, ובייחוד לציון 40 שנה לאיחוד העיר.¹⁰⁷ בספטמבר 2007 הביע "ארגון ציוני אמריקה" התנגדות להצעת המשנה לראש הממשלה, חיים רמון, לוותר על חלקים מירושלים לטובת הרשות הפלסטינית.¹⁰⁸

ש.ם.¹⁰²

¹⁰³ (7.4.2009) <http://www.mifkad.org.il/Dev2Go.web?id=223720&sPID=101> – עקרונות "המפקד

הלאומי" מתוך אתר המפקד.

¹⁰⁴ (7.4.2009) <http://www.ameinu.net/news/pressreleases.php?pressreleaseid=45> – הודעה לעיתונות

מתוך אתר "עמנו".

¹⁰⁵ (7.4.2009) <http://www.heskem.org.il/heskem.asp?id=8> – נוסח "יוזמת זינבה" מתוך אתר היוזמה.

¹⁰⁶ (7.4.2009) <http://www.ameinu.net/news/pressreleases.php?pressreleaseid=45> – הודעה לעיתונות

מתוך אתר "עמנו".

¹⁰⁷ (7.4.2009) http://www.ou.org/public_affairs/article/ou_jerusalem_resolution – ידיעה על ועידת

ה-OU בשנת 2006 מתוך אתר המכון לענייני ציבור (IPA).

¹⁰⁸ (3.11.2009) http://www.zoa.org/sitedocuments/pressrelease_view.asp?pressreleaseID=139 –

הודעה לעיתונות שבה מגנה "ארגון ציוני אמריקה" את הצעת רמון בעניין פשרה בירושלים באתר "ארגון ציוני אמריקה".

בהשוואה לעמדות ראשי ממשלה ישראלים שקדמו לו, אהוד אולמרט הפגין עמדות בלתי שגרתיות לגבי מעורבות התפוצה היהודית-אמריקנית בענייני המשא ומתן על פתרון הסכסוך הישראלי, בכלל, ולגבי בעיית ירושלים, בפרט. אולמרט דחה את טענתם של גורמים ביהדות ארצות הברית, כמו הקונגרס היהודי העולמי, לפיה ירושלים היא עניין הנוגע לכלל יהדות העולם ולא לישראל בלבד, ולפיכך יש להתחשב בעמדת יהודי התפוצה בנדון. ממשלת ישראל, כך גרס ראש הממשלה דאז, היא בעלת הסמכות לדון באופן בלעדי בכל עניין במסגרת משא ומתן מדיני. כמו כן הוסיף אולמרט כי הדיון בהסדרת מעמדה המדיני של ירושלים היה עדיין תיאורטי בשלב ההוא של המשא ומתן, ויהודי התפוצה לא היו צריכים להתרגש.¹⁰⁹ דברים אלה לא ערבו לאוזניהם של מנהיגים יהודים-אמריקנים רבים, שנפגעו מיחסו של אולמרט לעמדתם בנושא שהיה כה רגיש בעיניהם. מנגד, ארגונים יהודיים המזוהים עם השמאל המדיני בישראל המשיכו לתמוך בפשרה טריטוריאלית בירושלים גם לאחר ועידת אנאפוליס, והם יצאו בתוקף נגד הרושם שלפיו כל יהדות ארצות הברית שוללת הצעת חלוקה של ירושלים.

בחודש דצמבר 2007, עם היוודע התוכנית לבניית יותר מ-300 יחידות דיור בשכונת הר חומה, הביעה מזכירת המדינה של ארצות הברית, קונדוליזה רייס, הסתייגות ממהלך זה בטענה כי הוא עלול לפגוע באמון הדרוש לקידום תהליך מדיני בין הישראלים לבין הפלסטינים.¹¹⁰ דברים אלה לא ערבו לאוזניהם של חברי ארגונים יהודיים בארצות הברית. אלה התומכים באחדות ירושלים לא הרפו ממאמצייהם לסכל כל אפשרות לחלוקת העיר, גם בחודשים הבאים.¹¹¹

קריאתו החוזרת ונשנית של ממשל אובמה לממשלת ישראל, להקפיא את הבנייה ביהודה, בשומרון ובמזרח ירושלים, השפיעה גם היא על יהדות ארצות הברית. יהודים-אמריקנים עקבו אחר המשא ומתן בין ממשלת ישראל לבין הממשל האמריקני בסוגיה הזו, ואף הביעו את דעתם בנדון. ארגון ציוני אמריקה התבלט בתמיכתו בעמדת ממשלת נתניהו, שהחלה לכהן באפריל 2009, ביחס לסוגיית ירושלים. ראשי הארגון הזה גינו בכל פה את ניסיונותיהם של הנשיא אובמה ושל מזכירת המדינה, הילרי קלינטון, לתבוע מישראל את עצירת הבנייה ביהודה, בשומרון ובמזרח ירושלים. הילרי קלינטון זכתה לחצי ביקורת רבים כאשר מצד אחד דרשה להפסיק להרוס מבנים בלתי חוקיים של פלסטינים במזרח ירושלים, ובמקביל קראה לבלום בנייה חוקית יהודית במזרח העיר, בטענה כי הדבר מזיק לתהליך השלום כולו. כמו כן טענו ראשי "ארגון ציוני אמריקה"

¹⁰⁹ בן רוזנר, **שם**, 29.11.2007; פפר, **שם**; Rosner, *op.cit.*; Hana Levi Julian, *op. cit.*

¹¹⁰ סוכנויות הידיעות, "רייס מזהירה: יבנייה בגדה תפגע במו"מ", *NRG*, 7.12.2007. <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/668/628.html> (3.5.2009)

¹¹¹ Jacob Berkman, *op. cit.*

כי קלינטון תובעת ויתורים רק מהצד הישראלי, וכי היא נסוגה מהעמדות שבהן החזיקה בעת שכינה כסנאטורית ממדינת ניו יורק רבת היהודים, בדבר ההכרח להפסיק את ההסתה נגד ישראל מן הצד הפלסטיני ובדבר ההכרח להכיר באחדות ירושלים תחת ריבונות ישראל. הארגון הדגיש את הקשר הדתי והלאומי רב השנים שיש לעם היהודי עם יהודה, שומרון ומזרח ירושלים. כמו כן הביע הארגון תמיכה בכמה מעיקרי "נאום בר-אילן" של נתניהו, ובהם העיקרון של ירושלים מאוחדת בריבונותה של ישראל.¹¹²

אחד מסלעי המחלוקת הנוגעים לבנייה היהודית במזרח ירושלים הוא מתחם מלון שפרד, אשר נרכש באמצע שנות ה-80 על ידי איל ההון היהודי-אמריקני החרדי ארווין מוסקוביץ'. במתחם מיועדות להיבנות 20 יחידות דיור. כאשר נודע הדבר לגורמים בממשל אובמה, ביולי 2009, הועברה דרישה תקיפה לממשלת ישראל לחדול מקידום המיזם, בטענה שהוא מפר את המאזן הדמוגרפי בעיר ומקשה על קידום תהליך השלום. נתניהו ושרים בממשלתו דחו את דרישת האמריקנים באופן חד-משמעי, תוך הדגשת היותה של ירושלים בירת ישראל המאוחדת. כמו כן, הם עמדו על כך שקיימת זכות ליהודים ולערבים כאחד להתגורר בכל שכונות העיר. שגריר ישראל בארצות הברית, בתגובתו לטענות מחלקת המדינה האמריקנית, ציין כי הליך הרכישה והתכנון של המיזם היה חוקי.¹¹³ גם במקרה זה הביע "ארגון ציוני אמריקה" את תמיכתו הברורה בעמדת ממשלת ישראל, ואף תקף את ממשל אובמה על התערבותו בענייניה הפנימיים של ישראל ועל עמדתו העקרונית השוללת בנייה יהודית במזרח העיר. כמו כן, אובמה "זכה" לביקורת על התפנית שחלה בעמדתו מאז מסע הבחירות לנשיאות. אז, כאמור, הוא הודיע בוועידת איפא"ק כי על ירושלים להישאר מאוחדת תחת ריבונות ישראלית.¹¹⁴ נתניהו גם זכה לגיבוי של האיחוד האורתודוקסי, שהבטיח להמשיך ולתמוך באחדות ירושלים כבירת העם היהודי.¹¹⁵ בראשית חודש ינואר 2011 אושרה מחדש הריסת המלון

¹¹² http://www.zoa.org/sitedocuments/pressrelease_view.asp?pressreleaseID=1596 (4.10.2009)

הודעה לעיתונות מתוך אתר "ארגון ציוני אמריקה".

¹¹³ http://www.zoa.org/sitedocuments/pressrelease_view.asp?pressreleaseID=1633 (4.10.2009)

הודעה לעיתונות מתוך אתר "ארגון ציוני אמריקה".

¹¹⁴ http://www.zoa.org/sitedocuments/pressrelease_view.asp?pressreleaseID=1641 (4.10.2009)

הודעה לעיתונות מתוך אתר "ארגון ציוני אמריקה".

¹¹⁵ אלוף בן, "ממשל אובמה מזהיר את נתניהו: 'כל בנייה בין ירושלים למעלה אדומים תהיה הרסנית'", **הארץ**, 24.7.2009; בנגל, **שם**, 19.7.2009; שלום ירושלמי, "חלוקת ירושלים, לטוב או לרע – בלתי אפשרית", **NRG**, 25.7.2009; <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/920/838.html> (3.11.2009)

¹¹⁴ http://www.zoa.org/sitedocuments/pressrelease_view.asp?pressreleaseID=1672 (4.10.2009)

הודעה לעיתונות מתוך אתר "ארגון ציוני אמריקה".

¹¹⁵ http://www.ou.org/public_affairs/article/orthodox_union_applauds_israeli_p.m._netanyahu_defense_of_jerusalem (4.10.2009) – הודעה לעיתונות מתוך אתר "ארגון ציוני אמריקה".

ובניית היחידות ליהודים. הדבר עורר סערה לא קטנה בישראל, אצל היישות הפלסטינית ואצל ממשלות זרות.

גם ועידת הנשיאים ביקרה את דרישת הנשיא אובמה, שלא לאפשר ליהודים להתגורר במזרח ירושלים. יושב ראש הוועידה, וסגן היושב ראש בפועל, ציינו את תמיכתה ארוכת השנים של הוועידה בהיות ירושלים המאוחדת בירת ישראל, והביעו את תמיכתם בהקמת מבני מגורים על פי חוק בכל רחבי העיר. ארגון ציוני אמריקה החרה-החזיק אחרי ראשי הוועידה.¹¹⁶

אירוע נוסף הנוגע לנעשה בירושלים, שעורר את תשומת לבם של יהודים בארצות הברית, הוא פינוי משפחות ערביות מבתיים הסמוכים למתחם קבר שמעון הצדיק שבמזרח ירושלים בשנת 2009. הפינוי נסמך על פסיקה של בית המשפט העליון בישראל, ולפיה הבעלות על הנכסים האמורים היא של יהודים. גם החלטה זו זכתה לביקורת חריפה מצד הממשל האמריקני ומצד מתאם פעולות האו"ם במזרח התיכון. נשיא "ארגון ציוני אמריקה" דחה מכול וכול את הביקורת הזו. הוא סבר כי גם במקרה זה, גורמים זרים מתערבים בענייני הפנימיים של ישראל ומצפים מממשלתה, שלא בצדק, להפר את החלטות בית המשפט העליון הישראלי. יתרה מזאת, נשיא הארגון האשים את ממשל אובמה בהטיה לטובת הרשות הפלסטינית.¹¹⁷

מדיניות ממשל אובמה, ביחס לבנייה ביהודה, בשומרון ובמזרח ירושלים, זכתה לביקורת גם מצד נבחרים יהודים במוסדות השלטון הפדרליים של ארצות הברית. כמה מהם הסתייגו בפומבי משורת צעדים שנקט הנשיא אובמה, במספר תחומי מדיניות, מאז שנכנס לתפקידו בינואר 2009. בכלל זה הם ביקרו את הניסיון למנוע הרחבת יישובים יהודיים מעבר לקו הירוק. טענתם של כמה מחברי הקונגרס התבססה על הצורך בבנייה לאור הריבוי הטבעי של תושבי היישובים האלה, וזאת בדומה לטענות הרבנים בעניין זה.¹¹⁸

על פי סקרי דעת קהל משנת 2009, 58% מיהודי ארצות הברית מתנגדים לפגיעה באחדותה של ירושלים תחת ריבונות ישראלית, במסגרת הסכם שלום עם הפלסטינים, לעומת 37% התומכים בפשרה טריטוריאלית בעיר, אם יושג הסדר קבע מדיני שכזה.

¹¹⁶ http://www.zoa.org/sitedocuments/pressrelease_view.asp?pressreleaseID=1673 (4.10.2009) הודעה לעיתונות מתוך אתר "ארגון ציוני אמריקה".

¹¹⁷ http://www.zoa.org/sitedocuments/pressrelease_view.asp?pressreleaseID=1682 (4.10.2009) הודעה לעיתונות מתוך אתר "ארגון ציוני אמריקה".

¹¹⁸ נטשה מוזגוביה, "חבר הקונגרס הרפובליקני, אריק קנטור: לא לפסול אופציה צבאית נגד איראן", **הארץ**, 2.8.2009.

באשר ליישובים היהודיים ביהודה ושומרון, הרי שהתמונה שונה: 37% בלבד מקרב יהודי ארצות הברית עומדים בתוקף על השארת כל ההתנחלויות גם במסגרת הסדר מדיני, ולעומתם 52% מוכנים שממשלת ישראל תפרק חלק מן ההתנחלויות למען הסכם עם הפלסטינים ו-8% אף מוכנים שכל ההתנחלויות תפורקנה. כמו כן, 49% תומכים בהקמת מדינה פלסטינית לעומת 41% המסתייגים מכך. הממצאים הללו מחזקים את הרושם שירושלים, בכלל, וירושלים המזרחית, בפרט, נהנות ממעמד מיוחד בעיני יהודי ארצות הברית לעומת שאר השטחים המוחזקים על ידי מדינת ישראל.¹¹⁹

פעילותם של ארגונים יהודיים-אמריקניים שונים, בזיקה לירושלים, בולטת בעת כתיבת הספר הזה במיוחד. כפי שיפורט בהמשך, כמה מהארגונים אף מפעילים נציגות בעיר עצמה, ועומדים בקשר ישיר עם עיריית ירושלים ועם ממשלת ישראל. הארגונים הללו מחזיקים במגוון של עמדות ביחס לסכסוך הישראלי-פלסטיני, בכלל, ולירושלים, בפרט. רבים מהם מחזיקים בהשקפת עולם מרכזית, במונחי המפה הפוליטית הישראלית, והם תומכים, בעיקרון, בהחלטות ממשלתה הנבחרת של ישראל. לצדן של הארגונים "המרכזיים" פועלים גם ארגונים המזוהים ומזדהים עם עמדות הימין הישראלי, או עם השמאל הישראלי. הציבור היהודי הלא-דתי יוני יותר מרוב הארגונים היהודיים-אמריקניים. שינוי משמעותי בסטטוס קוו המדיני בירושלים צפוי, אפוא, להיותקל בהסתייגות מצד הרוב המכריע של הארגונים היהודיים בארצות הברית.¹²⁰

כאן המקום לומר כמה דברים, בקצרה, על התנועות היהודיות הדתיות העיקריות בארצות הברית. התנועות האלה שונות זו מזו בתפיסותיהן הדתיות. אחת התוצאות הנובעות מכך היא שהן שונות גם בתמיכתן בכוחות ובארגונים פוליטיים בארצות הברית עצמה ובישראל, ולפיכך גם בגישתן לשאלת ירושלים. השוני בין הקבוצות האלה נובע במידה רבה מהדרך שכל אחת מהתנועות האלה מפרשת את כתבי הקודש היהודיים.

היהדות האורתודוקסית, שהיא הזרם הדתי ההיסטורי של היהדות, מאמינה בחובתן של כל יהודי למלא את תרי"ג מצוות התורה, כולל לגבי מעמדה של ירושלים. אבל גם המחנה הזה נחלק לכמה תנועות משנה. היהדות האורתודוקסית המודרנית שומרת על מצוות ההלכה, אבל מוכנה להשתלב בחברה המודרנית בארצות המארחות אותה, ובוודאי בארצות הברית. היהדות החרדית, ובכלל זה החסידות על כל פלגיה, אינה

¹¹⁹ הממצאים מבוססים על סקר דעת קהל שערך ה"וועד היהודי האמריקני" בקרב יהודי ארצות הברית, בשנת 2009, ומצוי באתר האינטרנט של ה"וועד היהודי האמריקני": http://www.ajc.org/site/c.ijIT12PHK.oG/b.5472819/k.D6D7/2009_Annual_Survey_of_American_Jewish_Opinion.htm (14.10.2009).

¹²⁰ ריאיון עם שולמית בהט, לשעבר מנכ"ל עמית של ה"וועד היהודי האמריקני" בארצות הברית ובעולם, 22.9.2009; ריאיון עם חבר הכנסת זאב בילסקי; ריאיון עם משה בן-ציוני; ריאיון עם שמואל בן-שמואל, ראש חטיבת תפוצות ודתות במשרד החוץ, 28.3.2010.

משתלבת בחברות המודרניות, ובהקשר הזה בחברה האמריקנית, וחסידיה מתגוררים ביחד בשכונות נפרדות. רוב היהודים החרדים אינם קשורים למוסדות הרשמיים של מדינת ישראל, אבל יש להם קשר עמוק לארץ-ישראל. ולכן, מטעמים של השקפה דתית, רוב חברי המחנה הזה מתנגדים התנגדות נמרצת לחלוקת ירושלים. גורמים מסוימים במחנה הזה משקיעים ברכישת נדל"ן, ביישוב מזרח ירושלים ובבניית בתי כנסת וישיבות ובתמיכה בהם. חשוב לציין כי שיעורם של יהודים אורתודוקסים הפעילים בחוגים הפוליטיים של יהדות ארצות הברית עולה על שיעורם בקהילה היהודית בארצות הברית כולה. לעובדה זו יש השלכה על צביון הפעילות הפוליטית של יהודי ארצות הברית, ביחס לישראל ולירושלים הוא נוטה יותר לימין המדיני.¹²¹

היהדות הקונסרוטיבית דוגלת אמנם באמונה שמקור התורה באלוהים, אך גם בכך שהתורה נמסרה לבני האדם על ידי אנשים, ולכן היא מכילה מרכיב אנושי. חברי התנועה הזאת מקבלים את חשיבות ההלכה, אך גם מאמינים באפשרות להתאימה לתנאים התרבותיים השונים במדינות ובחברות השונות שבהן הם חיים. הקונסרוטיבים מאמינים בצורך להתאים את האמונה הדתית לתנאים המשתנים. העקרונות המרכזיים של התנועה הקונסרוטיבית הם: מרכזיותה של ישראל בעם היהודי, העברית כשפה העיקרית ביהדות, נאמנות לכלל ישראל, חשיבות התורה בעיצוב מחדש של היהדות, חשיבות לימוד התורה, והאמונה באלוהים. התנועה מאמינה בצורך בשילוב בין האמונה בדת והיסודות הלאומיים של היהדות. כיום יש ברחבי העולם כ-800 קהילות קונסרוטיביות, המייצגות כ-1.5 מיליון יהודים, רובם בארצות הברית. גם התנועה הזו מעדיפה שמירה על ירושלים מאוחדת.

אנשי היהדות הרפורמית מאמינים כי התורה נכתבה על ידי אנשים שונים, ואחר כך חוברה לה יחדיו. התנועה הזו איננה מקבלת את ההלכה כמצוות אלוהים, אך מאמינה בערכי היהדות ובאתיקה שלה. היהודים הרפורמים מאמינים בשוויון של כל היהודים, ללא התייחסות למין ולאמונות של הפרטים. אחד המרכיבים המרכזיים באמונה של היהדות הרפורמית הוא האוטונומיה של הפרטים. על פי תפיסה זו, כל יהודי רשאי לקבל או לדחות את האמונות היהודיות. התנועה הרפורמית מחויבת ליהדות המשתנה, המתאימה את עצמה לצרכים היומיומיים, בייחוד בתקופה זו; התנועה מחויבת לצדק חברתי, וכן היא מאמינה בשיתוף פעולה עם האורתודוקסיה ועם היהדות החילונית. התנועה היהודית הרפורמית היא עתה התנועה היהודית הגדולה ביותר בארצות הברית. ובישראל פועלות כיום כ-30 קהילות רפורמיות. התנועה בישראל ובתפוצה מעריכה את העיקרון של "תיקון עולם", על ידי קידום הצדק החברתי. התנועה הרפורמית קשורה

¹²¹ ריאיון עם שמואל בן-שמואל.

מאוד לנעשה בישראל ומעוניינת בקידום המדינה היהודית, תוך כדי שמירה על החופש, השוויון והשלום בין כל התושבים בישראל. לכן, אין זה מפליא שהתנועה הרפורמית מפולגת באורח מהותי בקשר להסכמי השלום עם הפלסטינים, ובקשר למעמדה העתידי של ירושלים. יש יהודים רפורמים רבים שיתמכו בחלוקת ירושלים, ובהקמתה של בירה פלסטינית במזרח העיר, אך לא בויתור על כל חלקי העיר שנכבשו ב-1967.¹²²

התנועה הרקונסטרוקציוניסטית, שהיא תנועה חדשה יחסית ביהדות, מאמינה כי היהדות היא ישות דתית תרבותית מתפתחת. במידה מסוימת, התנועה הזו היא יותר ליברלית מהתנועה הרפורמית, ובמידה אחרת היא פחות גמישה מהיהדות הרפורמית, בעיקר באמונתה כי ההלכה היהודית היא מצוות האל. יחד עם זאת, התנועה מאמצת את האידיאלים האמריקניים של שוויון ודמוקרטיה. התנועה רואה ביהדות לא דת, אלא תרבות המבוססת על מנהגים, לשון, ספרות, אתיקה, אמנות, היסטוריה, התארגנות חברתית וסמלים לאומיים. בית הכנסת הוא לא רק מרכז לתפילות, אלא גם מרכז ללימודים, ומרכז לפעילות דרמטית, לריקוד ולספורט. התנועה מעודדת את הרעיונות הדמוקרטיים בניהול התנועה עצמה, את בחירת המנהיגים ואת ריבוי הדעות בנושאים השונים. התנועה מעודדת את החיפוש אחרי רעיונות חדשים. התנועה מאמינה שהיהודים שותפים לזיכרונות היסטוריים, למחויבות ללשון העברית, ולנאמנות לארץ-ישראל. התנועה מנסה לעודד את התפתחותה של השקפה מאוחדת על מהותה של היהדות, ואת ההשקפה שהיהדות צריכה להיות ישות ליברלית. מכל הדברים האלה ברור כי חברי התנועה הזו תומכים בניסיונות של פתרון הסכסוך הישראלי-ערבי, ויתמכו גם בחלוקת ירושלים.

במבט כולל, נראה כי רוב התנועות והארגונים היהודיים תומכים באחדות ירושלים תחת ריבונות ישראלית. יחד עם זאת, וכפי שנאמר לעיל, כשחלוקת ירושלים עמדה על הפרק הלכה למעשה, כמה מהתנועות האלה סטו מתמיכתן הבלתי מסויגת בהחלטות ממשלת ישראל.

בעמודים הבאים נבחן באופן ממוקד את עמדת הארגונים היהודיים הבולטים בארצות הברית, ביחס לירושלים, ואת פועלם למענה.

¹²² ריאיון עם סגן השר וחבר הכנסת דניאל איילון.

“הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה” (לשעבר איחוד הקהילות היהודיות; UJC)

זהו ארגון הגג של הקהילות היהודיות בצפון אמריקה. חברות בו 156 פדרציות ו-400 קהילות עצמאיות. עד שנת 1999 פעלו בארצות הברית שלושה גופים פילנתרופיים מרכזיים נפרדים, אך בעקבות היחלשותם, ובגלל הקשיים שבהם הם נתקלו במאמצייהם לגייס כספים, הם אוחדו לגוף אחד. מאז אוקטובר 2009 נקרא האיחוד הזה “הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה” וזאת במסגרת תהליך הרענון שעבר. הארגון מגייס למעלה מ-3 מיליארד דולר בשנה, ומקצה את הכספים למטרות מגוונות בתחומי הרווחה והחינוך.¹²³ ככלל, הארגון מגייס כספים המיועדים לסיוע ליהודי ארצות הברית, למדינת ישראל, ולקהילות יהודיות אחרות בעולם.

ארגון הפדרציות מצהיר בפומבי ובהתמדה, בפורומים שונים, על תמיכתו המלאה בישראל ובמדיניות ממשלתה. לפדרציות היהודיות יש שלוחה קבועה בישראל, ותפקידה לשמור על האינטרסים של הארגון בישראל ולקדמם. מטרתה הכללית של השלוחה בישראל היא לסייע בהבנה הדדית בין ישראלים ליהודים-אמריקנים. לפיכך, השלוחה היא מעין מתווכת בין הקהילה היהודית-אמריקנית לבין הסוכנות היהודית, ממשלת ישראל, הגיוינט, הקהילה העסקית הישראלית, המלכ”רים בישראל וגופי תקשורת ישראליים. השלוחה בישראל מקיימת מערכת יחסים כפולה עם הסוכנות היהודית. מצד אחד, היא מעבירה את כספי התרומות לפעולות הסוכנות, ומצד שני, היא פועלת במסגרת הסוכנות כאחת משלוש הצלעות המרכיבות את המוסדות הלאומיים. ראוי להזכיר בהקשר זה את היחלשות היסוד הציוני בפעילות הארגונים היהודיים-אמריקניים, כולל ארגון הפדרציות, בעקבות ההפרדה בין הסוכנות היהודית לבין ההסתדרות הציונית העולמית.

ראוי לציין שאולי יותר מארגונים אחרים הנסקרים כאן, ארגון הפדרציות היהודיות מפנים היטב את השינויים החלים בציבור היהודי בארצות הברית. ראשי הארגון מבינים היטב שהקהילות החברות בו עלולות להתנסות בטלטלה רבתי, ובעקבות זאת עלולות גם להיפגע התרומות הנאספות על ידן. יש לציין בהקשר זה כי חל צמצום של כ-30% בתקציב הפדרציות. משום כך, הארגון שוב אינו מוכן להעביר תרומות לישראל לכל מטרה, כפי שנעשה הדבר בעבר. המשמעות היא שחיזוק הקהילות בתפוצה, ומתן מענה לבעיותיהן, מטרידים רבים מיהודי ארצות הברית יותר משמטרידות אותם בעיותיה השוטפות של מדינת ישראל, כולל סוגיית ירושלים. מתחורר אפוא שההזדהות עם ישראל, והנכונות

¹²³ (27.4.2010) <http://www.jewishfederations.org/section.aspx?id=31> — “אודותינו” באתר “הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה”.

לתרום לה ולירושלים, פחתו במידה רבה, שכן הן אינן עומדות עתה על מישור אחד עם הרצון לחזק את הזהות היהודית ואת המשכיות קהילות התפוצה.

הקשר של ארגון הפדרציות היהודיות לירושלים מתבטא בכמה אופנים. ראשית, הכספים שהארגון מגייס, לטובת מימון מיזמים חברתיים ברחבי מדינת ישראל, חלקם מושקעים בירושלים. בשנים האחרונות הועברו כספים אלה, על ידי הסוכנות היהודית וה"ג'וינט", בעיקר לאזורים שהיו נתונים תחת איום ביטחוני, בהם אזור עוטף עזה והגליל. קודם לכן, במהלך האינתיפאדה השנייה, כאשר ירושלים הייתה יעד עיקרי למתקפת טרור, היא קיבלה מן הארגון הזה יותר כספים. הסיוע הזה לא ניתן מתוך כוונה לחזק את העיר, משום היותה בירת ישראל והעם היהודי, אלא כדי לתת מענה למצוקה חברתית קיימת בעיר. בירושלים קיים משרד מרכזי של הפדרציות, הפועל במסגרת תיאום הפעולות עם הסוכנות והממשלה.¹²⁴

על אף הזיקה הברורה לירושלים, הפדרציות נמנעות מהתערבות בנושאים השנויים במחלוקת פוליטית, ולכן הארגון לא הביע עמדה רשמית בנוגע למעמד המדיני הרצוי לבירת ישראל.

"השדולה האמריקנית למען ישראל – איפא"ק (American Israeli Public Affairs Committee – AIPAC)"

איפא"ק היא שדולה מוכרת היטב הרשומה בקונגרס האמריקני. בשל היותה שדולה רשמית, היא אינה מגייסת כספים אלא לצרכיה שלה, וזאת בעיקר כדי לאפשר לעצמה לפעול בקרב מקבלי ההחלטות בממשל האמריקני ובקונגרס האמריקני. המטרה העיקרית של איפא"ק היא לטפח את יחסי ארצות הברית וישראל ולקדם, וזאת כדי להבטיח קשרים חזקים ומתמשכים בין שתי המדינות. פעילותה האינטנסיבית של איפא"ק ביססה את תמיכת הקונגרס האמריקני בסיוע הביטחוני לישראל. במשך שנים רבות היו חברים בשדולה מעורבים בסוגיית העברתה של שגרירות ארצות הברית בישראל לירושלים, שנדונה בפרק קודם. בהופעות בפני הכנסים השנתיים של איפא"ק, נשיאים ועוזריהם – כולל הנשיא אובמה, סגן הנשיא ביידן וראש צוות הבית הלבן לשעבר רם עמנואל – חזרו והצהירו כי ירושלים צריכה להישאר מאוחדת. אולם, כאמור, אובמה שינה את עמדתו, והוא וממשלו תומכים עתה בחלוקת ירושלים ובהקמת הבירה הפלסטינית בחלק המזרחי של ירושלים.

¹²⁴ ריאיון עם חבר הכנסת דר' נחמן שי, לשעבר סגן נשיא בכיר של איחוד הקהילות היהודיות ומנכ"ל המשרד הישראלי של האיחוד, 9.7.2009.

יחד עם זאת, בשנים האחרונות נראה שאיפא"ק אינה מתמקדת בפעילות הקשורה לירושלים. עיקר מעייני השדולה כיום מופנה להתמודדות עם הסיכונים שהמשטר האיראני מציב, לכאורה, בפני ישראל. השדולה, כאמור, הייתה מעורבת במאמצים למען העברת השגרירות האמריקנית לירושלים, אך בשנים האחרונות אין היא בולטת בוויכוח שנסב על עתיד העיר. כמו כן, השדולה איננה מקיימת קשר ישיר ומעשי עם עיריית ירושלים.¹²⁵

הפעילות המצומצמת יחסית של השדולה בעניין ירושלים מתבטאת בעיקר בהסברה, לדוגמה, על ידי פרסום מסמכים המצביעים על זיקתו של העם היהודי לירושלים.¹²⁶ קרוב לוודאי שאם תידרש מעורבות בתהליכי קביעת המדיניות של הממשל והקונגרס האמריקני, בקשר למעמד ירושלים, השדולה תנסה לקדם את עמדות ממשלות ישראל ודרישותיהן בנדון.

"הליגה נגד השמצה (Anti-Defamation League – ADL)"

כמו כמה מהארגונים האחרים המוזכרים בספר זה, גם הליגה נגד השמצה היא ארגון יהודי ותיק וממוסד. ראשי הארגון היו מאז ומתמיד דמויות בולטות ומשפיעות בעולם היהודי, בכלל, ובקרוב יהדות ארצות הברית, בפרט. הליגה נגד השמצה היא "ארגון מתמקד". כלומר, מאז הקמתו מתמקד הארגון במאבק באנטישמיות, בגזענות, בקיצוניות פוליטית-אידיאולוגית ובכל מופעי האפליה לסוגיה. בחלוף השנים הרחיבה הליגה את תחומי עיסוקה. וכך, בהגדרת מטרותיה העכשוויות של הליגה היא הצהירה כי היא תומכת מובהקת במדינת ישראל, ולכן היא תומכת גם בחקיקה בארצות הברית המסייעת למדינת ישראל. הליגה צברה עוצמה לא מעטה מכוח היותה ארגון לא פוליטי, המקפיד שלא להביע דעה פוליטית בנוגע למדיניותה של מדינת ישראל. מרכז הליגה נמצא בושינגטון. הדבר מאפשר לפעיליה גישה ישירה וקלה יחסית למקבלי ההחלטות בממשל האמריקני, והשפעה עליהם. לפי דברי ראשי הליגה, מקורות העוצמה האלה מאפשרים לה להשפיע גם על הממשל הישראלי. גם הקשרים של נציגי הליגה עם משרד החוץ הישראלי תורמים להצלחה בהיבט הזה. מאידך גיסא, תדמיתה הבעייתית של ישראל בהקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ופתרון בעיית ירושלים, מקשה על הליגה כארגון יהודי התומך בישראל.

¹²⁵ ריאיון עם משה בן-ציוני.

¹²⁶ השדולה פרסמה, בין השאר, מסמך העוסק בזיקת העם היהודי להר הבית בינואר 2007: <http://www.aipac.org/Publications/AIPACAnalysesIssueBriefs/TempleMount.pdf> (2.11.2009)

שלוחת הליגה בישראל מתנסה גם היא בקשיים לא מבוטלים בעשר השנים האחרונות בכל מה שקשור ליכולתה ליישם תוכניות ופעולות שונות. המשרד בירושלים מציג מבקרים מאמריקה, כמו פקידי ממשלה ואנשי תקשורת, בפני ישראלים בכלל ואנשי המערכת הפוליטית בפרט. לדברי ראשי השלוחה בישראל, המצב הביטחוני בישראל מקשה על המשרד הישראלי להביא לישראל משלחות של מנהיגים, יהודים ולא-יהודים. אלה מוזמנים בתקווה שעם שובם לארצות הברית הם יסייעו לקדם את האינטרסים של ישראל, כולל בסוגיית ירושלים.

מנהלי השלוחה הישראלית של הליגה מעידים שגם שיתוף הפעולה עם משרדי הממשלה הישראליים הוא בעייתי, מועט ומתסכל. שיתוף פעולה זה מתבצע בשני אופנים עיקריים: באופן רשמי, הליגה נגד השמצה חברה בפורום לפעילות נגד אנטישמיות; באופן בלתי רשמי, הליגה מקיימת קשרים עם ממלאי תפקידים למיניהם במשרדי הממשלה, למשל עם משרד החוץ או עם מזכיר הממשלה. בצד פעילויות משותפות מסוימות עם משרדי הממשלה, הליגה אינה נרתעת ממתחת ביקורת נוקבת על המדיניות הישראלית, או על פעולות והתבטאויות של אישים וארגונים ישראלים.

לאור הנסיבות האלה, הליגה נגד השמצה מעריכה מחדש את ייעודה של השלוחה בישראל ומנסה לגבש כיווני פעולה חדשים, ובכללם כיווני פעולה בסוגיית ירושלים. וכך, באמצע שנת 2005 השמיע מנכ"ל הליגה ביקורת נוקבת על שני נושאים העומדים במרכז יחסי ישראל והתפוצה. ראשית, הוא התנגד נחרצות לרעיון המחודש שהעלה נשיא המדינה דאז, משה קצב, בהשפעת "המכון לתכנון מדיניות העם היהודי" של הסוכנות היהודית, להקים בירושלים את "הבית השני" ליד הכנסת, לייצוג העם היהודי כולו. המנכ"ל הביע בקשר לסוגיה זו שלוש התנגדויות: א. יש להפריד בין נושאים המיוחדים לישראל, שאינם מעניינים את יהודי התפוצה, לבין נושאים המיוחדים לתפוצה, שישראל אינה צריכה להיות מעורבת בהם; ב. הישראלים אינם יודעים טוב יותר מאנשי התפוצה מה טוב ליהודי התפוצה; ג. אסור לעורר את סוגיית הנאמנות הכפולה. שנית, המנכ"ל הוסיף כי בעקבות הירידה היחסית במספר יהודי הליבה בתפוצה, בייחוד בתפוצה היהודית-אמריקנית, חיוני לערוך שינוי מרחיק לכת בהקצאת כספי התרומות.

הליגה אשררה את גישתה בדבר הצורך בשלום צודק בין הישראלים והפלסטינים, ועם זאת, היא מגינה בנחישות על ישראל ומתנגדת לטרור. מהתכתבות בין מחברי ספר זה לבין נציגי הליגה נגד השמצה עולה כי הליגה תומכת, ותתמוך, בכל החלטה מדינית שתקבל ממשלתה הנבחרת של ישראל, ביחס לירושלים, וכי באופן רשמי אין לה עמדה חד-משמעית ביחס לעתידה המדיני של העיר.¹²⁷

¹²⁷ התכתבות עם אריה אויסאליבן, מנהל תחום התקשורת בלשכת הליגה נגד השמצה בישראל (22.9.2008).

”ארגון ציוני אמריקה (Zionist Organization of America)”

”ארגון ציוני אמריקה” נוסד בארצות הברית בסוף המאה ה-19, ומאז הוא פועל למען העם היהודי ולמען ארץ-ישראל. גם בראשו עמדו דמויות מרכזיות ומובילות בקהילה היהודית-אמריקנית. הארגון מונה כיום מעל 30,000 חברים, ויש לו סניפים ברחבי ארצות הברית. הארגון נאבק באנטישמיות, ולמען אמריקנים נפגעי הטרור הפלסטיני.

ענייניה השונים של מדינת ישראל תופסים מקום מרכזי בסדר יומו של הארגון בעשורים האחרונים, והוא פועל לחיזוק הקשרים בין ארצות הברית וישראל, ולהגנה על תדמיתה בדעת הקהל האמריקנית. בתוך כך, הארגון נאבק בגילויי אנטי-ישראליות בקרב הציבור האמריקני. פעילות הארגון בהקשר הזה, כולל בדבר מעמד ירושלים, מתבצעת מול מוסדות השלטון הפדרליים, מול אמצעי התקשורת, בבתי המשפט ובקמפוסים של האוניברסיטאות השונות. הארגון מפרסם מסמכים בתחומי עיסוקו, מוציא הודעות רבות לעיתונות ומפעיל אתר אינטרנט עשיר במידע.¹²⁸ אולם מעמדו ויכולתו של הארגון נמצאים בנסיגה.

בשנים האחרונות תומך הארגון, בצורה חד-משמעית, בהבטחת היותה של ירושלים המאוחדת בירת מדינת ישראל, והוא פועל לקידום מטרה זו בדרכים שונות. במאבקו למען ירושלים מדגיש הארגון את זיקתו הדתית והלאומית של העם היהודי לעיר לאורך ההיסטוריה, ומצביע על הסיכון הביטחוני הטמון בהעברת שכונות בבירה לשליטה פלסטינית.

הארגון תומך בזכותם של יהודים להתגורר בכל חלקי ירושלים. ברוח זו הוביל הארגון בשנת 2010 מסע ביקורתי כנגד נשיא ארצות הברית, ברק אובמה, וכנגד מזכירת המדינה, הילרי קלינטון, שלפי הערכת כמה מראשי הארגון אינם אוהדים את ישראל ואת רצונה לשמור על ירושלים מאוחדת תחת ריבונות ישראלית. הארגון גם הוביל מאבק משפטי כנגד מחלקת המדינה, לתיקון הרישום בדרכונם של אזרחים יהודים-אמריקנים שנולדו בעיר – כילידי ”ירושלים, ישראל” ולא כילידי ”ירושלים, ירושלים”.¹²⁹ בשנת 2008 נחנכו משרדי הארגון בירושלים, על מנת לחזק את הקשר שלו עם גורמים שונים בישראל.¹³⁰

¹²⁸ http://www.zoa.org/content/about_us.asp (3.11.2009) – ”אודותינו” באתר ”ארגון ציוני אמריקה”.

¹²⁹ ”אודותינו” באתר ”ארגון ציוני אמריקה”.

¹³⁰ http://www.zoa.org/sitedocuments/pressrelease_view.asp?pressreleaseID=308 (3.11.2009) – הודעת הארגון על פתיחתם של משרדיו החדשים בירושלים באתר הארגון.

”הוועד היהודי האמריקני (The American Jewish Committee – AJC)”

”הוועד היהודי האמריקני” הוא ארגון נוסף בעל השפעה לא מעטה על הממשל האמריקני, בשנים האחרונות. מדובר בארגון שעד מלחמת העולם השנייה היה ארגון לא-ציוני. לאחר אותה מלחמה שינו ראשי הארגון את האוריינטציה שלו, והפכו אותו לארגון פרו-ציוני ופרו-ישראלי מובהק, שתמך רבות בישראל מבחינה פוליטית ודיפלומטית. ראשי ”הוועד היהודי האמריקני” מעורבים מאוד בפעילות למען ישראל, בד בבד עם ניסיונותיהם המתמידים למנוע התערבות ישראלית רבה מדי בענייני הקהילה היהודית בארצות הברית.

המטרות המוצהרות של ”הוועד היהודי האמריקני”, הרלוונטיות לענייננו כאן, הן הבטחת רווחתם וביטחונם של היהודים בארצות הברית, בישראל, בירושלים ובמקומות אחרים בעולם וכן שיפור איכות חייהם של יהודי ארצות הברית, בין היתר באמצעות העמקת הקשרים בין יהודי ארצות הברית לבין היהודים בישראל. המטרות האלה מעידות על כך שלא כמו אצל ארגונים אחרים, המחזיקים בהשקפת עולם כללית יותר ויהודית פחות, רכיב היחסים בין ישראל לבין יהודי ארצות הברית הוא חשוב ל”וועד היהודי האמריקני”. הארגון פועל כקבוצת אינטרס וכשדולה בקרב חברי הקונגרס האמריקני, ומנסה לקדם שם את האינטרסים של ישראל.

השלוחה הישראלית של הוועד, שהוקמה כבר בשנת 1961, הייתה הנציגות הקבועה הראשונה של ארגון יהודי-אמריקני גדול בישראל. לפי פרסומי הוועד, השלוחה בישראל מייצגת את רצון הקהילה היהודית בארצות הברית לקיים קשרים הדוקים עם נציגי מוסדותיה של מדינת ישראל.

השלוחה הישראלית של ”הוועד היהודי האמריקני” מתמקדת בארבעה תחומי פעולה: ראשית, העמקת ההיכרות של ישראלים עם יהודי ארצות הברית, על ידי תוכניות חינוכיות המאפשרות לישראלים להכיר מקרוב את הקהילה היהודית בארצות הברית. שנית, מתן סיוע בכינון קשרים לא רשמיים בין בכירים ישראלים לבין בכירים פלסטינים. שלישית, פרסום סקירות על אודות המדיניות האמריקנית, מצב הקהילה היהודית בארצות הברית, התפתחות הסכסוך הישראלי-פלסטיני, בעיקר מנקודת מבט אמריקנית, ונושאים אחרים הקשורים לכל אלה. ורביעית, אירוח משלחות אמריקניות בישראל. כל הדברים האלה קשורים לפעולת הארגון למען ירושלים.

לארגון זה יש משנה סדורה בדבר קשרי ישראל עם התפוצה. על פי משנה זו, ”הוועד היהודי האמריקני” מחפש דרכים חדשות לשמירה על הקשר בין ישראל לתפוצה. אלה דרכים שאינן מבוססות רק על פילנתרופיה והגירה לישראל, אלא מתאימות לשינויים

העוברים על העם היהודי ומושתתות על שוויון במעמד ובתפקידים בין ישראל לתפוצה. הארגון מציע תוכניות שיעמיקו את הקשרים הדו-צדדיים בין ישראל לבין התפוצה, ויסייעו ביצירת דו-שיח עם היהודים בתפוצה באשר לשינויים שישראל מעוניינת לערוך בנושאים הקשורים לתפוצה היהודית.

הארגון קיבל בעבר החלטה התומכת באחדות ירושלים בריבונות ישראל. נוסף על כך, הארגון היה מעורב בעבר בניסיונות לקדם את העברתה של שגרירות ארצות הברית בישראל לירושלים. יחד עם זאת, על פי התפיסות הבסיסיות של הארגון שנוכרו לעיל, "הוועד היהודי האמריקני" הכריז כי הוא עומד ויעמוד מאחורי החלטות ממשלת ישראל הנבחרת, ואינו מנסה או ינסה להכתיב לה כיצד לנהוג בסוגיות מדיניות רגישות, כמו סוגיית ירושלים.¹³¹

משרד הוועד בירושלים פועל מזה שנים רבות והוא מקיים קשרים שוטפים עם משרדי ממשלה, עם עיריית ירושלים, עם שגרירות ארצות הברית בישראל ועם ארגוני החברה האזרחית הישראלית השונים. לפעילות המשרד בירושלים שני צדדים: האחד, פעילות מול גורמים ישראליים בעניינים הנוגעים ליהודי ארצות הברית, והשני, פעילות מול גורמים יהודיים וגורמים לא-יהודיים ברחבי תבל, בעניינים הנוגעים לישראל ולבעיית ירושלים. במסגרת הפעילות עם גורמים מחוץ לישראל, הוועד ארגן סיורים בירושלים למשלחות של יהודים ולא-יהודים, ממדינות שונות. זאת במטרה להציג את מורכבות הסוגיות השונות הנוגעות לעיר, מורכבות שלא פעם אינה מובנת דיה לאלו שאינם חיים בישראל.¹³²

"הקונגרס היהודי האמריקני (The American Jewish Congress)"

גם הקונגרס היהודי האמריקני הוא ארגון ותיק. הארגון הוקם לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה. הארגון מבקש לקדם את האינטרסים של יהודי ארצות הברית, בפרט, ושל העם היהודי, בכלל, באמצעות שימוש בדיפלומטיה, בחקיקה ובמערכת המשפט האמריקנית. הרעיון המוביל בפועל הוא "צדק ולא צדקה". הארגון תמך בהקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. כיום מוביל הקונגרס מאבקים במספר תחומים: ביטחון ישראל, חופש הביטוי, חופש הדת, קידום נשים ועוד.¹³³

¹³¹ ריאיון עם עורך הדין אדוארד רטיג, מנהל בפועל של משרד הוועד היהודי האמריקני בישראל ובמזרח התיכון, 28.7.2009.

¹³² ריאיון עם עורך הדין אדוארד רטיג.

¹³³ <http://www.ajcongress.org/site/PageServer?pagename=about> (2.11.2009) – "אודותינו" באתר הקונגרס היהודי האמריקני; ריאיון עם דני גרוסמן, מנכ"ל הקונגרס היהודי האמריקני בישראל, 22.9.2009.

הקונגרס היהודי האמריקני אינו מחזיק בעמדה רשמית ברורה ביחס לעתידה המדיני הרצוי של ירושלים, ומעניק גיבוי להחלטות ממשלת ישראל. בין חבריו יש מגוון דעות לגבי סוגיית ירושלים. יש בין החברים כאלה התומכים במובהק באחדות ירושלים תחת שלטון ישראלי, ויש כאלה המסתייגים מכך. יחד עם זאת, הארגון מגלה מעורבות בנעשה בעיר מזה שנים רבות, ועד לפני שנים מספר אף הפעיל משרד בירושלים.¹³⁴ הארגון גם לא התנזר כלל מהבעת עמדה בנושאים מדיניים. כך הביע עמדה ביחס לפעילות הרשות הפלסטינית במזרח ירושלים, התנגד לבנייה יהודית בלב שכונה ערבית, ומתח ביקורת על ההסכם שנחתם בין הוותיקן לבין הרשות הפלסטינית, בעניין המקומות הקדושים לנצרות בירושלים.

הקונגרס ייסד בירושלים את האכסניה על שם וייז, אחת מאכסניות הנוער הראשונות בעיר, שבה מתאכסנים בין היתר חיילי צה"ל המגיעים לבקר בבירה. נוסף על כך השקיע הקונגרס חלק מעיזבון שקיבל לפני כחמש שנים, במסגרת קרן שטיינברג, במיזמים בירושלים ובהם שיקום האכסניה, הבאת חיילי צה"ל לביקורים בעיר והלנתם באכסניה, ותמיכה בגן החיות התנ"כי.¹³⁵

מיזם בולט אחר של הקונגרס בירושלים, בשלושת העשורים האחרונים, הוא עריכת ועידת ראשי ערים בעיר מדי שנה. במסגרת זו מגיעים מכל העולם לירושלים ראשי ערים, יהודים ולא-יהודים, והם מסיירים בעיר ונפגשים עם פוליטיקאים, אישי ציבור ואנשי עסקים מישראל. מאחורי ארגון המפגשים האלה עומדת השאיפה לייצר "שגרירים של רצון טוב" למדינת ישראל, ובעיקר לבירתה, מתוך הנחה שכמה מראשי הערים יעפילו בעתיד לתפקידי הנהגה במדינתם, ואז יסייעו לישראל, במיוחד בנושאים הקשורים בירושלים.¹³⁶

"ג'יי סטריט (J Street)"

ארגון "ג'יי סטריט" היהודי, שהוא שדולה בקונגרס האמריקני, הוקם רק בשנת 2007. עמדת הארגון אינה תואמת את עמדות איפא"ק, ולמעשה הוא מתחרה באיפא"ק מבחינת הניסיונות להשפיע על הקונגרס והממשל האמריקניים. כמו איפא"ק, גם הוא ארגון שתדלנות (לוביסטי) רשום. על פי דברי ראשי הארגון, "ג'יי סטריט" הוקם כדי לקדם "מנהיגות אמריקנית משמעותית שתביא לידי גמר את הסכסוכים הערבי-ישראלי והישראלי-פלסטיני בדרכי שלום ודיפלומטיה". ראשי הארגון תומכים באימוץ כיוונים

¹³⁴ ריאיון עם דני גרוסמן.

¹³⁵ ריאיון עם דני גרוסמן.

¹³⁶ ריאיון עם דני גרוסמן.

חדשים למדיניות האמריקנית במזרח התיכון, בקיומו של ויכוח ציבורי מקיף, לגבי תפקידה של ארצות הברית באזור ולגבי בעיית השגת השלום עם הפלסטינים ומדינות ערב. לכך יש, כמובן, השלכות על עמדת הארגון לגבי סוגיית ירושלים.

הארגון מייצג בעיקר, אבל לא רק, יהודים התומכים בישראל וברצונה לשמר את קיומה וביטחונה כמולדת היהודית. יחד עם זאת, הארגון מייצג גם את אלה התומכים בזכות הפלסטינים להשיג מדינה עצמאית משל עצמם, כלומר, הארגון תומך בקיום שתי מדינות זו לצד זו, בשלום ובביטחון. הארגון תומך בפתרונות דיפלומטיים ולא צבאיים. כמו כן, הארגון תומך בגישות רב-ממדיות ולא חד-ממדיות לגבי פתרון סכסוכים, ובדיאלוגים במקום עימותים כאשר מתעוררים סכסוכים. כל הדברים האלה אמורים גם לגבי פתרון שאלת ירושלים.

הארגון משמיע בתקיפות את עמדותיו, לגבי תהליך קביעת המדיניות ולגבי המדיניות עצמה, בפני חברי הקונגרס האמריקני, התקשורת בכלל, קהלי הבוחרים האמריקניים והקהילה היהודית. כדי להבטיח את אימוץ עמדותיו מנסה הארגון לשתף פעולה עם ארגונים אחרים, יהודיים ולא-יהודיים, המחזיקים בדעות דומות. בניסיונות השתדלנות שלהם, חברי הארגון מנסים לגייס את התמיכה של ארגונים כאלה, ובהקשר הזה ראו להלן את נוסח ההצהרה המשותפת של הארגון וארגונים נוספים בקשר לסוגיית ירושלים.

מטרה מעשית של הארגון היא להשיג מעורבות דיפלומטית של ארצות הברית בתהליכים הפוליטיים במזרח התיכון, וזאת משום שלדעת חברי הארגון, פתרון הסכסוך הישראלי-ערבי והישראלי-פלסטיני משרת את האינטרסים האסטרטגיים והביטחוניים לא רק של ארצות הברית אלא גם של ישראל. חברי הארגון, שתמכו בבחירת אובמה, טוענים כי השגת הפתרון לסכסוכים האלה צריכה להיות מטרה מרכזית של הממשל האמריקני בראשות הנשיא אובמה.

ביתר פירוט, הארגון תומך בהקמת מדינה פלסטינית ברת קיימא בגבולות 1967, ובפתרון בעיית הפליטים. הארגון תומך בהסכם ישראלי-סורי, שיהיה מבוסס על שלום תמורת שטחים ועל הסכמים ביטחוניים. כמו כן, הארגון תומך בהסכם שלום אזורי ובהכרה במדינת ישראל, כולל הסכם עם איראן. מטרה כללית נוספת היא לדאוג לקיום יחסים סבירים לטווח ארוך בין ארצות הברית וישראל, שיבטיחו את האינטרסים של שתי המדינות.

לפי הצהרת הכוונות של הארגון, במסגרת הדיונים היסודיים בדבר המדיניות האמריקנית והישראלית, הארגון יתנגד לשיתוף פעולה כלשהו עם אידיאולוגים ופעילים

יהודים ימניים דתיים, או עם ארגונים יהודיים דתיים רדיקליים. ובאותה מידה, הארגון מתנגד להפחית בערכם של האסלאם או מוסלמים ולעורר חששות נגדם.

כל העמדות הללו של הארגון יש להן, כמובן, משמעות לגבי עמדות הארגון בקשר לבעיית ירושלים. לדעת הארגון, המעמד הסופי של העיר וגבולותיה צריכים להיות נדונים במשא ומתן בין הרשות הפלסטינית וישראל, ולאחר מכן הם צריכים להיות מאושרים על ידי נציגי שני העמים. הארגון יתמוך בגישה הכלולה בתוכנית קלינטון, ובתוכניות אחרות ליצירת שתי מדינות. על פי הסדר כזה, השכונות היהודיות בירושלים תהיינה בריבונות ישראל והשכונות הערביות תהיינה תחת ריבונות פלסטינית. לדעת אנשי הארגון, יש כבר כמה וכמה רעיונות מקוריים איך לפתור את בעיית העיר העתיקה והאגן הקדוש. לפני ניהול המשא והמתן, כל הצדדים חייבים להימנע מכל פעולה חד-צדדית, כולל בניית בתים יהודיים בצד המזרחי של העיר, שתהפוך את פתרון הקבע של בעיית ירושלים לבלתי אפשרי.

על פי תפיסת הארגון, הבירה הישראלית היא בירושלים, אך היא תוכר על ידי המערכת הבינלאומית ככזו במסגרת פתרון של שתי מדינות זו לצד זו. לדעת הארגון, הפוליטיקאים האמריקנים הנבחרים צריכים לכבד את החלטות שני הצדדים בסוגיה זו, ולהימנע מצעדים הצהרתיים או מעשיים שיגרמו להחמרת המצב המתוח למעשה. לדוגמה, הפוליטיקאים האלה צריכים להימנע מהעברת השגרירות האמריקנית לירושלים כל עוד לא הושג הסכם.

בסוף יולי 2009 פורסמה הצהרה משותפת על ידי ארגון "גיי סטריט", והארגונים "אמריקנים למען שלום עכשיו", "עמנו", "ברית צדק ושלום", ו"מר"צ ארצות הברית", בדבר מדיניות הממשל של אובמה לגבי ירושלים. כיוון שזו הצהרה מפורטת ומקיפה יותר מהצהרות יתר הארגונים היהודיים בארצות הברית, נביא אותה כאן במלואה. ההצהרה הזו מדברת בזכות עצמה, ללא צורך בתוספות שיבהירו את עמדת הארגון לגבי ירושלים:

אנחנו, ארגונים יהודיים-אמריקניים בעלי קשר עמוק לירושלים, מאמינים שירושלים היא ותהיה לתמיד בירת מדינת ישראל. ביחד עם 76% מיהודי אמריקה, אנו תומכים בפתרון של שתי מדינות לסכסוך הישראלי-פלסטיני ואנחנו מאמינים שהדבר הזה הוא בחזקת אינטרס חיוני של ישראל וארצות הברית. ירושלים היא אולי הנושא הרגיש ביותר הקשור לפתרון בר-קיימא של הסכסוך, שצריך יהיה לטפל בו. אנו מאמינים שנושאי הגבולות והריבונות ביחס לירושלים צריכים להיקבע באמצעות משא ומתן בהקשר של פתרון אזורי מקיף של הסכסוך הישראלי-ערבי. פעולות חד-

צדדיות המלהיטות מתחים מפריעות למשא ומתן והופכות את הפתרון המושלם של בעיית ירושלים לקשה להשגה. כל אלה הם דברים שאינם מסייעים, וחשוב שיימנעו בזמן רגיש זה. אנו תומכים במאמצי ממשל אובמה לנוע במהירות לקראת פתרון כוללני אזורי של הסכסוך. ולאחרונה, אנו קוראים לכל אלה הבוחרים להשתתף בוויכוח על אודות ירושלים לעשות את זאת בזהירות ולהשתמש בטיעונים המבוססים על עובדות וחוק ולא על אידיאולוגיה. לדוגמה, זו עובדה שעל פי החוק הישראלי, התושבים הערבים של מזרח ירושלים אין להם זכות לרכישת קרקעות מדינה במערב ירושלים. הטענה כי תושבי ירושלים הערבים הם בעלי זכות שווה לזו של היהודים, להתגורר היכן שהם חפצים, איננה נכונה, ומספקים תמונה בלתי מדויקת של עיר מחולקת על בסיס אתני, דתי וגיאוגרפי.

"הדסה"

ארגון "הדסה" הוקם כארגון נשים ציוניות. עתה הוא ארגון הנשים היהודיות הגדול ביותר בארצות הברית, וגם בכמה מדינות אחרות, ואחד הארגונים היהודיים הגדולים ביותר בעולם. על פי דוברות הארגון, פעולותיו ותרומותיו של הארגון הן ברוח הציונות הפלורליסטית. ארגון "הדסה" היה ועודנו פעיל בתחומים של אספקת שירותי בריאות, רווחה, וחינוך בישראל. ברוח זו "הדסה" היא גורם פעיל בהבטחת זכויות הנשים בישראל.

מרב הפעולות של "הדסה" הן בישראל ובירושלים. כך, "הדסה" סייעה להבאת צעירים יהודים רבים מהתפוצה לישראל, וזאת באמצעות ארגון עליית הנוער, שהוקם על ידי "הדסה". "הדסה" גם קדמה ומקדמת את ענייני התנועה הציונית בארצות הברית. במקביל, "הדסה" הייתה ועודנה פעילה בקידום נושאים ומטרות ליברליים, ובחקיקה למען נשים וזכויות נשים.

המטרה הכללית המרכזית של "הדסה" הייתה לסייע בהקמת בית לאומי יהודי בארץ-ישראל, ולכונן מערכות ממלכתיות של בריאות, חינוך וקליטת עלייה. בשנת 1918 הצטרפה "הדסה" לתנועה הציונית. לעומת מספר חברי התנועה הציונית, שפחת, גדל מאוד מספר חברות "הדסה", והארגון זכה למידה גדולה של אוטונומיה מהתנועה הציונית. "הדסה" הפכה לגורם מסייע לקרן קיימת לישראל, לעליית הנוער ול"יהודה הצעיר". "הדסה" תמכה מאוד בהקמת מדינת ישראל גם מבחינה פוליטית וגם מבחינת ההשקעות הכספיות והארגוניות. אחרי מלחמת ששת הימים פתחה "הדסה" מחדש את בית החולים בהר הצופים, המשרת לא רק יהודים אלא גם פלסטינים. בשנת 1984

הוקמה "הדסה ישראל", המתמקדת בתוכניות הבריאות של הארגון בישראל, בסיוע בקליטת עלייה ובענייני זכויות הנשים.

כאמור לעיל, "הדסה" מממנת שני בתי חולים בירושלים – האחד בעין כרם והשני על הר הצופים (שנבנה עוד בתקופת היישוב) – ומסייעת להם. כבר מזאת אפשר להבין את העניין והמעורבות של "הדסה" בסוגיית ירושלים. שלא כמו ארגונים יהודיים אחרים, שהדגישו את הצורך בפיתוח היישובים החקלאיים בארץ-ישראל, הרי שכבר בתקופת היישוב המוקדמת שמה "הדסה" את הדגש על פיתוח עירוני, ובייחוד בירושלים. כיוון שכמו ארגונים יהודיים אחרים, גם "הדסה" בראשית דרכה חפצה להימנע מפעילות פוליטית מעשית, היא עמדה על כך שמוסדותיה בתחום הבריאות בארץ-ישראל ישרתו לא רק את היהודים אלא גם את התושבים האחרים בארץ-ישראל, כולל הפלסטינים. ובהתאם לכך, ב"מכללת הדסה", שהוקמה בשנת 1971 ושבוגריה משתלבים בענפי הרפואה, המחקר והתעשייה, לומדים סטודנטים יהודים וערבים כאחד, וזאת בהתאם לחזונה של "הדסה" לשמש כגשר לשלום בין שני העמים.¹³⁷

מהדברים לעיל ברור כי "הדסה" מגלה עניין ומעורבות רבה בכל המתרחש עתה, ויתרחש בעתיד, בירושלים. מבין הארגונים היהודיים-אמריקניים, נוכחותה של "הדסה" היא הבולטת ביותר. היא מקיימת קשר רצוף עם עיריית ירושלים ועם ממשלת ישראל.¹³⁸ וברוח זו, להלן כמה הצהרות בדבר עמדות "הדסה" ביחס לירושלים: בשנת 1980 הצהירה "הדסה" כי היא מאשרת מחדש את עמדתה שירושלים היא בירת ישראל, ושהיא חייבת להישאר כעיר מאוחדת תחת ריבונות ישראלית. "הדסה" ציינה כי החקיקה הישראלית בקשר לירושלים מבטיחה את התנועה החופשית של כל בני האדם, ואת החופש לתפילה דתית בעיר.

כמו ארגונים יהודיים אחרים, גם "הדסה" תבעה מהממשל של ארצות הברית להעביר את שגרירותה מתל אביב לירושלים. בהקשר הזה, "הדסה" הביעה תמיחה על כישלונה של ארצות הברית להטיל וטו על החלטת מועצת הביטחון של האו"ם, לקרוא להעברתן של כל השגרירויות של המדינות השונות מירושלים לתל אביב ולסביבתה. באותה עת, "הדסה" ניסתה לשכנע את הנשיא קרטור לאשש את העמדה של הכרה בירושלים כבירה מאוחדת של ישראל. בשנים 1981-1985 ו-1989 אישרה "הדסה" את החלטותיה הקודמות בדבר מעמדה של ירושלים. בשנת 1990 אישרה "הדסה" שוב את ההחלטות הקודמות בדבר עמדתה ביחס למעמד ירושלים, והכריזה על תמיכתה בזכותם

¹³⁷ www.hadassah.ac.il – אתר מכללת הדסה; ריאיון עם אודרי שמרון, מנכ"ל המשרד הישראלי של "הדסה", ועם סגניתה ברברה גולדשטיין, 11.11.2009.

¹³⁸ ריאיון עם אודרי שמרון ועם ברברה גולדשטיין.

של היהודים לגור בכל רחבי העיר המאוחדת. היא בירכה על החלטת הקונגרס האמריקני להכיר בכך שירושלים היא בירת ישראל, ושתישאר כזו. בכל אחת מהשנים הבאות אישרה "הדסה" מחדש את עמדתה זו. ב-1993 חגגו חברות "הדסה" את יום ירושלים, והגישו לנשיא ישראל אלפי חתימות של חברות "הדסה" שתמכו במעמד המאוחד של העיר תחת שלטונה של ישראל. גם בשנים שלאחר מכן אושרו עמדות הארגון בדבר מעמד ירושלים. וכך, בשנת 1997 חגגה "הדסה" שלושים שנים לפתיחתו מחדש של בית החולים "הדסה" בהר הצופים, ו"הצדיעה" שוב לקונגרס האמריקני, שקיבל מחדש החלטות בדבר הכרה במעמד ירושלים ובדרישה שהשגרירות האמריקנית תועבר לירושלים.

את כל המהלכים האלה יש להבין בהקשר של תמיכתה המסורתית של "הדסה" בכל ממשלות ישראל הנבחרות, ובהחלטותיהן. כיוון שכל ממשלות ישראל, מאז מלחמת ששת הימים, תמכו באחדותה של ירושלים, הארגון מביע עמדה דומה לזו של ממשלות ישראל. לפיכך, אם תחליט ממשלת ישראל שיש לשנות את המצב הקיים בעיר הבירה, הרי ש"הדסה" כארגון לא תצא חוצץ כנגדה.¹³⁹ יש להבין עמדה כעין-נייטרלית זו לנוכח מגוון הדעות המאפיין את מאות אלפי החברות של "הדסה". כניסה ברורה של הארגון לויכוחים פוליטיים עשויה לפגוע באחדות הפעולה שלו ובמספר חברותיו.

"דמוקרטים מחוץ לארצות הברית בישראל (Democrats Abroad) "Israel

חברי המפלגה הדמוקרטית האמריקנית שאינם מתגוררים בארצות הברית מאורגנים בנציגויות במדינות שונות. הדבר אמור גם בתומכי המפלגה הדמוקרטית המתגוררים דרך קבע בישראל.¹⁴⁰ הנציגות הישראלית של המפלגה הדמוקרטית, שנוסדה בשנת 1978, מבקשת לייצג את האינטרסים של ישראל בשורות המפלגה ופועלת על מנת לקדם. בעיקרון, אין לדמוקרטים מחוץ לארצות הברית בישראל קשר עם אנשי ציבור ישראלים, ועיקר מעייניהם נתון לבחירות בארצות הברית.¹⁴¹

ירושלים אינה מהווה נושא מרכזי על סדר יומה של התארגנות הדמוקרטים בישראל, אך פעילותה משיקה בכמה נקודות לירושלים. ראשית, לאחר בחירתו של ביל קלינטון

¹³⁹ ריאיון עם אודרי שמרון ועם ברברה גולדשטיין.

¹⁴⁰ ריאיון עם עורך הדין שלדון שורר, לשעבר יושב ראש הנציגות הישראלית של המפלגה הדמוקרטית מחוץ לארצות הברית, 13.8.2009.

¹⁴¹ <http://www.democratsabroad.org/group/israel> (2.11.2009) — הנציגות הישראלית של המפלגה הדמוקרטית באתר המפלגה הדמוקרטית מחוץ לארצות הברית; ריאיון עם שלדון שורר.

לנשיאות בפעם השנייה, בשנת 1996, ביקשו גורמים בארגון הזה לדרבנו להעביר את שגרירות ארצות הברית לירושלים, כפי שנקבע בחקיקת בתי הקונגרס. שנית, הנציגות פתחה סניף בירושלים לנוכח קיומו של ריכוז בוחרים אמריקנים גדול יחסית בעיר, שנבע מרכישת דירות רבות שם. שלישית, התקיימו כמה מפגשים של הנציגות בירושלים עם סנאטורים וחברי בית הנבחרים מהמפלגה הדמוקרטית, על מנת לחזק את הקשר של חברי המפלגה הדמוקרטית בישראל לעיר, וסוגיית עתיד ירושלים עלתה בהם לדיון.

ברמת העמדות המדיניות, חברי ההתארגנות מחזיקים במגוון דעות בדבר עתידה של ירושלים, ולכן אין זה מפתיע שההתארגנות הזו כגוף אינה מציגה עמדה רשמית בנדון.¹⁴² יחד עם זאת, לפני הבחירות האחרונות בארצות הברית, ולאחריהן, תמכה ההתארגנות הזו בעמדותיו של אובמה, לגבי הסכסוך הישראלי-ערבי, בכלל, ולגבי שאלת ירושלים, בפרט. כלומר, לפחות חלק מחברי ההתארגנות הזו יתמכו בתביעה של הנשיא אובמה לבחון את אפשרות חלוקתה המחודשת של ירושלים.

“רפובליקנים מחוץ לארצות הברית בישראל (Republicans Abroad Israel)”

כמו ההתארגנות של מצביעי המפלגה הדמוקרטית, גם מצביעי המפלגה הרפובליקנית בישראל מאורגנים במידה מסוימת. על פי הרקע האידיאולוגי של המפלגה הרפובליקנית, ההתארגנות תומכת בעמדות ממשלות ישראל הימניות. חברי ההתארגנות הם תומכים נלהבים בהמשך קיומה של ירושלים המאוחדת והבלתי מחולקת תחת ריבונות ישראלית. הם ביקרו ומבקרים את מדיניות הנשיא אובמה, שלדעתם איננו תומך בגישה הזו.¹⁴³

¹⁴² ריאיון עם שלדון שורר.
¹⁴³ contact@raisrael.org

פרק ה'. יחס יהדות צרפת וארגוניה לירושלים

יהדות צרפת היא מהוותיקות ומהגדולות בקהילות התפוצה היהודית. למעשה, זו היא הקהילה השלישית בגודלה היום ומספר היהודים בה הוא כחצי מיליון. תולדות הקהילה כוללות עליות ומורדות ביחס השלטון והחברה ליהודים, במשך תקופות של סובלנות ושל שנאה לסירוגין. התפיסה הרואה ביהודי צרפת אזרחים צרפתים מהשורה, שהם רק בעלי אמונה דתית אחרת, תפסה שהתקבלה ב-1791 בעקבות המהפכה הצרפתית, מקובלת עד היום על ידי הממשל הצרפתי, ובמידה לא מעטה גם על ידי חלקים גדולים מהחברה הצרפתית. אחרי שיהודי צרפת זכו לשוויון זכויות פוליטי מלא, חלה פריחה תרבותית ואישית רבה אצל היהודים במדינה. יהודים השתלבו בצבא (גם כקצינים), בביורוקרטיה, באוניברסיטאות, בעיתונות ובספרות ובתחום הכלכלי.

הארגון היהודי העולמי הראשון "כל ישראל חברים" (בצרפתית: אליאנס) הוקם בפריז ב-1791 והוא פעיל עד היום. במחצית השנייה של המאה ה-20 השתלבו בחברה הצרפתית מהגרים יהודים, בעיקר מצפון אפריקה. הקהילה היהודית בצרפת היום היא אפוא "ספרדית" ברובה, כלומר בעיקרה היא מורכבת מיוצאי צפון אפריקה שלא היגרו לישראל, וכן מצאצאי הקהילה הספרדית הוותיקה של צרפת. האשכנזים מהווים עתה מיעוט בקרב יהודי צרפת. מרבית הקהילה היא אפוא בעלת זיקה חזקה לדת היהודית ולישראל, והרקע הזה מבטיח את הקשר של רוב יהודי צרפת לירושלים.

התנכלויות של אנטישמים צרפתים, וכן פעילות של עידוד העלייה לארץ על ידי גורמים ציוניים ופרו-ישראלים שונים, עוררו גלי עלייה לישראל של משפחות ויחידים. אלה בחרו להתיישב על פי רוב במרכזי הערים הגדולות, שם כבר הייתה קיימת אוכלוסייה מיוצאי צרפת, ורבים מהם התיישבו בירושלים. יחד עם זאת, חשוב להדגיש בהקשר הזה, כי כמו קהילות יהודיות אחרות (למעשה, כמו כל הקהילות היהודיות בתפוצה), גם קהילת יהודי צרפת היא הטרוגנית לחלוטין, והדבר מתבטא בחילוקי דעות בדבר עמדות יהודי צרפת לגבי ישראל וסוגיית ירושלים.

רבים מיהודי צרפת, גם הספרדים וגם האשכנזים, שמחו על הקמת מדינת ישראל בשנת 1948, ועל כך שהעם היהודי זכה לבית לאומי. הם עקבו בעניין ומתוך מעורבות לא מעטה אחרי המתרחש בישראל בשנותיה הראשונות. באותן שנים, ירושלים עוררה רגשות דתיים מסורתיים בקרב יהודי צרפת. גורמים בקהילה קיוו שיהודים יוכלו לשוב

ולחיות בירושלים, והם הסתייגו מן התוכניות השונות לבנאומה. כספים שתרמו יהודי צרפת למען המדינה החדשה הועברו גם לירושלים, אך לא בממדים גדולים, שכן עיקר מעייניהם של יהודי צרפת היה בהבטחת קיומה של המדינה היהודית בכללותה.

אולם, על אף האכפתיות שגילו יהודי צרפת ביחס לישראל, הסוגיות שעמדו בראש סדר העדיפות שלהם היו שיקום הקהילה היהודית בצרפת גופא, שנפגעה קשות בשואה, וכן השתלבות בחברה הצרפתית הכללית. מעטים מהם בחרו להגר לישראל, ולעתים הצטמצם מספר העולים לישראל מצרפת לכדי פחות מ-200 נפש בשנה.¹⁴⁴

מלחמת ששת הימים, בשנת 1967, חוללה מפנה ביחס הקהילה היהודית בצרפת לישראל, בכלל, ולירושלים, בפרט. האיום על קיומה של מדינת היהודים ערב המלחמה, מצד מספר מדינות ערביות, עורר את חששם של יהודי צרפת לגורל המדינה ולגורל אחיהם בישראל. היחסים המתוחים בין ממשלת צרפת לבין ממשלת ישראל באותה עת הגבירו את דאגתם. אולם, הניצחון המהיר של הצבא הישראלי במלחמה ההיא, שכלל גם את כיבוש חלקה המזרחי של ירושלים ובתוכו הר הבית, הפיג את תחושת האיום על עתידה של ישראל. תחושה זו התחלפה בשמחה ובהתרגשות רבה לגבי איחוד חלקי ירושלים תחת שלטון יהודי ולגבי חופש הגישה למקומות הקדושים ליהדות, שלא היו נגישים ליהודים בעת שלטונה של ממלכת ירדן במזרח ירושלים. יום איחוד ירושלים מצוין עד היום בבתי ספר יהודיים רבים בצרפת.¹⁴⁵

לאחר מלחמת ששת הימים יזמו וארגנו יהודי צרפת הפגנות ועצרות למען ירושלים המאוחדת. האמונה שירושלים המאוחדת צריכה להיות בירת ישראל הייתה לרעיון מאחד את יהודי צרפת, אשר נחלקו לגבי סוגיות תרבותיות, פוליטיות וחברתיות רבות אחרות. גם הארגונים השונים שילבו כוחות בסוגיה זו. מאז החלה להתפתח תפיסה, המורגשת מאוד בקהילה היהודית בצרפת בשנים האחרונות, ולפיה מעמדה של ירושלים נוגע לכלל העם היהודי ולא רק ליהודים החיים בישראל. דוגמה לפעילות פוליטית הנוגעת לבירת ישראל, שארגנו גורמים יהודיים באותן שנים היא הפגנה שנערכה באמצע שנות ה-70 מול משרדי אונסק"ו בפריז, במחאה על הסתייגותו של ארגון זה מעריכת חפירות ארכיאולוגיות במזרח ירושלים.¹⁴⁶

¹⁴⁴ בנימין פינקוס, **מאמביוולנטיות לברית בלתי כתובה: ישראל, צרפת ויהודי צרפת 1947-1957** (קריית שדה בוקר: מכון בן-גוריון לחקר ישראל, הציונות ומורשת בן-גוריון ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2005), עמ' 266-265, *Vingtième*; 452, 266-265, Franck Leibovici, "Esquisse d'une Histoire des Français en Israël", *Siècle. Revue d'histoire*, 78, Avril-Juin 2003, p. 6, 16.9.2009; ריאיון עם Samuel Ghiles Meilhac, תלמיד מחקר בבית הספר הגבוה למדעי החברה בפריז, 19.8.2009.

¹⁴⁵ ריאיון עם ניקול גולדמן; ריאיון עם Samuel Ghiles Meilhac.

¹⁴⁶ ריאיון עם ניקול גולדמן; ריאיון עם Samuel Ghiles Meilhac.

רעיון אחדותה של ירושלים קנה לו אחיזה בלבבות רוב יהודי צרפת מאז ועד היום. אין לנתק את העובדה הזאת מהרכבה של הקהילה היהודית בצרפת בימינו, שרוב חבריה הם כאמור יוצאי צפון אפריקה, אשר הגיעו בהמוניהם לצרפת בעיקר מאז הדה-קולוניזציה של אלג'יריה, תוניסיה ומרוקו. יתר על כן, באופן כללי, ניתן לזהות בעשורים האחרונים התחזקות של המרכיב הדתי בקהילה היהודית בצרפת, כולל חזרה בתשובה של חלק מחברי הקהילה. עקב כך מתגברת בקרבם אהבת ירושלים, הנתפסת בעיניהם כעיר הקודש. כמו כן, חלק מיהודי צרפת, בעיקר יוצאי צפון אפריקה, מגלה חשדנות כלפי העולם הערבי. מקורה של החשדנות הזו בזיכרון קיבוצי שלילי מן החיים לצד ערבים בתקופת הקולוניזציה הצרפתית, בייחוד בצפון אפריקה.¹⁴⁷ רבים מיהודים אלה מזוהים רעיונית עם הימין המדיני בישראל, והם בעלי זיקה עמוקה לדת היהודית ולמסורת היהודית, ומשום כך הם גם קשורים בנימי נפשם לירושלים.

אין פלא, אפוא, כי התהליך המדיני עם הפלסטינים, שהחל בשנת 1993, עורר הסתייגות בקרב חלק ניכר מיהודי צרפת. אלה לא ששו לווייתורים שיעשו על ידי ישראל על השטחים שנכבשו על ידה במלחמת ששת הימים, ועל ירושלים המאוחדת. הקרייף (CRIF), המועצה הייצוגית של המוסדות היהודיים של צרפת, הביעה תמיכה במגעים המדיניים ובזכותה של ממשלת ישראל לקדם, אבל תוך הדגשת החשיבות של שמירה על אחדות ירושלים בריבונות ישראלית.

יחד עם זאת, יש לזכור כי סוגיית עתידה של בירת ישראל לא הועלתה על שולחן המשא ומתן עד שנת 2000. עד אז לא נשקף איום פוליטי של ממש על אחדות העיר, שכן כל ראשי הממשלה בשנים 1993-2000 – רבין, פרס, נתניהו, וברק בתחילת כהונתו – התחייבו לשמור על עיקרון זה. נראה כי דחיית הצעותיה של ממשלת ישראל בראשות אהוד ברק, על ידי הרשות הפלסטינית, בוועידת קמפ דייוויד בקיץ 2000, וכן פרוץ האינתיפאדה השנייה כמה שבועות לאחר מכן, חיזקו עוד את מגמת ההסתייגות של רבים מיהודי צרפת מווייתורים טריטוריאליים מרחיקי לכת, בייחוד בירושלים. הטיעון המרכזי היה שאם הצעות ישראליות כה נדיבות נדחו על ידי הפלסטינים, קטנים הסיכויים להגיע עמם להסדר מדיני מקיף.¹⁴⁸

¹⁴⁷ ריאיון עם חבר הכנסת הרב חיים אמסלם, 28.7.2009; ריאיון עם ניקול גולדמן; ריאיון עם בנימין לשקר, לשעבר מראשי התאחדות הסטודנטים היהודים בצרפת, 31.5.2009; ריאיון עם Samuel Ghiles, 31.5.2009, Meilhac.

¹⁴⁸ ריאיון עם חבר הכנסת הרב חיים אמסלם; ריאיון עם ניקול גולדמן; ריאיון עם Samuel Ghiles, Meilhac.

יחד עם זאת, כמו בקהילות אחרות של התפוצה היהודית, נשמעים בשנים האחרונות בקרב הקהילה היהודית בצרפת קולות אחרים, התומכים בקידום הסדר מדיני עם הפלסטינים שיכלול גם פשרה טריטוריאלית בירושלים. יש יהודים צרפתיים צעירים וחילונים התוהים איך ניתן להתמודד עם האתגר הדמוגרפי-פוליטי שמציבים תושבי השכונות הערביות מחוץ לעיר העתיקה. הצעות להסדר, שלהן היה שותף השמאל הישראלי, כגון "המפקד הלאומי" ו"יוזמת ז'נבה", זכו להתעניינות רבה בקרב יהודי צרפת, ובכללם גם בקרב כאלו ששללו את המתווה המוצע בהן. על אף הדיון הציבורי הנרחב שעוררו תוכניות אלה בקרב יהודי צרפת, רק מיעוט מתוכם אימץ אותן בכל לבו. עם התומכים ביוזמות נמנים ארגונים המזוהים רעיונית עם השמאל המדיני בישראל, כמו "שלום עכשיו צרפתי", "חוג ברנאר לזר", וכן אינטלקטואלים יהודים צרפתיים. נראה, אפוא, כי פשרה טריטוריאלית בירושלים, על אחת כמה וכמה כזו הנוגעת לעיר העתיקה, לא תתקבל באהדה בקרב רוב יהודי צרפת כיום. הסדר שכזה צפוי לעורר מתיחות בינם לבין ממשלה ישראלית שתציע אותו.¹⁴⁹

בהשראת ארגון "גיי סטרייט" בארצות הברית, החל לאחרונה להתגבש באירופה ארגון שמאל חדש נרחב, בשם "גיי קול" (J Call), המאגד אלפי יהודים המבקשים לשמור על צביונה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל, באמצעות קידום תהליך השלום בינה לבין הרשות הפלסטינית. מצד שני, ההתארגנות החדשה הזו מבקרת גישות ופעולות של הממשלה הישראלית, כמו המשך ההתנחלויות בגדה. במסגרת זו פרסם הארגון, שחברים בו גם יהודים צרפתיים, עצומה ובה הוא קורא להפסקת הבנייה היהודית ביהודה, בשומרון ובמזרח ירושלים. גורמים בארגון החדש אינם מעניקים, אפוא, גיבוי בלתי מסויג למדיניות ממשלת ישראל, כולל לגבי ירושלים, ומבקרים את הממשלה ואת מדיניותה כאשר היא עולה בקנה אחד עם השקפת עולמם. חברי הארגון, השואפים לפרוץ אל דעת הקהל של קהלים נוספים ביבשת, הפעילו התארגנויות גם בקהילות יהודיות אחרות באירופה, ובייחוד, כמובן, בבריטניה. אולם, יש צורך לציין כי מתארגנת בצרפת קבוצת נגד, הנקראת "תשמרו על ההיגיון שלכם", הטוענת כי ישראל איננה הגורם היחידי הבולם את תהליך השלום, וכי צריך להטיל אחריות לכך על הפלסטינים ומדינות ערב.¹⁵⁰

¹⁴⁹ ריאיון עם חבר הכנסת הרב חיים אמסלם; ריאיון עם ניקול גולדמן; ריאיון עם Samuel Ghiles Meihac.

¹⁵⁰ כתבי "הארץ", "3,000 אנשי רוח יהודים קוראים להפסקת הבנייה בירושלים", **הארץ**, 2.5.2010; <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1166734.html> (2.5.2010); "האם עצומת אנשי הרוח בצרפת תעזור לישראל?", **הארץ**, 3.5.2010.

מעבר לעמדה המדינית של יהודי צרפת ביחס לירושלים, זיקתם לעיר ניכרת גם באופנים אחרים. כאמור, בשנים האחרונות קלטה ישראל מספר לא מבוטל של עולים יהודים מצרפת, שרבים מהם בחרו להתגורר בירושלים, בעיקר מטעמים אידיאולוגיים. מגמת הגירה זו התחזקה עקב העוינות שבה נתקלו יהודי צרפת מצד גורמים מסוימים באוכלוסייה הצרפתית, עוינות שהתבטאה במספר תקריות אלימות עם נפגעים יהודים. יש עולים השוהים בירושלים באורח קבע, ואחרים מחלקים את זמנם בין ירושלים לבין צרפת. אלה מכונים "עולי בואינג", בשל הטיסות התכופות שלהם לצרפת. רבים מעולי צרפת שהתיישבו בירושלים דרך קבע הם דתיים, הנוטים בעמדתם המדינית לימין הפוליטי. העולים מקיימים אירועי תרבות צרפתיים, וכמה מהם גם הקימו מאפיות ומסעדות המציעות תפריט צרפתי.¹⁵¹

לצד היהודים שהחליטו לעלות מצרפת, ולהתיישב בירושלים, ישנם כאלה המגיעים לעיר כתיירים. רבים מיהודי צרפת יש להם בני משפחה בישראל, ועובדה זו מעודדת אותם להיות מעורבים בנעשה במדינה ומשפיעה על עמדותיהם הפוליטיות בנוגע לעתיד ירושלים. הקרבה הגיאוגרפית היחסית, בין צרפת לבין ישראל, מקלה על קיום קשר הדוק כזה בין התפוצה הזו לבין ישראל כמדינת המוצא שלה.¹⁵²

ערוץ פעילות נוסף של יהודי צרפת בירושלים הוא מתן תרומות, שחלקן מגויס על ידי "הקרן לירושלים" וחלקן על ידי גורמים אחרים, כמו "אמונה", "הקרן לאדמות ישראל", האוניברסיטה העברית בירושלים, "הדסה", "קרן רש"י" ועוד. הכספים מושקעים במיזמי חינוך ותרבות, ברווחה ובבריאות, במוסדות דת, ברכישת נדל"ן במזרח העיר ועוד. כמו כן, יש יהודים מצרפת המגיעים לירושלים על מנת להתנדב למיזמים שונים, למשל כאלה שמקדמת הקרן לאדמות ישראל.¹⁵³

¹⁵¹ תמר ברזילי, "בנק ירושלים: הוכפל היקף המשכנתאות לתושבי חוץ", *YNET*, 5.10.2004; <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-2985986,00.html> (26.10.2009) "בנוזיר ירושלים", *NRG*, 10.9.2007; <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/634/638.html> (21.10.2009); גואל פינטו, "השאנסון שלנו", *הארץ*, 14.2.2007; Leibovici, *op. cit.*, p. 9; ריאיון עם בנימין לשקר.

¹⁵² ריאיון עם ניקול גולדמן; ריאיון עם בנימין לשקר.
¹⁵³ ריאיון עם חבר הכנסת הרב חיים אמסלם; ריאיון עם ניקול גולדמן; ריאיון עם עורכת הדין דינה האן, יושבת ראש "אמונה העולמית", 21.7.2009; ריאיון עם רות חשין; ריאיון עם אריה קינג, מנכ"ל הקרן לאדמות ישראל, 29.9.2009.

”המועצה הייצוגית של המוסדות היהודיים בצרפת

”(Conseil Représentatif des Institutions Juives de France – CRIF)

הגוף הבולט ביותר במערכת הפוליטית היהודית בצרפת הוא ”המועצה הייצוגית של המוסדות היהודים של צרפת”. הקרייף נוסדה בשנת 1944, ועם השנים התעצמה. כיום חברים בה למעלה מ-60 ארגונים, בהם ”ויצ”ו צרפת”, ”הדסה צרפת”, ”הקרן החברתית היהודית המאוחדת”, ”השומר הצעיר”, ”ציונה” ועוד.¹⁵⁴ אחד התחומים של עמדות הקרייף ופעולותיה הוא התמיכה במדינת ישראל מאז הקמתה, ובירושלים, האהובה על יהודי צרפת. זמן קצר לאחר מלחמת ששת הימים כוננה הקרייף, בשיתוף עם הסוכנות היהודית, את המגבית היהודית המאוחדת של צרפת. במהלך מלחמת יום הכיפורים התגייסה הקרייף לסייע למדינת ישראל; היא ארגנה עצרות תמיכה בה ואספה כספים למענה. תמיכת הקרייף בישראל הובעה גם במהלך מלחמת לבנון הראשונה בשנת 1982, במהלך מלחמת המפרץ בשנת 1991, ובמהלך מלחמת לבנון השנייה בשנת 2006.¹⁵⁵ יחד עם זאת, באופן מסורתי, הקרייף נמנעת במתכוון מזיהוי פומבי עם זרם פוליטי כזה או אחר בישראל, ומגבה באופן עקרוני את עמדות ממשלת הנבחרת של ישראל ואת מעשיה. לאורך השנים תמכה המועצה בקידום תהליך השלום בין ישראל לבין שכנותיה, וראשיה נפגשו עם מספר מנהיגים ערבים כדי לסייע לקידום תהליך זה.

יחד עם זאת, מאז שנת 1967 הזדהתה הקרייף עם רעיון אחדות ירושלים תחת ריבונות ישראל. במפגשים שקיימו גורמים בהנהגת המועצה עם המועמדים לנשיאות צרפת, מאז ראשית שנות ה-80 של המאה הקודמת, הם הביעו את תמיכתם באחדות העיר ובהיותה פתוחה לבני כל הדתות תחת שלטון ישראל.¹⁵⁶ כאשר פתחה ממשלת ישראל בתהליך המדיני עם הפלסטינים, בשנת 1993, היא זכתה בתמיכת הקרייף ובעידודה. אולם, במקביל המשיכה המועצה לתמוך בשמירת ירושלים המאוחדת כבירת ישראל, אך, כידוע, סוגיית עתידה של העיר לא נדונה לעומק במשא ומתן בין ישראל לבין הפלסטינים עד שנת 2000. כיוון שעד לאותה שנה הביעו כל ראשי ממשלת ישראל מחויבות לשמור על ירושלים מאוחדת תחת ריבונות ישראלית, לא התעורר בקרב תומכי ישראל בקהילה היהודית בצרפת חשש ממשי לשינוי במעמדה המדיני של העיר. הצעותיו

¹⁵⁴ http://www.crif.org/?page=pgs/creation_fra (26.10.2009) – ”הקמת הקרייף” מתוך אתר הקרייף.

¹⁵⁵ http://www.crif.org/?page=section/membre&pg_beg=0 (27.10.2009) – רשימת הארגונים החברים בקרייף מתוך אתר הקרייף.

¹⁵⁶ http://www.crif.org/?page=pgs/solidarite_israel_fra (27.10.2009) – ”הסולידריות עם ישראל והתמיכה בתהליך השלום” מתוך אתר הקרייף; ריאיון עם ניקול גולדמן.

¹⁵⁶ http://www.crif.org/?page=pgs/solidarite_israel_fra (27.10.2009) – ”הסולידריות עם ישראל והתמיכה בתהליך השלום” מתוך אתר הקרייף; ריאיון עם ניקול גולדמן.

של אהוד ברק להנהגת הרשות הפלסטינית, בוועידת קמפ דייוויד, שכללו, כאמור, פשרה טריטוריאלית בירושלים, היו בגדר "שבירת טאבו" ולא התקבלו בברכה על ידי רוב יהדות צרפת או על ידי הקרי"ף. באופן לא מפתיע, הקרי"ף גם לא הביעה תמיכה בתוכניות "המפקד הלאומי" ו"יוזמת זינבה", שכללו, כאמור, הצעה להפיכת ירושלים לבירת שתי המדינות.¹⁵⁷

בחודש מאי 2009 ביקר משרד החוץ הצרפתי את קביעתו של ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, כי ירושלים כולה תיוותר לנצח תחת ריבונות ישראלית; המשרד הביע תמיכה בהפיכת העיר לבירת שתי המדינות.¹⁵⁸ פחות משנה קודם לכן הביע נשיא צרפת עצמו עמדה זו, במהלך נאומו בכנסת בעת ביקורו בישראל.¹⁵⁹ כמה ימים לאחר הצהרת משרד החוץ הצרפתי, פרסמה הקרי"ף הודעה לעיתונות, שבה נאמר כי על אף ההכרה בסמכותה של ממשלת ישראל הנבחרת לקבל החלטות שתקדמנה את תהליך השלום, יש להבטיח את המשך היותה של ירושלים בירתה המאוחדת של מדינת ישראל. ההודעה הצביעה על הקשר בן שלושת אלפי השנים בין העם היהודי לבין ירושלים, ועל כך שרק מאז איחודה מחדש של העיר, בעקבות מלחמת ששת הימים, מובטחת גישתם של בני שלוש הדתות למקומות הקדושים.¹⁶⁰

הקרי"ף העלתה מספר פעמים את סוגיית העברתה של שגרירות צרפת בישראל מתל אביב לירושלים באוזני הנשיא מיטראן ובאוזני הנשיא שיראק, אך העניין לא היה בראש מעייניה של המועצה. בהקשר זה יש לציין כי חשיבותו המעשית של קונסול צרפת בירושלים רבה מזו של שגריר צרפת בתל אביב, ולכן אין לתמוה על כך שלא הושקע מאמץ רב בשכנוע הממשל הצרפתי בהעברת השגרירות לירושלים.¹⁶¹

¹⁵⁷ http://www.crif.org/?page=pgs/solidarite_israel_fra (27.10.2009) – "הסולידריות עם ישראל והתמיכה בתהליך השלום" מתוך אתר הקרי"ף; ריאיון עם ניקול גולדמן; ריאיון עם Samuel Ghiles Meilhac.

¹⁵⁸ שירות "הארץ" ומזל מועלם, "משרד החוץ בצרפת נגד בנימין נתניהו: ירושלים תהיה בירתן של שתי המדינות", **הארץ**, 22.5.2009.

¹⁵⁹ אמנון מרנדה, "סרקוזי על האיום האיראני: ישראל לא לבד", *ynet*, 23.6.2008, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3559023,00.html> (27.10.2009)

¹⁶⁰ http://www.crif.org/?page=articles_display/detail&aid=15001&returnto=articles_display/list&artyd=9&tg_id=2 (25.10.2009) – הודעה לעיתונות מתוך אתר הקרי"ף שפורסמה ב-26.5.2009

¹⁶¹ ריאיון עם ניקול גולדמן.

”ציונה”

ארגון ”ציונה”, שהוקם מיד לאחר מלחמת ששת הימים, שם לו למטרה לפעול למען ביטחון הקהילה היהודית ומדינת ישראל. בישראל ייסד הארגון את מושב רמות מאיר, לפני כ-40 שנה. עתה תומך הארגון במאמצי ממשלת ישראל להבטיח שלום וביטחון לאזרחיה, ומאמין כי החברה הישראלית צריכה להוות מופת עבור האנושות כולה, על פי ערכי המוסר היהודיים. ארגון ”ציונה” תומך בקיום ירושלים כבירתה המאוחדת של מדינת ישראל וכמרכז הרוחני של העם היהודי.¹⁶²

”שלום עכשיו צרפת”

תנועת ”שלום עכשיו צרפת” הוקמה על מנת לקדם את פעולותיה של תנועת ”שלום עכשיו” הישראלית, ולגייס את דעת הקהל בצרפת, הכללית והיהודית, למען קידום רעיונותיה. התנועה בישראל, על שלוחותיה בעולם, שמה לה למטרה לפעול למען השגת הסדר שלום בין ישראל לבין הפלסטינים, שבמסגרתו תוקם מדינה פלסטינית לצד מדינת ישראל, וירושלים תחולק.

לשיטתה של ”שלום עכשיו צרפת”, הסכם שלום עם הפלסטינים יכלול פשרה טריטוריאלית בירושלים, שתהפוך לבירתן של שתי המדינות. לא בכדי הביעה התנועה תמיכה בתוכניות ”המפקד הלאומי” ו”יוזמת זינבה”, שכללו הצעה לחלוקת הריבונות בירושלים בין ישראל לבין הפלסטינים, ושנדחו על ידי ארגונים יהודיים אחרים.¹⁶³ בשנים האחרונות ארגנה ”שלום עכשיו צרפת” פעילויות רבות, שנועדו לקדם את התמיכה בשתי היוזמות המדיניות: היא ארגנה הפגנה גדולה בפריז, דאגה לפרסום עצומה למען תמיכה ברעיון ”שתי מדינות לשני עמים”, ארגנה מפגשים עם גורמים ישראליים ופלסטיניים הקשורים ליוזמות השלום, ועוד.¹⁶⁴ ביולי 2009, שבועות ספורים לאחר שהקרייף פרסמה את ההודעה לעיתונות המסתייגת מחלוקת ירושלים במסגרת הסדר מדיני עם הפלסטינים, הגיבה תנועת ”שלום עכשיו צרפת” בהודעה משלה. בהודעה זו נטען, בין

¹⁶² <http://www.siona.fr/histoire.php?PHPSESSID=678980e978d8a1c0d72501e0509f2b75> (27.10.2009) – תולדות ”ציונה” מתוך אתר ”ציונה”.

¹⁶³ <http://www.lapaixmaintenant.org/article421> (28.10.2009) – ”מי אנחנו” מתוך אתר ”שלום עכשיו” בצרפת.

¹⁶⁴ דוגמאות למספר פעילויות שארגנה התנועה מופיעות בקישורים הבאים באתר התנועה:

<http://www.lapaixmaintenant.org/communique2> (28.10.2009)

<http://www.lapaixmaintenant.org/communique618> (28.10.2009)

<http://www.lapaixmaintenant.org/communique699> (28.10.2009)

השאר, כי הקרייף חרגה מתפקידה הייצוגי, בכך שהביעה עמדה המזוהה עם צד פוליטי מסוים בישראל ויצרה רושם מוטעה, ולפיו כל יהודי צרפת שוללים את חלוקתה של ירושלים.¹⁶⁵

”חוג ברנאר לזר (Cercle Bernard Lazare)”

זהו ארגון יהודי שמאלני חילוני צרפתי, המורכב למעשה משני חוגים המשתפים ביניהם פעולה: ארגון אחד בפריז (הוקם בשנות ה-50 של המאה הקודמת) וארגון אחד בגרנובל (הוקם בשנות ה-70 של המאה העשרים). בעבר החזיקו שני החוגים בתפיסת עולם מרקסיסטית, אך כיום הם מגדירים את עצמם כסוציאל-דמוקרטיים. פעילותם כוללת ארגון של אירועי תרבות יהודית (כנסים, פסטיבלים, חוגים ועוד) ופרסום כתבי עת העוסקים בנושאי התרבות.¹⁶⁶ החוגים פועלים גם במישור הפוליטי: הם תומכים במדינת ישראל ומעורבים במאבק נגד האנטישמיות ולמען השלום במזרח התיכון.

אך החוגים מצדדים בפשרה טריטוריאלית לגבי ירושלים, ובהפיכתה לבירת שתי המדינות – ישראל והמדינה הפלסטינית המיועדת. זאת תוך הבטחת חופש התנועה בין שני חלקי העיר ואף הגדלת תחום השיפוט הכולל שלה. תפיסת עולמם המדינית של החוגים הנחתה אותם לתמוך ב”יוזמת זינבה”, ואף לשתף פעולה עם ”שלום עכשיו” בעריכת אירועים לקידום היוזמה. בישראל מקיימים החוגים קשר עם חוגי שמאל: בעבר הם קיימו קשרים עם ”השומר הצעיר” ומפ”ס, וכיום הם מקיימים קשרים עם מפלגת מר”צ, שכידוע תומכת גם היא ב”יוזמת זינבה”.¹⁶⁷

¹⁶⁵ http://www.lapaixmaintenant.org/communique1949 (28.10.2009) – הודעה לעיתונות על אודות

”הקרייף וירושלים”

¹⁶⁶ http://www.bernardlazare.org/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=5 (28.10.2009)

http://www.cbl-grenoble.org/ – ”מי אנחנו?” באתר ”חוג ברנאר לזר” בפריז; http://www.cbl-grenoble.org/ (29.10.2009) – עמוד הבית של אתר ”חוג ברנאר לזר” בגרנובל; ריאיון עם David Fuchs, מזכ”ל ”חוג

ברנאר לזר” בפריז, 13.11.2009.

¹⁶⁷ http://www.bernardlazare.org/index.php?option=com_content&view=article&id=6&Itemid=5 (28.10.2009);

http://www.cbl-grenoble.org/ (29.10.2009);

http://www.cbl-grenoble.org/2004/genevedebat.php#cr (29.10.2009) – פרוטוקול דיון ציבורי

ב”יוזמת זינבה” שנערך בגרנובל בינואר 2004; ריאיון עם David Fuchs.

”ההתאחדות היהודית הצרפתית למען השלום (Union Juive Française) ”(pour la Paix – UJFP)

”ההתאחדות היהודית הצרפתית למען השלום” נוסדה בשנת 1994. ההתאחדות מבקשת לפעול לסיום שליטתה של מדינת ישראל על העם הפלסטיני, ולהקמת מדינה פלסטינית עצמאית לצד מדינת ישראל. ההתאחדות מביעה תקווה כי בין שתי המדינות ישררו יחסי שלום ושיתוף פעולה. בהתאם לתפיסה הכללית שלה, לגבי הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ההתאחדות תומכת בחלוקת ירושלים במסגרת הסדר מדיני כולל בין ישראל והפלסטינים. ההתאחדות ראתה בחיוב חלקים מסוימים ב”יוזמת ז'נבה”, לרבות חלוקת ירושלים, אך מתחה ביקורת על מספר ליקויים שהיא מצאה בהצעה.¹⁶⁸

¹⁶⁸ http://www.ujfp.org/modules/news/index.php?storytopic=13 (27.10.2009) — מגילת ”ההתאחדות היהודית הצרפתית למען השלום” באתר ההתאחדות;
http://209.85.135.132/search?q=cache:kFiIBdkyPPsJ:www.france-palestine.org/article135.html+union+juive+pour+la+paix+le+pacte+de+geneve&cd=1&hl=iw&ct=clnk (28.10.2009) — הודעה לעיתונות של ”ההתאחדות היהודית הצרפתית למען השלום” על אודות ”יוזמת ז'נבה” באתר ”אגודת-הסולידריות צרפת-פלסטיין”.

פרק ו'. יחס יהדות קנדה וארגוניה לירושלים

יהדות קנדה היא הרביעית בגודלה בין הקהילות היהודיות בעולם. בקנדה חיים כיום כ-400,000 יהודים, כולל ישראלים רבים. הקהילה היהודית בקנדה משולבת היטב בחברה הקנדית, והיא תרמה ותורמת הרבה לתרבות הקנדית ולכלכלתה. לאחרונה הפכה הקהילה להיות יותר חילונית, והיא אימצה את הגישה הקנדית הכוללנית בדבר רב-תרבותיות. אבל ראוי לציין כי הגישה הזו מאבדת מעוצמתה בשנים האחרונות.

בראשית המאה ה-21, יהדות קנדה היא קהילה מגוונת מבחינת הזהות של חבריה. כ-40% מהם מגדירים את עצמם אורתודוקסים, 40% נוספים מסורתיים וכ-20% רפורמים. לפיכך, שיעור נישואי התערובת בקנדה נמוך מאשר בקרב יהדות ארצות הברית. בשנים 1990-2000 גדלה יהדות קנדה ב-15%, בעיקר עקב הגירה מחבר המדינות העצמאיות (ברית המועצות לשעבר) ומישראל. התרבות היהודית נשמרת עתה הן על ידי יהודים דתיים והן על ידי יהודים חילוניים. הקהילה הרפורמית קטנה, ואיננה מרכזית כמו בארצות הברית. למעשה, מבחינה ארגונית הקהילה היהודית מחולקת בעיקר בין ספרדים ואשכנזים.

הקהילה היהודית בקנדה תמכה בתנועה הציונית וברעיונות הציוניים החל מראשית המאה ה-20. כבר באותה תקופה הוקמה שם "הפדרציה של החברות הציוניות של קנדה", שהתחילה להזרים כספים לא מעטים לארץ-ישראל, כולל לירושלים. מאז 1948 המשיכו רבים מבני יהדות קנדה לקיים קשרים הדוקים מאוד עם מדינת ישראל, ולהתעניין במתרחש בירושלים. הדברים באים לידי ביטוי באמונה של רוב יהודי קנדה כי ישראל חשובה ליהדותם ולקיומם כקהילה מאוחדת. כ-80% מיהודי קנדה מצהירים כי אם ישראל תיפגע, תהיה זו בחזקת טרגדיה אישית שלהם. שלא כמו חברי קהילות יהודיות אחרות, רוב יהודי קנדה מגלים עניין מתמשך במתרחש במדינת ישראל, ומודעים למה שקורה בה הלכה למעשה. הסקרים השונים מעידים כי מבחינה זו, אין הבדלים גדולים בין יהודים מבוגרים וזקנים ובין צעירים החברים בקהילה. מספר המבקרים בישראל ובירושלים גם הוא גדול בהשוואה לביקורים של חברי קהילות יהודיות במדינות אחרות. הדבר הזה לא מפתיע, כיוון שיותר ממחצית ילדי הקהילה לומדים בבתי ספר יהודיים. יהודים-קנדים מהגרים לישראל, אבל המספרים אינם גדולים מאוד. מבחינה פוליטית, הקשרים עם ישראל מתבצעים בעיקר על ידי "ועד קנדה-ישראל". החל משנת 2003

פעילה מאוד בתחום הזה גם "המועצה הקנדית לתמיכה בישראל וביהודים" (Canadian Council for Israel and Jewish Advocacy).

מידת התמיכה באחדותה של ירושלים כבירת ישראל, בקרב יהודי קנדה, גבוהה למדי.¹⁶⁹ כמה וכמה ארגונים יהודיים-קנדיים נאבקו מבחינה פוליטית עם הממשלה הקנדית גם בקשר לירושלים. מאז 1948 סירבה ממשלת קנדה להכיר בירושלים כבירת ישראל. וברוח זו, כמו מדינות אחרות, קנדה קבעה את מקום מושבה של השגרירות הקנדית בתל אביב. עמדת הממשלה הקנדית דאז הייתה שצריך לכפות את בנאום ירושלים, בראש ובראשונה כדי להגן על המקומות הקדושים בעיר. ממשלת קנדה גם לא מחתה על מעשי ממלכת ירדן בעיר העתיקה, לאחר מלחמת העצמאות ועד מלחמת 1967, כולל סירובה של ירדן למלא אחרי התחייבותה לאפשר ליהודים נגישות למקומות הקדושים, והימנעות ירדן מלאבטח כהלכה את המקומות האלה. על כל הדברים האלה מחו יהודי קנדה.

מאז איחוד ירושלים, אחרי מלחמת 1967, ממשלת קנדה תמכה בהחלטות העצרת הכללית של האו"ם, כי סיפוחה של ירושלים לישראל היה בלתי חוקי, וקראה לישראל להימנע מכל פעולה שתפגע בסטטוס קוו בעיר. קנדה אסרה על נציגיה להשתתף באירועים בירושלים שאורגנו על ידי ממשלות ישראל. מגבלות כאלה לא הוטלו על מגעים עם הפלסטינים. העמדה העכשווית של ממשלת קנדה היא בלתי עקבית. הממשלה הקנדית קוראת להשגת הסכם כתוצאה ממשא ומתן בין ישראל והפלסטינים, אך היא איננה מכירה באפשרות של ניהול משא ומתן בדבר מעמדה של ירושלים. כמה ארגונים יהודיים ניסו משכבר הימים, ומנסים גם עתה, לשנות את מדיניות הממשלה הקנדית כלפי סוגיה זו. אולם יש יהודים לא מעטים שאינם תומכים בניסיונות אלה, ותובעים להבטיח את זכותם של הפלסטינים בעיר המזרחית.

ביטוי מיוחד של מעורבות יהדות קנדה בירושלים יש במיזם "מסע ישראלי". המיזם נועד לסייע לצעירים יהודים ישראלים, בגיל בית ספר תיכון, לגבש את זהותם היהודית, הישראלית והציונית. זאת באמצעות מסע בן שבוע ברחבי ישראל, שכולל התמודדות עם סוגיות שונות בחיי הפרט, העם והמדינה. לקראת סוף המסע מגיעים המשתתפים לירושלים, שרבים מהם לא ביקרו בה קודם לכן. המסע הוא פרי שיתוף פעולה של משרד החינוך הישראלי ותנועת "מבראשית".¹⁷⁰

¹⁶⁹ ריאיון עם סגן השר וחבר הכנסת דניאל איילון; ריאיון עם שמואל בן-שמואל.

¹⁷⁰ <http://www.mibereshit.org/bereshit.aspx?sec=77765> (29.10.2009) – "מסע ישראלי מבראשית", באתר תנועת "מבראשית"; ריאיון עם חבר הכנסת זאב בילסקי.

”הקונגרס היהודי הקנדי (Canadian Jewish Congress)”

”הקונגרס היהודי הקנדי” הוא אחד הארגונים היהודיים המרכזיים בקנדה. גם אם הוא מתחרה לעתים קרובות עם ארגונים אחרים, כמו ”בני ברית”, הוא שומר על מעמדו המרכזי. הקונגרס התנסה ברפורמה ארגונית בשנת 2007, ועתה הוא מורכב מחברים אינדיווידואלים ולא מארגונים יהודיים כמו בעבר. הארגון קשור עם הקונגרס היהודי העולמי. ראשי הקונגרס היהודי הקנדי נבחרים, והארגון מייצג את הקהילה. כמו כן הוא פועל לרווחתם של יהודי ישראל. הארגון הפגין ומפגין גישה פוליטית ליברלית ברורה.

בראשית המאה ה-20 תמך הארגון במדיניות הציונית ובהצהרת בלפור. עד אמצע שנות ה-30 של המאה ה-20 לא היה הארגון פעיל מאוד, אך עם התעוררות האנטישמיות באירופה הוא חידש את פעולותיו, אם כי לא בהצלחה יתרה. זאת בגין הגישה הבלתי אוהדת של הממשל הקנדי דאז. בתקופת התפרצות המלחמה הקרה, בשנת 1951, הארגון הוציא משורותיו ארגונים יהודיים בעלי נטיות שמאלניות. יחד עם זאת, הארגון שמר על קשריו עם ישראל ועל אהדתו למדינה לאורך שנים. הדבר הגביר את המתחים בין הארגון לבין הממשלה הקנדית. וכך, לדוגמה, במלחמת לבנון הראשונה, בשנת 1982, נזף ראש ממשלת קנדה בפומבי בארגון בשל תמיכתו המתמשכת בעמדות מדינת ישראל ובמעשיה, כולל בירושלים.

בשנים האחרונות ביקרו יהודים שונים את עמדות הארגון ופעולותיו, ואת ”ועד קנדה-ישראל”, שהוא הנציג הבכיר של יהדות קנדה בנושאי ישראל וירושלים. המבקרים טענו כי הקונגרס והוועד אינם מייצגים את הקהילה היהודית הקנדית, ומחו על כך שהקונגרס מתמקד בהגנה על ממשלת ישראל ועל מדיניותה, למרות חילוקי הדעות בקהילה היהודית בקנדה בדבר עמדותיה ופעולותיה השונות של ישראל, בעיקר בגדה ובירושלים. כמו כן, נאמר על הארגון שאיננו משקף את דעותיהם של יהודים רבים בקנדה, בייחוד אלה המציבים שאלות קשות לגבי עמדתה של ישראל בסוגיה הפלסטינית. עוד נטען כלפי הארגון כי הוא הפך לציוני יותר מדי, וכי אינו מתיר או מעודד דיון על הנושאים האחרים העומדים בראש מעייניהם של יהודי קנדה.

הארגון תומך בהמשכיות ובדקדקנות בעמדותיהן של ממשלות ישראל, כולל בסוגיית ירושלים. אחד הביטויים לזיקת הארגון לירושלים ניתן למצוא בעריכת אירוע חגיגי בבית כנסת בטורונטו, לציון 40 שנה לאיחוד העיר, בחסות משותפת עם ”ועד קנדה-ישראל”, ”המגבית היהודית המאוחדת” (הפדרציות) והקרן לירושלים.¹⁷¹

¹⁷¹ http://www.cicweb.ca/jerusalem_40/index.cfm (6.1.2009) – דיווח על האירוע באתר של ”ועד קנדה-ישראל”.

”ועד קנדה-ישראל (The Canada-Israel Committee – CIC)“

”ועד קנדה-ישראל“, לפי פרסומיו, הוא ”הנציג הרשמי של הקהילה היהודית בקנדה בכל האמור לגבי יחסי קנדה-ישראל“. מטרת הארגון לקדם את ההבנה ההדדית בין החברה הקנדית לבין החברה הישראלית. זהו ארגון בלתי מפלגתי וללא פניות פוליטיות מובהקות, ארגון התנדבותי ללא מטרת רווח, הנהנה מסיוע ומתמיכה של יהודים-קנדים מכל קצות הקשת החברתית והפוליטית. כדי לקדם את הידידות בין קנדה וישראל, הארגון מתאם את עמדותיו עם הממשלה הקנדית, עם אמצעי התקשורת ועם האקדמיה. הארגון מציג לפני הגורמים האלה ניתוח של עניינים הקשורים למדיניות הציבורית. הארגון מארגן מפגשים וסיורים של אישים כאלה בישראל ובשטחים הפלסטיניים.

בהזדמנויות רבות דחה ”ועד קנדה-ישראל“ מכול וכול את ההאשמות כי ישראל היא מדינת אפרטהייד, שהוטחו בה בגלל שליטתה בשטחים ובירושלים המאוחדת. אחת ההזדמנויות שבהן הביע הוועד את עמדתו בדבר הסכסוך הישראלי-פלסטיני, ביתר פירוט, הייתה בתגובה לנאום ראש הממשלה לשעבר, אהוד אולמרט, שבו הודיע כי הוא ”מושיט את ידה של ישראל לשלום עם הפלסטינים“. הוועד קרא לקנדים לתמוך בהצהרה הזו של ראש הממשלה הישראלי כי ישראל מקבלת את התפיסה של שתי מדינות שתחיינה זו לצד זו בשלום, וכי היא מוכנה לקחת על עצמה סיכונים, כולל ויתורים טריטוריאליים פלסטיניים, ואף חלוקה מחדש של ירושלים – עניין חשוב מנקודת ראותם של חברי הארגון.

בארגון הזה פעילה קבוצת רבנים התומכת בשמירה על אחדותה של ירושלים, ומתנגדת לחלוקתה מחדש. בנוסף, כאמור לעיל, מבטא הוועד את זיקתו לירושלים באמצעות עריכת אירועים הקשורים לעיר, כמו ציון 40 שנה לאיחודה.

”המועצה הקנדית לתמיכה בישראל וביהודים (The Canadian Council for Israel and Jewish Advocacy – CIJA)“

”המועצה הקנדית לתמיכה בישראל וביהודים“ הוקמה בשנת 2004 כגוף הסברה למען ישראל, והיא מתאמת בין כמה ארגונים יהודיים-קנדיים, כמו ”ועד קנדה-ישראל“, ”הקונגרס היהודי הקנדי“ ו”המגבית היהודית המאוחדת“. מאמצי ההסברה והשתדלנות כוונו כלפי ראש ממשלת קנדה, פוליטיקאים אחרים, וכן פקידים ומנהיגים קנדים שונים. זהו ארגון פרו-ישראלי מובהק, התומך בעמדות ממשלות ישראל, כולל עמדות הממשלה הישראלית לגבי פתרון הסכסוך ובעיית ירושלים.

”בני ברית קנדה”

ארגון ”בני ברית קנדה” הוא חלק מארגון ”בני ברית” העולמי. לפי הצהרות הארגון, תמיד התקיימו יחסים עמוקים בין ”בני ברית קנדה” לבין ישראל. הוועד לענייני ציבור של ”בני ברית קנדה” עסוק בחיזוק הקשרים האלה, במקביל למימוש הבנה עמוקה יותר וסיוע רב יותר מחוגים רחבים יותר בחברה הקנדית. אחת הדרכים שהארגון נוקט בהן היא עריכת דיאלוגים יהודיים-נוצריים בנושאים אלה. במסגרת זו מנסים חברי ”בני ברית קנדה” לשפר את יחסי קנדה-ישראל, ולשפר את תדמיתה של ישראל. לשם כך הם מקיימים מגעים שוטפים עם משרד החוץ הקנדי, בכוונה להבטיח קווים פתוחים של תקשורת בין הקהילה היהודית לבין הממשלה. במסגרת זו הם גם מקיימים סמינרים ומפגשים משותפים לפוליטיקאים ולפקידי הממשלה. ארגון ”בני ברית קנדה” מארגן משלחות לישראל שבהן משתתפים יהודים-קנדים, וכן נוצרים וחברי קבוצות אתניות ולאומיות אחרות. הקשרים של הארגון עם ארגונים נוצריים תורמים להבנה טובה יותר של היהדות, הצינונות וישראל, ואיזומי הטרור בעולם, בקרב הנוצרים.

עמדת חברי הארגון כלפי סוגיית ירושלים אינה מקובעת, והם מצהירים כי יתמכו בכל מה שממשלת ישראל תחליט. בדומה ל”ארגון ציוני אמריקה”, גם ארגון ”בני ברית קנדה” היה מעורב לפני שנים מספר במאבק משפטי, שלא צלח, למען רישומו של אזרח קנדי כיליד ”ירושלים, ישראל” בדרכונו, במקום ”ירושלים, ירושלים”.¹⁷²

”קונגרס הארגונים היהודיים החילוניים (The Congress of Secular Jewish Organizations – CSJO)”

”קונגרס הארגונים היהודיים החילוניים” הוא ארגון המורכב מכמה ארגונים עצמאיים המקדמים את הגישה החילונית בדבר מקורות היהדות. חברי הארגון שמים דגש מיוחד על התרבות ועל האתיקה של הלאום היהודי, ולא דווקא על הדת היהודית. בעבור חברי הארגון הזה, הישרדות הלאום היהודי היא הדבר החשוב ביותר. לדעתם, המסורת של צדק חברתי והומניזם היא הבסיס להבטחת ההמשכיות של העם היהודי. כארגון יהודי חילוני מובהק, חבריו מדגישים את הגורמים ההיסטוריים, התרבותיים והאתיים של היהדות, וזאת במאמץ ליצור זהות שהיא רלוונטית לחיים העכשוויים של היהודים. הם מדגישים את הצורך בסולידריות של הלאום היהודי, על כל אמונותיו והשקפותיו.

¹⁷² Itamar Eichner, "Canada court: Jerusalem not Israel's capital", *YNET*, 5.7.2008
<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3247834,00.html> (7.1.2010)

הארגון מביע תקווה ששלוש יבוא למזרח התיכון ולישראל, שבה חי חלק גדול וחיוני מהעם היהודי. הארגון תומך בחלוקת ירושלים.¹⁷³

”קולות יהודיים עצמאיים בקנדה (Independent Jewish Voices) “(Canada – IJVC)

ארגון ”קולות יהודיים עצמאיים בקנדה”, שהיה ידוע בעבר כ”איחוד של היהודים הקנדים האכפתיים” (The Alliance of Concerned Jewish Canadians), הוא ארגון של יהודים ביקורתיים כלפי המדיניות של ממשלות ישראל, בייחוד בקשר לסוגיה הפלסטינית. הארגון שינה את שמו אחרי כינוס כלל-קנדי בשנת 2008. אחת ממטרות הארגון היא לעורר דיון פתוח בעם היהודי, בנושאים שונים, כולל מעמדה של ישראל בעם היהודי, פתרון הסכסוך הישראלי-ערבי ושאלת ירושלים.

הארגון טוען כי ישראל שוגה כאשר היא תובעת את הזכות לדבר בשם האומה היהודית כולה ברחבי העולם. הארגון הגדיר את ישראל כמדינת אפרטהייד, כחברה מסוגרת, וכחברה המושפעת מרגשות איסלאמופוביים. הארגון מתנגד לכיבוש הישראלי שהחל ב-1967, ותובע מישראל לסגת מהשטחים ולהתיר לכל הפלסטינים שאיבדו את בתיהם במשך 60 השנים האחרונות לקבלם בחזרה.

מטרות הארגון הן: ליצור עבור יהודי קנדה חלופה של ארגון הפועל למען שלום וצדק; לאתגר את השקפות יהודי קנדה בדבר המזרח התיכון; לפתוח ולקיים ויכוח בדבר פעולות הממשלה והצבא הישראליים; לתמוך בזכות הקנדים כולם לדון במדיניות הישראלית, ללא חשש שיאשימו אותם באנטישמיות; למנף מגעים עם מוסלמים בקנדה, כדי להוכיח קבל עם ועדה שהיהודים והמוסלמים יכולים לשתף פעולה למען השגת שלום; להתנגד למלחמות תוקפניות; לפעול בשיתוף פעולה עם תנועות השלום ומתנגדי המלחמה בישראל.

ביוני 2009 הפך הארגון להיות ראשון הארגונים היהודיים שהצטרף למסע עולמי התומך בקריאת הפלסטינים להטיל חרם וסנקציות על ישראל, עד שזו תכיר בזכותם של הפלסטינים להגדרה עצמית על פי החוק הבינלאומי, כולל זכותם של הפלסטינים לשוב לירושלים וליישוביהם ולבתיהם ולקבל בחזרה את רכושם שאבד להם, על פי החלטת האו"ם. הארגון קרא לממשלת קנדה להטיל סנקציות על ישראל. בהקשר הזה קרא הארגון גם להחרים את הלובי הישראלי, ולמנוע ממנו להשפיע על מדיניות ממשלת קנדה. הטיעון היה כי רוב היהודים הם יותר ליברלים מהלובי הפרו-ישראלי. מהדברים הללו מובן כי הארגון תומך לחלוטין בחלוקתה מחדש של ירושלים.

¹⁷³ <http://www.csjo.org/index.html> (7.1.2010) – אתר ”הקונגרס של הארגונים היהודיים החילוניים”.

“לא בשמנו (Not In Our Name)”

ארגון “לא בשמנו” הוקם בשנת 2006, וחבריו הם יהודים-קנדים המתנגדים למיליטנטיות הישראלית, ולגזל אדמות מפלסטינים, הנמשך, לדעתם, מאז 1948. חברי הארגון דוחים את מה שהם מכנים “משטר האפרטהייד בישראל”, ואת מה שהם מעריכים כחוקי הגזעניים של המשטר הישראלי, המקבעים זכויות-יתר ליהודים אך מדירים את הלא-יהודים, ובעיקר את הפלסטינים, מאזרחות מלאה ושווה בישראל ובירושלים. הם מתנגדים לחוק השבות, המציע אזרחות מלאה במדינת ישראל לכל יהודי בעולם, בעוד שהחוק הישראלי מונע אזרחות מהפלסטינים תושבי השטחים. חברי הארגון מתייחסים אל הפלסטינים כילידי הארץ המקוריים אשר אולצו לחיות כפליטים, ותומכים בזכותם לשוב לאדמותיהם שנגזלו מהם על ידי ישראל, תוך מתן פיצוי מלא בהתאם לחוק הבינלאומי, כולל בירושלים. הם גם תומכים בהקמת מדינה דמוקרטית וחילונית, אשר לא תחוקק חוקים גזעניים, ואשר תבטיח חיי שיתוף פעולה מלאים ליהודים וערבים.¹⁷⁴

חברי הארגון מוסיפים כי היהודים, בדיוק כמו כל בני דת אחרת, אינם קבוצה הומוגנית, ואין כל יסוד לטענה כאילו גישת כל היהודים כלפי מדינת ישראל וירושלים אחידה. הם מתנגדים לטענתם של ארגונים מבוססים כלכלית, כמו “בני ברית”, “הקונגרס היהודי הקנדי”, “הוועד היהודי המדיני”, “ועד קנדה-ישראל” ו”ידידי מרכז ויזנטל” – כולם ארגונים פרו-ציוניים, המגינים בעיקר על מדיניותה של ישראל – טענה שלפיה דווקא ארגונים אלה מייצגים נאמנה את הקהילה היהודית בקנדה. לדעת חברי הארגון, ישראל היא ישות פוליטית בלבד, ואינה חלק מהדת היהודית. לדעתם, ארגונים ואישים ציוניים בחרו ובוחרים להסית נגד המתנגדים למדיניות הישראלית, על מנת להשתיק דיון דמוקרטי ופתוח. הסתה זאת עומדת בניגוד מוחלט לעקרון חופש הדיבור, ונועדה ליצור דה-לגיטימציה לתומכי המאבק למען הפלסטינים ולמען זכויות אדם.¹⁷⁵ הם מביעים תמיכה ב-170 ארגונים פלסטיניים הקוראים לסולידריות נגד מלחמותיה של ישראל, ונגד הכיבוש של הגדה וירושלים, קריאה הנתמכת גם על ידי ארגונים ישראליים לזכויות אדם. הם גם מביעים את תמיכתם בקריאה לחרם בינלאומי מקיף על ישראל. הם דורשים שישראל וקנדה תצייתנה לחוק הבינלאומי ותכבדנה את זכויות האדם. כמובן שגם הארגון הזה בעד חלוקת ירושלים.¹⁷⁶

¹⁷⁴ <http://www.nion.ca/nion-statement-hebrew.htm> (7.1.2010) – הצהרת כוונותיו של ארגון “לא

בשמנו” באתר “לא בשמנו”.

¹⁷⁵ ש.ם

¹⁷⁶ ש.ם

פרק ז'. יחס יהדות אוסטרליה וארגוניה לירושלים

יהודים רבים באוסטרליה מקיימים קשרים הדוקים עם ישראל ועם ישראלים. למרות עליות ומורדות מסוימים ביחסי הקהילה היהודית-אוסטרלית עם ישראל, זוהי קהילה שבעיקרו של דבר מרבית חבריה עדיין אוהדים מובהקים של ישראל.¹⁷⁷

ביסודו של דבר, הקהילה היהודית באוסטרליה מזוהה היטב עם התנועה הציונית. ואכן, 80% מחברי הקהילה מגדירים את עצמם כציונים. באופן כללי, זוהי גם קהילה שמרנית, שבאופן בסיסי מקבלת את עמדות הממשלה הישראלית ותומכת במדיניותה בכל התחומים, כולל בשאלת ירושלים. בראשית המאה ה-21, מספר הקבוצות השמאלניות ומספרי חבריהן קטן בהרבה ממספרן וממספר חבריהן לפני שלושה עשורים. מספר השומרים על קשר עם ישראל, ומספר המבקרים בה, הוא רב בקרב חברי הקהילה הזו.

עתה חיים באוסטרליה כ-150,000 יהודים, כולל ישראלים לא מעטים שהיגרו לאוסטרליה. לעתים מתרחשות שם התפרצויות של אנטישמיות, בייחוד כאשר גוברת המתנחות בתחומי ישראל, הגדה וירושלים, אבל לכך אין השפעה רבה על חיי היהודים והשתלבותם באוסטרליה.

לקשר עם ישראל וירושלים יש מקום מיוחד בלבם ובגישתם המעשית של רבים מיהודי אוסטרליה. הדבר מתבטא היטב בשיעורי ההגירה לישראל – 10% מכל יהודי אוסטרליה מביעים את רצונם להגר לישראל; הדבר מתבטא גם במספרי המבקרים בישראל – 73% מכל יהודי אוסטרליה ביקרו בישראל, ורבים מהם באים לישראל כדי לבקר את קרוביהם החיים בה. הקשר עם ישראל מתבטא גם בתחומים נוספים, כגון גיוס כספים עבור ישראל, חינוך ציוני, ופעולות של תנועות נוער רבות המאוגדות במועצה של צעירי הציונות האוסטרלית.

בתקופה הפוסט-ציונית העכשווית, יש המעריכים את הקהילה היהודית האוסטרלית כקהילה האחרונה שבה קיימת הגישה הציונית המסורתית, המתבטאת הן ביחס לישראל והן ביחס לבעיות מקומיות של הקהילה, כמו חינוך ופעולות בקרב הנוער. קהילה זו

Levi, J., and F. Bergman, *Australian Genesis*. 2nd ed., Melbourne University Press 2001; ¹⁷⁷ Rutland, S., *Edge of the Diaspora*. 2nd rev. edn, Sydney, Brandl & Schlesinger, 1997; Rutland, S., "Identity with Israel from Afar: The Australian Story," in Ben Moshe, D., and Z. Segev, eds. *Op.Cit.*

מתאפיינת בתופעה נוספת שאיננה שגרתית בקהילות היהודיות השונות בעולם – דווקא הצעירים בקהילה קשורים היטב לישראל ומבקרים בה.

לשם מימוש הקשרים האלה קיימת באוסטרליה שורה ארוכה של ארגונים ציוניים ופרו-ישראליים, ובהם: "הפדרציה הציונית של אוסטרליה"; "המועצה הציונית של אוסטרליה" (Zionist Council of Australia); "המועצה האקזקוטיבית של יהודי אוסטרליה"; "מועצת הקהילה היהודית של ויקטוריה"; ויצ"ו; וכן ארגונים לגיוס כספים פעילים – קרן קיימת וקרן היסוד.

במשך שנים רבות נקטה הנהגת הקהילה היהודית באוסטרליה עמדה ולפיה בגין הסיכונים הביטחוניים הניצבים בפני ישראל אין יהודים המתגוררים מחוץ לישראל רשאים להתערב במדיניות ממשלות ישראל. מצד שני, מנהיגי יהדות אוסטרליה ניסו, ולעתים גם הצליחו, להשפיע על מדיניותה של ממשלת אוסטרליה בקשר לציונות ולישראל. כך, לדוגמה, בשנת 1986 הם שכנעו את ממשלת אוסטרליה לתבוע את שינוי החלטת האו"ם בדבר "ציונות היא גזענות". דוגמה נוספת היא ההשפעה על עמדת הממשלה האוסטרלית בעניין גדר הפרדה. ממשלת אוסטרליה אימצה את גישת אי-ההתנגדות להקמת הגדר, אם כי תבעה שתוקם בתוואי הקו הירוק.

אולם, לאחר מלחמת לבנון הראשונה התחיל תהליך חדש. העמדה הציונית הפרו-ישראלית המסורתית המובהקת, של קהילת יהודי אוסטרליה, זכתה להתנגדות מצד ארגוני שמאל יהודיים שם, כמו "דרכים לשלום" (Paths to Peace) ו"נשים בשחור". ארגונים אלה, הקשורים לארגוני שמאל בישראל, ביקרו את מדיניות ממשלות ישראל, ובייחוד את מדיניות ממשלות "קדימה" ו"הליכוד", בדבר פתרון הסכסוך הישראלי-ערבי ובעיית ירושלים. לעומת זאת, חוגים יהודיים ימניים וחרדיים התנגדו לנסיגה מרצועת עזה. לפיכך, גם הדעות בדבר עתידה של ירושלים הן חלוקות עתה בקהילה היהודית באוסטרליה, בין ימין לבין שמאל פוליטי, ובין חילוניים לבין דתיים.

"המועצה האקזקוטיבית של יהודי אוסטרליה (Executive Council of Australian Jewry)"

"המועצה האקזקוטיבית של יהודי אוסטרליה" היא הארגון המרכזי בקהילה היהודית באוסטרליה. מצע הארגון, שאושר בשנת 2008, קובע כי המועצה מקדמת בברכה את מאמציהן של ממשלות ישראל השונות להביא לידי הסכם של שלום צודק ומתמיד ולפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי; הארגון מאשר מחדש את הסולידריות הרחבה והבלתי-

מעוררת עם ישראל ויהודיה; והארגון קורא לכל יהודי אוסטרליה, באורח אינדיבידואלי וקהילתי, לבקר בישראל ולקיים אירועים בה. המועצה מכירה במרכזיות ההיסטורית, הדתית והתרבותית של ירושלים בעבור היהודים והיהדות; המועצה מדגישה את הצורך בנגישות חופשית של היהודים לכל האתרים הדתיים בירושלים, ובייחוד בהר הבית; היא קוראת לממשלת אוסטרליה להכיר בריבונות ישראל על ירושלים, ולהעביר את שגרירות אוסטרליה לירושלים.¹⁷⁸

“הפדרציה הציונית של אוסטרליה (Zionist Federation of Australia)”

“הפדרציה הציונית של אוסטרליה” פרסמה לאחר מלחמת ששת הימים, בשנת 1967, מסמך מיוחד בקשר למעמד ירושלים – “תוכנית ירושלים”. הפדרציה פתחה את המסמך באזכור הרקע הציוני של יהודי אוסטרליה. בהקשר הזה טענה הפדרציה כי המטרות הציוניות, שנוסחו על ידי הרצל בקונגרס הציוני הראשון, נוסחו מחדש ושונו בהתאם להתפתחויות. בשנת 2004 תוקנה התוכנית הזו, ונקבע בה כי הציונות, התנועה לשחרור לאומי של העם היהודי, הביאה להקמת מדינת ישראל; כי התנועה הציונית באוסטרליה רואה במדינת ישראל היהודית, הציונית הדמוקרטית והבטוחה, ביטוי לאחריות הקולקטיבית של העם היהודי להמשכיותה ולעתידה. לפי גישת הפדרציה, היסוד הראשון של הציונות הוא אחדות העם היהודי, הקשר שלו למולדת ההיסטורית בארץ-ישראל, ומרכזיותה של מדינת ישראל וירושלים בחיי העם היהודי כולו.

“מועצת הקהילה היהודית של ויקטוריה (Jewish Community Council of Victoria)”

“מועצת הקהילה היהודית של ויקטוריה” היא מסגרת גג של 56 ארגונים יהודיים שונים במדינת ויקטוריה, שבה חיה הקהילה היהודית הגדולה ביותר באוסטרליה. המועצה פועלת לקידום תדמיתה החיובית של מדינת ישראל באוסטרליה. המועצה מקדישה מאמצים לשימור זכר השואה ולמאבק בגזענות.¹⁷⁹ כארגון מדינתי, אין למועצה מדיניות מוצהרת מגובשת ביחס לירושלים ומעמדה.¹⁸⁰

¹⁷⁸ התכתבות עם Peter Wertheim, מנהל המועצה האקזקטיבית של יהודי אוסטרליה, 2.2.2010.

¹⁷⁹ <http://www.jccv.org.au/overview> – “מבט על” מתוך אתר “מועצת הקהילה היהודית של ויקטוריה”.

¹⁸⁰ התכתבות עם Geoffrey Zygiel, מנהל “מועצת הקהילה היהודית של ויקטוריה”, 4.3.2010.

פרק ח'. יחס יהדות רוסיה וארגוניה לירושלים

יהדות רוסיה הייתה קהילה יהודית גדולה ומגוונת, שהתקיימה באזורי רוסיה האירופית ורוסיה האסייתית, כולל סיביר.¹⁸¹ גם כיום, לאחר פירוק ברית המועצות, הקהילה היהודית בשטחי ברית המועצות לשעבר היא מן הגדולות בעולם היהודי. הקהילה היהודית בפדרציה הרוסית עצמה מדורגת במקום השישי בין כל הקהילות היהודיות בעולם.

למעשה, יהודי ברית המועצות הפכו לקבוצה אתנית לא דתית, וההשתייכות לקהילה היהודית נקבעה על פי קריטריונים אתניים. אולם, הקמת מדינת ישראל, שזכתה בהכרה סובייטית מיידיה, הייתה גורם היסטורי מכוון בחידוש הזהות היהודית של יהודים רבים בברית המועצות, ובחידוש הקשר עם ארץ-ישראל והידוקו.

אחרי התפרקות ברית המועצות התגברה מאוד ההגירה ממנה, לישראל ולארצות הברית. כידוע היגרו לישראל מברית המועצות יותר ממיליון יהודים ולא-יהודים. גל ההגירה הגדול בתקופה היא נבע לא רק מחוסר ברירה, אלא גם מקשר רגשי ואינטרסנטי בין יהודים לא מעטים ובין ישראל. כיום נותרו בחבר המדינות העצמאיות, שהרכיבו בעבר את ברית המועצות, כמיליון יהודים רשומים. נוסף על כך יש מספר לא ידוע, אך מעריכים שהוא גבוה מאוד, של יהודים שאינם יודעים דבר על יהדותם או שאינם מדווחים על יהדותם. אולם, גם רבים מהיהודים שנשארו ברוסיה עצמה, שמשפרם הוא כרבע מיליון, קשורים לישראל. המגמות האלה מאוזנות במידה מסוימת על ידי שתי תופעות – יהודים לא מעטים חוזרים מישראל לרוסיה, ורבים אחרים מחלקים את זמנם בין ישראל ובין רוסיה. מכל מקום, רוב היהודים שנשארו ברוסיה מגלים עניין במה שקורה לקרוביהם בישראל, אך אינם מגלים עניין רב במתרחש בה, מבחינה תרבותית, חברתית ופוליטית, או בקשר לשאלת ירושלים.

¹⁸¹ הדיון על יהדות רוסיה מבוסס, בין היתר, על המקורות הבאים: Gitelman, Z., M. Glants and M. Goldman, eds. *Jewish Life after the USSR*, Bloomington: Indiana University Press, 2003; Pinkus, B., *The Jews of the Soviet Union. The History of a National Minority*. NY: Cambridge University Press, 1988; Remennick, L., *Russian Jews on Three Continents: Identity, Integration and Conflict*. New Brunswick: Transaction Publishers, 2006; Remennick, L., "The Place of Israel — Symbolic and Real — in the Life of Russian-Soviet Jewry" in Ben Moshe and Segev, *Op. Cit.* Slezkine, Y., *The Jewish Century*, Princeton: Princeton University Press, 2004.

ברוסיה של היום, ובייחוד במוסקבה, שבה חיים עתה כ-100,000 יהודים, קיימים ארגונים יהודיים רבים. אלה כוללים בתי כנסת, בתי ספר יומיים ומשלימים, וארגונים של כל הזרמים הרעיוניים היהודיים והארגונים היהודיים הבינלאומיים. אחד הארגונים הבולטים הוא "הקונגרס היהודי-הרוסי" (RJC), אך על הנהגת הקהילה מתחרים שני ארגוני גג של הקהילות הדתיות: "קונגרס הקהילות והארגונים היהודיים-דתיים ברוסיה" (KEROR), ו"הפדרציה של הקהילות היהודיות בחבר המדינות העצמאיות", אשר "שייכת" לתנועת חב"ד. לאחרונה נראה שקרנה של הפדרציה עולה, וגדל מספר היהודים הבוחרים להיות קשורים אליה. אולם, גם ארגוני הזרמים הלא-אורתודוקסיים – הרפורמים והקונסרוטיבים – מכים לאט לאט שורש בקהילה היהודית ברוסיה. בית הלל, הארגון למען הסטודנטים היהודים, מושך את הצעירים ומציע להם תוכניות מגוונות. גם הגיוינט פעיל מאוד ברוסיה. אך, כאמור, הארגונים הדתיים הם המוליכים בקהילה היהודית שם, והמסקנה המקיפה היא כי רוב הארגונים בעלי האופי הדתי יתמכו בשמירה על ירושלים המאוחדת, תחת שליטת ישראל.¹⁸²

"הפדרציה של הקהילות היהודיות בחבר המדינות העצמאיות" (Federation of Jewish Communities of the CIS)

"הפדרציה של הקהילות היהודיות בחבר המדינות העצמאיות" היא איגוד של הקהילות היהודיות ברוסיה ובשאר מדינות החבר. לפי מסמכי הארגון, מטרתו העיקרית היא לעורר את חיי התרבות והדת בקהילה היהודית. הסניף המרכזי במוסקבה מייצג, לכאורה, את האינטרסים של כלל הקהילות היהודיות האלה בפורומים בינלאומיים.

לדברי ראשי הארגון, יהודי חבר המדינות חשים קרבה מיוחדת לישראל, לא רק בגלל היותה של ארץ-ישראל הארץ המובטחת לעם היהודי כולו, אלא גם משום שכיום חיים בישראל יותר ממיליון יוצאי ברית המועצות לשעבר, שקרוביהם עדיין מתגוררים בחבר המדינות. הפדרציה מגלה סולידריות עם ישראל, ומפתחת מגוון רחב של תוכניות לקידום יחסי ידידות בין היהודים בישראל לבין קרוביהם וחבריהם החיים בחבר המדינות. הפדרציה מארגנת הפגנות תמיכה בישראל, מממנת נסיעות לישראל, משתתפת בארגון סיורי צעירים במסגרת תוכנית "תגלית", ומארגנת אירועים חגיגיים בשיתוף עם הסוכנות היהודית. לאחרונה ארגנה הפדרציה מבצע נרחב לאיסוף תרומות לנפגעי הטרור בישראל, ויהודים רבים נענו לפנייתה ותרמו מכספם. הארגון מוסיף לפעול לקידום

¹⁸² ריאיון עם סגן השר וחבר הכנסת דניאל איילון; וריאיון עם דר' זאב חנין מאוניברסיטת בר אילן, היום המדען הראשי של המשרד לקליטת עלייה.

מטרתו העיקרית – שיקום הקהילות היהודיות. עם זאת, הוא שואף לחנך תלמידים יהודים לאהבה לישראל, וזאת בשיתוף פעולה עם משרד החינוך הישראלי. הארגון מקווה שפעולותיו יעודדו צעירים לבחור בעצמם את המשך דרכם – האם להצטרף למיליון היהודים החיים בישראל או להישאר בקהילותיהם ולתמוך בישראל משם? אופיו של הארגון הזה הוא ימני-דתי, כמו כמה ארגונים יהודיים אחרים ברוסיה, ולכן הוא תומך במדיניות ממשלת ישראל ומתנגד לשינוי מעמדה הנוכחי של ירושלים.

פרק ט'. יהדות בריטניה וארגוניה ויחסם לישראל ולירושלים

יהדות בריטניה היא קהילה יהודית גדולה, אחת החשובות ביותר במערב. קהילה זו מאורגנת היטב. חלק ניכר מהארגונים שלה פועל בעיקר למען בני הקהילה, וחלקם פועל למען הקשר עם ישראל.¹⁸³ בגלל שיעור גבוה של נישואי תערובת, והשתלבות די מלאה בחברה האנגלית, הרי שמתום מלחמת העולם השנייה פחת מספר היהודים בבריטניה וכיום עומד מספרם על כ-300,000 בלבד. בעבר היו יהודי בריטניה מפורזים בכל רחבי המדינה, כמו בקהילות אחרות של התפוצה היהודית, אולם כיום נמשך תהליך התרכזותם במספר קטן של ערים גדולות. הקהילה הגדולה ביותר נמצאת בלונדון, והיא מונה כ-200,000 יהודים. הקהילה השנייה בגודלה, במנצ'סטר, היא בעלת שיעור גבוה של יהודים דתיים.

הקהילה היהודית הוותיקה והמבוססת בבריטניה מפעילה כ-300 ארגונים יהודיים. ארגון הגג היהודי, "ועד שליחי הקהילה", מאגד בתוכו 300 נציגים מארגונים ומבתי כנסת שונים. הארגון הגדול ביותר בקהילה היהודית בבריטניה הוא "המגבית היהודית המאוחדת לישראל" (UJIA). כמו כן פועלים בבריטניה ארגונים כמו קרן קיימות, חב"ד ועוד.

לאחר מלחמת העולם השנייה הפגינה הקהילה תמיכה רבה בתנועה הציונית, ובמאמצים להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל. ואולם, כמו בקהילות יהודיות אחרות, בשנים האחרונות הופיעו ארגונים המגלים ביקורתיות רבה יותר לגבי העמדות והפעולות הישראליות השונות. כתוצאה מהתפתחות זו קיימת עתה בבריטניה שורה של ארגוני שמאל יהודיים פעילים, בהם "יהודים למען צדק לפלסטינים", "ייחד – הוועד היהודי-ישראלי נגד הריסת בתים", "יהודים למען צדק וזכויות אדם" ו"קול עצמאי ליהודים". כל הארגונים הללו מגלים עמדות ביקורתיות מאוד כלפי מדיניות ממשלות ישראל בקשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני, כולל לגבי סוגיית ירושלים. רוב הארגונים האלה תומכים בפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני בדרך של הקמת שתי מדינות זו בצד זו. חברי הארגונים האלה תומכים גם בחלוקת ירושלים ובמיקום הבירה הפלסטינית במזרח העיר.

Kosmin, B., Lerman, A. and J. Goldberg, *The Attachment of British Jews to Israel, JPR Report* ¹⁸³ No.5, London: JPR publications 1997; Shindler C., "The Reflection of Israel within British Jewry," in Ben-Moshe and Segev, *op.cit.*

כ-30% מיהודי בריטניה מגדירים את עצמם כחילונים, ולפיכך, אין הם חברים בבתי כנסת. השאר, כ-70%, חברים באחד מבתי הכנסת השונים של הקהילה, וזאת כאמור אף שלמעלה משליש מהם אינם מגדירים את עצמם כדתיים ממש, ואין הם מבקרים בבית כנסת באופן סדיר. בתי הכנסת שייכים לפלגים השונים של היהדות, וניתן לסווגם על פי מידת דתיותם באופן הבא: בתי הכנסת של הקהילה הליברלית; של הקהילה הרפורמית; של הקהילה המסורתית; הקהילה הספרדית, הכוללת את יוצאי ספרד ופורטוגל; ושל הקהילה האורתודוקסית המרכזית, הקהילה הגדולה מכולן, שבראשה עומד הרב הראשי של יהדות בריטניה, והארגון המייצג אותה הוא "בית הכנסת המאוחד" (United Synagogue); ושל הקהילות החרדיות בבריטניה, שהן שותפות בפלג הקטן ביותר של יהדות בריטניה. הזרם החרדי הוא היחיד הנמצא בסימן גידול, וזאת עקב שיעורי ילודה גבוהים, ועקב הגירה של יהודים חרדיים לבריטניה מאירופה היבשתית ומארצות הברית.

חלק מיהודי בריטניה עדיין קשורים קשר הדוק לישראל. יש לזכור כי במשך רוב תקופת היישוב היהודי בארץ-ישראל, בייחוד מאז כיבוש הארץ בסוף מלחמת העולם הראשונה ועד להקמת מדינת ישראל, מרכז התנועה הציונית, בראשות חיים ויצמן, היה בבריטניה. אולם, בקרב יהודי בריטניה התקיימו חילוקי דעות עמוקים בדבר היחס הראוי ליישוב היהודי בארץ-ישראל, כולל היחס להצהרת בלפור, שצידדה בהקמת בית לאומי יהודי בארץ-ישראל. ראוי לציין כי ההצהרה ההיא עוררה התנגדות די חריפה בקרב יהודי בריטניה דאז. יחד עם זאת, על אף שחברי התנועה הציונית בבריטניה היו מיעוט בקרב חברי הקהילה כולה, פעלו רבות למען היישוב, כולל על ידי סיוע פוליטי וגיוס משאבים.

מבחינה פוליטית פנימית, הקהילה היהודית בבריטניה הייתה תמיד הטרוגנית בהשקפותיה ובעמדותיה. אבל, בדומה לקהילה היהודית בארצות הברית, שתמכה ברובה במפלגה הדמוקרטית, רוב חברי הקהילה היהודית בבריטניה נטו לתמוך במפלגת הלייבור. וברוח זו, רבים מבני הקהילה היהודית גילו עמדות ליברליות לגבי המהלכים הפוליטיים שנדרשו ביחס למעמד היישוב, ביחס לערבים ולפלסטינים, וביחס לקשרים עם הממשלה הבריטית.

החל משנות ה-50 וה-60 של המאה ה-20, ועד לשנים האחרונות, יותר ויותר יהודים תומכים במפלגה השמרנית ובמפלגה הליברלית. עם זאת, כאמור, למרות הביקורת הרבה על ישראל, כולל תמיכה בהטלת חרם על קשרים שונים של בריטניה עם ישראל, ובכלל זה עם אקדמאים ישראלים, רבים מיהודי בריטניה מגלים גם היום עניין במתרחש בישראל ובירושלים. אולם, רובם מגלים עמדות פוליטיות מתונות בהקשר הזה – הם

אינם תומכים בדיכוי הפלסטינים, הם אינם מתנגדים להקמת מדינה פלסטינית ריבונית, והם בעד חלוקת ירושלים. נקודת התפנית בעמדות של יהודים רבים באנגליה התרחשה עם המהפך השלטוני במדינת ישראל, כאשר הליכוד בראשות מנחם בגין עלה לשלטון. מדיניותו ביחס לפלסטינים גרמה לחוגים רחבים בקהילה הזו למתוח ביקורת רבה על מדיניות ממשלות ישראל. ובמקביל לכך התפתחה גישה ימנית, הטוענת שאין להתערב במדיניות הממשלה הישראלית ובמעשיה. גם בהמשך הזמן נותרה בעינה ההתפלגות בין אלה המבקרים את הממשלה הישראלית ובין אלה הטוענים שצריך להניח לה לפעול על פי תפיסותיה והאינטרסים שלה.

העלייה במספר האירועים האנטישמיים בבריטניה, בעיקר מצד חוגים מוסלמיים שמספר חבריהם הולך וגדל, יוצרת תחושה קשה בקרב הקהילה היהודית בבריטניה. הדבר מורגש בעיקר אצל הסטודנטים בקמפוסים, שמאורגנים ב"איגוד הסטודנטים היהודים" (UJS). התחושות הלא-נוחות האלה גורמות לחלקים מהקהילה "להוריד פרופיל" לגבי זהותם היהודית, ואילו אחרים נעשים מעורבים יותר בחיי הקהילה היהודית ומעתיקים את מקומות מגוריהם לאזורים בעלי דומיננטיות יהודית. יחד עם זאת, מתנהלים עתה ויכוחים נוקבים בדבר העמדות שצריכים לנקוט תומכי ישראל בקהילה, בקשר להיבטים שונים של המצב בישראל ומדיניותה, כולל בשאלת ירושלים.

כדי להדגים את האבחנות הללו הוחל בשנות ה-90 של המאה ה-20 בעריכת סקרים על יחס היהודים-הבריטים למדינת ישראל, כפי שהדבר נעשה במדינות אחרות. חשוב לציין כי יש מידה מסוימת של המשכיות בתוצאות הסקרים האלה. וכך, סקר שנערך על ידי המגבית היהודית המאוחדת לישראל, בשנת 2004, הראה כי רק 45% מיהודי בריטניה שנסקרו הגדירו את עצמם כציונים; 27% לא קיבלו את ההגדרה הזו כלל ועיקר. כאשר נשאלו על ההזדהות עם ישראל, 75% מהמשיבים הצהירו כי ישראל חשובה בעיניהם, ורק 5% הצהירו שאינם מתייחסים כך לישראל. אולם, רק מיעוט קטן מאוד תמך במדיניות הממשלה הישראלית בקשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני, ובקשר לסוגיית ירושלים. הדבר נעוץ במידה מסוימת בעובדה שיהודים רבים בבריטניה מקיימים קשר עם ישראל המבוסס בעיקר על יחסים אישיים: לכ-70% מיהודי בריטניה יש בישראל קרובי משפחה, חברים ומכרים, והם מבקרים בה בסדירות ובתדירות גבוהה. כרבע מיהודי בריטניה תורמים כספים לישראל, ומדי שנה מהגרים מבריטניה לישראל כ-400 איש.¹⁸⁴

¹⁸⁴ ריאיון עם ד"ר נתן ארידן, חוקר במכון בן-גוריון ועורך כתב העת *Israel Studies*, 12.12.2009.

“ועד שליחי הקהילה (The Board of Deputies)”

“ועד שליחי הקהילה” הוא ארגון הגג של יהודי בריטניה. זהו מוסד מוכר וסמכותי, המגשר בין הקהילה לבין הממשל הבריטי בנושאים רבים. אולם, בנושא אחד לפחות מסתבר שאינו מייצג את כל היהודים הבריטים. ראשי הארגון מודים שמזה זמן רב למדי מתקיימים בתוך הוועד, ובתוך הקהילה היהודית, ויכוחים ערים שבהם משתתפים גם מבקרים קבועים של מדיניות ישראל. יחד עם זאת, הם טוענים כי הדעה הכללית המובעת בוועד מתבססת על דעת הרוב התומכת בישראל אם כי לא בהכרח בכל פעולה של ממשלתה. קבוצות אלה מכירות בזכותה של ישראל להתקיים ולהגן על עצמה, ובזכותם של אזרחים מכל אמונה לחיות בה בשלום ובביטחון.

כמה אישים, חברים בכירים ופעילים ב“וועד שליחי הקהילה”, מתארים במונחים קשים את המשבר ביהדות בריטניה ביחס לישראל. הם טוענים כי תמיכת הוועד בישראל, ובייחוד במבצע “עופרת יצוקה”, יצרה תגובות שליליות בקהילה היהודית כולה. זאת ועוד, בגלל התמיכה הזו נתון הוועד תחת לחץ כמעט בלתי נסבל. הקהילה היהודית הרחבה, והציבור בבריטניה כולו, מתחילים לראות בעמדת הוועד תמיכה אוטומטית ובלתי מאוזנת בישראל ובממשלותיה. לדברי אותם אישים, מופעל עליהם עתה לחץ חריף לענות על שאלות עקרוניות, שהיו מוסתרות אך שוב אין אפשרות לדחוק אותן לפינה. והשאלה העיקרית היא: האם היהודים הם בריטים או ישראלים? אם הם בריטים, הרי שהנאמנות היחידה שלהם צריכה להיות לבריטניה.

בקרב החברים האלה קיימת תחושה שישראל מדברת גם בשם יהודי בריטניה. משום כך, טוענים רבים בקהילה היהודית הבריטית, יש להם אחריות מיוחדת – יותר מבעלי אמונות או דתות אחרים בבריטניה – להאשים את ישראל באי-התחשבות ובפגיעה בזכויות הפרט והכלל כאשר דנים בפלסטינים. רבים אחרים טוענים כי יהודי בריטניה צריכים לומר בגלוי כי נאמנותם היא בראש ובראשונה לבריטניה, כי אין להם נאמנות מיוחדת לישראל, וכי לגביהם ישראל היא מדינה ככל המדינות. אלה אומרים שיהודי בריטניה צריכים להתרחק מישראל, ולעמוד בראש המגנים את מדיניותה ומעשיה כלפי הפלסטינים. מעטים מחברי הקהילה אפילו טוענים כי הם צריכים להנהיג את ההתנגייסות למען החרמת ישראל, עד שהיא תיישם את החלטות האו"ם בקשר לסכסוך הישראלי-ערבי. כמה אישים הוסיפו כי הבעיה העומדת בפני הארגונים היהודיים היא שלא התאימו את עצמם לשינויים האנטי-ישראלים בדעת הקהל, ובקרב הפוליטיקאים הבריטים. עוד נאמר כי “הקהילה איננה צריכה לחיות בגטו”, שמקורו בתמיכתה בישראל. כל הדברים האלה מתייחסים גם לסוגיית ירושלים. רוב חברי הארגון תומכים בחלוקה של ירושלים, במסגרת הסכם עם הפלסטינים.

”קולות יהודיים עצמאיים (IJV – Independent Jewish Voices)”

”קולות יהודיים עצמאיים” הוא ארגון יהודי חדש, הזוכה לסיקור תקשורתי נרחב. ראשי הארגון רואים ”חשיבות רבה בשילוב עקרונות זכויות האדם עם פתרון הסכסוך הישראלי-ערבי-פלסטיני”. למען הדיוק, ראשי הארגון טוענים כי שני הצדדים – גם הישראלי וגם הפלסטיני – ”מפריס את היסודות של זכויות האדם”. ראשי הארגון טוענים כי מטרת ההתארגנות החדשה הזו היא להראות לכול כי לא כל היהודים מפגינים סולידריות אוטומטית עם ישראל. הארגון, המדבר בשם היהודים הבריטים היום, שותף לדאגה העמוקה שמביעה קבוצה די גדולה של אישים מעולם האקדמיה והאמנות, וגם אחרים, לנוכח המדיניות העקבית של הפרת זכויות האדם מצד ישראל. חברים בארגון טוענים כי הם תומכים במדינת היהודים, לאור מה שעבר על היהודים באירופה, והם מחוברים למדינה היהודית, המבטיחה את המשך קיומו של העם היהודי, כל עוד מתקיים בה יסוד של צדק. אלא שבשנים האחרונות, הם מרגישים קרועים בין תמיכה בישראל לבין אמונתם בזכויות אדם. ולפיכך, הם מאמינים בפתרון של שתי מדינות ובחלוקת ירושלים.

פרק י'. יחס הארגונים היהודיים העולמיים לירושלים

”בני ברית (B'nai B'rith)”

ארגון ”בני ברית” הוא, ככל הנראה, הארגון היהודי הגדול בעולם, הן מבחינת מספר החברים בו והן מבחינת היקף הפעולות שלו. זהו הארגון היהודי הבינלאומי הראשון שנוסד בצפון אמריקה, ב-1843, והוא נועד לשרת את הקהילה היהודית בסיוע לפרטים בה. היום מונה הארגון כ-500,000 חברים ברחבי העולם. מייסדי ”בני ברית” ביקשו להקים תנועה שתהווה לימים כוח מלכד ליהודים בתפוצות היהודיות השונות.

בעיקרו של דבר זהו ארגון חילוני, אך הוא משלב בתפיסתו ערכי מסורת ומורשת יהודיים. בין מטרותיו המוצהרות של הארגון תמיכה במוסדות פילנתרופיים יהודיים, תמיכה בתלמידים ובסטודנטים יהודים, הגנה על זכויות אדם ותמיכה בשלומה ובביטחונה של מדינת ישראל. כבר בשנת 1888 הוקמה הלשכה הראשונה בירושלים. בעקבות הגידול בהיקף האירועים האנטישמיים הוקמה ב-1913, במסגרת הארגון, ”הליגה נגד השמצה”. בראשית המאה ה-21, הארגון מעורב במגוון רחב מאוד של פעילויות חברתיות ופעילויות רווחה. כמו כן, הארגון עוסק בהעמקת הקשר בין יהודים במדינות שונות לבין ישראל, ובקיום פעילויות במסגרות מגוונות הנוגעות לחיי הקהילה של יהודים ברחבי העולם. ”בני ברית” הוא בעל מעמד של ארגון לא ממשלתי באו”ם.

מבחינת ההתארגנות הושפע הארגון מן המבנה ומדרכי הפעולה של מסדר ”הבוניס החופשיים”, והוא מחולק ללשכות (Lodges) מדינתיות ומקומיות, כשבראש כל אחת מהן נשיא נבחר. הארגון כולל לשכות של נשים ולשכות של בני נוער. אחת לשלוש שנים מקיים הארגון כנס עולמי.

המערך הבינלאומי של הארגון (B'nai B'rith International), כולל כיום עוד כמה ארגוני-משנה, הכפופים ללשכה העליונה. ”הליגה נגד השמצה” (Anti-Defamation League – ADL) פעילה במיוחד במלחמה נגד אנטישמיות, גזענות ואנטי-ישראליות. ”תנועת הנוער בני ברית”, שחברים בה תלמידי תיכון, היא תנועת הנוער היהודית הוותיקה ביותר. היא משמשת כארגון הגג של תנועת הנוער לבנים ”אליף צד”י אליף” (אחוה, צדקה, אחדות; AZA) ושל התנועה לבנות ”בנות בני ברית” (B'nai B'rith Girls – BBG). עד שנת 2001 תמך הארגון ב”תנועת הנוער בני ברית” (B'nai B'rith Youth Organization – BBYO), ששלוחתה הישראלית היא תנועת ”נוער לנוער”.

"קרן הלל" (Hillel Foundation) הוקמה בשנת 1923, כדי לקדם ולהעשיר את החיים התרבותיים של סטודנטים יהודים ולהעניק מלגות לסטודנטים נזקקים. לקרן שלוחות באוניברסיטאות רבות בארצות הברית ובישראל, וכל מוסד משמש כמרכז דתי, תרבותי, וחברתי לסטודנטים יהודים. "בתי הלל" של "בני ברית" מרכזים פעילות יהודית בכ-400 אוניברסיטאות בעולם. "המחלקה לעניינים בינלאומיים ממשלתיים וישראל" של הארגון מנתחת התרחשויות בעולם ומגיבה להן, ככל שהן נוגעות לקהילות היהודיות. "המועצה הבינלאומית של בני ברית" מתאמת את פעילויות "בני ברית" מחוץ לארצות הברית ונהנית ממעמד רשמי כארגון לא ממשלתי באו"ם.

הארגון מעורב בפעילות בירושלים בתחומים רבים. פעילויות ארגון "בני ברית" בארץ-ישראל החלו עם הקמת "לשכת ירושלים", כאמור עוד בשנת 1888. הלשכה הייתה לכוח מניע ביישוב היהודי בארץ-ישראל, שהחל אז להיבנות ולהתפתח, וכמו כן הייתה מעורבת בפעילויות שונות בירושלים. בהשפעתו של אליעזר בן-יהודה, מחיה השפה העברית אשר שימש כמזכיר הלשכה בירושלים, הלשכה הייתה ההתארגנות היהודית הראשונה שאימצה את העברית כשפת הדין במוסדות הארגון. ארגון "בני ברית" הקים בארץ-ישראל את גן הילדים העברי הראשון, בית חולים, בית יתומים, ספרייה עברית גדולה ועוד. חבריו נאבקו בגזרות הממשלה העות'מאנית נגד עליית יהודים, ונגד מכירת נכסים ליהודים. במהלך מלחמת העולם השנייה קלטו חברי "בני ברית" את "ילדי טהראן", במתחם בשכונת בית וגן בירושלים. לאחר הקמת המדינה, עוד לפני ייסוד "יד ושם", הנציחו חברי הארגון את זכר השואה על ידי נטיעת יער הקדושים, סמוך לבית שמש.

עתה מפעילה לשכת "בני ברית" בישראל (הנקראת "גליל 14"), תוכניות חברתיות נרחבות בישראל ובירושלים, כשהיא מתמקדת בעזרה לעולים חדשים, לסטודנטים, לחיילים ולנזקקים. המוסד מקבל תקציבים ממשרדי ממשלה שונים, כגון משרד הרווחה, משרד החינוך ומשרד הבריאות. תמיכה חלקית מגיעה מארגון נשים הפועל בארצות הברית – "ארגון הנשים היהודיות הבינלאומי" (Jewish Women International) וכן מחברים וידידים של הארגון. "בני ברית" בישראל הוא מוסד ציבורי ועמותה רשומה, המונה יותר מ-3,600 חברים. משרדי הלשכה נמצאים בתל אביב.

כבר בשנת 1981 הוקם בירושלים "המרכז העולמי של בני ברית ירושלים", כדי להבטיח נוכחות קבועה ורשמית של הארגון בירושלים. הקמת המרכז בירושלים הייתה תגובה תקיפה של ארגון "בני ברית" העולמי להחלטת האו"ם 487, מאוגוסט 1980, שקראה לכל המדינות החברות בארגון לסלק את הנציגויות הדיפלומטיות שלהן מירושלים. החלטה זו של האו"ם באה בעקבות "חוק יסוד: ירושלים בירת ישראל",

שנתקבל בכנסת ביולי 1980. ההחלטה בדבר הקמת המרכז הייתה יוזמה של "בני ברית ישראל". המרכז משרת את כל סוכנויות הארגון באמצעות פעילות מגוונת, והוא מתואם עם הנהגת הארגון שבבירת ארצות הברית. המרכז הזה מקשר בין הארגון בישראל ויתר הארגונים של "בני ברית" בעולם. הארגון תומך במפורש בשמירה על אחדות ירושלים תחת ריבונות ישראלית.¹⁸⁵

על פי פרסומי הארגון, ועל פי דובריו שרואיינו על ידינו, מתברר כי ארגון "בני ברית" מקיים קשרים הדוקים עם פוליטיקאים ישראלים מכל קצוות הקשת הפוליטית, ובכלל זה עם ראשי עיריית ירושלים בעבר ובהווה. כמו כן, המרכז מקיים קשרים עם דיפלומטים זרים בישראל. המרכז מספק אינפורמציה למרכז הארגון בארצות הברית ומסביר את התהליכים השונים המתרחשים בישראל ובירושלים. יתר על כן, באמצעות קשרים אלה מחזק המרכז את קשרי ישראל והתפוצה "ומבצר את הריבונות הישראלית בירושלים". המרכז העולמי נטל על עצמו שורה ארוכה של מטלות, במטרה לחזק את עמדתה של ישראל, את קשריה עם התפוצה ואת מעמד ירושלים כבירת ישראל. בעבר היה ניסיון של "בני ברית" לשכנע ממשלות של מדינות שונות באמריקה הלטינית להעביר את שגרירויותיהן לירושלים. לשם כך בא הארגון בדברים עם הקהילות הנוצריות בעיר, וכן ערך, לדוגמה, בחלקיה השונים סיורים לאמנים לא-יהודים ממדינות אמריקה הלטינית. זיקת הארגון לעיר באה לידי ביטוי גם בהקמת "גשר בני ברית", ליד הסינמטק בירושלים.¹⁸⁶ לאור עמדותיו האידיאולוגיות של הארגון, ולאור פעילויותיו המרובות בירושלים שנסקרו לעיל, אין ספק כי הארגון תומך בגישת הממשלה הנוכחית של ישראל לדחות כל תביעה לחלוקת ירושלים.

"הג'וינט – ועד החלוקה המאוחד היהודי האמריקני (American Jewish Joint Distribution Committee)"

נקדים ונציין כי ארגון הג'וינט הוא בעל חשיבות מיוחדת כאחד הארגונים היהודיים המיטיבים להתאים את עצמם לתנאים החדשים של התפוצה ושל ישראל, בהשוואה לארגונים אחרים.

הג'וינט, או בשמו המלא "ועד החלוקה המאוחד היהודי האמריקני", הוא ארגון צדקה יהודי שנועד לסייע ליהודים באשר הם. הג'וינט קשור קשר הדוק גם למדינת ישראל ולירושלים, ומסייע לשירותים החברתיים במדינה ולאוכלוסיות החלשות –

¹⁸⁵ ריאיון עם אלן שניידר.

¹⁸⁶ ריאיון עם אלן שניידר.

ילדים במצוקה, עולים חדשים, זקנים ונכים. ארגון הגיוינט הגדיר לעצמו כמה עקרונות בסיסיים בדבר עמדתו ודפוסי הפעולה שלו, בבואו לסייע ליהודים ולישראלים. העיקרון הבסיסי המתייחס לענייננו כאן הוא שהגיוינט הוא ארגון לא פוליטי, ואינו קשור במישרין לשום סיעה או פלג פוליטי בישראל.

עם קום מדינת ישראל סייע הגיוינט, יחד עם הסוכנות היהודית, לכ-440,000 יהודים להגר לארץ ישראל מאירופה, מצפון אמריקה ומכל רחבי המזרח התיכון. חלק ניכר מהעולים היו זקנים, או כאלה שלא יכלו לדאוג לעצמם ולבנות לבדם חיים חדשים במדינה הצעירה. לשם כך הקים הגיוינט את "קרן מלבי"ן" שדאגה למחסורם, כמו גם לנכים גופנית ונפשית בישראל.

בישראל החל הארגון לשנות את מעמדו, ממפעיל שירותי תמיכה לנזקקים ולעולים חדשים לארגון המכשיר אנשים לשינוי חברתי. וכך, לדוגמה, בשנת 1969 הקים הארגון, יחד עם ממשלת ישראל, את "אש"ל" – ארגון לתכנון ופיתוח שירותים לזקן. הגיוינט גם יזם את הקמת המתנ"סים, וזאת על בסיס המודל האמריקני של מרכז קהילתי. הכוונה הייתה שהמתנ"סים ישמשו כלי לאינטגרציה של קבוצות שונות בחברה הישראלית. בשנת 1975 הקים הגיוינט את "מכון ברוקדייל", שהוא כיום המרכז היהודי המוביל בעולם לחקר ההזדקנות, מדיניות בריאות הציבור, מוגבלויות, וילדים ונוער. הגיוינט סייע לעליית היהודים מאתיופיה, ששיאה היה ב"מבצע שלמה" בחודש מאי 1991. כיום ממשיך הגיוינט לעסוק בפעילויות המסורתיות שלו, בין אם במדינות מצוקה ובין אם בישראל.

שלוחת הגיוינט בישראל היא ארגון ממוסד מאוד ומרכזי ביחס לישראל וביחס למערך הארגון של הלאום היהודי בכלל. כמו ארגון האב, גם גיוינט ישראל מוגדר באופן רשמי כזרוע של יהדות צפון אמריקה בישראל. מבחינה זו הוא אינו ארגון ישראלי-ציוני. יחד עם זאת, לרבות מפעולותיו צביון מסוים, אבל לא בלעדי, בכך שהן תורמות לחברה ולמדינה בישראל.

הגישה האידיאולוגית הבסיסית של הגיוינט אינה מקבלת את ישראל כמרכז הבלעדי של העם היהודי. גישה זו שונה, כמובן, מגישה הבסיסית של הסוכנות היהודית, המזוהה עדיין עם התפיסה כי ישראל היא מרכז העם היהודי, וכי לכן יש לעודד ככל האפשר עלייה לישראל. שוני מהותי ואידיאולוגי זה יוצר מתח ביחסי הגיוינט והסוכנות היהודית, ולכך יש משמעויות גם בקשר למדיניות לגבי ירושלים.

את פעילותו המגוונת של הגיוינט בישראל מממנים ארגון הגג של איחוד הקהילות היהודיות, מגביות ממערך הפדרציות היהודיות בארצות הברית, ועידת התביעות וכספי

הפיצויים בגין רכוש יהודי, קרנות, פילנתרופים יהודים וכן הסיוע והשותפויות עם ממשלת ישראל, עם הרשויות המקומיות בישראל, עם הסוכנות היהודית ועם ארגונים וולונטריים. לגוינט יתרון יחסי על פני הסוכנות, ועל פני ארגונים ישראלים ויהודיים ממוסדים אחרים, כמו הקרן הקיימת לישראל, ההסתדרות הציונית העולמית ו"הארגון היהודי העולמי להשבת רכוש" (איל"ר). יתרון זה מתבטא ביכולת טובה יותר להתמודד עם השינויים החברתיים החלים ביהדות ארצות הברית, ובמערכי הממשל היהודי והישראלי. התוצאה היא שלגוינט יש גם יתרון ברמות העוצמה, המעורבות ויכולת ההשפעה שלו.

התרחקותו של הגוינט מאינטרסים פוליטיים-מפלגתיים מופגנים בישראל תורמת לתדמיתו החיובית בתפוצה היהודית, בהשוואה לתדמית השלילית של הסוכנות היהודית בעניין הזה. מאפיין זה מחסן במידה מסוימת את הגוינט מפני פגיעה הנובעת ממגמות הניכור והעוינות השוררות היום בתפוצה כלפי מדינת ישראל וכלפי גופים ישראלים מובהקים. התחרות בין הגוינט, הסוכנות היהודית וארגונים יהודיים אחרים, הגיעה בעשור האחרון לשיאים חדשים. במקרים רבים מאוד ידו של הגוינט על העליונה. וכך מגביר הגוינט את פעולתו בתחומים נוספים, כמו חינוך יהודי וקליטת עולים חדשים. דבר זה רק מעצים את התחרות עם הסוכנות היהודית, על משאבים ועל השפעה.

כאמור, מאז הקמתו קשור הגוינט לירושלים, והוא פעיל בתחומי ירושלים עד ימינו. מאז אמצע שנות ה-70 נמצאים משרדיו היחידים של הארגון בישראל בירושלים, בגבעת רם. עד אז הם שכנו בתל אביב. למעבר לירושלים, שהתבצע בברכת הממשלה ובעיקר בברכתו של ראש העירייה דאז, טדי קולק, הייתה הן משמעות אידיאולוגית, הן משמעות סמלית, והן משמעות מעשית. הכוונה הייתה לקדם קרבה למשרדי הממשלה הישראלית, שנתפסים על ידי הארגון כשותפיו האסטרטגיים העיקריים. מתחם הגוינט בירושלים כולל את כל משרדי "גוינט ישראל", את "מכון ברוקדייל" ואת המחלקה הרוסית של הארגון. פעילות הארגון בתחום פיתוח השירותים החברתיים מתקיימת גם בתחומה של ירושלים, והיא נוגעת הן ליהודים והן לערבים. לשם כך משתף הגוינט פעולה עם עיריית ירושלים ועם "הקרן לירושלים". לפני שנתיים ערך הגוינט לראשונה כינוס של חבר הנאמנים שלו בעיר.¹⁸⁷

בעניין עתידה המדיני של ירושלים נמנע הארגון מלהביע עמדה, וההנחה היא כי הגוינט יקבל את החלטות ממשלת ישראל בהקשר הזה.¹⁸⁸

¹⁸⁷ ריאיון עם דניאל פינס, סמנכ"ל ארגון הגוינט בישראל, 16.11.2009.

¹⁸⁸ שם.

”הלל”

”הלל” הוא ארגון הסטודנטים היהודים הגדול ביותר בעולם. הארגון פועל בכ-500 מרכזים – קריות אוניברסיטאיות – ברחבי העולם, ותומך בסטודנטים יהודים מתוך כוונה לשמור על הזהות היהודית שלהם. מטרתו לאפשר לכל יהודי צעיר בתפוצה ללמוד את מורשתו היהודית ב”ראש פתוח”.

ארגון ”הלל” בישראל מעוניין להציג לפני הסטודנטים הישראלים צדדים של היהדות העולמית שאינם מוכרים להם, וליצור תחושה אחרת של היהדות, השונה מזו שהם נחשפים אליה מדי יום. הארגון משתדל לעשות זאת באמצעות שירה, ספרות, אמנות, ספורט וכדומה. הארגון מבקש להיות פתוח לכל תובנה, צורת חיים, גישה וזרם חברתי-תרבותי ביהדות, ולכן הוא מכריז על עצמו כעל ארגון נטול כל סדר יום פוליטי או דתי מפורש. יש להדגיש שאף כי מנקודת הראות של ראשו ישראל היא מדינת העם היהודי כולו ובעלת מעמד מרכזי בעם היהודי אין הפעילות בקרב הסטודנטים בתפוצה מכוונת לעודד עלולות לישראל.

”הלל” משתתף גם במאבק נגד האנטישמיות החדשה, ונגד האווירה האנטי-ישראלית בקמפוסים ברחבי העולם. כוחו והשפעתו גדלו בשנים האחרונות, בישראל ומחוצה לה. וכך הוקמו בישראל מרכזי ”הלל” בכל אחת מן האוניברסיטאות הגדולות, לרבות בקריית האוניברסיטה העברית בהר הצופים בירושלים.

גם ארגון ”הלל” מקפיד מאוד לשמור על עמדה א-פוליטית, ולפיכך יתמוך במדיניות של ממשלת ישראל בקשר למעמדה של ירושלים.

”הקונגרס היהודי העולמי (World Jewish Congress – WJC)”

”הקונגרס היהודי העולמי” הוא ארגון ותיק למדי. כארגון גג, הקונגרס מייצג יהודים מכל המדינות, הקהילות והזרמים, ומשרת כזרוע פוליטית ודיפלומטית של העם היהודי ושל ישראל במגע עם ממשלות וארגונים בינלאומיים. בקונגרס חברות למעלה מ-100 קהילות, המאורגנות במסגרות אזוריות: צפון אמריקה, אמריקה הלטינית, אירופה, מזרח אירופה, אסיה וישראל. על פי תפיסת ”הקונגרס היהודי העולמי”, ישראל היא נדבך אחד בפעולותיו, אך אין היא המוקד העיקרי שלהן. יחד עם זאת, בהצהרה על מטרות הקונגרס נאמר כי כדי לשאוף לאחדות בעם היהודי, וכדי לשמר את המשכיותו ואת התפתחותו, יש לחזק בראש ובראשונה את הקשרים עם ישראל, ככוח מרכזי אבל לא כמרכז בלעדי, בחיים היהודיים.

מאז שנות ה-90 של המאה ה-20, "הקונגרס היהודי העולמי" הוא שותף בכיר למאמץ להשבת רכוש יהודי של ניצולי השואה, כולל כמובן ניצולי השואה החיים בישראל, והוא ניצב כחוד החנית במאמץ הזה. הקונגרס מדגיש את היותו מוביל במסעי ההסברה בדעת הקהל האמריקנית, בדבר השבת הרכוש היהודי, ואת היותו זרז להקמת 20 ועדות חקירה בנושא. בשנים 2004 ו-2005 נבעו בקיעים בהנהגת הארגון, ונשיאו מינה ועדת בדיקה חיצונית שתמליץ על שינויים ארגוניים וחוקתיים במוסד, כדי לקדם דמוקרטיזציה ושקיפות בתהליכי קבלת ההחלטות. הנשיא הקודם של הארגון, ששירת בו במשך שנים רבות, אדגר ברונפמן, הוחלף על ידי רונלד לאודר. החילוף תרם לנטיית הארגון בצורה מובהקת ימינה, מבחינה פוליטית, ולכך יש משמעות גם לגבי עמדת הארגון בסוגיית ירושלים. ראוי לציין כי אמנם מבחינה פורמלית, "הקונגרס היהודי העולמי" פועל כיחידה מאוחדת, אך יש בו אי-הסכמות וחוסר תיאום בפעולות.¹⁸⁹ דבר זה עשוי להתבטא בפיתוח יחס שונה לבעיית ירושלים.

לגבי ישראל, הארגון מציין כי "על אף שישראל היא המדינה הדמוקרטית היחידה במזרח התיכון, זכותה להתקיים כמדינת העם היהודי עדיין איננה מקובלת [על כל החברות והממשלות]". על פי גישת הארגון, לישראל יש כמובן זכות מלאה להתקיים כמדינה יהודית, בתנאי שלום, ביטחון, יציבות ושגשוג. לגבי יהודי העולם, ישראל היא "מקום מיוחד" (כדאי לשים לב כי לא נאמר בצורה ברורה כי היא מרכז העם היהודי!). טובתה של ישראל היא עניין מרכזי בחיי היהודים. וכמו כל מדינה ריבונית, זכותה של ישראל להגן על עצמה כנגד כל תוקפנות המאיימת על אזרחיה. על פי העמדה הרשמית של הארגון, הדרך היחידה להשיג שלום היא באמצעות משא ומתן בין ישראל והפלסטינים, המבוסס על פתרון של שתי מדינות. אולם, בעיקרו של דבר, הקונגרס יתמוך בעמדות ממשלת ישראל, בייחוד בעמדות ממשלה ימנית כמו הממשלה העכשווית.

וכאמור, אם תחת הנהגתו של ברונפמן נשאה מדיניות הארגון אופי פוליטי "מרכזי", המצב השתנה כתוצאה ממינויו של רונלד לאודר כנשיא, וכתוצאה מהגברת הייצוג של מפלגות הליכוד וקדימה בהנהלת הארגון בישראל. עקב כך מאמץ הארגון, לאחרונה, עמדה פוליטית ימנית. לכן, "הקונגרס היהודי העולמי" לא יתמוך בעמדת הנשיא אובמה והממשל האמריקני בקשר לחלוקת ירושלים. לדעת ראשי הארגון עתה, עמדה כזו של "הקונגרס היהודי העולמי" משקפת כהלכה את עמדת רוב חברי הקהילה היהודית בארצות הברית. "הקונגרס היהודי העולמי" גם לא יביע דעה שלילית בקשר לרכישת קרקעות ובנייה בעיר העתיקה ובמזרח ירושלים על ידי יהודים. תביעה בוטה בנושאים

¹⁸⁹ ריאיון עם דר' עודד ערן, מזכ"ל הקונגרס היהודי העולמי בישראל, 17.8.2009.

אלה מצד הממשל האמריקני עשויה לגרור התנגדות של הארגון,¹⁹⁰ אם כי בתוך הארגון עשויים להתגלות חילוקי דעות מהותיים.

בדיוני חבר הנאמנים של הקונגרס בסוגיית ירושלים, שהתקיימו בירושלים ובתפוצה, השמיעו חברים דרישה לשתף את יהודי התפוצה בהצבעות בישראל על עתיד ירושלים (ההצעה הזו הועלתה על ידי רונלד לאודר, נשיא "הקונגרס היהודי העולמי"); כמו כן הובעה התנגדות לחלוקת ירושלים גם במסגרת הסכמי שלום. על כך התקיימו דיונים סוערים, אבל ההחלטה שהתקבלה לא הזכירה את שתי התביעות האלה. כאמור, הוחלט לתמוך בעמדות ממשלת ישראל, ולהדגיש את תמיכת "הקונגרס היהודי העולמי" בהמשך המצב הקיים בירושלים.

תנועת "אמונה" העולמית

בשנת 1977 הוקמה תנועת הנשים הדתיות העולמית "אמונה", שבראשה עמדה הרבנית שרה הרצוג. התנועה מאחדת את סניפי אמונה בעולם, במטרה לחזק את מוסדות התנועה בישראל, לקרב את החברות מחו"ל לערכי הציונות הדתית, ולפעול למניעת התבוללות בתפוצה. זהו ארגון גג אשר לו סניפים ב-28 מדינות בתפוצה, והוא מיוצג בארגונים ציוניים בינלאומיים. התנועה מאגדת נשים ציוניות האמונות על התורה והמסורת היהודית, והמאמינות שיש לבסס את קיומו של העם היהודי על ערכי התורה.

לדברי מנהיגות הארגון בישראל, ירושלים היא גורם מרכזי בחייו של היהודי הדתי, וכך גם בפעילותו של ארגון נשים יהודי דתי לאומי, כאמונה העולמית. משרדי הארגון ממוקמים בירושלים. כפי שנקבע בחוקתו, וועידותיו הבינלאומיות נערכות בירושלים אחת לכמה שנים. רבות מן הנשים הפעילות באמונה העולמית, שעלו לישראל בשנים האחרונות מכל קצווי תבל, מתגוררות בירושלים רבתי. זהו ביטוי נוסף לזיקה העמוקה של חברות הארגון לבירת העם היהודי.¹⁹¹

במישור המדיני, אמונה העולמית תומכת בגלוי ובמוצהר בהבטחת היותה של ירושלים הבירה המאוחדת של עם ישראל, והדבר בא לידי ביטוי בהחלטות המתקבלות בוועידותיה.¹⁹² יחד עם זאת, בשל היות הארגון עמותה לפי חוק העמותות, נזהרת אמונה העולמית ממעורבות בפעילות העשויה להיתפס כמפלגתית מובהקת. על כן, בדרך כלל היא אינה מעורבת כגוף במאבקים למען שלמות ירושלים, כפי שמעורבות בהם המפלגות

¹⁹⁰ ש.ם.

¹⁹¹ ריאיון עם עורכת הדין דינה האן.

¹⁹² ראו לדוגמה את ההחלטה בעניין ירושלים שהתקבלה בוועידה הבינלאומית של הארגון בשנת 2008.

הדתיות-לאומיות. ברם, הלכה למעשה קיימת פעילות פוליטית של חברות בודדות בעמותה, אולם שלא במסגרתה. ההצטרפות של "אמונה אמריקה" ל"מועצה המתאמת למען ירושלים" אינה משקפת, אפוא, את מדיניותה של אמונה העולמית.¹⁹³

במישור החברתי, ירושלים מהווה מוקד פעילות מרכזי עבור "אמונה" העולמית, והיא משתפת בכך פעולה עם עיריית ירושלים. הארגון מפעיל בשכונות שונות בעיר מוסדות חינוך ורווחה (מעונות יום, מכללה, אולפנה, מרכז ייעוץ למשפחה ועוד). מוסדות אלה נתמכים על ידי נציגויות של הארגון ברחבי העולם. ההשקעה הכספית בירושלים, לרבות בשכונות שמעבר לקו הירוק, אינה מעוררת מחלוקת.¹⁹⁴

¹⁹³ (4.12.2008) <http://www.ccjer.org/article.php?operation=print&id=12> — רשימת הארגונים החברים במועצה המתאמת למען ירושלים באתר המועצה, בהם "אמונה אמריקה"; ריאיון עם עורכת הדין דינה האן.
¹⁹⁴ ריאיון עם עורכת הדין דינה האן.

פרק י"א. ממצאים ומסקנות

מראשית קיומו של הלאום היהודי ועד עתה, רוב היהודים בתפוצה, ששמרו במידה זו או אחרת על זהותם האתנו-לאומית-דתית, גילו זיקה חזקה לירושלים, הן מבחינה רגשית (אמוציונלית) והן מבחינה תבונית (קוגניטיבית). הזיקה הזו קיימת מימי ממלכת יהודה בימי קדם ועד ימינו. תחילתו של הקשר הזה בראשית קיומה של תפוצה יהודית מחוץ לארץ-ישראל, עוד לפני "גלות בבל". הקשר החיוני הזה עם ירושלים מקורו, כמובן, בהיבטים הדתיים של היהדות, המעוגנים היטב בכתבי הקודש. אולם, אין ספק כי מקור הקשר הזה גם בתחושות ובהשקפות האתנו-לאומיות, שקדמו גם במקרה היהודי לתחושות ולאמונות הדתיות.

בעיני יהודים רבים נחשבת ירושלים לעיר קדושה, ולמעשה לבירה הסמלית של העם היהודי כולו, ולגבי חלק מהעם היהודי היא גם הבירה הלכה למעשה. לכן תפסה ירושלים בעבר, וממשיכה לתפוס היום, מקום מרכזי בזהותם ובתרבותם של יהודים רבים, גם אלה שחיו מחוץ לארץ-ישראל בעבר והחיים עתה מחוץ למדינת ישראל. עובדה זו הניעה רבים מהם לגלות עניין בנעשה בירושלים, לעלות אליה לרגל, לנסות להשפיע על המתרחש בה, להיות מעורבים במהלכים פוליטיים הקשורים לעתידה, לרכוש נדל"ן בעיר על כל חלקיה, ולפעול למענה באמצעות מתן תרומות והשקעות כספיות.

מאז חורבן הבית השני, שבעקבותיו חל גידול משמעותי מאוד של מספר היהודים בתפוצה, ועד הקמת מדינת ישראל, לא הייתה ליהודי התפוצה יכולת שליטה או השפעה על הנעשה בירושלים, וגם יכולתם להתיישב בה הייתה מוגבלת. השליטה בעיר הייתה נתונה בידי שליטים כובשים שונים ומדינות זרות, כמו השלטון היווני, הרומי, הנוצרי, הערבי, הצלבני, הממלוכי, העות'מאני, הבריטי, ולבסוף הירדני, ששלט על מזרח העיר. כל אלה הגבילו מאוד את יכולת היהודים להתיישב בעיר הקדושה להם ולפעול בה. ואף על פי כן, יהודים תמיד ישבו בעיר ושמרו על קשרים עם יהודים בתפוצה, מצד אחד, ולאורך ההיסטוריה יהודים בתפוצה וארגוניהם השונים היו מעורבים בנעשה בירושלים, מצד שני.

אבל, חשוב לציין כי בתקופות שונות גילו הארגונים היהודיים גישות שונות כלפי ירושלים. בהקשר הזה ראוי לציין כי בראשית דרכה של התנועה הציונית, ועד שנות ה-30 של המאה ה-20, לא גילתה התנועה הציונית יחס מיוחד לירושלים, ולא ריכזה את מאמציה בעיר הזו. גם כשהשתנתה הגישה, התנועה הציונית הסתפקה בפיתוח

החלק המערבי של העיר, וכך גם ארגונים אחרים. חידוש הריבונות המדינית של חלק מהעם היהודי על חלק מארץ-ישראל, עם הקמת מדינת ישראל, העניק גם ליהודים בתפוצה אפשרות לקיים קשרים יציבים ואמיצים הרבה יותר עם ירושלים, בהשוואה לעבר הבעייתית. בשנים 1948-1967 התאפשר הדבר כמובן רק באורח חלקי, וזאת לנוכח הריבונות של מדינת ישראל על ירושלים המערבית בלבד, ומאז 1967 התאפשר הדבר מכוח השליטה הישראלית על שני חלקי העיר. הקמת מדינת ישראל עוררה התרגשות רבה בקרב יהודים מכל קצווי תבל, והדבר התבטא בין היתר בהירתמות של רבים מהם לבניינה של המדינה החדשה, ובכלל זה לבניין החלק המערבי של ירושלים. כאמור, אופני התרומה לעיר הם הגירה והתיישבות של קבע בירושלים, עלייה לרגל לירושלים, ועזרה בתחומים רבים, כמו סיוע פוליטי, דיפלומטי, מימון מיזמים שונים והשקעות כספיות אחרות בירושלים.

כצפוי, איחודה של ירושלים תחת ריבונות ישראלית, בעקבות מלחמת ששת הימים, עורר גלים של התלהבות דתית ולאומית רבה, ריגושית ותבונית, ובעקבות זאת החלה מעורבות רבה יותר של חלק מיהודי התפוצה בקידום ענייני העיר המאוחדת. ביטויי המעורבות הזו היו מגוונים, ועוצמתם השתנתה ומשתנה כעת על פי הנסיבות והתנאים בישראל ובתפוצה. המעורבות מתייחסת לחלקי העיר השונים, והיא תרמה לשינויים נראים לעין בתחומים שונים בעיר. השינויים האלה ניכרים במישור חברתי, הכלכלי, החינוכי, הדתי, הפוליטי-המקומי, והמדיני הכוללני. למעשה, ירושלים מהווה גורם המעורר התרגשות בקרב יהודים רבים בעולם, לעתים אף יותר מהנעשה במדינת ישראל כולה.

בראשית הספר הזה נותחו השינויים המהותיים שחלו ועדיין חלים בתפוצה היהודית, שהם בעלי משמעות חשובה לגבי יחס התפוצה היהודית לירושלים, וכן השינויים המשמעותיים במעמדה של מדינת ישראל ובתדמיתה בקרב התפוצה היהודית. עם זאת, ירושלים ממשיכה לאחד יהודים מכל קצווי תבל ולרגשם. הקשרים האמיצים עם ירושלים עודדו ומעודדים יהודים רבים בתפוצה לגלות מעורבות בתחומים שונים ובאופנים שונים בכל העניינים הקשורים לירושלים. יש יהודים הפעילים בתחום אחד ויש יהודים הפעילים במספר תחומים במקביל.

אולם, צריך לציין שוב כי בגין השינויים החלים בהיבטים התרבותיים, החברתיים, הפוליטיים והכלכליים ביהדות העולם, ובגין ההטרונגניות הרבה של התפוצה היהודית, מתגלעות מחלוקות לא מעטות בין קבוצות וארגונים שונים בדבר עתיד העיר, ובעיקר בדבר אפשרות קיומה כעיר מאוחדת תחת שליטה ישראלית. זאת ועוד, המצב הפוליטי במדינה המארכת, וכן המצב הפוליטי במדינת ישראל, משפיעים על השוני בעמדות של

קבוצות ופרטים יהודים בתפוצה, ובמידת מעורבותם בתחומים השונים. חשוב להבין כי מספר היהודים והארגונים הטוענים לחלוקת ירושלים בין היהודים והפלסטינים כחלק מהסדר של קיום שתי מדינות גדל והולך.

המגעים המדיניים שנוהלו בעשור האחרון בין ישראל לבין הרשות הפלסטינית התייחסו, כידוע, גם למעמד הקבע של ירושלים במסגרת הסכם בין שני הצדדים. התפתחויות אלה עוררו ומעוררות עניין בקרב יהודים רבים בתפוצה, שכן הן נוגעות ברגישויות ברורות מבחינה דתית ולאומית. נראה כי הן יהודי התפוצה המזוהים עם הימין הפוליטי בישראל, והן יהודים המזוהים עם השמאל הפוליטי בישראל, ניסו בעשור האחרון, ובייחוד בשנים האחרונות, להשפיע על עתידה המדיני של העיר. זאת באמצעות הפעלת לחץ על ממשלת ישראל ועל ממשלות במדינות המארחות, או באמצעות השפעה על דעת הקהל היהודית בישראל ובתפוצה, כדי שזו תתמוך בגישותיהם השונות.

לצד פעילויות של יהודים בתפוצה שמטרתן לסכל כל ויתור טריטוריאלי בירושלים, הרי שהתמיכה בפשרה טריטוריאלית בעיר איננה נחלתם הבלעדית של קבוצות יהודיות "שמאליות" מובהקות ושוליות. וכך, תוכניות לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני על ידי קיומן של שתי מדינות נפרדות וחלוקת מחודשת של ירושלים עוררו עניין ואף תמיכה בקרב חוגים די נרחבים בתפוצה היהודית, אם כי עדיין הן רחוקות מלזכות בתמיכת רוב יהודי העולם.

בעיקרו של דבר, עדיין נראה כי בקרב חוגים רחבים בתפוצה, ובתוך הארגונים היהודיים הוותיקים הפועלים בה, התמיכה בשלמותה ובאיחודה הטריטוריאלי של העיר בריבונות ישראל רבה יותר מההתנגדות לכך. תמיכה זו ניכרת בפעילותם של ארגונים יהודיים, שאותו ומאותתים לממשלות ישראל להיזהר מכל ניסיון להתפשר בסוגיית ירושלים. ארגונים אלה עומדים לימין ממשלת ישראל הנוכחית כאשר זו מנסה להדוף לחצים אמריקניים ובינלאומיים לדון בחלוקה מחודשת של העיר, ובבלימת הפעילות היהודית של בנייה, החרמת קרקעות ורכישת מבנים במזרח ירושלים. יתר על כן, ישנם חוגים, בעיקר דתיים וחרדיים, התומכים ביהודים המתגוררים בירושלים העתיקה ובירושלים המזרחית, ומנסים לעודד את הגידול במספרם. הדבר מעורר התנגשויות בין יהודים ופלסטינים, ולחצים מצד מדינות שונות, ובייחוד ארצות הברית.

כאמור, בתחום הכלכלי-עסקי פעלו ופועלים בעלי הון, אנשי עסקים יהודים וארגונים יהודיים בתפוצה לקידום כלכלת העיר בדרכים שונות: השקעות בחברות הפועלות בעיר, הקמת מיזמי תיירות שונים ומימון הפעלתם, רכישת נדל"ן למגורים ברחבי העיר, הקמת מוסדות רפואיים וחינוכיים ותמיכה בהם, ועוד. ממשק מעניין בין התחום המדיני לבין התחום הכלכלי הוא רכישת חלקות קרקע ומבנים שונים במזרח ירושלים, בעיקר על

ידי ארגונים וקונים יהודים חרדיים ודתיים, במימונם ובעידודם של ארגונים יהודיים ויהודים עשירים בתפוצה. לצעדים אלה יש כמובן משמעויות דמוגרפיות, פוליטיות ודיפלומטיות.

מזה שנים רבות מעורבים יהודים בתפוצה בתרומות המיועדות למימון תוכניות ומוסדות חברתיים שונים בעיר, שרבים מתושביה קשי יום, וזאת בתחומי החינוך, הבריאות, הרווחה ועוד. ממפעלים אלה נהנים מגזרים שונים באוכלוסיית העיר – יהודים חילוניים, יהודים דתיים-לאומיים, יהודים חרדיים, ואף תושבים מוסלמים ונוצרים. התמיכה במפעלים אלה משלימה את התקצוב הממשלתי והעירוני ומסייעת לשיפור איכות החיים בירושלים, בעיקר בקרב היהודים הנזקקים, שמצבם איננו מן המשופרים למרות התרומות האלה.

בתחום התרבותי והדתי הוקמו בירושלים, על ידי יהודים בתפוצה, תיאטראות, מוזיאונים ומרכזי תרבות קהילתיים הנתמכים על ידם. גם אירועים תרבותיים גדולים הנערכים בעיר מתאפשרים לא פעם בזכות סיוע של יהודים החיים מחוץ לישראל. בנוסף לכל אלה, הוקמו או מוקמים בירושלים, בסיועם של יהודים בתפוצה, בתי כנסת, ישיבות וכוללים הנתמכים על ידם. דברים אלה מאפשרים לעיר להיות מרכז תורני גדול בקנה מידה עולמי. כמו כן, יש לציין כי המוסדות התורניים השונים השוכנים בעיר קולטים מדי שנה יהודים צעירים רבים מן התפוצה, המגיעים ללמוד במטרה להרחיב את ידיעותיהם ביהדות.

יהודים בתפוצה היו ועודם תורמים מרכזיים למוסדות האקדמיים והמדעיים הפועלים בעיר, התרומות מסייעות לקדם את המחקר המדעי, לתמוך בסטודנטים, ועוד. כמו כן בולטת התמיכה של יהודי התפוצה במכוני מחקר הפועלים בעיר, גם בשנים האחרונות, במטרה להשפיע על קובעי המדיניות בישראל.

בתחום הפוליטי-מוניציפלי מסייעים יהודי התפוצה לרשימות המתמודדות בבחירות למועצת עיריית ירושלים, ולמועמדים המתמודדים בבחירות לראשות עיריית ירושלים. הסיוע בתחום זה מתאפיין בקידום המועמדות ובמימון מסעות הבחירות.

המעורבות המעשית של יהודי התפוצות, בתחומי הפעילות השונים, מתבטאת במספר אופנים. סוגים אחדים של מעורבות כרוכים בהשקעת זמן רב ומאמץ גדול יחסית מצד יהודים בתפוצה, המעוניינים להשפיע על הנעשה בירושלים. סוגי מעורבות אחרים אינם דורשים השקעת משאבים רבים.

יהודים לא מעטים בתפוצה מגלים עניין בנעשה בירושלים ועוקבים אחר המתרחש בה, באמצעות עיתונות, ספרות ושיחות עם בני משפחה וחברים המתגוררים בישראל,

בכלל, ובירושלים, בפרט. זהו אופן מעורבות הדורש מאמץ מצומצם, והוא אינו כולל בהכרח נקיטת יוזמה יוצאת דופן. דוגמה לסוג מעורבות זה היא הזכרת ירושלים בתפילות פרטיות של יהודים דתיים ומסורתיים, ובבתי הכנסת.

מספר קטן יותר של יהודים מבקרים בעיר ובאתריה השונים לפרק זמן קצר יחסית, באופן חד-פעמי או באופן חוזר ונשנה. ביקורים תיירותיים אלה משפיעים על תודעת היהודים בתפוצה, הן בקרב המבקרים עצמם, בבחינת "טוב מראה עיניים", והן בקרב שומעי החוויות מהביקורים האלה. ביקורים באתרים מרכזיים וטעונים מבחינה דתית או לאומית – כמו הר הבית, הכותל המערבי, העיר העתיקה, הר הזיתים וגבעת התחמושת – עשויים להותיר רושם עמוק על תיירים יהודים מרחבי תבל ואף להשפיע על עמדתם הפוליטית ביחס לעתיד העיר. כאשר המבקרים שבים לביתם, ומספרים לקרוביהם ומכריהם על המפגש הבלתי אמצעי עם סממני ההיסטוריה היהודית, הם עשויים להלהיב את שומעיהם ואף לעודד אותם להגיע בעצמם לירושלים ולחוות חוויה רגשית דומה. כמו כן, ביקורים אלה תורמים לא מעט גם לכלכלת העיר – למסחר, לבתי המלון, לאתרי התיירות השונים וכיוצא באלו.

יהודים, בעיקר מקהילות הנמצאות במצוקה, רוכשים נדל"ן לשם שהייה בעיר לפרקי זמן ארוכים יותר, של שבועות או חודשים, וזאת מבלי להעביר אליה את מרכז החיים הקבוע. כלומר, השהות בירושלים אינה מגיעה לכדי הגירה לישראל ולמגורי קבע בירושלים. רוכשי הדירות הללו – המכונות בפי הירושלמים "דירות רפאים" בהיותן ריקות מדיירים רוב חודשי השנה – הם מבקרים השבים באורח קבוע לירושלים פעם בשנה או יותר, ולמעשה קושרים את עצמם לחיי העיר באופן הדוק וסדיר יותר מאשר תיירים המבקרים בה לעתים רחוקות.

יהודים מהגרים לישראל ומתישבים בירושלים כמקום המגורים הקבוע והעיקרי שלהם. בשנים האחרונות עלה שיעור המהגרים היהודים שבחרו להתיישב בירושלים. אופן מעורבות זה מהווה תהליך מעבר בין שייכות לתפוצה היהודית לבין הצטרפות מלאה למדינת הלאום היהודי. התיישבות של יהודים מקהילה מסוימת בירושלים (למשל, יהודי צרפת, המרבים לרכוש בתים בירושלים) יכולה לעודד חברים אחרים מאותה קהילה לעשות צעד דומה, בידעם כי ימצאו את עצמם בסביבה מוכרת ותומכת לכשיעלו.

יהודים לא מועטים מעורבים בשתדלנות ובהסברה פוליטית למען ירושלים, במטרה להשפיע על דעת הקהל היהודית והלא-יהודית לגבי מצב העיר, ועל תהליך קבלת ההחלטות במדינות המארחות. פעילות זו היא נחלתם של ארגונים יהודיים מכל קצותיה של קשת הדעות הפוליטית במדינות השונות ובישראל. היא כוללת גיוס תמיכה למען

מטרות מדיניות וחברתיות, והיא עשויה להיות מכוונת כלפי גורמים בתפוצה היהודית במדינה מארחת אחת או יותר, כלפי ממשלות במדינות מארחות, כלפי ממשלת ישראל וכלפי היהודים החיים בישראל. דרכי ההסברה כוללות שימוש באמצעים "מסורתיים", כגון עריכת הפגנות, לצד אמצעים חדשים יותר, כגון הקמת אתרי אינטרנט.

קהילות, קבוצות וארגונים רבים בתפוצה עוסקים בגיוס כספים למען ירושלים, באופן ישיר או עקיף. התרומות מופנות לקידום תחומים מגוונים, בהם: חינוך, תרבות, בריאות, רווחה ודת. בעשורים האחרונים גויסו סכומי כסף גדולים מאוד, אשר שינו את פני ירושלים ותרמו תרומה מיוחדת לקשר של יהודים בתפוצה לנעשה בעיר.

פעולות ממשלות ישראל השונות, ופעולות יהודי התפוצה, קובעות עובדות פוליטיות, חברתיות, כלכליות וחוקיות, המיועדות להבטחת ריבונות ישראל על מזרח ירושלים. גורמים חברתיים, דתיים ופוליטיים בזירה הבינלאומית התקשו ומתקשים לקבל מצב זה. עם השנים היו יהודים לא מעטים בתפוצה מעורבים במערכות פוליטיות ודיפלומטיות למען קידום הרעיון בדבר שמירת ירושלים המאוחדת כבירת מדינת ישראל. כמו שצינו, אחד המהלכים הבולטים בתחום זה היה מעורבות של כמה קהילות יהודיות בסוגיית העברת משכנן של שגרירויות מדינותיהם מתל אביב לירושלים.

מכל מקום, עם התקדמות התהליך המדיני בין ישראל לבין הפלסטינים, בייחוד לאחר ועידת קמפ דייוויד בקיץ 2000, גברה מעורבות יהודים בתפוצה בניסיונות חוזרים ונשנים להבטיח את המשך שליטתה של ישראל בעיר כולה. לאחר שממשלת ישראל הציעה להעביר לשליטת הרשות הפלסטינית חלקים ממזרח ירושלים, התלהטה דעת הקהל לא רק בקרב היהודים בישראל אלא גם בקרב חלקים מהתפוצה היהודית. מצדו האחד של המתרס עמדו ארגונים השוללים כל פשרה טריטוריאלית בירושלים, ומצדו האחר של המתרס התייצבו מחייבי הוויתורים הטריטוריאליים למען שלום אמת בין ישראל לבין הפלסטינים.

אולם, כאן יש הכרח להדגיש שוב את השפעת השינויים שחלו וחלים בתפוצה היהודית – התעצמות משמעותית בהשתלבות בחברות המארחות, גידול בשיעור ההתבוללות, גידול בשיעור נישואי התערובת, התגברות הביקורת על ישראל (כל אלה הם גורמים שנותחו בראשית ספר זה). בהקשר הזה גוברת הנטייה שלא לתמוך בתביעה הישראלית העכשווית לשמור על ירושלים מאוחדת תחת ריבונות ישראלית, או לפחות לא להתנגד לחלוקת העיר אם ממשלת ישראל תחליט על כך. יחד עם זאת, צריך לזכור כי יהודים לא מעטים בתפוצה יסתייגו מכך, וזאת, לפי הסקרים של הוועד היהודי האמריקני.

בחזית העשייה המדינית של יהודי התפוצה, למען ירושלים, עומדים ארגונים מגוונים: דתיים, חרדיים, חילוניים, מזוהים עם הימין המדיני בישראל, מזוהים עם השמאל המדיני בישראל, ועוד. הם פועלים מול קובעי מדיניות ומקבלי החלטות במדינות המארחות (בייחוד בארצות הברית), מול מקבלי החלטות בארגונים בינלאומיים, כמו האו"ם, מול מקבלי ההחלטות במדינת ישראל, מול היהודים בתפוצה ומול היהודים החיים בישראל. חלקם סבורים כי סוגיית ירושלים היא מיוחדת במינה, עד כדי קיום חובה מוסרית של ממשלת ישראל להביא בחשבון את עמדת יהודי התפוצה בבואה להכריע בדבר עתידה המדיני של העיר במסגרת משא ומתן מדיני. אחרים סבורים כי יהודים שלא חיים בישראל אינם זכאים להכתיב ליהודים הגרים בה את אופי ההסדר המדיני בירושלים. נראה כי כמה מהארגונים האלה יובילו בעתיד מאבק, אם למען שלמות ירושלים או למען חלוקתה, וזאת לקראת התגבשותו של הסדר מדיני, אם אכן יקרום עור וגידים.

בהקשר הזה הצבענו על מספר עמדות עיקריות של ארגונים יהודיים בתפוצה, ביחס למעמדה המדיני של ירושלים. ריבוי העמדות נובע, כאמור, מההטרונגניות הרבה של העם היהודי ושל ארגוניו, שנסקרה לעיל. וכך, יש השוללים ויתור טריטוריאלי של ישראל בעיר מכול וכול, יש המצדדים בפשרה בין הצדדים (בדרך כלל לפי מתווה "המפקד הלאומי" או "יוזמת ז'נבה"), יש ארגונים יהודיים רבים מאד המעניקים גיבוי לכל החלטה שתקבל ממשלתה הנבחרת של ישראל בנדון, ויש שאינם מחזיקים בעמדה רשמית כלשהי בסוגיה.

לענייננו חשובה ההבחנה בין הארגונים היהודיים לבין הציבור היהודי הרחב בכל מדינה ומדינה. זאת משום שמידת המחויבות של היהודים החברים בארגונים היא רבה יותר מזו של יהודים שאינם חברים בקהילות המאורגנות ובארגונים של הקהילות האלה. יהודים שאינם חברים עשויים להצטרף לפעילות אחת או יותר למען ירושלים, אך עיקר המאמץ מתבצע על ידי חברי הארגונים הנמצאים בליבת הקהילה היהודית בכל תפוצה ותפוצה, ולא על ידי אלה הנמצאים בשולי הקהילות היהודיות.

להבחנה בין עמדות הפרטים בכל קהילה וקהילה, לבין עמדות הארגונים השונים, יש היבט נוסף: ארגונים שאינם נוקטים עמדה רשמית, או שאינם מצהירים בפומבי על יחסם למעמדה המדיני הרצוי של ירושלים, כוללים חברים המחזיקים בעמדות שונות בנדון. העמימות בסוגיית עתידה של ירושלים מאפשרת לאותם ארגונים להמשיך ולגייס משאבים למען יעדיהם המוצהרים העיקריים מיחידים ומקבוצות בעלי השקפות עולם מדיניות מגוונות. אבל בעיקרו של דבר, ארגונים אלה פונים לפרטים ולקבוצות הקרובים לאידיאולוגיה ולעמדות המעשיות שלהם.

פעילותם של ארגונים יהודיים בתפוצה, בעניין ירושלים, איננה מצטמצמת רק במסגרת המדינה המארחת, אלא היא חוצת גבולות מדינתיים. כלומר, יהודים מקהילות שונות עשויים לשתף פעולה למען קידום יעד זה או אחר ביחס לעיר. דוגמה לכך היא ההתארגנות למען אחדות ירושלים שהתגבשה בעשור האחרון, ובה היו מעורבים יהודים מישראל וממספר מדינות מארחות של התפוצה היהודית, שנזכרו בפרקים הקודמים. ארגונים יהודיים, וגם אינדיווידואלים יהודים, פועלים גם במסגרות בינלאומיות, כמו האו"ם והאיחוד האירופי, במגמה לנסות ולהשפיע על מדיניות המוסדות הללו כלפי ישראל, בכלל, וכלפי ירושלים, בפרט.

עיקר הפעילות בתפוצה היהודית למען ירושלים נעשה על ידי יהודים החיים בארצות הברית. אין לתמוה על כך, שכן במדינה זו נמצאת הקהילה היהודית השנייה בגודלה בעולם. המעמד הפוליטי המכריע של מדינה זו, בזירה הבינלאומית בכלל, ובזירה המזרח-תיכונית בפרט, מהווה גורם נוסף המדרבן את היהודים-האמריקנים לפעול מול הממשל של ארצות הברית, וכן מול ארגונים בינלאומיים. אי לכך, כל התפתחות בסוגיית מעמדה המדיני של ירושלים תזכה בראש ובראשונה לתגובה של הארגונים היהודיים בארצות הברית, ואף לקריאה של כמה מהם לפעולה של ממש בנדון.

בהשוואה ליהודי ארצות הברית, יהודים מקהילות אחרות מנהלים פעילות מדינית למען ירושלים בעוצמה נמוכה יותר, אך אין להתייחס בביטול אל עמדות הקהילות האלה ואל פעולותיהן. בהקשר הזה יש לציין את הפעילות הגוברת בעיקר של יהודי קנדה, צרפת ואוסטרליה. אבל, גם בכל המדינות המארחות האחרות של התפוצה היהודית נראה כי העשייה במישור המדיני נישאת בעיקר על כתפי הפעילים בארגונים השונים. רק ברוסיה, שבה מתארגנים כעת היהודים במסגרות מקומיות וכלל-רוסיות, הפעילות למען ירושלים היא בראשית דרכה. אבל גם שם, הארגונים היהודיים הדתיים והחרדיים תומכים במלוא הלב בשמירה על איחוד ירושלים, ועל אפשרות המגורים של יהודים בכל חלקי העיר.

במקביל לפעילותם הערה של הארגונים היהודיים בתפוצה, מורגשת היטב גם מעורבותם של פרטים יהודים ושל משפחות יהודיות שנעשה בירושלים. הדבר ניכר בהגירה לישראל ובהתיישבות בירושלים המערבית, בתיירות, בתרומות למיזמי חינוך, רווחה, בריאות, תרבות, דת, ולאחרונה גם בהתיישבות הולכת וגדלה במזרח ירושלים. למעורבות זו יש כמובן גם השלכות מדיניות, שכן היא משפיעה על הפרישה הגיאוגרפית של האוכלוסייה היהודית בירושלים ועל תגובות הפלסטינים.

מהצד הישראלי, הגורמים העיקריים בישראל הפועלים מול יהודי התפוצה בסוגיית ירושלים הם ממשלת ישראל, הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, עיריית ירושלים, הקרן

לירושלים וארגוני חברה אזרחית, כמו הקרן לאדמות ישראל ואמונה. הפעילויות של מוסדות וארגונים אלה חופפות בחלקן זו את זו, ובחלקן הן ייחודיות למוסד או לארגון זה או אחר. כל ניתוח של מעורבות התפוצה היהודית בירושלים צריך להביא בחשבון את מעורבותם של הגופים הישראליים הללו בנעשה בירושלים ובעת ובעונה אחת במתרחש בתפוצה היהודית בהקשר של בעיית ירושלים. רוב הארגונים הללו יתנגדו לחלוקה מחדשת של ירושלים.

המחקר המקיף שערכנו הוא הראשון מסוגו בתחום הזה, ועל אף היקפו הרחב נותרו כמה סוגיות בעניין מעורבות התפוצה היהודית בענייני ירושלים הדורשות מחקרים נוספים. סוגיה אחת כזו היא דעת הקהל הרחב ולא רק של הארגונים בקהילות יהודיות מחוץ לארצות הברית ואוסטרליה, שבהן נערכו סקרי דעת כאלה, בדבר מעמדה המדיני של ירושלים. סוגיה אחרת נוגעת לעמדות החברתיות הציבוריות בישראל ביחס לתפוצה היהודית בעניין ירושלים. סוגיה שלישית היא עמדתם בעניין ירושלים של יהודי קהילות קטנות יותר, למשל באמריקה הלטינית, ומעורבותם בנעשה בעיר. סוגיה רביעית היא מעורבותם של ארגונים בתפוצה היהודית בוויכוחים הנוגעים ליחסי דת ומדינה בירושלים, צביון השבת, פעילות יהודית רפורמית וקונסרווטיבית, ועוד. מחקרים נוספים כאלה ישלימו את התמונה הכללית הראשונית המקיפה למדי המוצגת בספר הזה.

פרק י"ב. הצעות למדיניות ולמהלכים של ממשלת ישראל וארגונים ישראליים

בפרק האחרון הזה של הספר אנו מפרטים כמה הצעות למדיניות ולמהלכים של ממשלת ישראל ושל המוסדות האחרים העוסקים ביחסי ישראל והתפוצה בעניין ירושלים. אין בכוונתנו להציע כאן קווי מדיניות נורמטיביים ספציפיים, או מהלכים נורמטיביים ספציפיים לקידום אחת מהאפשרויות לפתרון מדיני של שאלת ירושלים – שמירה על אחדות העיר תחת ריבונות ישראלית, מצד אחד, או חלוקה מחודשת של העיר, מצד שני. כלומר, עד כמה שאפשר, ההצעות להלן אינן נושאות אופי אידיאולוגי. הן מיועדות לקדם טיפול הולם של ממשלות ישראל, בהווה ובעתיד, בקשרים שבין ישראל והתפוצה היהודית בזיקה לשאלת ירושלים. כלומר, ההצעות המפורטות להלן מכוונות לממשלות ימין, מרכז ושמאל, והן קשורות לדרך המומלצת להתייחסות לתפוצה בפרסומים קודמים של פרופ' גבי שפר.¹⁹⁵

הצעה ראשונה: לאור השינויים המהותיים החלים בתפוצה היהודית ובארגונים השונים בתפוצה, בכלל, ובעמדותיהם לגבי שאלת ירושלים, בפרט, שינויים שעמדנו עליהם בפרקים הקודמים ובפרסומים קודמים, הממשלה והמוסדות הישראליים האחרים צריכים להיות מודעים וערים לעובדה כי הקהילות היהודיות שונות זו מזו, כי כל אחת מהקהילות האלה איננה הומוגנית, ולכן בכל קהילה קיימות גישות שונות לבעיית ירושלים. אי לכך, ההתייחסות לתפוצה היהודית, ולכל אחת מהקהילות היהודיות בתפוצה – אם באורח פומבי או מאחורי הקלעים, אם במגעים ישירים או במגעים עקיפים – חייבת להביא בחשבון כי אלה אינם גורמים אחידים ומאוחדים. כמו כן, יש להכיר בהטרוגניות של כל אחת מהתנועות היהודיות בתפוצה ומהארגונים, וללמוד היטב את ההרכב, המבני והארגוני השונה שלהן, כדי להבין לאשורן את עמדותיהן לגבי שאלת ירושלים. הדבר חיוני, כיוון שלא ברור אם כל עובדי הממשלה והארגונים האחרים אכן מודעים היטב למתרחש בקהילות השונות בתפוצה היהודית בכל הקשור לבעיית ירושלים.

לאור האמור לעיל, הממשלה והמוסדות הרלוונטיים צריכים לחקור לעומק, ללמוד היטב ולהבין לאשורן את העמדות השונות ואת כיווני הפעולה של כל אחת מהקהילות וכל אחד מהארגונים בדבר עמדתם לגבי הדרך לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, בכלל,

¹⁹⁵ ראו לדוגמה, שפר ורוט-טולדנו, שם, עמ' 292-301.

ולגבי בעיית ירושלים, בפרט. כפי שהראינו בפרקים השונים בספר זה, יש משמעות רבה למגוון הדעות, ההשקפות והעמדות המעשיות לגבי שאלת ירושלים, בקרב קהילות יהודי התפוצה ובקרב הארגונים שהן מפעילות. על כן, ללא ידיעה מעמיקה של המצב הלכה למעשה, בכל אחת מהקהילות ובכל אחד מהארגונים, לא תוכל ממשלה ישראלית זו או אחרת לגייס באופן משמעותי את התפוצה לתמוך במדיניותה בסוגיות האלה, תהיינה אשר תהיינה מטרותיה ועמדותיה של הממשלה.

הצעה שנייה: לנוכח ריבוי התפישות והעמדות בקרב יהדות התפוצה וארגוניה, לגבי שאלת ירושלים, ראוי שמקבלי ההחלטות בישראל ירתמו גורמים שונים בתפוצה למען מטרות משותפות בירושלים. סביב חלק מהמטרות, בתחומי בריאות, סעד, חינוך, תרבות ופנאי, יכולים להתאחד יהודים בעלי השקפות עולם פוליטיות שונות. אך, מכיוון שעתיד השכונות במזרח ירושלים שנוי במחלוקת, הממשלה ועיריית ירושלים יכולות לגייס קהילות וארגונים מסוימים שעמדותיהם דומות לעמדות הממשלה והעירייה. הדברים אמורים לגבי הממשלה והעירייה העכשוויות ולגבי הרכבים עתידיים אפשריים אחרים שעמדותיהם עשויות להיות שונות.

הצעה שלישית: הממשלה צריכה לכבד גישות לא מקובלות עליה, המופגנות על ידי יחידים, קבוצות או ארגונים בתפוצה היהודית, בהקשר של התהליך המדיני, בכלל, ולגבי שאלת ירושלים, בפרט. וזאת כל עוד יהודי התפוצה אינם שוללים את זכותה של ישראל להתקיים כמדינת הלאום של העם היהודי. בכיבוד הגישות השונות יש כדי להגביר את ההסכמה, ההולכת ומתערערת בתחומים רבים, בין ישראל והתפוצה היהודית. הסכמה רחבה ועמידה יותר חשובה לא רק מבחינת השיקולים הפנימיים של העם היהודי, אלא גם מבחינת מעמד התפוצה וישראל בעיני המערכות העולמיות השונות, בעיקר בהקשר של סוגיית ירושלים.

הצעה רביעית: הממשלה והמוסדות האחרים העוסקים בתפוצה צריכים להפנים את העובדה הברורה, שעלתה מהדיון בפרקים הקודמים בספר זה, כי צפויה התנגדות יותר גלויה ובוטה של קבוצות שונות בתפוצה היהודית לכל סוג של מדיניות שתאומץ על ידי ישראל ביחסיה עם הפלסטינים, ובכלל זה בעניין מעמדה המדיני של ירושלים. הדבר נכון בין אם ממשלת ישראל בעתיד תבקש לשמור על איחוד ירושלים בכל מחיר, ובין אם הממשלה תסכים לחלוקת ירושלים מחדש. לכל מדיניות ישראלית תהיה התנגדות, אם כי לא ברור כעת מה תהיה התגובה של כל גורם בתפוצה היהודית למדיניות ישראלית

מסוימת. על כן, כל ממשלה ישראלית צריכה להיות נכונה מראש למורכבות הזאת, ולפעול בתבונה כדי לא לסבך עוד יותר את היחסים בין ישראל והתפוצה היהודית.

הצעה חמישית: לאור השינויים המהותיים המתרחשים בתפוצה היהודית, הממשלה צריכה להימנע עתה ממחשבה על שינויים מהותיים במעורבותה שלה בענייני התפוצה. זאת כיוון שקהילות שונות וקבוצות שונות בתפוצה נוקטות עתה עמדות חדשות ובלתי אוהדות, בדבר מרכזיותה של ישראל בעולם היהודי כיום ובדבר יכולתה וזכותה להתערב בענייני התפוצה. בקרב חוגים רבים בתפוצה היהודית ישנה שאיפה, הן גלויה והן מוסתרת, להיות בעלי מעמד אוטונומי במדינות המארחות אותם. לכן חשוב שממשלות ישראל, והארגונים הרלוונטיים השונים בישראל, יהיו מודעים לכך ויפעלו בהתאם בעת קידום תוכניות ומיזמים הנוגעים לירושלים.

מצד שני, באותה מידה, הממשלה צריכה להימנע גם מניסיונות להגדיל את מידת מעורבותה של התפוצה בפעילות הפוליטית-אלקטורלית הישראלית. מדובר, לדוגמה, במחשבות ובהצעות לשתף את יהודי התפוצה בהצבעה על מדיניות ישראל לגבי שאלת ירושלים. יש גם מקום לשקול את סוגיית הסיוע הכספי שיהודי התפוצה מעניקים לפוליטיקאים ישראלים, מתוך ציפייה שלאחר זכייתם בבחירות יקדמו עמדה פוליטית מסוימת. במסגרת זאת, מוצע לבחון ברצינות את האפשרות לאסור בחוק על תורמים שאינם אזרחי ישראל לממן מסעות בחירות של רשימות ומתמודדים בבחירות לרשויות המקומיות, ובכלל זה בירושלים.

הצעה שישית: כדי ליצור קשרים מהותיים סדירים, ושיתוף פעולה הולם, בין התפוצה וממשלת ישראל, הממשלה חייבת להסביר כהלכה, בגילוי לב, בעקביות וביושר רב, את עמדותיה הפוליטיות האמיתיות ואת מדיניותה באשר לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני. הדברים אמורים במיוחד לגבי פתרון בעיית ירושלים.

באותה רוח, הממשלה חייבת להימנע מהצהרות פומביות ריקות מתוכן, בקשר לעתיד ירושלים, ולהציג תוכניות ברורות יותר לגבי עתיד העיר. כבר עתה הולכת וגוברת התרעומת, בקרב חוגים נרחבים בתפוצה, על אי-הבהירות הבסיסית שנוקטות ממשלות ישראל האחרונות בעניין זה. יהודים רבים בתפוצה אינם חפצים להיות מופתעים מעמדות בלתי צפויות ובלתי מעשיות של ממשלת ישראל לגבי שאלת ירושלים, בין אם הם תומכים בה ובין אם הם מבקרים אותה. יש, אפוא, ליידע את הישראלים ואת יהודי התפוצה כאחד, בעניין עמדות הממשלה בדבר עתידה של ירושלים.

הצעה שביעית: על הממשלה לנקוט מהלכים ומעשים התואמים את מדיניותה המוצהרת בעניין ירושלים. כבר עתה יש ביקורת גוברת בתפוצה היהודית על חוסר התאמה בין מה שנעשה בירושלים לבין הצהרות שנשמעות לעתים בעת ביקורים של ראשי מדינת ישראל בקהילות שונות של התפוצה, או בכינוסים של הארגונים היהודיים השונים. מתאם כזה בין ההצהרות והכוונות לבין המעשים יפחית את המתח בין התפוצה וישראל, בכלל, ולגבי שאלת ירושלים, בפרט.

הצעה שמינית: ממשלת ישראל צריכה לשאוף לשיתוף פעולה רב יותר מזה המתקיים עד עתה עם הארגונים היהודיים השונים. לנוכח ריכוזם של יהודי העולם כיום בעיקר בישראל ובארצות הברית, וחשיבותה הרבה של הקהילה היהודית-אמריקנית מבחינת יכולת ההשפעה הפוליטית וגיוס המשאבים, יש להפנות את תשומת הלב והשאיפה לשיתוף פעולה עם התפוצה בראש ובראשונה ליהדות אמריקה ואחר כך לקהילות קטנות יותר, כמו יהדות צרפת ויהדות רוסיה. אולם, אין בשום פנים ואופן לזנוח את הקשרים עם הקהילות היהודיות האלה, ובייחוד עם הקהילות באירופה, לנוכח עליית חשיבותו של האיחוד האירופי, בפוליטיקה העולמית בכלל ובפוליטיקה המזרח-תיכונית בפרט.

כמו כן, הממשלה לא צריכה להסתפק בקשר עם ארגונים כמו איפא"ק והסוכנות היהודית, אשר "מדרך הטבע", עמדותיהם הפוליטיות קרובות או אפילו זהות לעמדות הממשלה הנוכחית. קשרים כאלה צריכים להתקיים גם עם ארגונים שדעותיהם ופעולותיהם הפוליטיות והחברתיות מנוגדות לעמדות הממשלה. כתוצאה מכך יפחת המתח בין הממשלה וארגונים שאינם מסכימים לעמדתה בדבר שאלת ירושלים, וייתכן שיתוף פעולה מסוים בין הצדדים, גם אם קיימים חילוקי דעות ביניהם. הדבר חשוב במיוחד כדי לא לערור חילוקי דעות ומתח בין יחידים וארגונים מהתפוצה ובין הממשלה בישראל. יתר על כן, הממשלה צריכה להגביר את ההבנה ואת ההסכמה בתפוצה על ידי כך שתביא בחשבון את עמדות הקבוצות והארגונים השונים, גם אם אין הסכמה אִתם. עם זאת, מוצע לא להעניק ליהודים שאינם בעלי אזרחות ישראלית אפשרות להטיל וטו על החלטות שיקבלו מוסדות השלטון בישראל בעניין ירושלים.

ממשלות ישראל השונות, מימין ומשמאל, נשבעו אמונים לירושלים, אך לא פעם נמנעו מלתרגם מחויבות זאת לתוכניות ולתקציבים ברורים לקידום מעמד העיר. על הממשלה להגביר את מעורבותה בכל היבטי החיים בעיר הבירה מרובת האתגרים, ולהיות שותפת אמת של העירייה ושל ארגונים רלוונטיים, כמו "הקרן לירושלים", בגיוס יהדות התפוצה לסיוע בשיפור רווחתם של תושבי העיר. כאמור, נבחרו ציבור ישראלים, מחד גיסא, ויהודים פעילים בתפוצה, מאידך גיסא, יכולים לאחד כוחות לטובת ירושלים בנושאים

שאינם שנויים במחלוקת פוליטית עמוקה, כמו שיפור מנגנוני הרווחה העירוניים ותמיכה במפעלי תרבות עבור מגזרים שונים.

הצעה תשיעית: ממשלות ישראל צריכות להימנע מיצירת מתחים לא רצויים, בין קהילות התפוצה היהודית ובין הממשלות והחברות במדינות המארחות אותן. מתחים כאלה עלולים לגרום להחמרת המצב של התפוצה היהודית במדינה המארחת, ולמתיחות בין ישראל והמדינות השונות שבהן מצויות קהילות התפוצה. עם זאת, אין להוציא מכלל אפשרות הנעת יהודים בתפוצה לטובת הסברה של עמדת ממשלת ישראל בנוגע לירושלים. הדבר עשוי להיות הכרחי לנוכח פעולתן של שדולות וארגונים ערביים, לטובת הפלסטינים ונגד ישראל.

הצעה עשירית: רצוי לעודד יצירת קשרים ישירים בין קבוצות חברתיות שונות בירושלים וקהילות יהודיות מתאימות בתפוצה.

הצעה אחת עשרה: מוצע שעיריית ירושלים תבחן אפשרויות של יצירת שותפויות בינה ובין עיריות רבות ככל האפשר ברחבי העולם, ובייחוד במדינות דמוקרטיות. אמנם המצב הפוליטי הקיים מקשה על כריתת ברית של ערים תאומות, אך ניתן לנסות ולקדם שותפויות מסוג אחר, אם ברית שכזו אינה ברת ביצוע.

חשוב שעיריית ירושלים תיצור קשרים נוספים עם הקהילות השונות בתפוצה היהודית היושבות בערים אלה או בערים אחרות.

כמו כן, מוצע להגביר את היוזמה של העירייה והממשלה לעריכת כינוסים עולמיים בירושלים, בנושאים שונים, וכן תוכניות מושכות לתיירים.

דגש מיוחד צריך להיות מושם על הרחבת ידיעותיו של הדור הצעיר היהודי בתפוצה, בעניין מדינת ישראל ובירתה והאתגרים הניצבים בפניהן. הרעיונות האלה יסייעו להבהיר לאוהדי ישראל וירושלים, ולמתנגדיה, מהו המצב בירושלים הלכה למעשה.

רשימות מרואיינים ומקורות

רשימת מרואיינים ומרואיינות:

ישראל

- חבר הכנסת **וסגן שר החוץ דניאל איילון**, לשעבר שגריר ישראל בארצות הברית –
28.3.2010
- חבר הכנסת **הרב חיים אמסלם** – 28.7.2009
- ד"ר נתן ארידן**, חוקר במכון בן-גוריון ועורך כתב העת Israel Studies – 12.12.2009
- שולמית בהט**, לשעבר מנכ"ל עמית של הוועד היהודי האמריקני בארצות הברית
ובעולם – 22.9.2009 (בשיחה טלפונית)
- חבר הכנסת **זאב בילסקי**, לשעבר יושב ראש הסוכנות היהודית ונשיא ההסתדרות
הציונית העולמית – 28.7.2009
- משה בן-ציוני**, יועץ מדיני לראש עיריית ירושלים – 5.8.2009
- שמואל בן-שמואל**, ראש חטיבת תפוצות ודתות במשרד החוץ – 28.3.2010
- ניקול גולדמן**, לשעבר סגנית נשיא הקרי"ף – 16.9.2009
- דני גרוסמן**, מנכ"ל הקונגרס היהודי האמריקני בישראל – 22.9.2009
- עורכת הדין דינה האן**, יושבת ראש אמונה העולמית – 21.7.2009
- ד"ר זאב חנין**, המדען הראשי של המשרד לקליטת עלייה
- רות חשין**, נשיאת הקרן לירושלים – 21.7.2009
- בנימין לשקר**, לשעבר מראשי התאחדות הסטודנטים היהודים בצרפת – 31.5.2009
- ד"ר עודד ערן**, מזכ"ל הקונגרס היהודי העולמי בישראל – 17.8.2009
- דניאל פינס**, סמנכ"ל ארגון הגיוינט בישראל – 16.11.2009
- חבר הכנסת **וסגן שר החינוך מאיר פרוש**, לשעבר סגן ראש עיריית ירושלים –
22.9.2009
- אריה קינג**, מנכ"ל הקרן לאדמות ישראל – 29.9.2009

עורך הדין אדוארד רטיג, מנהל בפועל של משרד הוועד היהודי האמריקני בישראל
ובמזרח התיכון – 28.7.2009

עורך הדין שלדון שורר, לשעבר יושב ראש הנציגות הישראלית של המפלגה הדמוקרטית
מחוץ לארצות הברית – 13.8.2009

חבר הכנסת דר' נחמן שי, לשעבר סגן נשיא בכיר של איחוד הקהילות היהודיות ומנכ"ל
המשרד הישראלי של האיחוד – 9.7.2009

אודרי שמרון, מנכ"ל המשרד הישראלי של הדסה, וסגניתה **ברברה גולדשטיין** –
11.11.2009

אלן שניידר, מנהל המרכז העולמי של בני ברית בירושלים – 21.7.2009

צרפת

David Fuchs, מזכ"ל חוג ברנאר לזר בפריז – 13.11.2009 (שיחה טלפונית)

Samuel Ghiles Meilhac, תלמיד מחקר בבית הספר הגבוה למדעי החברה בפריז –
19.8.2009

התכתבויות:

אריה אויסאליבן, מנהל תחום התקשורת בלשכת הליגה נגד השמצה בישראל –
22.9.2008

Peter Wertheim, מנהל המועצה האקדמית של יהודי אוסטרליה – 2.2.2010

Geoffrey Zygier, מנהל מועצת הקהילה היהודית של ויקטוריה – 4.3.2010

ספרים ומאמרים:

בראשית י"ד.

בראשית כ"ב.

בבלי, יומא, נ"ד, ע"ב.

אבינרי, שלמה. **הרצל**. ירושלים: מרכז זלמן שז"ר לתולדות ישראל, תשס"ח, 2007.

- אילני, עפרי. "עם כסף ונחישות, מרכז שלם השתלט על הממשלה", **הארץ**, 18.5.2009, <http://www.haaretz.com/hasite/spages/1086278.html> (14.9.2009)
- אלדר, עקיבא ונמרוד גורן. **מארב ירושלמי: המהלכים להעברת שגרירות ארצות הברית לבירה**. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 2002.
- ביגר, גדעון. "ירושלים – בירת השלטון הבריטי בארץ-ישראל 1917-1948", בתוך: יהושע בן אריה (עורך), **ירושלים בתקופת המנדט, העשייה והמורשת**. ירושלים: יד יצחק בן צבי, 2003, עמ' 63-73.
- ביין, אלכס. **תיאודור הרצל: ביוגרפיה**. ירושלים: הספרייה הציונית, 1976.
- בן, אלוף. "אולמרט כמעט עשה היסטוריה: ויתור ישראלי על האגן הקדוש", **הארץ**, 26.6.2009.
- בן, אלוף. "ממשל אובמה מזהיר את נתניהו: יכל בנייה בין ירושלים למעלה אדומים תהיה הרסנית", **הארץ**, 24.7.2009.
- בן, אלוף ושמואל רוזנר, "אם אשכחך ירושלים, תשכח מאיתנו", **הארץ**, 29.11.2007.
- בן-חורין, יצחק. "אובמה: ירושלים המאוחדת תישאר בירת ישראל", **YNET**, 4.6.2008, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3551984,00.html> (30.4.2009)
- בן-חורין, יצחק. "אובמה: דבריי על ירושלים מאוחדת – ניסוח רע", **YNET**, 14.7.2008, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3567771,00.html> (30.4.2009)
- בן ששון, חיים. "תולדות ישראל בימי הביניים", בתוך: חיים בן ששון (עורך), **תולדות עם ישראל בימי קדם**. תל אביב: הוצאת דביר תל אביב, 1969.
- בנגל, מיה. "נתניהו משיב לארה"ב: לא נסכים לגזירות בירושלים", **NRG**, 19.7.2009, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/918/413.html> (4.10.2009)
- ברזילי, תמר. "בנק ירושלים: הוכפל היקף המשכנתאות לתושבי חוץ", **YNET**, 5.10.2004, <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-2985986,00.html> (26.10.2009)
- ברקוביץ, שמואל. **מלחמות המקומות הקדושים: המאבק על ירושלים והמקומות הקדושים בישראל, יהודה, שומרון וחבל עזה**. אור יהודה: הד ארצי ומכון ירושלים לחקר ישראל, 2000.
- "יהדות העולם וסוגיית הר הבית" (ללא מחבר), **בתפוצות**, גיליון מס' 162, אייר תשס"א.

גולני, מוטי. **ציון בציונות: המדיניות הציונית בשאלת ירושלים: 1937-1949**. תל אביב: משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1992.

גולני, מרדכי. **הנהגת היישוב ושאלת ירושלים במלחמת העצמאות, דצמבר 1947 עד מאי 1948**. ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים, 1988.

דותן, שמואל. **פולמוס החלוקה בתקופת המנדט**. ירושלים: יד יצחק בן-צבי, 1979.
הוניג, אליהו. "אגודת שוחרי האוניברסיטה העברית, 1925-1948", בתוך: חגית לבסקי (עורכת), **תולדות האוניברסיטה העברית בירושלים: התבססות וצמיחה**. ירושלים: מאגנס, 2005, עמ' 113-143.

הטיס-רולף, שילה. "משכן הכנסת בגבעת רם: תכנון ובנייה", **קתדרה**, גיליון 96, תמוז תש"ס: http://www.knesset.gov.il/building/architecture/heb/art1_contest.htm

וילנאי, זאב. **אנציקלופדיית וילנאי לירושלים** (עדכון: נתנאל ליפשיץ). ירושלים: אחיעבר, תשנ"ג, 1993.

זמר, אפרת. "בונזיור ירושלים", **NRG**, 10.9.2007: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/634/638.html> (21.10.2009)

חושן, מאיה. "אוכלוסיית ירושלים – תהליכי שינוי", בתוך: אורה אחימאיר ויעקב בר-סימן-טוב (עורכים), **40 שנה בירושלים: 1967-2007**. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 2008, עמ' 15-40.

ירושלמי, שלום. "היה רעב, נשאר רעב", **מעריב** (מוסף שבת), 10.4.2009, עמ' 12-13.
ירושלמי, שלום. "חלוקת ירושלים, לטוב או לרע – בלתי אפשרית", **NRG**, 25.7.2009: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/920/838.html> (3.11.2009)

כץ, יוסי. **מדינה בדרך: התוכניות הציוניות לחלוקת ארץ-ישראל ולהקמת מדינה יהודית**. ירושלים: מאגנס, 2000.

כץ, יוסי. "ירושלים – עיר שחולקה או חוברה לה יחדיו: עמדות הבריטים, האו"ם וההנהגה הציונית בשאלת חלוקתה או אחדותה של ירושלים", בתוך: יהושע בן אריה (עורך), **ירושלים בתקופת המנדט, העשייה והמורשת**. ירושלים: יד יצחק בן-צבי, 2003, עמ' 133-157.

כתבי הארץ, "3,000 אנשי רוח יהודים קוראים להפסקת הבנייה בירושלים", **הארץ**, 2.5.2010: <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1166734.html> (2.5.2010)

כתבי הארץ, "האם עצומת אנשי הרוח בצרפת תעזור לישראל?", **הארץ**, 3.5.2010.
לבסקי, חגית (עורכת). **ירושלים בתודעה ובעשייה הציונית**. ירושלים: מרכז זלמן שז"ר,
1989.

**מבקר המדינה: דין וחשבון על תוצאות ביקורת חשבונות הסיעות והרשימות,
שהשתתפו בבחירות לרשויות המקומיות בנובמבר 1993**, (ירושלים: משרד
מבקר המדינה, 1994). [http://www.mevaker.gov.il/serve/contentTree.asp?bookid=343&id=158&contentid=6745&parentcid=undefined&bctyp
e=6739&sw=1024&hw=698](http://www.mevaker.gov.il/serve/contentTree.asp?bookid=343&id=158&contentid=6745&parentcid=undefined&bctyp e=6739&sw=1024&hw=698) (14.9.2009)

מוזגוביה, נטשה. "חבר הקונגרס הרפובליקני, אריק קנטור: לא לפסול אופציה צבאית
נגד איראן", **הארץ**, 2.8.2009.

מלמט, אברהם. "ראשית האומה", בתוך: חיים בן ששון (עורך), **תולדות עם ישראל
בימי קדם**. תל אביב: דביר, 1969, עמ' 9-90.

מרנדה, אמנון. "סרקוזי על האיום האיראני: ישראל לא לבד", **ynet**, 23.6.2008,
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3559023,00.html> (27.10.2009)

נאור, מרדכי (עורך). **ירושלים עיר ועם – מדוד המלך עד ימינו**. ירושלים: יד יצחק
בן-צבי, 1987.

סוכנויות הידיעות. "רייס מזהירה: 'בנייה בגדה תפגע במו"מ"', **NRG**, 7.12.2007,
<http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/668/628.html> (3.5.2009)

פז, יאיר. "ירושלים החדשה בתוכנית הסוכנות היהודית לחלוקת ירושלים 1937-1938",
קתדרה, 72, 1994, עמ' 134-135.

פינטו, גואל. "השאנסון שלנו", **הארץ**, 14.2.2007.

פינקוס, בנימין. **מאמביוולנטיות לברית בלתי כתובה: ישראל, צרפת ויהודי צרפת
1947-1957**. קריית שדה בוקר: מכון בן-גוריון לחקר ישראל, הציונות ומורשת
בן-גוריון ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2005.

פפר, אנשיל. "ארגונים יהודיים בארה"ב לאולמרט: אין לממשלה זכות לדון בעתיד
ירושלים", **הארץ**, 29.11.2007.

פרלמן, משה וטדי קולק. **ירושלים 4000 שנות היסטוריה של העיר**. תל אביב: ספריית
מעריב, 1969.

קאופמן, מנחם. **לא-ציונים באמריקה במאבק על המדינה**. ירושלים: הספרייה הציונית,
1984.

- "איש חזון ומעש עם אהבה גדולה" (אודות סמואל רוטברג) (ללא מחבר), **קו פנים**,
<http://kavpnim.huji.ac.il/articles.asp?cat=15&artID=789>: 5.9.2007
- קצבורג-יונגמן, מירה. **נשים ציוניות באמריקה: הדסה ותקומת ישראל**. קריית שדה
 בוקר: אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2008.
- קרויאנקר, דוד. **קריית אדמונד י. ספרא, גבעת רם: תכנון ואדריכלות 1953-2002**.
 ירושלים: האוניברסיטה העברית בירושלים, 2002.
- רגב-ירקוני, הדס ועופר רגב. **הגשר אל ההר: שבעים שנה לאגודת שוחרי האוניברסיטה
 העברית בירושלים**. צור יגאל: פורת, 2003.
- שאלתיאל, אלי (עורך). **פרקים בתולדות ירושלים בזמן החדש**. ירושלים: מרכז זלמן
 שז"ר, 1981.
- שגב, זוהר. **מפוליטיקאים אתניים למנהיגים לאומיים: ההנהגה הציונית-אמריקנית,
 השואה והקמת מדינת ישראל**. קריית שדה בוקר: מכון בן-גוריון לחקר
 ישראל והציונות, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, 2007.
- שירות "הארץ" ומזל מועלם, "משרד החוץ בצרפת נגד בנימין נתניהו: ירושלים תהיה
 בירתן של שתי המדינות", **הארץ**, 22.5.2009.
- שלג, יאיר. "יהודי התפוצות דורשים זכות הכרעה בשאלת הר הבית", **הדואר**, 5.1.2001.
 שמיר, שלמה. "הקהילה היהודית אדישה לסוגיית ירושלים", **הדואר**, 19.1.2001.
- שפר, גבריאל (גבי) והדס רוט-טולדנו. **מי מנהיג? על יחסי ישראל והתפוצה היהודית**.
 ירושלים: מכון ון-ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד, 2006.
- שר, גלעד. **במרחק נגיעה – המשא ומתן לשלום 1999-2001: עדות**. תל אביב: משכל,
 2001.
- שרון, יוסף. **בניין בית המשפט העליון, ירושלים**. ירושלים: יד הנדיב, קרן רוטשילד,
 1993.
- Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and
 Spread of Nationalism*. London: Verso, 1983.
- Berkman, Jacob. "Lauder's letter to Olmert roils WJC's Israel office", *JTA*, January
 18th, 2008.
- Cohen, Erik H. "Symbols of Diaspora Jewish identity: An international survey
 and multi-dimensional analysis", *Religion*, 38, 2008, pp. 293-304.

- Cohen, Robin. *Global Diasporas*. London: UCL Press, 1997.
- Dahan, Michael and Gabriel Sheffer. "Ethnic Groups and Distance Shrinking Communication Technologies", *Nationalism and Ethnic Politics*, 7(1), Spring 2001, pp. 85-107.
- DellaPergolla, Sergio. *World Jewry Beyond 2000*. Oxford: Oxford Center for Hebrew and Jewish Studies, 1999.
- DellaPergola, Sergio. *The Jewish People Between Thriving and Decline*. Jerusalem: The Jewish People Policy Planning Institute, 2004.
- DellaPergola, Sergio. *Alternative Futures of the Jewish People*. Jerusalem: The Jewish People Policy Planning Institute, 2005.
- Eichner, Itamar. "Canada court: Jerusalem not Israel's capital", *YNET*, 5.7.2008: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3247834,00.html> (7.1.2010)
- Gitelman, Zvi, Musya Glants and Marshall I. Goldman (eds.) *Jewish Life after the USSR*. Bloomington: Indiana University Press, 2003.
- Goldberg, David. "Israel as a Source of Identification for Canadian Jewry", in: Danny Ben-Moshe and Zohar Segev, (eds.), *Israel, the Diaspora and Jewish Identity*, Brighton: Sussex Academic Press, 2007, pp. 215-226.
- Goodman, Philip. *66 years of Benevolence: The Story of the PEF Israel Endowment Funds*. New York: PEF Israel Endowment Funds, Inc., 1989.
- Hausman, Tamar. "Sacrifice of Temple Mt. 'risks ties to U.S. Jews'", *Haaretz*, January 5th 2001.
- The Jerusalem Foundation Annual Report 2007/8*.
- The Jerusalem Foundation Annual Report 2008/9*.
- Johnson, Paul. *A History of the Jews*. New York: Harper Perennial, 1988.
- Jordan, Michael J. "American Jews launch offensive to halt Temple Mount 'surrender'", *JTA*, December 26th, 2000.
- Jordan, Michael J. "Conference in uproar after Lauder's Jerusalem speech", *JTA*, January 12th 2001.
- Katz, Yossi. "Zionism and Jerusalem –The Conflict of Priorities: Changes in Zionist Settlement in the Jerusalem Vicinity, 1937-48", *Israel Affairs*, 5 (4), 1999, pp. 121-123.

- Kosmin, Barry , Antony Lerman and Jacqueline Goldberg. *The Attachment of British Jews to Israel: JPR Report No.5*. London: JPR publications, 1997.
- Leibovici, Franck. "Esquisse d'une Histoire des Français en Israël", *Vingtième Siècle. Revue d'histoire*, 78, Avril-Juin 2003, pp. 3-17.
- Levi Julian, Hana. "Olmert to World Jewry: Israel Makes Sole Decision on Jerusalem", *Arutz Sheva* (Israel National News), 27.11.2007: <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/124387> (26.4.2009)
- Levi, John S. and George F. J. Bergman. *Australian Genesis: Jewish Convicts and Settlers*. 2nd ed. Carlton South, Victoria: Melbourne University Press, 2001.
- Millennium Development Goals*. New York: Oxford University Press, 2003
- Pinkus, Benjamin. *The Jews of the Soviet Union: The History of a National Minority*. NY: Cambridge University Press, 1988.
- Rebhun, Uzi. "The Jewish Diaspora in America" in: Eherlich, A. (ed.), *Encyclopedia of the Jewish Diaspora*. Santa Barbara, California: 2009, vol.2. 571-592.
- Remennick, Larissa. *Russian Jews on Three Continents: Identity, Integration and Conflict*. New Brunswick: Transaction Publishers, 2006.
- Remennick, Larissa. "The Place of Israel — Symbolic and Real — in the Life of Russian-Soviet Jewry" in: Ben-Moshe and Zohar Segev (eds.) *Israel, the Diaspora and Jewish Identity*. Brighton: Sussex Academic Press, 2007, pp. 286-301.
- Rosner, Shmuel. "Olmert: Israel, not U. S. Jewry, will decide J'lem's fate", *Haaretz*, 27.11.2007.
- Rutland, Suzanne. *Edge of the Diaspora: Two Centuries of Jewish Settlement in Australia*. 2nd rev. edn. Sydney: Brandl & Schlesinger, 1997.
- Rutland, Suzanne. "Identity with Israel from Afar: The Australian Story," in: Danny Ben-Moshe and Zohar Segev, (eds.), *Israel, the Diaspora and Jewish Identity*. Brighton: Sussex Academic Press, 2007. pp. 254-267.
- Safran, William. "Diasporas in Modern Societies", *Diaspora*, 1 (10), 1991, pp. 83-99.

- Schick, Marvin. *A Census of Jewish Day Schools in the United States 2003-2004*.
Avi Chai, 2005: http://www.avi-chai.org/Static/Binaries/Publications/Second%20Census%202003-04_0.pdf
- Schreiber, Mordecai. "Canada". *The Shengold Jewish Encyclopedia*. Rockland, Md.: 2001.
- Seliktar, Ofira. *Divided We Stand: American Jews, Israel and the Peace Process*. Westport, CT: Praeger, 2002.
- Sharkansky, Ira. *Governing Jerusalem: Again on the World's Agenda*. Detroit: Wayne State University Press, 1996.
- Sheffer, Gabriel. *Diaspora Politics: At Home Abroad*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Shindler C., "The Reflection of Israel within British Jewry", in: Danny Ben-Moshe and Zohar Segev (eds.), *Israel, the Diaspora and Jewish Identity*. Brighton: Sussex Academic Press, 2007, pp. 227-234.
- Slezkine, Yuri. *The Jewish Century*. Princeton: Princeton University Press, 2004.
- Slonim, Shlomo. *Jerusalem in America's Foreign Policy 1947-1967*. The Hague, London and Boston: Kluwer Law International, 1998.
- Tulchinsky, Gerald. *Taking Root: The Origins of the Canadian Jewish Community*. Toronto, Ont: Lester Pub. 1992.
- Tulchinsky, Gerald. *Branching Out: The Transformation of the Canadian Jewish Community*, Toronto: Stodart, 1998.
- Weiss, Anthony. "U.S. ultra-Orthodox group breaks mold by taking stance on peace Process", *The Forward*, December 12th, 2007: <http://theyeshivaworld.com/news/General+News/12165/contact> (10.12.2008).
- 1999 Annual Survey of American Jewish Opinion Conducted for the American Jewish Committee by Market Facts, Inc., March 29-April 18, 1999.*
- 2000 Annual Survey of American Jewish Opinion Conducted for the American Jewish Committee by Market Facts, Inc., September 14-28, 2000.*

אתרי אינטרנט:

- אתר "ירושלים אחת" (בלוג) – <http://onejerusalem.blogli.co.il>
- אתר איפא"ק – <http://www.aipac.org/>
- אתר "הוועד היהודי האמריקני" – <http://www.ajc.org/>
- אתר "הקונגרס היהודי האמריקני" – <http://www.ajcongress.org/>
- אתר שגרירות צרפת בישראל – <http://www.ambafrance-il.org/>
- אתר "עמנו" – <http://www.ameinu.net>
- אתר "חוג ברנאר לזר" בפריז – <http://www.bernardlazare.org/>
- אתר "חוג ברנאר לזר" בגרנובל – <http://www.cbl-grenoble.org/>
- אתר המועצה המתאמת למען ירושלים – <http://www.ccjer.org/>
- אתר "הוועד הישראלי-קנדי" – <http://www.cicweb.ca/>
- אתר הקרי"ף – <http://www.crif.org/>
- אתר "הקונגרס של הארגונים היהודיים החילוניים" – <http://www.csjo.org/>
- אתר המפלגה הדמוקרטית מחוץ לארצות הברית – <http://www.democratsabroad.org/>
- אתר "יוזמת זינבה" – <http://www.heskem.org.il/>
- אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה – <http://www.idi.org.il/>
- אתר מועצת הקהילה היהודית של ויקטוריה – <http://www.jccv.org.au/>
- אתר המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה – <http://www.jcpa.org.il/>
- אתר הקרן לירושלים – <http://www.jerusalemfoundation.org/>
- אתר הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה – <http://www.jewishfederations.org/>
- אתר המועצה היהודית לענייני ציבור – <http://www.jewishpublicaffairs.org/>
- אתר "שלום עכשיו" בצרפת – <http://www.lapaixmaintenant.org/>
- אתר תנועת "מבראשית" – <http://www.mibereshit.org/>
- אתר "המפקד הלאומי" – <http://www.mifkad.org.il/>

אתר "לא בשמנו" – <http://www.nion.ca/>
אתר האיחוד האורתודוקסי – <http://www.ou.org/>
אתר מרכז שלם – <http://www.shalem.org.il/>
אתר "ציונה" – <http://www.siona.fr/>
אתר ההתאחדות היהודית הצרפתית למען השלום – <http://www.ujfp.org/>
אתר מכון ון-ליר – <http://www.vanleer.org.il/heb/>
אתר "ארגון ציוני אמריקה" – <http://www.zoa.org/>
אתר מכללת "הדסה" – www.hadassah.ac.il

unity of the city under Israeli rule should be maintained. At the same time, more individuals and organizations in the Jewish Diaspora than before are willing to seriously consider a political partition of the city as part of a peace agreement between Israel and the Palestinians.

When one takes into account the geostrategic importance of the United States, the large size of its Jewish community and the dynamic character of many Jewish organizations operating there, it seems that American Jewry will remain the most active Jewish community outside Israel.

The book ends with a list of practical recommendations for decision makers serving in the Israeli government and the Jerusalem municipality regarding relations with the Jewish Diaspora. One of the main points is that the complexity of the Jewish Diaspora in different countries cannot be downplayed and hence the complex relations between Diaspora Jews and Jerusalem should be taken into account. Israeli leaders should, therefore, tread with caution when promoting their policy vis-à-vis Jewish communities abroad in order to avoid unnecessary crises between the Israeli government and Diaspora Jews as well as between Diaspora Jews and their respective host governments. Moreover, the book suggests expanding the cooperation between the Israeli government and the Jerusalem municipality with various Diaspora individuals, groups and organizations, including those that have not to date been greatly involved in the city life. This partnership has the potential to successfully advance a range of aims and projects that are not under political dispute, for the benefit of all Jerusalemites.

present and future Israeli governments. Many Jewish organizations abroad urge the Israeli government to guarantee the unity of Jerusalem under its rule. More recently, Diaspora Jews have become active in promoting a political settlement of the Jerusalem problem. They lobby the Israeli government and/or hostland governments, demonstrate in Israel and abroad, donate money to various political organizations in Israel, and engage in other such activities.

Notwithstanding the interest Diaspora Jews have demonstrated in the political future of Jerusalem, life in the city is about more than just national or regional politics. Therefore, this research examines how Diaspora Jews contribute to Jerusalem's economy, education, welfare, health, culture, religion, and local politics too. These aspects are of such great significance that the political aspect cannot be discussed without referring to them as well. Together they make up the urban mosaic called Jerusalem. Thus, actions taken by Diaspora Jews concerning Jerusalem might have political, economic and cultural consequences all at the same time.

The book details the existing bond with Jerusalem of six largest Jewish diasporic communities: American Jewry, French Jewry, Canadian Jewry, Australian Jewry, Russian Jewry and British Jewry. The role played by Diaspora Jews' organizations with regard to Jerusalem is emphasized, since they usually include the most politically active members of the Jewish communities outside Israel and hence are at the forefront of these communities' activities. In addition, the activities of world Jewish organizations in Jerusalem and their multifaceted contribution to the city life are described in these pages.

The book offers conclusions regarding the relations between the Jewish Diaspora and Jerusalem, highlighting the heterogeneity of the views and positions of Jewish communities and organizations the world over. While emphasizing the strength, history and many faces of the existing bond between the Diaspora and Jerusalem, the research also points to the historical changes it has undergone, as well as to the growing involvement of prominent individuals and organizations of the Jewish Diaspora since the Six Day War in 1967, in general, and the signing of the Oslo Accords in the early 1990s, in particular.

Notwithstanding the variety of opinions regarding Jerusalem's political future, it seems that many Diaspora Jews tend to favor the option according to which the

Book Abstract

For the Sake of Zion I Shall Not Stand Still? The Jewish Diaspora and the Jerusalem Issue

This book marks the first comprehensive research that focuses on the Jewish Diaspora's relations with and positions concerning Jerusalem, Israel's capital and the holiest city for most of the Jewish people. It examines both the opinions and the actions of Diaspora Jews vis-à-vis this city. Unlike many books and articles that have focused on Jerusalem's long history, on the one hand, and on the characteristics of the Jewish Diaspora, on the other, this book also refers to the political developments that have occurred in Jerusalem in view of the various social and political processes that have occurred in the major Jewish diasporic communities. Moreover, this is the first work whose main focus is the Jewish Diaspora's relations to and perspectives on contemporary Jerusalem.

The bond between the Jewish people all over the world and Jerusalem has, as we know, been maintained for thousands of years and has religious, national and cultural aspects. In the course of time, however, other religions and nations became connected to the city, which eventually became a source of inter-religious and international tension that reached its apex in recent decades. While addressing the historical dimension of the bond between the Jewish Diaspora and Jerusalem, this research explores this bond's characteristics in very recent times – namely, from the time Israel and the Palestinians first met at the negotiations table two decades ago.

The political developments in the Palestinian arena that followed the signing of the first Oslo Accords in 1993 quickly drew the attention and involvement of Diaspora Jews. Some of them expressed profound concern about the potential implications for the future of Jerusalem, which is, of course, one of the main issues at the heart of the Israeli-Palestinian conflict. Over time, Jews living outside Israel have supported various prospective political settlements. Some oppose the geopolitical division of Jerusalem, some view it with favor; others have presented no official position but at the same time promised to support any decision taken by

The JIIS Studies Series no. 414

**For the Sake of Zion I Shall Not Stand Still?
The Jewish Diaspora and the Jerusalem Issue**

Gabriel (Gabi) Sheffer and Eyal Tsur

This publication was made possible by funds granted by the Charles H. Revson
Foundation.

The statements made and the views expressed are solely the responsibility
of the authors.

© 2011, The Jerusalem Institute for Israel Studies
The Hay Elyachar House
20 Radak St., 92186 Jerusalem

<http://www.jiis.org>
E-mail: machon@jiis.org.il

The Jerusalem Institute for Israel Studies

Established by the Charles H. Revson Foundation

For the Sake of Zion I Shall Not Stand Still?

The Jewish Diaspora and the Jerusalem Issue

Gabriel (Gabi) Sheffer and Eyal Tsur

2011